

Wladimir Moe

Norske Storgaarde

NORSKE STORGAARDE

NORSKE STORGAARDE

AF

WLADIMIR MOE

KRISTIANIA
FORLAGT AF H. ASCHEHOUG & CO. (W. NYGAARD)
1912

DET MALLINGSKE BOGTRYKKERI

INDHOLD

BYGDØ KONGSGAARD

Blandt Norges seklergamle Herresæder indtager Bygdø Kongsgaard en Særstilling. Dens naturskjønne Beliggenhed paa den maleriske Ø, dens ældgamle Saga og ikke mindst dens kongelige Traditioner har forlenet den med en Nimbus, som helt overstraaler de øvriges. Viden berømt er Kristianiafjorden for sine mange idylliske Øer, men første Pris er blit tilkjendt Bygdø, som man har lignet med en herlig Kronjuvel. Paa den veksler dunkle Granskoge med lyse Birkelunde, yppig grønne Marker med smukke Parkanlæg, hvor svale Stier fører under gamle Alléers Kroner frem til smilende Fjordpanoramaer. I høie Toner er Bygdø ogsaa blit lovprist blandt andet i en Festprolog paa Kristiania Teater. Den antages at være skrevet af Carl Borgaard og indledes med følgende poetiske Billede:

Hvor Fjordens sidste Bølger sig mod Hovedstaden vælte,
der pryder som en grøn Smaragd en Ø dens Sølverbælte,
en Ø saa skjøn, som var den ud af Sydens Hjerte skaaren
og paa de brede Bølgers Ryg til høie Norden baaren.

Bygdø eller oprindelig *Bygdóy* betyder den bebodde Ø. Navnet skriver sig fra den Tid, den var en helt omflydt Ø og den eneste befolkede af alle Øerne i Kristianiafjordens

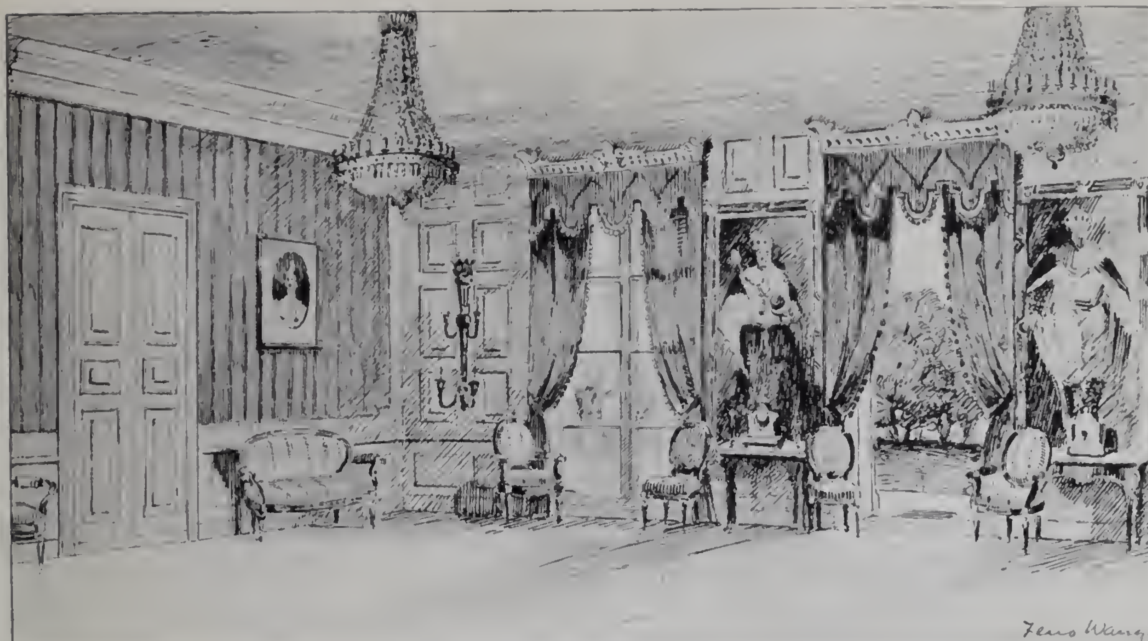
Bund. Ved Opskyllinger er i Tidens Løb dannet den Landtunge, som nu forener den med Fastlandet. Kraft anfører i sin Norgesbeskrivelse, at Øens oprindelige Navn var Bogdø.

Bygdø hørte i det 13de Aarhundrede under Hovedøens Kloster, som havde erhvervet sig store Eiendomme, særlig i Aker. Fra dens „Klostertid“ ved man lidet eller intet om den. Dens Historie begynder først omkring 1285, da den antages at være blit tillagt Kronen. I 1304 sees Haakon V ved sit Bryllup med Fyrst Vitslaf af Rügens Datter, Eufemia, at have skjænket hende hele Bygdø i Morgengave. Hun skal ogsaa have sat stor Pris paa den og skal ofte have færdes der. Længe skulde Bygdø dog ikke denne Gang være Krongods. I 1352 kom den nemlig atter tilbage til Hovedøens Kloster, idet Haakons og Eufemias Datter, Hertuginde Ingeborg, som særlig interesserte sig for dette Kloster, skjænket den til Klostret som „Sjælebod“ for sig og Frænder. Og i over 200 Aar er da Øen atter saa at sige „gaaet i Kloster“ og dens Historie paany indhyllet i Dunkelhed. Først ved Reformationstiden hører man igjen Tale om den. Efter Klostrets Ødelæggelse og Brand i 1532 blev nemlig dets Eiendomme inddraget. Bygdø blev i 1536 lagt som en Ladegaard eller Avlsgaard til Akershus Slot og blev beneficeret Statholderne eller Stiftamtmændene. Fra den Tid skriver sig Navnet „Ladegaardsøen“, som den lige til Slutningen af forrige Aarhundrede bar. Man har af Navnet sluttet, at Øen efter Reformationen blev tillagt Oslo Ladegaard, men saa skal ikke være Tilfældet. Hele Øen udgjorde dengang et eneste Brug, hvormed var forenet Gaarden Abbediengen i Vestre Aker og et Par Øer ved Fornebolandet.

Noget egentlig Vaaningshus antages ikke Bygdø at have eiet ved Reformationstiden. Den første Konge, som, saavidt vides, viste den nogen særlig Interesse, var Christian IV. Han benyttet den som Jagtrevier, hvorfor han holdt forskjellig Vildt derude. I 1603 skal han ogsaa have opført et Hus, formentlig der, hvor Kongegaarden nu ligger, og der skal Kongen have bodd, naar han foretog sine Jagtture paa Øen.

Om den videre Bebyggelse ved man blot, at der omkring 1660 blev opført „et Hus, bygget korsvis med fire Skillerum under et Tag“. Det maa formentlig være til dette Hus, Statholder U. F. Gyldenløve sigter i en Memorial af 1691, hvor han siger: „Sr. Vicestatholder haver derpaa ladet bygge artige Huse og Lader med en ret smuk Have.“ Denne Bygning omtales endnu i 1722, men befandt sig da i en meget medtaget Tilstand, hvorfor den var fornedret til Lade. Den af Gyldenløve nævnte Vicestatholder var Just Høeg, som indlagde sig saa stor Fortjeneste af Ladegaardsøens Opdyrkning og Forskjønnelse, at hans Enke, Fru Karen Krabbe, fik Tilladelse til at benytte Øen for sin Livstid.

Fru Krabbe døde i 1702. Der opstod da en Tvist eller snarere Feide mellem hendes Mands Brordatter Jomfru Anne Sofie Juel og Slotsfogden paa Akershus, Hr. Jens Rasmussen Brønstorph. Som Arving i Boet sendte nemlig Anne Juel nogle Karle og Soldater over til Ladegaardsøen for at hente bl. a. en Kvige. Dette satte Slotsfogden sig bestemt imod, men Karlene tog den med Magt og bortførte den. Herover indleverte Slotsfogden Klage til Rentekammeret; men det endte med, at Jomfruen fik Medhold. Allerede næste Aar (1703) opstod der paany Strid mellem dem angaaende Vicestatholder Gabels Kusk, som var indlogeret paa Gaarden, men som Jomfru Anne vilde jage ud. Slotsfogden sendte da atter Klage til Rentekammeret, men blev af dette paalagt „at begegne Jomfru Juel med al Hoflighed“. Men nu var det Jomfruens Tur til at optræde som Klager. Hendes Besværing gik ud paa, at „bemeldte Kusk aldeles bemestrer sig Øen, som den kunde være hans egen, holder Hunde og bortjager det lidet Vildt, som findes, holder en Hest, gjør mig Tjenestefolkene afspenstige og indlogerer sig udi det bedste Værelse“. Hertil svarte Slotsfogden bl. a., at det omtalte „bedste Værelse“ var en — Melkebod. Striden endte med et Forlig, som gav Anne Ret til Underholdning, indtil Boet var sluttet, hvad der skedde i 1708.

HAVESALEN I 1814 Efter Tegning af Jens Wang

Imidlertid havde Tidens Tand tæret sterkt paa den gamle Hovedbygning, saa Statholder Vibe, da han i 1722 modtog den, fandt den i en saare forfalden Tilstand. Han tog sig af baade Have og Udhuse, men har formentlig ikke vovet sig paa at opføre noget nyt Vaaningshus. Det blev derimod gjort af hans Eftermand, Grev Rantzau, som i Tiden mellem 1731 og 1739 lod bygge ialfald en større Del af den nuværende Hovedgaard med det enkle, men fornemme og hyggelige Præg. Grev Rantzau var en stor Haveelsker, som lagde særlig an paa Havens Opdyrkning og Forskjønnelse. I hans Tid høstet man ogsaa mange sjeldne Frugter derude.

Hans Eftermand paa Ladegaarden blev Stiftamtmand Rappe, som tiltraadte den i 1741. Det var under ham, at der 14de Juni 1749 blev givet en storartet Fest paa Ladegaarden for Frederik V, som i det Aar foretog en Reise i Norge. I en Beskrivelse af denne Reise heder det om Festen: „Paa samme Ø er bygget en stor Gaard af Træ, med mange store og smaa Værelser, derhos den største Hauge i Norge (20 2/5 Maal). Hans Majestæt blev meget vel tracteret, saavel hvad Maden som Vinen angik. Under Taffelet blev kanoneret og en Taffelmusik opført samt Trompeter og Pauker brugte. Da Hs. Majestæt stod derfra op efter Kl. 5, spadserede han rundt omkring udi Haugen og gik saa udi sin Vogn, da han kom tilbage udi sit Qvarter Kl. 7 1/2."

Fra Midten af det 18de Aarhundrede begyndte Stiftamtmændene, som havde Brugsretten over Ladegaarden, at forpagte den bort, da de selv ikke var istand til at drive den, men blot benyttet den til Sommerophold. Aaret 1775 danner en Epoke i Gaardens Annaler. Da fik Stiftamtmand Levetzau Kongens Tilladelse til at bortbygsle Dele af Eiendommen. Det var et skjæbnesvangert Skridt, som havde meget uheldige Følger. Efter nogen Tids Forløb vilde Fæsterne erhverve Eiendomsret til de bygslede Grunde, og i Slutningen af Aarhundredet lod Stiftamtmand Moltke sig bevæge til at udvirke, at adskillige store Grundstykker blev helt frasolgt. Det var saaledes Tilfældet med Abbediengen, Hengsengen, Dronninghavn m. fl. Ladegaardens Omraade blev derved sterkt beklippet, og ikke nok dermed: Skogen blev flere

HJØRNE AF HAVESALEN I 30-AARENE

Steder udhugget. Den gamle Gaard kom da hovedsagelig til at bestaa af den midterste Del med den saakaldte „Storskog" (Kongeskogen).

Med det 19de Aarhundrede oprinder for den gamle Ladegaard en ny Æra, idet den nu mere og mere blir Residens for kongelige Personer. Her opholdt sig nemlig Prins Friederich af Hessen som Vicestatholder sammen med sin Elskerinde, Clara von Lilliencron, fra 1810—1813. Som bekjendt blev de i 1813 viet i Eidsvold. I hans Tid blev Park og Have meget forskjønnet. Den vakre Lystlund, Karruselhaugen, som begynder lige bag den nuværende Tjenerbolig, skal saaledes være hans Verk. Særlig bekjendt er ogsaa Kongsgaarden fra Christian Frederiks Ophold her, hvor han i 1814 bodde som Norges Konge. Mange lyse Minder fra Festerne ved den vennesæle unge Fyrstes Hof rummer det lille, enkle Slot, men ogsaa mange vemodsfulde og knugende. I den vakre og hyggelige Havesal var det, han den 10de Oktober 1814 modtog Afskedsdeputationen paa den mest gribende Maade. Bevægelsen formelig kvalte hans Stemme, saa han kun med Nød fik fremstammet et Tak og Farvel. Fra den samme Sal var det, han nogle Timer senere til Faklernes blege Skin i Høstnattens Mørke begav sig gjennem den lange, stolte Allé, hvor de gule Blade faldt raslende ned for at trædes under hans Fødder som ligesaa mange henveirede Haab. Ved Øens yderste Punkt — ved Christian Augusts Minde, som han havde været med at gjenreise, — gik han ombord i den Lystyacht, som skulde føre ham, den skuffede danske Prins, bort fra hans norske Kongerige — og fra hans Ungdoms skjønneste Drøm.

Indtil 1837 vedblev Ladegaarden at være Statseiendom. Men i det Aar blev den efter Stortingets Beslutning stillet til Auktion, hvorved Carl Johan fik Tilslaget for 16050 Spd. Den herlige Eiendom vedblev dog at være tilgjængelig for Almenheden, idet Kongen bestemte, at den skulde være offentlig Promenadeplads. I hele det forrige Aarhundrede var ogsaa Ladegaardsøen Publikums Yndlings-Udflugtssted. Det er først i de seneste Aar, at de øvrige nu existerende Udfartssteder som Holmenkollen, Frognersæteren, Norstrands og Malmøkalvens Bad delvis har fortrængt den i Publikums Gunst. Med velforsynte Madkurve drog om Søndagen Familierne ud paa Ladegaardsøen, hvor de leiret sig i det grønne, og hvor de tilbragte Dagen i landlig Frihed. Med Forbindelsen med Øen var det smaat

OSCARSHAL SLOT

bevendt. Baadfærge fra Skarpsno besørget Hovedtrafiken. Senere fik man Dampskibsforbindelse mellem Piperviken og Langvik (Fredriksborg). Og nu farer om Søndagene til alle Tider talrige Dampskibe i alle Retninger over til Øen.

UDSIGT FRA OSCARSHAL

Carl Johan viste Ladegaarden megen Interesse og bidrog adskillig til dens Forskjønnelse. Ogsaa Dronning Desideria yndet at færdes paa Øen, hvis Naturskjønhed hun havde særlig Øie for. Den vakre Høide ned mod Frognerkilen skal hun have „opdaget" og valgt til sin Yndlingsplads, hvorfor den ogsaa bærer Navnet „Dronningbjerget".

Samtlige Bernadotter har forøvrig viet Ladegaardsøen megen Opmerksomhed og paa forskjellig Maade bidraget til dens Forskjønnelse. Det vakre Miniaturslot „Oscarshal", som med sin Terrasse og Paviljon lyser som et lidet Feslot mellem de mørke Graner og speiler sig i Fjorden, er Oscar I's Verk. Det blev bygget i Tiden mellem 1849 og 1852 af den bekjendte Arkitekt Nebelong og er udstyret med herlige Kunstverker af Tidemand, Gude, Frich o. fl.

Ved Oscarshals Indvielse skrev Biskop Jørgen Moe:

Hvor Barskoven krandser med Eviggrønt
Minder fra gamle Dage,
hæver nu Hallen frit og skjønt
i Veir de tindede Tage.
Her Kongen skal løfte sin Krone af,
og lægge en Stund den gyldne Stav:
Han vil paa den taarnede Tinde
et smilende Hlidskjalf finde.

Under Studentermødet i 1852 gav Kong Oscar I en storartet Fest paa Kongegaarden. Dampskibe bragte Gjesterne til „Christian Augusts Minde", hvor de landet og toget til Dronningbjerget Fra Grev Wedels Monument marscherte de i sluttet Trop til Kongegaarden, hvor General Wedel var Vert. I Alléen var der „med kongelig Overflødighed" dækket et 200 Alen langt Bord. Den stilfulde *fête champêtre* varte fra Kl. 2 til 5, da nye Festligheder kaldte Gjesterne til Byen.

HAVEFESTEN VED STUDENTERMØDET I 1852

Dronning Josephine elsket ogsaa Ladegaarden, hvor hun en Sommer bodde som Enkedronning. Ligeledes opslog Carl XV sit Paulun derude, da han i 1857 opholdt sig i Norge som Vicekonge. Under ham kom den gamle Eiendom tilbage til Staten, som i 1863 kjøbte den for 80 000 Spd.

HAVESALEN I 1911

I hele forrige Aarhundrede blev der lagt an paa at gjore Kongsgaarden til et tidsmæssig og rationelt Gaardsbrug. Men det var forst ved Midten af Aarhundredet, da dens Bestyrelse blev overdraget den energiske Overintendant Holst, og særlig under Kong Oscar II, at Gaarden kom til at indtage sin nuværende fremskudte Stilling som et Monsterbrug blandt Norges gamle Herresæder. Der blev ryddet og dyrket, gjort nye forskjønnende Anlæg og lagt Stier og Veie paa Kryds og Tvers. Dens Indmark udgjor nu 700 Maal, dens Skog og Park 1 500 Maal. Og der fodes 80 Kjør og 12 Heste.

Kong Oscar elsket Øen og fulgte alle Forandringer og Forbedringer med levende Interesse. I hans Tid blev Hengsengen atter forenet med Kongsgaarden, hvortil ogsaa Stromsborg føiedes. Ligeledes blev den store Fjøs- og Ladebygning samt en ny Kontorbygning, der nu benyttes som Kjøkken og Tjenerbolig, opført. Det var ogsaa han, som tog Initiativet til den Række Villaer, de saakaldte Kongevillaer, som pryder Kongeskogen og Bestumkilen. De er nu samtlige gaaet over i privat Eie med Undtagelse af *„Villa Victoria“* og de to nærmest liggende Villaer. I „Villa Victoria“ har Kong Oscar gjentagne Somre holdt Hof. Han foretrak den for den rummeligere Kongsgaard. Den laa saa nær Havet, som var Kong Oscars Element. Det er næsten ufattelig, hvorledes han kunde nøie sig med den lille Villa med blot 6—7 Værelser, hvor Kongen med baade Kavalerer og Betjening var indlogeret. Men man fandt sig tilrette, saa godt det lod sig gjøre, dækket Taffelet paa den lukkede Veranda og opholdt sig i godt Veir ude paa den lille Platform, Kongen havde ladet

lægge paa et Skjær. Her sad den gamle Konge de vakre Sommeraftener og lod Øiet med Velbehag hvile paa det blanke Fjordspeil og de blaanende Aasrygge ude i Horisonten, mens han i Tanken dvælte ved Minderne fra svundne Marinedage.

Kong Oscar var som bekjendt sterkt kunstinteresseret, hvad der har faaet et smukt Udslag i Indkjøbet af Gols Stavkirke og de gamle Stuer, som han havde reist paa Ladegaardsøen, og som han senere ved Afskeden skjænket Bygdø Folkemuseum. Ved denne interessante Samling satte han sig det smukkeste Minde. I den sidste Tid af Kong Oscars Regjering blev Ladegaardsøen atter omdøbt og fik sit gamle Navn *Bygdø* tilbage. Samtidig blev Kongsgaarden som i fordums Dage kaldt Bygdø Konsgaard.

Under sine mange Ophold i Kristiania har Kong Oscar paa Bygdø givet adskillige store og stilfulde Fester, som har bidraget til at kaste Glans over den historiske Ø. Blandt dem bør særlig nævnes et Par. Efter Kroningen i Trondhjem i 1873 kom Kongen, Dronningen og Enkedronningen til Kristiania og gav da paa Oscarshal en straalende Fest. Om Aftenen bragte 200 Studenter Majestæterne sin Hyldest paa en ligesaa vakker som original Maade: et Fakkeltog tilbaads. En lang Baadrække — 4 Studenter med Fakler i hver Baad — blev trukket af Dampbaaden „Basken". Som en Kjæmpeildslange snoet den lysende Vandkorsø sig paa Frognerkilen i den stille Sommeraften. Fra Terrassen modtog Majestæterne den smukke Hyldest. Publikums Jubel var umaadelig og kulminerte, da „Basken" ved en behændig Manøvre dannet paa Vandspeilet et funklende „O" af den lange Fakkelrække. Af de øvrige Fester paa Bygdø var Havefesten ved Orientalistkongressen i 1887 i høi Grad effekt- og stemningsfuld. Om Aftenen var Oscarshal og alle Villaer langs Frognerkilen pragtfuldt illumineret. Det hele var som et Feeventyr, man aldrig glemmer.

1905 begynder et nyt Afsnit af Bygdø Kongsgaards Historie. Med det antager den gamle Fyrstebolig et mere fast hjemlig Præg. Kong *Haakon* og Dronning *Maud* har valgt den til sit stadige Sommerhjem, hvorhen de allerede den 18de Mai pleier at flytte, og hvor de befinder sig saa vel i de herlige Omgivelser, at de først langt paa Høsten vender tilbage til Slottet i Kristiania. Paa Bygdø Konsgaard tilbringer Kongefamilien Sommeren i landlig Tilbagetrukkethed og paa den enkleste Maade. Daglig foretages lange Spadser- og Rideture rundt Øen. Dronningen er sterkt interesseret for Have og Park, hvor hun selv ofte leder Arbeidet. Kongen er en meget ivrig Sportsmand og spiller gjerne Tennis o. l. Af og til arrangeres smaa Udfarter med Dampbarkasse paa Fjorden. Det hænder da ikke sjelden, at man gaar iland paa en eller anden Ø, hvor man laver Eftermiddagste, som nydes ved Stranden. Ogsaa Kronprins Olav er henrykt over Friluftslivet paa Bygdø. Her har han sit Dueslag med mange kurrende Duer, her steller han sine Kaniner, som han er særlig optaget af, og her rider han ud paa den lille Hest, han har faaet i Foræring af Dronning Alexandra. Den har afløst det stridbare Æsel, som ved sin Stædighed forvoldte den livlige Prins mange Ærgrelser og Taarer. Ponyen skal være et sjelden klogt og fromt Dyr, saa de to — Rytter og Hest —

FRA PARKEN

er blit Perlevenner. Kronprinsen er ligesom sin Far en ivrig Dyrker af alskens Sport. Med sin trofaste Ledsager og Ven Holthe bader han om Sommeren hver Dag i Fjorden, hvor han stuper i Vandet og svømmer allerede som en Fisk. Stor Fornøielse har han af at ro paa Dammen i Parken, hvor der ligger en liden hvid Nordlandsbaad, som bærer hans Navn i Runeindskrift. Med megen Iver driver han ogsaa paa med alskens Spil og Lege som Tennis, Fodbold o. l., saa han tegner til at bli en virkelig Champion.

Bygdø Kongsgaard har selvfølgelig maattet undergaa adskillige Forandringer og Reparationer for at kunne gjøre Tjeneste som fast Sommerresidens. Men der er lagt an paa, saa vidt mulig, at bevare dens ærværdige og noble Præg. Udadtil præsenterer Bygningen sig i omtrent uforandret Skikkelse. I det Indre er der foretaget endel Ændringer, sigtende til at skaffe flere Værelser. Kjøkkenet og Tjenerværelserne er nu henlagt til den gamle Kontorbygning, som ved en lukket Glaskorridor er sat i Forbindelse med Hovedbygningen, hvor Gjesteværelser har indtaget deres Plads.

Af kongelige Besøg har Bygdø Kongsgaard i den nyeste Tid modtaget adskillige. Dronningen af England og Enkekeiserinden af Rusland har der næsten hver Sommer gjestet vort Kongehus, og Prinsesse Victoria har gjentagne Gange tilbragt længere Tid derude. Endvidere har Hertugen og Hertuginden af Fife, Storfyrstinderne Xenia og Olga samt Prins Andreas af Grækenland med Gemalinde aflagt Sommerbesøg der. Samtlige fyrstelige Gjester har været charmeret af den lille enkle, men hjemlig-hyggelige Kongebolig med de idylliske Omgivelser.

AUSTRAAT

Efter Tegning af Th. Holmboe.

AUSTRAAT

Austraat er Norges navnkundigste Borg. Den er *Ridderborgen par excellence*, og som saadan staar den for Folkefantasien i det mest romantiske Lys. Over den ældgamle Borg med det dystre, næsten nifse Præg har Middelalderens brogede Ridderliv, historiske Personligheder og sterkt dramatiske Optrin kastet et Berømmelsens Skjær, som er uden Sidestykke i vort Land.

Ligesaa enestaaende som dens Ry, ligesaa ensom er dens Beliggenhed. Paa Ørlandet ude ved Fjorden, nogle Mil fra Trondhjem, kneiser den i et øde og ufyselig Landskab. Ja, saa veirhaard og udsat er Egnen, at den forrige Eier af Gaarden en Uveirsdag blev med Hest og Karjol af Stormen slynget ned i Grøften. Og en Vinterdag blev den samme Eier saa omhvirvlet af Sne-Ilinger, at han ikke var istand til at finde hjem, hvorfor Gaardens Folk, da de savnet sin Herre og ante Uraad, gav sig til at ringe med den store Taarnklokke. Til alt Held var Vinden gunstig, saa den vildfarende ved Klokkens dumpe Lyd endelig efter lang Omflakken kom hjem i meget medtaget Tilstand. Men vid og herlig er Udsigten fra Austraat og særlig fra det høie Taarn, hvor speidende Vagter fordum holdt Øie med Fienden for i Tide at varsle hans Komme.

Austraats oldnorske Navn var *Austrátt*, af *austr*, Øst, og *átt* eller *ætt*, Himmelegn. Navnet betyder altsaa den mod Øst liggende Gaard, hvorfor dens Navn ogsaa i lange Tider er blit skrevet „Østraat“.

I Oldtids dæmrende Lys træder Austraat frem med svage Omrids. Allerede da var det et Hovdingsæde, som i 997 omtales i Anledning af Skegge Aasbjornsens („Jernskegges“) Hauglægning. Han var med ved Hjorungavaag, blev paa Olav Tryggvessons Foranstaltning dræbt ved Blotet paa Mære og hauglagt paa Austraat. Endnu findes der to Gravhauge, hvoraf den ene skal være „Skjæggehaugen“, uden at det med Sikkerhed kan afgjores, hvilken af dem er „Jernskegges“ sidste Hvilested.

I Begyndelsen af det 11te Aarhundrede var Finn Arnesson Austraats Eier. Han var af Arnungernes beromte Æt fra Giske. Kalv Arnesson var hans Bror og hans Hustru en Brordatter af Harald Haardraade. Finn Arnesson var saaledes en mægtig Hovding i Trønde-

lagen. I Slaget ved Stiklestad, hvor han blev haardt saaret, stod han som Kong Olavs Mand, mens hans Bror var en af Anforerne for Modpartiet. Han var ogsaa længe Kong Harald tro, men da Kalv i 1051 blev dræbt paa Fyen, og man tillagde Kongen Skylden, forlod Finn Landet og drog til Danmark til Kong Svend. Han deltog i dennes Kamp mod Harald, men i Slaget ved Nisaa i 1062 blev han fanget og fort til Kong Harald, som dog behandlet ham mildt. Kort efter skal han være dod.

Ved Finn Arnessons Afreise fra Landet antages Austraat at være inddraget under Kronen, indtil det blev skjænket til Kaare Saksesson (Kongsbroder), som i 1136 sees at være Eier af det gamle Hovdingesæde, som han formentlig har faaet paa Grund af sin Forbindelse med Kong Magnus Barfod, idet hans Søster var Kongens Frille.

Efter Kaares Dod gik Austraat over til Sonnen Sigurd og derefter til dennes Søn Jon Sigurdsson, som var gift med Skule Jarls Soster, Sigrid Baardsdatter, Reinsklostrets bekjendte Abbedisse. Deres eneste Barn, Datteren Baugeid, blev gift med Aasulv eller Asulf Eriksson Jarlsfrænde, som derved blev Austraats Eier. Nogen Tid efter blev Godset Aarsag til en Tvist mellem Hertug Skule og Aasulv, som tilslut voldte Hertugens Bane. Skule fordret nemlig Austraat tilbage for sin Søster Sigrid, men Aasulv hævdet det som sin Hustrus Fædrearv. Han beholdt det ogsaa, men gav til Gjengjæld Abbedissen andet Gods. Imidlertid blev Hertug Skule dræbt ved Helgesæter af Aasulvs udsendte Folk. Denne Voldshandling har rimeligvis medfort, at Aasulv drog paa Pilgrimsfærd, uden at det kan sees, at han er vendt tilbage til Landet.

I længere Tid er det saa temmelig tyst omkring Austraat. Man ved blot, at i 1309 sad en Ridder ved Navn Serk som Eier af Gaarden, og der er Grund til at tro, at den i et Par Generationer har tilhort hans Familie. Men i 1388 vides Rigsraaden Jakob (Jep) Fastulfsson at være Herre til Austraat. Det antages, at han har faaet Borgen med sin Hustru Elsebe, som var af Romernes kjendte Æt. Deres Son, Narve Jepsson, arvet saa Austraat, som i 1450 ved en Rigsraadsdom blev tilkjendt hans Datter Gertrud. Hun giftet sig med den svenske Ridder Magnus Green, som var en Svoger af Kong Karl Knutsson. Egteparret Green sees at være gaaet i Kloster i Eskilstuna, og da de ikke vides at have efterladt sig Livsarvinger, er Austraat formentlig faldt tilbage til Rømerslegten, hvis mest kjendte Repræsentant er den mægtige Fru Ingerd eller Inger Ottesdatter, som blev gift med Rigsraad Nils Henriksson Gyldenløve. Han blev i 1515 Rigshofmester og i 1523 Herre over det nordenfjeldske Norge. Men allerede samme Aar afgik han ved Doden.

Med *Inger Gyldenløve* holder Fru Fama sit Indtog paa Austraat. Fru Inger staar som den kraftigste Type paa en gammelnorsk Borgfrue. Ætstor, magtsyg og godsgrisk var hun som neppe nogen anden Kvinde. Ja, saa umættelig var hendes Begjær, at hun med koldt Blod ofret alt, iige til sine egne Dotres Lykke, naar det gjaldt at naa sit Maal. Ibsen har som bekjendt i sit Drama tegnet hende med krasse, næsten dæmoniske Træk.

Som Enke forte Fru Inger altsaa med viljesterk Haand Sceptret paa Austraat, som under hende var Arnestedet for Tidens politiske Intriger. Hendes Forbundsfælle og Jevnbyrdige i Rænker og Magtsyge var til en Begyndelse den næsten enevældige Erkebisp Olaf Engelbrektsson. Som ventelig kunde to saa store og intrigante Karakterer ikke i Længden forliges. Det kom ogsaa gjentagne Gange til saa voldsomt Brud mellem dem, at Erkebispen blev hendes farligste Modstander, som voldte hende den storste Mén. Vincents Lunge og Nils Lykke, hendes to mægtigste Svigersonner, skaffet han afveien, fordrev Fru Inger fra Austraat og bemægtiget sig store Dele af hendes Gods, og da han i 1537 maatte gaa i Landflygtighed, lod han ved sin Forbifart ud gjennem Trondhjemsfjorden Austraat plyndre som en sidste og formentlig oprigtig Afskedshilsen til Fru Inger.

BORGGAARDEN MED DE KUNSTNERISK UDSTYREDE SVALGANGE

Fru Inger havde fem Døtre. At skaffe dem indflydelsesrige Partier var selvfølgelig en af hendes Hovedopgaver. Og her gik hun frem med en Halstarrighed, som næsten grænset til Blindhed. Noksom bekjendt er det tragikomiske Skuespil, som opførtes af den snedige Eventyrer, Jöns Hansson, en Staldkarl fra Dalarne („Daljunkeren"), som udgav sig for Sten Stures Søn og Arving til den svenske Trone. Fru Inger tvang sin modvillige Datter Ingeborg til at forlove sig med Daljunkeren og gjorde sin Indflydelse gjældende for sin vordende Svigersøn, indtil Bedrageriet afsløredes, og Eventyreren endte paa Retterstedet til stor Spot og Spe for den stolte Fru Inger. Sin kraftigste Støtte havde hun derimod fundet i sin første Svigersøn, Lensherren paa Bergenhus, den danske Ridder Vincents Lunge, som kom til at indtage en saare mægtig Stilling i Landet. I List og Magtbegjær var han et værdig Sidestykke til sin Svigermor, hvem han skaffet tvende andre Svigersønner, nemlig den bekjendte Ridder Nils Lykke og sin Slegtning, den danske Adelsmand Erik Ugerup. Nils Lykke blev Jomfru Elines, Ugerup Jomfru Annas Mand. Allerede i 1532 døde Eline. Hendes Søster Lucie skal efter Beretningen være reist til Svogeren paa Fosen Kongsgaard for at bistaa ham med Husstellet. Der opstod da mellem dem et Kjærlighedsforhold, som efter Datidens Anskuelser regnedes for brødefuldt i Lighed med Blodskam. Trods Fru Ingers og Vincents Lunges Bestræbelser lykkedes det ikke at faa Erkebispens Tilladelse til Lucies og Nils Lykkes Giftermaal. Derimot giftet Fru Inger sin yngste Datter Ingeborg med den sjællandske Adelsmand Peder Hansson Litle, som var en stor Jorddrot, og som blev Slotsherre paa Akershus.

Skjønt Fru Inger havde en umaadelig Rigdom paa Jordgods, tragtet hun stadig efter mere. Hele Giske Gods og Reinsklostret satte hun sig saaledes uden videre i Besiddelse af. Det første maatte hun dog snart give fra sig igjen. I det hele begyndte det i hendes senere Aar at gaa slemt tilbage med hende, og paa sine gamle Dage fik hun tømme Sorgens og Modgangens bitre Kalk. Ikke alene voldte hendes gjentagne Feider med Erkebispen hende baade Tab og Ydmygelse, saa hun endog maatte flygte fra Austraat og bringe sig i

Sikkerhed i Bergen, men hendes to mægtigste Svigersonners Død blev hende haarde Stød. Nils Lykke, som for sit Forhold til Lucie af Erkebispen var blit fanget og hensat i Stenviksholm Fæstning, blev Julaften 1535 „røget“ ihjel i sit Fængsel og, som man antog, efter Erkebispens Ordre. Faa Dage efter, den 3die Januar 1536, blev Vincents Lunge dræbt i et Opløb i Trondhjem. Ogsaa her havde Erkebispen havt sin Finger med i Spillet. Vel fik Fru Inger to nye Svigersønner, idet Vincents Lunges Enke giftet sig med Jens Splid, en fattig dansk Adelsmand, og Nils Lykkes „Brud“ Lucie egtet den skaanske Adelsmand Jens Tillufsson Bjelke, som vistnok var af en anseet Slegt, men fattig og saaledes uden større Indflydelse.

Fru Ingers og Austraats Storhedstid var nu omme. Austraat overdrog hun til sin Svigersøn Bjelke og levet da mere i Stilhed, men stadig sysselsat med at verne om sine kjære Eiendomme. De voldte ogsaa hendes Bane paa en høist ulykkelig Maade. I 1555 seilte hun nemlig med sin Datter Lucie og dennes Datter Gundel til Bergen for at „forsvare sit Gods til Thinge“. Paa Søvdefjorden blev de overfaldt af et voldsomt Uveir, hvorunder Skibet forliste, og alle druknet. Man fandt Ligene og førte dem til Ørlandet, hvor de blev begravet ved Hovedkirken. Saaledes endte Fru Ingers store, men sørgelige Saga.

Imidlertid var som nævnt Austraat allerede tidligere af Fru Inger overdraget til Jens Bjelke, i hvis Slegt det forblev til omkring 1720. Jens Bjelke døde allerede fire Aar efter sin Svigermor. Hans Søn Aage eller Ove overtog Austraat. I 1603 druknet han, hvorefter Sønnen, den senere Kansler Jens Bjelke, arvet Gaarden. Ved sit Giftermaal med „Norges rigeste Arving“ Sophie Brockenhuus til Elingaard og Hovinsholm fik han saa meget Gods, at han blev anseet for Landets største Jorddrot. Han og hans Hustru har vist meget sjelden opholdt sig paa Austraat, da deres egentlige Residens var Elingaard. Derimod har deres Søn, Kansler og Lensherre paa Bergenhus Ove Bjelke, som længe før Forældrenes Død fik sig Austraat overdraget, ofte havt fast Bopæl der. Ove Bjelke berømmes for sin Tapperhed. Særlig udmerket han sig under Hannibalsfeiden. Han var tillige en meget belæst og videnskabelig interesseret Mand. Tre Gange var han gift. Anden Gang med Jomfru Regitze Giedde, som efter Beretningen var en meget forfængelig Dame. Det skal saaledes være hende, som i 1655—56 fik sin Mand til at opføre den stolte Borg, som endnu findes. Den gamle Borg fandt ikke Naade for hendes Øine. Ved at bebreide sin Mand, at hendes Fars Fjøs var stateligere end Austraats Hovedbygning, fik hun ham tirret til at reise et værdigere Herresæde, som skal have kostet den efter Datidens Priser uhørte Sum af 20 000 Rdlr. Den forsmaadde Borg, som stod blot ca. 100 Alen fra den nyopførte, blev nedrevet, og paa dens Plads er opført en 12 Alen høi Stenpyramide, som fremdeles kneiser der. Paa Østsiden har den en med Bjelkernes og Brockenhuusernes Vaabner og Inskriptioner udstyret Plade, hvor bl. a. Jens Bjelke har faaet følgende Eftermæle:

Her bær den Sted nu Korn, som fordum haffuer baaren
Den dyre Rigens Mand af Herren sielff udkaaren
Jens Bjelke, som i fem og fyrretiffue Aar
Rett Landsens Fader og to Kongers Cantzler waar.

Men øverst paa Pladen staar de tre Bogstaver: „I—H—S“ *(Jesus hominum salvator)* som betegnende Udtryk for, at man har villet give den Æren, hvem den først og fremst tilkom.

Ove Bjelke døde 1674. Austraat gik saa over til Christopher Bjelke, en Søn af Oves Bror, Rigsadmiral Henrik Bjelke. I 1686 solgte han Godset til sin Fætter, Oberst Christian Fredrik v. Marschalck. Efter hans Død blev det omkring 1720 solgt ved Auktion, da Boet var fallit. Kjøberen var Berghauptmand og Lagmand Abraham Dreyer. Ved dette Salg

gik Austraat samtidig ud af Bjelkefamilien og ophørte som Adelsgods. I 1767 fik det dog sine adelige Privilegier tilbage.

DET INDRE AF KAPELLET

Austraats egentlige Saga er hermed ude. Dens nyeste Historie frembyder liden Interesse. Abraham Dreyer bodde ikke engang paa Gaarden, og kort Tid for sin Død i 1736 solgte han den til Kancelliraad Søren Dass, hvis Enke i 1760 overdrog den til Kommerceraad Hans Holtermann for 26000 Rdlr. I Holtermanns Familie forblev Austraat med nogle faa Aars Afbrydelse indtil 1872, da Sogneprest Eiler Hagerup Holtermann, Kommerceraadens Sønnesønsson, solgte den til Proprietær Rise, som 10 Aar efter overdrog den til Cand. jur. *Johannes Heftye*, Søn af Konsul Thomas Johannessen Heftye, for ca. 100 000 Kroner. Adskillig af det tilliggende Jordgods var imidlertid efterhaanden frasolgt.

Den nye Eier var en høist eiendommelig Personlighed, en fuldblods Idealist og Naturven. Paa Austraat havde han tidlig lagt sin Elsk. Allerede for hans Barnefantasi stod det lokkende med al sin eventyrlige Romantik. Efterhaanden var det blit ham en ren Hallucination. Det fortælles, at han en Sommernat under en Reise listet sig hen til Austraat, sneg sig ind ad Porten og nød i det natlige Skjær Synet af den historiske Borg. Den Nat skal han have fattet sin Plan at kjøbe Austraat. Saasnart det var blit hans Eiendom, gik han i Gang med at fjerne alle Ændringer og Tilbygninger, som var gjort af hans nærmeste Forgjængere. Det var formelig blit ham en fiks Idé saa vidt mulig at bringe Borgen tilbage til dens oprindelige Skikkelse. Og den søgte han at gjennemføre med ubøielig Konsekvens. Til den Grad var hans Følelser pietetsfulde, at han end ikke tillod de mest paakrævede Forandringer. Tilslut var selve Vaaningshuset blit saa forfaldent, at han paa de koldeste Vinterdage maatte gaa tilsengs for at holde sig varm.

Her i Austraats dunkle og triste Sale førte Heftye et sandt Eneboerliv. Fortidens Eremiter har neppe drømt om et strengere. Sjelden modtog han Besøg af Slegt og gamle Venner, og knapt et Par Gange om Aaret kom nogle af Bygdens Folk indenfor hans Port. Ensformig forløb Tiden med Studier og Granskninger af Borgens Historie. Til en Begyndelse var Heftye sterkt interesseret for sit Jordbrug, og dengang fødte det 70 Kreaturer, men efterhaanden som Helbreden svigtet, lod han det delvis ligge nede. Paa Veienes Bedring anvendte han megen Møie og stor Bekostning. Det Veianlæg, han lod udføre omkring Gaarden, er formentlig det smukkeste paa Ørlandet.

Heftye var ikke alene Naturven, men ogsaa i udpræget Grad Dyreven. Det var et af Grundtrækkene i hans Karakter. Lige udenfor sine Vinduer havde han samlet en stor Haug af Grene og Kviste til Beskyttelse for Smaafugle mod Uveir og Rovfugle. Alle hans Husdyr var hans personlige Venner, hvis Vel hver Dag laa ham paa Hjerte. Og skulde

et Dyr slagtes, sorget han personlig for, at det udfortes paa den for Dyret mindst smertefulde Maade.

I Marts 1907 afgik Johannes Heftye ved Døden paa Austraat, som i Oktober 1908 blev solgt til Hypotekbankdirektør Peder Rinde for 70000 Kroner. Han har foretaget endel Forbedringer ved Gaarden, bygget en Dampskibskai, saa der er daglig Dampskibsforbindelse, og tillige begyndt Nedsaltning af Sild. Austraats Skyld udgjør ca. 60 Mark. Deraf er 8000 Ar Indmark og 20000 Ar Havn, som væsentlig bestaar af nedlagte Husmandspladse, hvoraf der tidligere fandtes 30, medens der nu blot er 2 tilbage. Gaarden antages ved rationel Drift at kunne fode ca. 200 Kreaturer.

Tilbage staar nu blot at kaste et Blik paa den ærværdige Borg og dens Indredning. Allerede paa Afstand rager det hoie Taarn op, og den hvide Borg tegner sig som en mægtig Fæstning, hvis Forgrund dannes af en med gamle Trær bevokset Have. Gjennem den hvælvede Port med de mange Anevaaben over kjorer man ind i den næsten lukkede Borggaard, hvor man modes af det dystre, middelalderlige Præg. Borggaarden, en stenlagt Firkant, indrammes af den egentlige Hovedbygning med det stolte Taarn og de lange Svalgange eller Floie med kunstnerisk udstyrede bibelske Figurer som Moses og Aron, de fem kloge og de fem daarlige Jomfruer m. fl. En hoi Stentrappe med et prægtig haandsmedet Jernrækverk forer ind til Hallen, som hviler paa mægtige Søiler. I Kjelderetagen, lige under Trappeopgangen, findes det gamle Fængsel, som blot er to Alen i Firkant, og hvor Lyset alene falder ind gjennem en liden i Doren anbragt Glugge. Mange tragiske Minder rummer det uhyggelige Sted. Her sad en dodsdomt Smed forvaret. Han skal efter Traditionen have reddet sit Liv ved at forarbeide det smukke Jernrækverk, som pryder Trappeopgangen. Ligeledes skal en Pige, som paa Ove Bjelkes Tid var indesperret der, have gjenvundet Friheden ved i det svage Lysskjær fra Nogelhullet at brodere et kunstfærdig Torklæde. I 1763 sad her arresteret en af Austraats Leilændinger, Soren Haarberg, som havde mishandlet sin Datter og undsagt Sognepresten, fordi han havde revset ham. Da Presten en Dag var i Besøg paa Austraat, fik Arrestanten Anledning til at undvige. Han lagde sig paa Lur ved en Bro og dræbte Presten, da han skulde passere den. I Kapellet findes den Sten, hvormed Mordet skal være forøvet. Den bærer endnu Blodpletter, fortælles der.

MIDTBYGNINGEN

Ved Siden af Fængslet i Kjelderetagen ligger Kapellet. Det antages med Sikkerhed at være opfort paa Levningerne af den gamle Kirke fra Fru Ingers Tid. Endnu faar man et godt Indtryk af Kirken, som den var i Bjelkernes Tid, da de gamle Egetræs Stolestader, de hollandske Malerier og kunstfærdige Skulpturer fremdeles er i Behold. En af Heftyes Forgjængere havde rigtignok vist den Forstaaelse at indrede Kapellet til — Honsehus; men det har lykkes Heftye at faa det saa nogenlunde restaureret. Ved

Siden af Kapellet laa Gravkammeret, hvor Ligene af Ove Bjelke og hans trende Hustruer opbevartes, indtil det af den samme forstaaelsesfulde Eier blev forvandlet til en Potetesbod, hvorfor Kisterne blev fjernet.

Hovedetagen optages af Riddersalen med de metertykke Mure og dybe Vindusnischer, med den pragtfulde Egetræs Indgangsdør og den italienske Kamin. Forøvrig bærer Salen nu kun svage Spor af fordums Herlighed. Ved Siden af Riddersalen er et Par Beboelsesværelser, mens de øvrige Værelser som Gjeste-, Sove- og Tjenerværelser er beliggende i Fløiene.

I nogen Afstand fra Borgen findes en liden Skog, Austraatlunden kaldet. Den er den eneste Skog, som findes i hele den nøgne Egn.

INDKJØRSELSPORTALEN MED DE GAMLE ANEVAABEN

BOEN

Fattig er Sørlandet paa Storgaarde. Naturen selv har villet det saa. Ti indeklemt mellem Fjeldknauser, Aasrygge og Elveleier ligger den dyrkbare Jord altfor spredt til at egne sig for Dannelse af større Eiendomme. Uforholdsmæssig kostbar er Jorden, hvorfor Gaardene ogsaa af den Grund som Regel blir smaa. En af Sørlandets største Eiendomme er *Boen* i Tveit Sogn, et Snes Kilometer Nordøst for Kristiansand. Det er et gammelt Brug og Patriciersæde, som hvad Jordbrugets Størrelse angaar vistnok ikke kan maale sig med de fleste af Landets Herresæder, men som med sine Naturherligheder, sin henrivende Beliggenhed lige ved den brusende og hvidskummende Fos, sit rige Laksefiske og sine Skoge udgjør en værdifuld Eiendom med gammel Historie og smukke Familietraditioner.

Sagnet vil vide, at der i gamle Dage var Tingsted paa Boen. Et kort Stykke ovenfor Fabrikerne findes der ogsaa en stor Sandmo, som formenes at være dette Tingsted. Det er en nøgen Slette, hvor alene nogle store Stene bryder den flade Ensformighed. En stor Sten i Midten og 7 i Ring om den. Tidligere laa de der skarpe og tydelige. Nu er de tildels dækket af Mos og sammenføget Sand.

Boen, som ligger ved Topdalselven, var oprindelig Krongods og dets Laksefiske et kongelig Regale. Det tilhørte i 1676 til 1680 Dronning Sophie Amalie. Navnet er egentlig Boden efter en i gamle Dage ved Fossen staaende Bod, hvor Laksen blev veiet og noteret for Afgiftens Skyld. Senere er det i Tidens Løb blit forandret til Boen eller Bua, som Gaarden i Regelen kaldes i Bygden.

Om Boens Historie i den Tid, den var Krongods, haves kun sparsomme Efterretninger. Man kan se, at Laksefisket allerede dengang var anseet som en stor Herlighed, idet der har været fanget lige op til 900 Laks paa én Dag. Af de gamle Papirer ser man ogsaa, at Tjenerne endog havde betinget sig, at de ikke skulde faa Laks mere end to Gange ugentlig. Oprindelig havde Tveits Sogneprest Andel i Laksefisket i Boensfossen; men denne Ret blev i det 18de Aarhundrede frakjendt ham ved Dom, fordi han havde tilvendt sig Laks, som tilhørte Boens Eier.

BOEN SEET FRA BLOMSTERKVARTERET

Boens Saga melder forøvrig, at det værdifulde Laksefiske i 1524 var forlenet Find Rempe, men at det i 1531 var tillagt Lensherren paa Bergenhus, Eske Bilde. I Rigsarkivet findes et Brev af 19de Januar 1639, hvorefter Lensherren over Agdesiden, Palle Rosenkrantz, fik Tilladelse til at opsætte et Sagested med to Sager ved Boens Fos. Han maa altsaa da have havt den i Forlening. Endnu i 1662 maa Boen have været Krongods. Ti det Aar sees Frederik den tredie at have lagt Fisket under Kristiansand. Men Aaret efter — 1663 — gik Eiendommen over i private Hænder, idet Kongen solgte Boen til en Adelsmand, Hans Grabow, for 10 000 Rdl. Laksefisket maa dog have været undtaget; ti som nævnt var det endnu i 1676—1680 Dronning Sophie Amalies Regale eller „Naalepenge“ og blev af hende i 1680 overdraget Generalkrigskommissær Reinhold Meyer, som ogsaa kjøbte selve Gaarden. Endnu samme Aar sees han at have afhændet begge Dele til Generalauditør Zacharias Lemfort. Hans Søn, Johan Lemfort, skjødet Gaarden i 1702 til Justitsraad og Laugmand Braumann, hvis to Sønner i 1753 solgte den til Sir Edward Smyth. Edward Smyth var en rig adelig Irlænder, som for en Duels Skyld var flygtet fra sit Hjemland. Længe forblev han ikke i Norge, idet han allerede i 1765 vendte tilbage til sit Fødeland. Men Boen har senere uafbrudt været i hans Slegts Besiddelse. I 1755 havde han nemlig overdraget Godset til sin Søn John Smyth, som igjen i 1765 solgt det til sin Søster Margaretha og hendes Mand, Kaptein Just Arctander fra Viborg. Han døde 1775. Hans Enke beholdt Boen til sin Død i 1801, hvorefter Gaarden blev overtaget af *Konsul Daniel Isaachsen*, som i andet Gifte havde i 1805 egtet Arctanders Datterdatter, Frøken Hanne Nideros, en Datter af Borgermester Nideros i Kristiansand. Konsul Isaachsen kjøbte Gaarden paa sin Hustrus Odel. I ham fik Boen en meget driftig og interesseret Eier, som betydelig udvidet Brugene og Trælastforretningen. I 1808 paabegyndte han Opførelsen af den nuværende store Hovedbygning med de to lange Fløie efter Datidens Mønster. Selv kom Konsul Isaachsen ikke til at bebo den, da den først i 1812 blev færdig, og han døde 15de Februar 1813, inden man endnu var flyttet ind. I den for sin Skjønhed og Statelighed bekjendte Fru Hanne Isaachsen havde Boen faaet en meget dygtig og energisk Husmor, som bidrog i høi Grad til Stedets Forskjønnelse. Hun lod anlægge den store Park med de mange Frugttrær og Lysthuse, det rige Blomsterarrangement i Haven foran Huset og den storartede, temmelig enestaaende Buegang af klippede Lindetrær. Den er saa tæt, at man selv i det sterkeste Regnskyl sidder fuldstændig beskyttet. Om Sommeren gjør denne høie og luftige Løvhal Tjeneste som Spisesal.

Konsul Isaachsen havde en meget betydelig Formue, saa han endog gjaldt for Sorlandets rigeste Mand. Der blev ogsaa paa Boen fort et stort og meget selskabelig Hus i hans Tid, hvorunder der indtraf flere historiske Begivenheder. I 1807 stod man paa Hoiderne ved Boen og saa gjennem Kikkert Englænderne drage afsted med den danske Flaade. Der var det Aar henved 80 Gjester paa Boen. Af Frygt for „Engelskmandens“ Besøg havde man bragt sig i Sikkerhed deroppe. Hver Dag pleiet Gjesterne at vandre op til en hoitstaaende Varde for at speide udover Havet, om der var Krigsskibe i Nærheden. En Dag opdaget man da, at Havet udenfor var som opfyldt af en hel Flotille og en Masse store Kolosser, der saa ud som flydende Huse. Forst trodde man, det var Fienden, som nærmet sig Kristiansand; men snart saa man, at den hele Flaade stævnet udover. Nogle Dage efter indløb der Efterretning om, at det var „Engelskmanden“, som seilet afsted med sit Rov. De afriggede danske Linjeskibe havde med sine Skrogkolosser tegnet sig som flydende Huse.

Ovenpaa Krigens mange Begivenheder fulgte Hungertidens tunge Aar. Dem fik ogsaa Boens Indvaanere føle. Paa sine gamle Dage fortalte den dygtige Husmor sine Oplevelser fra hin Trængselstid. Ogsaa hun havde maattet være med at anvende islandsk Mos til Brødbagning. Korn var næsten ikke at faa kjobt. Det var blot mod enorm Betaling og som af Naade, at en Tonde Rug lod sig opdrive. For at droie paa Melet maatte hun forskaffe sig islandsk Mos. Den blev lagt i Vand, som senere blev afsilet. Deri blev saa Melet sat. Brødet var meget nærende og ikke ilde af Smag. Paa den Maade hjalp man sig i det rige Hus over Hungertidens Trængsler. Men saa oprandt Aaret 1813 og med det Statsbankerotten. Ved Pengereduktionen blev Konsul Isaachsens store Formue sørgelig forringet. Efter Beretningen led han ved den Anledning et Tab paa 2 à 3 Millioner Kroner. Der fortælles, at han sad ved Spillebordet sammen med tre Venner, da han blev kaldt ind i sit Kontor ved en Ekspres' Ankomst. Lidt efter vendte han rolig tilbage til Kortbordet, tog en Tidalerseddel ud af sin Lommebog, tændte den i Lyset og tændte med den sin Pibe. Paa Vennernes forfærdede Sporgsmaal svarte han tørt: „Den er ikke mere værd!“

DAGLIGSTUEN I 1860

Konsul Isaachsen overlevet ikke længe denne Begivenhed. Allerede den 15de Februar 1813 afgik han ved Døden. Hans unge Enke overtog nu selv Ledelsen af Bruget, hvorved hun i de prekære Tider viste baade Klarsyn og en overlegen Dygtighed. Ved et Besog i Kristiania gjorde Enkefru Isaachsen Statsraad og Generalmajor, Krigsskolens hoit ansete Chef *Diderik Hegermanns* Bekjendtskab. Med ham giftet hun sig i December 1815. Da det store Brug paa Boen gjorde Statsraadens

Nærvær der fornoden, bad han om Afsked. Carl Johan, som satte megen Pris paa ham, og som ved deres sidste Samtale sagde til ham: „De er den retskafneste Nordmand, jeg har kjendt," fik ham overtalt til at tage Permission et Aar som Betænkningstid. Hegermann reiste til Boen, og da Aaret var omme, forlangte han endelig Afsked. „Den fik jeg ogsaa," sagde han paa sine gamle Dage, „og det paa graat Papir." Carl Johan havde nemlig ikke kunnet skjule sin Misnoie over hans Beslutning.

UDSIGTEN FRA HAVESTUEN

Havde Statsraad Hegermann tidligere vist sig som en fremragende Militær, der i 1814 ved sin Dygtighed og sit Mod havde reist sig det smukkeste Æresminde, viste han sig nu som en overlegen, praktisk dygtig Forretningsmand, som med sikker Haand forte den store Bedrift gjennem de trange Tider for senere stadig at oge og udvide den bl. a. ved Anlæg af et Spigerverk og en Mølle. Ogsaa ved Vandfaldets Regulering viste han stor Indsigt.

Det var i den Tid intet let Hverv at være Brugseier paa Boen. Om Sommeren foregik Transporten tilbaads. Hver Dag rodde „Laksebaaden" den lange Vei til Kristiansand for at afsætte den Mængde Fisk. Undertiden var Fangsten saa stor, at det var umulig at faa den solgt. Det hændte da, at Baadfolkene om Aftenen vendte hjem med sin Ladning, som man i Hast maatte gaa i Gang med at renske og nedsalte. Værre var det om Hosten og om Vinteren, da al Transport maatte foregaa landværts. Der var dengang ingen Bro over Elven, saa der forst maatte færges over denne. Veien var elendig med steile Bakker og Kneiker. En af de værste var den berygtede „Røverklev", hvor Posten var blit rovet. Undertiden kunde Snemasserne være saa store, at det omtrent var ugjorlig at komme frem med Læs. Og satte det ind med Holkefore, kunde det være forbundet med Livsfare at sætte ud for Bakkerne. Nu er der Dampbaadsforbindelse flere Gange om Dagen hele Sommeren, mens Bro over Elven og en finfin Chaussé gjør Adkomsten til Byen let det hele Aar.

Statsraad Hegermann bodde i den forste Tid paa Boen Aaret rundt. Men efter et Par Aars Forløb flyttet Familien om Vinteren til Byen, hvor den havde sin Bolig i den Gaard, hvor senere „Ernsts Hotel" befinder sig. Tidlig om Vaaren drog den atter til Boen, hvor der hele Sommeren fortes et meget selskabelig Hus, som Slegt og Venner i ugevis gjestet. Boen horte ogsaa med til Kristiansands Seværdigheder, hvorfor Reisende i vid Udstrækning benyttet Anledningen til at aflægge det smukke Sted et Besog. Skjont Hegermann var en stram Militær og Formuen betydelig, faldt Livet meget enkelt og tarvelig efter Nutidens Maalestok. Men over det ganske Hus hvilte der en patriarkalsk Aand og noget af den smukke, gammeldagse Tone, som gjorde Opholdet der saa behagelig.

I mange Aar skinnet nu Lykkesolen klart over Boen. Men mod Slutningen af Statsraad Hegermanns Dage indtraf der Begivenheder, som kastet Skygger over det gamle Sted. Paa en Kjøretur i Nærheden af Boen veltet Vognen. Statsraaden blev slynget saa voldsomt ud, at han paadrog sig en Armskade, han aldrig helt forvandt. Sommeren 1833, mens Heger-

mann var paa en Forretningstur i Kristiansand, blev der en Nat gjort et dristig Indbrud i hans Kontor. Tyven var ingen anden end den berygtede eller som Mestertyv næsten beromte Ole Hoiland. Med et Brækjern havde han brudt op Statsraadens Sekretær, hvor han dog blot havde fundet en Pakke Breve, som han medtog, men som han var saa elskværdig nogle Nætter senere at bringe tilbage og efterlade i Kjelderhalsen paa Boen, da han havde undersogt, at det kun var værdilose Privatbreve. Alle Værdisager havde Stadsraaden nemlig medtaget til Byen. Den mishandlede Sekretær, som endnu existerer, bærer den Dag idag Merker efter det berommelige Besog, idet der ved Laasen er indfældt et nyt Stykke Træ istedenfor det sonderbrudte. Men Ole Hoiland var ikke den, som lod sig noie med nogle Kjærlighedsbreve. Efter sit mislykkede Sommerbesog paa Boen aflagde han en mork Nat i 1834 Statsraaden en grundigere Vintervisit i Byen, hvorved han bortforte Hegermanns store Jernpengeskrin med mange tusen Daler, Værdipapirer og Pretiosa. Som Haandlanger havde han medbragt en Husmand under Tveit Prestegaard, som er Naboeiendom til Boen. Denne blev senere arresteret og gik til Bekjendelse.

Aaret 1835 gik i Kristiansand ind med en herjende Tyfus eller Nervefeberepidemi, som forst bortrev Hegermanns ældste Datter, en billedskjon ung Pige, og tre Dage efter Statsraaden selv, den 7de Februar 1835, mens Statsraadinden, som samtidig laa syg af Rosenfeber, i flere Uger svævet mellem Liv og Dod, indtil hendes kraftige Natur overvandt saavel Sygdommen som de tunge Slag.

Efter Statsraad Hegermanns Dod fortsatte hans Enke Forretningen i det samme Spor. Ogsaa i hendes Tid vedblev Boen at være det gjestfrie Hus, hvor Slegt og Venner samledes til utvungen Selskabelighed. I November 1858 afgik Fru Hegermann ved Doden. Hun efterlod sig det smukkeste Eftermæle. Det var i hine Dage ikke almindelig, at Kvinder fik nogen Nekrolog, men om hende skrev „Christianssands Stiftsavis“ bl. a.: „Saare faa forenede eller forene saa meget for ret at blive inderlig dybt og tungt savnet som den nu Bortgangne — —“

SIESTA

Boen blev nu overtaget af Statsraad Hegermanns eneste Son, Diderik Hegermann. Han viste sig at være den rette Mand paa den rette Plads. Hans praktiske Blik og store Arbeidskraft gjorde ham til en ualmindelig dygtig Driftsherre. I hans Tid blev ogsaa Bruget og Forretningen i det hele sat i tidsmæssig Stand. Det gamle Sagbrug blev fornyet, Trælastforretningen udvidet og et moderne Træsliberi anlagt. Med egen Haand ledet Hegermann baade Anlægget og Driften. Efterhaanden udviklet der sig rundt Boen en hel liden Landsby med Skole, Landhandlerier, Bagerier m. v. Ud fra de smaa vel vedligeholdte Huse med en liden Haveflek rundt lyser der Velstand og Tilfredshed.

Diderik Hegermann var gift med Froken Dina Hagemann fra Kristiansand. I deres Tid fortsattes de gjestfrie Traditioner paa Boen.

Det er en Selvfolge, at den praktisk anlagte Eier blev en ivrig Sportsmand, baade Fisker og Jæger. I mange Aar kom hver Host gamle

Venner helt fra Kristiania for at deltage i Harejagterne paa Boens rige Jagtfelter. Og lige til han var over 80 Aar, stod Hegermann hver Sommer ofte ved Fossen, og med ungdommelig Elasticitet drog han den ene Laks efter den anden op af Strømhvirvlerne. Et Par fornoielige Træk skal i denne Forbindelse omtales. Hegermanns Svigerdatter, som bodde paa Boen, var ogsaa blit en passioneret Fisker. Mellem de to var der opstaaet en ædel Kappestrid. Særlig gjaldt det, hvem af dem der kunde bringe hjem Aarets forste Laks. Naar de forste Sommertegn viste sig, saa man regelmæssig den gamle Herre i al Stilhed lempe sin Fiskestang ud af Kontorvinduet, hvorpaa han rolig gik ud tilsyneladende for at begive sig til Fabriken. Men vel ude af Syne vendte han sig om, listet sig bort til Kontorvinduet for at hente Stangen og saa snige sig forsigtig ned til Elven. Ubeskrivelig fornoielig var hans Henrykkelse, naar han da kunde vende hjem med Aarets første Laks. Som et vel temmelig enestaaende Træk kan ogsaa noteres, at der ved hans Guldbryllupsfest blev serveret Laks, han — skjont 80 Aar gammel — med egen Haand havde fisket.

MIDDAG I BUEGANGEN

Til Boens smukke Traditioner i det svundne Aarhundrede horer ogsaa den Stab af gamle Tjenere, som i Slegtsled trofast viet Stedet og Familien hele sin Arbeidskraft. Blandt dem træder særlig frem Billedet af „Ole Gartner". Med sit rene, aabne, apostellignende Ansigt, sine dybe, ærlige Øine og sin levende Interesse for sin Gjerning staar han som en Type paa et Pragteksemplar af de gode gammeldagse Tjenere. I 1830-Aarene kom han som 17-Aars Gut til Boen, hvor han forblev Resten af sit Liv, og hvor han som hoit bedaget Olding lukket sine Øine. Som et Eksempel paa hans Interesse kan nævnes, at han ikke tillod andre end sig selv og sine faste Medhjælpere at rore ved noget i Frugt- og Kjokkenhaven. Længe efterat Husets Dotre var gifte, jog han dem, naar de om Sommeren gjestet Boen, uden Spor af Hensyn ud af Jordbærbedene, „fordi de traakket ned Bærene". Hans Born og Borneborn har fremdeles betrodde Stillinger paa Boen.

SOMMERDAG UNDER BOENSFOSSEN

1909 afgik Diderik Hegermann ved Doden i sit 90de Aar. Hans

Hustru var død nogle Aar tidligere. Syv Aar før sin Død havde han overdraget Boen til sin Søn Cay Hegermann, som i mange Aar havde været hans Medhjælper, og som nu er Gaardens Eier. Cay Hegermann var gift med sin Kusine, Frøken Margot Moe, hvis Mor er Datter af Statsraad Hegermann. Desværre afgik hun, som var en ualmindelig energisk, dygtig og for Stillingen i høi Grad velskikket Dame, ved Døden i 1908.

Som allerede nævnt, er Boens Jordbrug af underordnet Betydning, idet Fabrikvirksomheden ligesom opsluger dette. Gaarden føder en Besætning paa 20 à 30 Kreaturer. Med det rige Laksefiske er det gaaet sterkt tilbage, da de mange Laksegarn, som nu omtrent stænger Elven helt fra Mundingen, gjør det vanskelig for Fisken at komme op til Boensfossen.

Det gamle Gods har i Tidens Løb havt flere kongelige Besøg. I Klippen ved Fossen findes indhugget Navnene paa de Konger, som har gjestet det, saaledes Christian IV's, Frederik III's og Oscar II's. Sidstnævnte Konge tilbragte Sommeren 1891 en Dag paa Boen, hvor han fisket flere Laks og udtalte sin Beundring over Stedets skjønne Beliggenhed.

GAMMELT BILLEDE AF BOGSTAD

Kobberstik af G. Haas efter C. A. Lorentzen („peintre du roy")

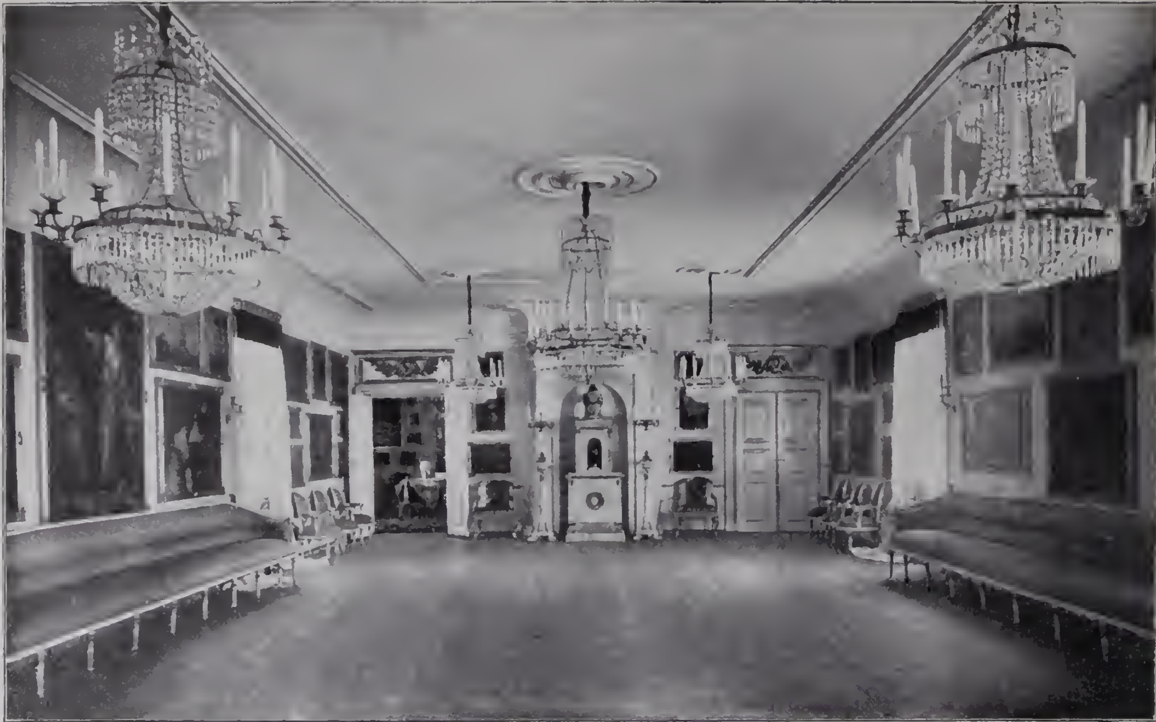

BOGSTAD

Der hviler noget af Skogblomstens sarte Mimosenatur over Bogstad, som det bly skjuler sig under herlige Løvtrærs skyggefulde Kroner, mens det koket speiler sig i Bogstadvandets solvblanke Flade. Idyllisk og fredfuldt ligger det statelige, gamle Herresæde i de mest maleriske Omgivelser, Akersdalen har at opvise. Fra to gamle, interessante Portnerstuer fører en vakker Allé et Par Kilometer frem til den ærværdige Herregaard. Under skyggefulde Løvtrær med Hærskarer af jublende Sangfugle snor Veien sig langs Vandet, hvor hvidstammede Birke boier sine Kroner mod Bredden og lader sit luftig lette Slor vifte i det glitrende Sollys.

Kristiania Omegn kunde i gamle Dage opvise en Række statelige Patriciergaarde, som spilte en ganske betydelig Rolle i Byens Historie. Som bekjendt udfoldedes der her en storstilet Gjestfrihed og Selskabelighed, som virket imponerende selv paa kompetente Udlændinge og bidrog til at kaste Glans over Hovedstaden. Blandt disse toneangivende Herresæder staar Bogstad i første Række baade ved sin Ælde, sine smukke Traditioner og sine herlige gamle Kunstskatte, som bærer Vidnesbyrd ikke alene om fordums Eieres Rigdom, men ogsaa om deres udsogte Smag og Skjønhedssans. Hvor storartet Bogstad i dets Glansperiode maa have været, viser Etatsraad Prams Skildring fra 1812. Han skriver: „— — Hovedgaarden, som er formodentligen den i hele Norge prægtigste, af Størrelse og Anseelse fyrstelig, omgiven i den mest fortryllende Beliggenhed paa storre Terrasflader i jevn stigende Helding, mellem en stor Flod og et anseeligt skogdækt Fjeld, med Hauger endnu prægtigere end Gaarden selv, hvor der forefindes i yppigste Overflod alt, hvad der udgjor Skjønheden i nogen fyrstelig Hauge i det nordligere Europa.“

Bogstads Historie begynder i 17de Aarhundrede. Det var da et lidet Brug med et uanselig Bondehus, der tilhørte Kronen. Den første kjendte private Eier var Sorenskriver i Aker Morten Lauritzen (Ugle), som i 1649 fik sig Bogstad og Vækkero tilligemed andre Gaarde overdraget af Kronen for forstrakt Pengelaan. Nogle Aar efter fik samme Eier for Tilgodehavende ogsaa Pant i flere andre Gaarde i Bærum og Sorkedalen, og fra nu af blev Bogstad Hovedgaard for et stadig ogende Jordgodskompleks med tilhørende store Skogstrækninger i Nordmarken.

FESTSALEN

Morten Lauritzen var en meget anseet Mand, som efter at have taget Afsked som Sorenskriver flyttet til Kristiania, hvor han blev Raadmand. Han bodde ikke paa Bogstad, men forst paa Skougum i Asker og derefter i Kirkegaden Nr. 16 i Kristiania, som han ogsaa eiet. I hans Æt har Bogstad senere været. Han døde 1665.

Hans Datter Anne var gift med Kjøbmand, senere Raadmand i Kristiania Peder Nielsen Leuck eller Leuch, som ved Svigerfarens Død overtog Bogstad. I hans Tid blev Eiendomskomplekset udvidet ved Indkjøb af adskillige Gaarde i Bærum og paa Ringerike. Men nogen standsmæssig Vaaning fandtes der ikke paa Bogstad, da den lille Bondegaard blot rummet et Par Værelser og Kjøkken, og dens Bohave var i høieste Grad tarvelig, næsten nødtørftig, hvorfor den vel blot har tjent som flygtig Ophold nogle Uger om Sommeren. I 1683 var James Collett, Stamfaren for den norske Collettfamilie, paa Bogstad. Der fortælles fra dette Besøg en Historie, som skal have bidraget til den engelske Familie Colletts Indflytning til Norge. James Collett skal nemlig have været rent begeistret over Bogstad. Leuch forsøgte da at overtale ham til at bosætte sig i Norge. I Spøg skal han have lovet det, hvis der i Løbet af 24 Timer kunde bygges ham en Bolig derude. Man tog ham paa Ordet, og Dagen efter stod et lidet Hus færdigtømret ved Bogstadvandet.

Efter Raadmand Leuchs Død i 1693 overtog hans Søn, Stadskaptein Morten Leuch, Bogstad med de mange underliggende Eiendomme for den billige Pris af 1 500 Rigsdaler. Han drev en betydelig Trælasthandel. Da Leuch forblev boende i Fædregaarden i Kirkegaden, blev der i hans Tid intet foretaget for at skaffe Bogstad en standsmæssig Hovedbygning. Den lille Bondegaard var fremdeles det eneste Beboelseshus paa det store Gods. Stadskaptein Leuch døde i 1717. Han var gift med Karen Müller, Datter af den bekjendte hovedrige Eier af Ljan, Peder Pedersen Müller. Hun var en overordentlig dygtig og ener-

gisk Dame, der som Enke overtog Bogstad, som hun udvidet ved Indkjøb af store Skoge i Nordmarken. Derhos fortsatte hun med Assistance af sine to Sønner sin Mands Trælastforretning. I hendes Tid — henved Midten af det 18de Aarhundrede — skal Grundvolden være lagt til den statelige Hovedgaard, som endnu staar, om end i betydelig udvidet og restaureret Skikkelse. Det gamle Bondehus blev dog fremdeles bevaret i mange Aar. Fru Karen, som opnaadde en meget høi Alder, efterlod sig ved sin Død i 1756 en meget betydelig Formue. Da hendes ældste Søn Peder ti Aar forud var afgaaet ved Døden, arvet hans Søn Morten Pedersen Leuch Bogstad, som da blev takseret til 40000 Rigsdaler.

Ogsaa Morten Leuch udvidet det store Eiendomskompleks blandt andet ved Kjøb af Asker Kirker med tilhørende Gods samt en Andel i Bærums Jernverk. Dertil drev han sammen med sin Svoger James Collett en betydelig Trælastforretning. Morten Leuch var en meget anseet og afholdt Mand, som førte et stort Hus og levet meget selskabelig saavel i sit Hus i Byen, den senere saakaldte „Stiftsgaard“ i Raadhusgaden, som paa Bogstad. Tullin, som var Kristianiasocietetens yndede Hofpoet, vanket ofte paa Bogstad. Her skrev han en kold Vinterdag, da han blev negtet at tage Reisetøiet af, inden han havde forfattet et Vers, følgende improviserte Strofe:

Skjønt jeg paa denne Tid saa ulyksalig fryser,
at hver en Draabe Blod i Kroppen gyser,
saa skal det Ønske dog mit Hjerte tænde an:
Gid Bogstad staa i Flor, til Verden staar i Brand!

Digterens varme Ønsker om Held og Lykke for Bogstad kom ogsaa til at gaa i Opfyldelse, men Morten Leuch skulde ikke længe faa nyde godt deraf. Han døde allerede i 1768, blot 35 Aar gammel. Hans Død, som vakte den største Deltagelse, blev beklaget i Vers og i Prosa. Blandt andre skrev Bernt Anker paa sin svulstige Vis:

Her ligger den Ædelmodige, den Udkaarne blandt Sjæle af høiere Art,
som Himlen skjænker Jordens Ulyksalige til Trøst.
Tys!
Nu krøb Avind i Skjul, nu saae jeg Engle smile,
da Rygtet klappede sine Vinger og Luften gav denne Gjenskrald:
Fortrængtes Lovtaler skal eviggjøre dit Minde,
og den sildigste Efterverden af bedrøvede Slægter
fremsætte Dig til Mønster.

Morten Leuch var gift med Mathia Collett. Hans Enke solgte sine Eiendomme i Bærum, og da hun havde indgaaet nyt Egteskab med Kammerherre Bernt Anker, blev Bogstad med alt underliggende Jordgods i 1775 overdraget til dennes Bror, senere Statsminister Peder Anker for 90000 Rigsdaler. Som bekjendt blev Brødrene Anker i 1778 ophøiet i Adelsstanden. Helt ud af Familien gik Bogstad ikke ved dette Salg, idet den nye Eier paa mødrene Side nedstammet fra Stadskaptein Leuch.

Under *Peder Anker* og Hustru, *Anna Elisabeth Cold*, Datter af Overhofretsjustitiarius Cold, har Bogstad sin mest straalende Glansperiode. Med stor Iver tog den nye, energiske og i Kristianias og hele Norges Historie bekjendte Eier sig af det gamle Gods. Hovedbygningen blev ombygget, udvidet og givet det smukke, borgmæssige Præg, den fremdeles har. Park og Have blev forskjønnet ved smagfulde Anlæg og Plantning af en Mængde sjeldne exotiske Trær og Buske. Paa Jordens Opdyrkning og Forbedring blev der anvendt umaadelige Summer. I Veibygningskunst var Anker en ren Mester. Han anlagde derfor ogsaa nye Veie i alle Retninger, til Kristiania, Vækkerø og Bærum og den endnu bekjendte „Ankervei“ til Maridalen.

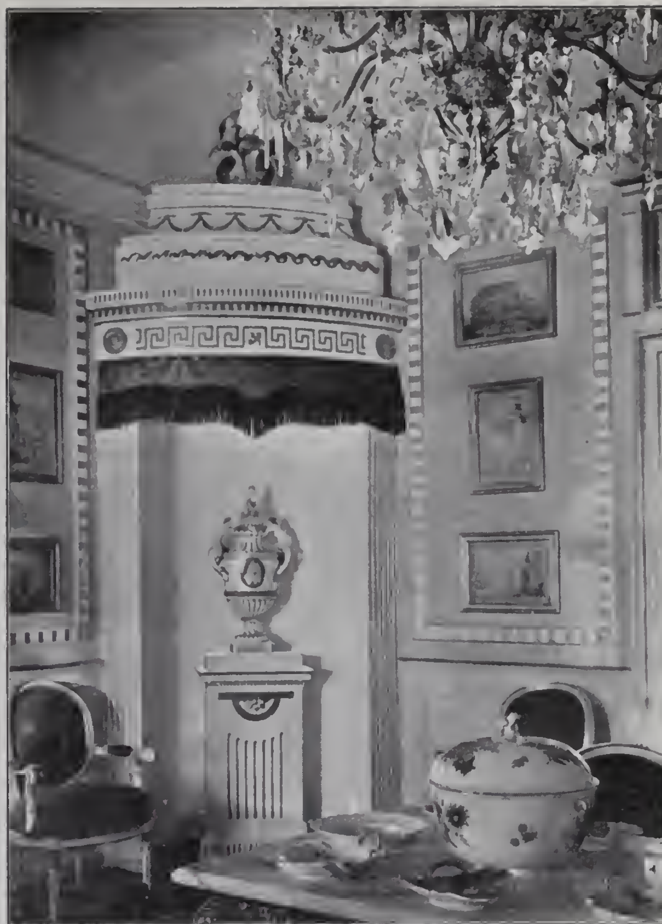
HAVESALONEN

Peder Anker var ikke alene en storslagen Mand, han var tillige en Kunstelsker og en Smagens Mand og dertil meget pragtelskende. Sit Hjem paa Bogstad vidste han at udstyre med Komfort, Smag og Elegance. Væggene i de store Sale blev dækket af berømte Mesteres Verker. Det stilfuldeste og kostbareste Indbo blev indkjøbt fra Udlandet, og rige Samlinger af Porcellæn, Glas og Sølv anskaffet og ordnet med kunstforstandig Haand og Smag. Her i dette enestaaende smukke Patricierhjem blev der i Ankers Tid ført et rent fyrstelig Hus, hvor der saa at sige stadig holdtes aabent Taffel. Ikke alene samledes her hele det glade Kristiania til glimrende Fester, men ogsaa for alle Udlændinge stod det gjestfrie Hjem paa Bogstad aabent. Det var som en Selvfølge, at enhver Fremmed af nogen Betydning gjorde Peder Anker sin Opvartning og derefter af ham blev indbudt til Fest. Intet Under derfor, at Glansen fra Bogstad kastet sin Refleks langt udenfor Landets Grænser, saa endog udenlandske Skribenter i høie Toner omtaler Paladset paa Bogstad. Den engelske Professor Clarke skriver saaledes i 1799: „Han (Peder Anker) modtog os med saa megen Pragt som nogen fremmed Fyrste, men med sit Lands fulde, hjertelige Velkomst og Gjestfrihed, forenet med en kongelig Glans. Rækken av Værelser var rent fyrstelig, og de var udstyret paa det aller eleganteste."

Bogstads Historie tæller ogsaa politiske Blade. Som bekjendt var Peder Anker en ivrig Fædrelandsven og en fremtrædende Politiker. Paa Bogstad færdedes derfor mange af de ledende Mænd i Begyndelsen af forrige Aarhundrede. Og særlig var det Arnestedet for Planerne om en Forening med Sverige. Her samledes saaledes Wedel, Lovenskiold,

Aall m. fl. til høitidelige politiske Forhandlinger. Christian August opholdt sig ogsaa ofte her, hvor han i April 1809 modtog Valg til Kronprins af Sverige.

Høsten 1814 led Kristiania Selskabsliv et stort Tab ved Ankers Udnævnelse til Statsminister og derpaa følgende Flytning til Stockholm, hvor han forblev til 1822, da han tog Afsked og vendte tilbage til Bogstad. Hans Helbred var da svækket, og to Aar efter afgik han ved Døden i sit smukke Hjem, 75 Aar gammel.

FRA PORCELLÆNS-SAMLINGEN PAA BOGSTAD

Bogstad med hele det store Eiendomskompleks i Aker og Bærum arvedes nu af Peder Ankers eneste Datter Karen, som var gift med Grev *Herman Wedel-Jarlsberg*, Eier af det gamle Jarlsberg Gods. Han er den i vor nyere Tids Historie berømte Statholder Wedel. Under Ankers Ophold i Stockholm havde hans Datter og Svigersøn jevnlig bodd paa Bogstad, som de elsket og af mange Grunde foretrak for det store Slot paa Jarlsberg. Sit egentlige Hjem kom de fremtidig ogsaa til at have paa Bogstad afvekslende med kortere eller længere Ophold paa Bærum og Jarlsberg. Med stor Iver og Dygtighed tog Greven sig af sine vældige Godser, hvor han i de pengetrange Tider havde mange Vanskeligheder at kjæmpe med. I Grevinde Karen havde Bogstad en elskværdig og interesseret Husfrue og en ypperlig Vertinde. I Grev Wedels Tid udfoldedes der ogsaa en storstilet Gjestfrihed paa Bogstad, hvor hele Kristiania Societet mødtes til glade Fester. De maleriske Omgivelser, det straalende Hjem, det livlige Vertskab og ikke mindst det udsøgte Traktement bidrog til at løfte Stemningen og bringe Gjesterne i „*high spirit*". Der fortælles mange Historier fra de belivede Selskaber. Pavels beretter saaledes en tragikomisk Episode: Efter en større Middag, hvor Gjesterne havde ladet de mange lukulliske, baade faste og flydende, Sager vederfares al Retfærdighed, følte Biskop Bonsach Krogh Trang til en liden Siesta. Han listet sig derfor ned i Parken og leiret sig paa en Skraaning ved Bogstadvandet under de store Løvtrærs velgjørende Skygge. Vel inde i Morphei Arme gled han ned og havnet i de kjølige Bølger. Her var han saa uheldig, at Vandet drev Kjolen op over hans Hoved og holdt paa at kvæle ham. Han blev dog i Tide reddet, og Statholderen, Grev Essen, som netop kom tilstede, udbrød da: „Det var ett egendomligt sätt att blanda vin med vatten."

En anden, mere frivillig Badehistorie skal efter Beretningen have affødt et ligesaa fornøielig Nachspiel. Under en Fest en varm Sommerdag fandt en af Byens Balløver, Løitnant M., for godt at tage sig et Bad ved en af Vandets Viker. Ulykkeligvis var nogle af

Damerne samtidig ude at ro og kom forbi Badestedet. Det blev selvfølgelig stor Opstandelse, Historien kom ud, og Løitnanten maatte gaa i Forvisning til en Smaaby-Garnison. Udpaa Hosten, da Balsæsonen nærmet sig, kunde de unge Damer ikke undvære sin Yndlingsdansør, hvorfor de indgav Petition om at faa ham tilbage. Hertil skal General Stabell have givet det lakoniske Svar: „Ikke før Isen lægger sig."

I 1836 blev Grev Wedel Statholder og maatte da tage Bolig i „Stiftsgaarden" i Kristiania. Under et Badeophold i Wiesbaden afgik Statholderen ved Døden i August 1840. Stor var Sorgen og Deltagelsen over hans Bortgang. Det hele Land følte, at det stod i den største Taknemmelighedsgjæld til ham. Ved sine mange og store Fortjenester havde han erhvervet sig det skjønneste Eftermæle. Hans Enke, Grevinde Karen, blev boende paa Bogstad til sin Død i 1849.

De kolossale Eiendomme deltes nu mellem de tre Sønner. Den ældste, Grev Peder Wedel-Jarlsberg, havde allerede ved Farens Død overtaget Jarlsberg; den næstældste, Baron Harald, fik Bærum og det milevide Skogkompleks i Nordmarken, mens den yngste, Baron og Første Hofjægermester, Herman Wedel arvet Bogstad Gaard og Skog.

Baron Herman Wedel-Jarlsberg var gift med Frøken Ninni Heftye. Baronen selv var ikke meget interesseret for sit store Jordbrug. Jagt var hans Hovedinteresse, og den dyrket han ivrig i Godsets Skoge. Forøvrig førtes der i hans og Hustrus Tid et meget stort og stilfuldt Hus. Han holdt smukke Stadsheste, og ved høitidelige Anledninger kjørte han med Firspand. I sine senere Aar bodde han om Vinteren i Kristiania og om Sommeren ofte paa sit Landsted paa Sjursøen. Han afgik ved Døden i 1888, mens Baronesse Ninni overlevet ham i ni Aar.

Ved Baronens Død tilfaldt Bogstad hans ældste Søn, Løitnant Herman Wedel-Jarlsberg, som fremdeles er det skjønne Gods' Eier. Hans Hustru er Datter af Ritmester Thorvald Meyer. De har blot ét Barn, en Datter, som er gift med cand. jur. og Grosserer Westye Egeberg.

I den sidste Menneskealder er Livet faldt stille paa det gamle Herresæde, da Godseier Wedel sjelden opholder sig der. Men alt, Vaaningshus, Park og Have, holdes smukt og pietetsfuldt i Hævd, saa Bogstad stadig præsenterer sig som en af Naturens skjønneste Idyller. Gaardsbruget, som ledes af en Forvalter, regnes for et af de mønsterværdigste i Hovedstadens Omegn. Indmarken udgjør 1 200 Maal og Skogen 6 000—7 000 Maal. Der er ca. 20 Husmandspladse og fødes ca. 100 Kjør og 20 Heste.

Er det gamle Herresædes Ydre imponerende, er dets Indre det ikke mindre. De talrige gamle Kunstskatte i Form af værdifulde Malerier, Skulpturer, Porcellæn, Glas og Sølv i Forbindelse med rigt og smagfuldt Udstyr gjør det til et af de stilfuldeste og smukkeste norske Hjem. Mange lysende Minder fra svundne Dage knytter sig til Bogstad. Straalende Fester kaster endnu sit Skjær over Stedet, hvor adskillige kongelige Personer har været Gjester og skrevet sine Navne ind i dets Saga.

BORGESTAD

> Stolt Anne ho bur ute paa Borestad Gård,
> ho er seg blandt fruger dei blide,
> ho sveiper seg både i Silki og Mård,
> um henner geng segninn så vide.
> Gud lat henner liva evindelig vel!

Saa lyder det i et Kvad fra Begyndelsen af det 18de Aarhundrede til Fruen paa Borgestads, Generalinde Arnolds, Pris. Det er forfattet af Sogneprest Paus i Kviteseid efter Bestilling af Bygdens Skogeiere og Bonder. Det viser noksom, hvilken Glans der maa have hvilet over Borgestad, og hvilken mægtig Position samme Fru Anna maa have indtaget.

Det ærværdige og smukke Herresæde ligger i Gjerpen, et kort Stykke fra Porsgrund. Den over 200 Aar gamle Gaard har en vakker Beliggenhed. En nydelig, blomsterrig Have breder sig foran Huset, mens Skienselven længer nede bugter sig gjennem maleriske Partier.

Hvad Borgestads Navn angaar, saa viser det, efter Cancellie-Raad Løvenskiolds Antagelse i hans Beskrivelse af Bratsbergs Amt, at Gaarden oprindelig har været en Plads under den ovenfor liggende Gaard Borge, idet Endelsen „Stad“ eller rettere „Stod“ har skullet betegne den som horende under en storre Gaard.

Borgestads ældste Historie er indhyllet i Dunkelhed. Man ved blot, at der i det 14de Aarhundrede horte en Kirke eller et Kapel til Gaarden, og at Borgestad med samt sit Gudshus ved Reformationen blev tillagt Gjerpens Provsti som Gods.

Ud i Historiens Lys træder Borgestad forst ved Midten af det 17de Aarhundrede, idet det da ved Mageskifte gik over i privat Eie. Herom beretter ogsaa Cancellie-Raad Loven-

BORGESTAD FØR OMBYGNINGEN 1882

skiold følgende: Den 27de April 1648 indgik Borgermesteren i Skien, John Thomsen, som Forvalter af Gjerpens Provstigods Mageskifte med den rige Skiensborger Giert Clausen, hvorefter denne fik Borgestad af 8 Huders Skyld mod at give andre Eiendomme af 16 Huders Skyld i Bytte.

I 1648 kom altsaa Giert Clausen i Besiddelse af Borgestad, som allerede dengang var en anselig Gaard. Det kan ikke sees, naar han afgik ved Døden, men derimod, at hans Enke, Anne Gundersdatter, som tidligere havde været gift med den rige Skiensborgermester Christen Andersen, overtog Eiendommen. Videre beretter Løvenskiold, at samme Anne Gundersdatter i 1691 pantsatte Gaarden til sin Datter Ingers Mand, Halvor Borse. Da saa Halvor Borse afgik ved Døden i 1701, blev Borgestad af Arvingerne solgt til Generalmajor Hans Arnold. Skjødet blev udstedt 20de Januar 1702, og Kjøbesummen lød paa 530 Rigsdaler. Denne Pris maa ingenlunde ansees som Udtryk for Gaardens virkelige Værdi. Det hele Salg maa snarere regnes for et Arrangement, sigtende til at bevare Eiendommen for Familien. General Arnold var nemlig gift med Anne Clausdatter, en Datterdatter af førnævnte Borgermester Christen Andersen og Anne Gundersdatter. Det er til denne Generalinde Arnolds Pris, det oven citerede Kvad er skrevet.

General Arnold skal efter Løvenskiolds Beretning have ladet opføre det smukke Vaaningshus, som endnu, om end i restaureret Skikkelse, findes. Forholder dette sig saaledes, kan Aarstallene 1696, 1697 og 1698, som er indhugget i Bjelker i Kjelderen, alene forklares derhen, at General Arnold, som først i 1702 fik Skjøde paa Eiendommen, allerede tidligere maa have bodd der og paabegyndt Gaardens Opførelse.

I General Arnolds Tid har Borgestad visselig havt en af sine mest blomstrende Perioder. Hans Frue var en ualmindelig energisk og praktisk dygtig Kvinde, som drev en udstrakt Trælastforretning. Efter sin første Mand, Stig Andersen Tønsberg, havde hun arvet Ulefosgodset med dertil hørende Sagbrug, som hun maa have drevet med overlegen Dygtighed, hvad der noksom fremgaar af Presten Paus' Hyldest. Under General Arnold nød Borgestad ogsaa Æren af Kongebesøg. I 1704 gjestet nemlig Frederik IV Godset. Til Minde om dette Besøg blev i over 150 Aar det Værelse, Kongen havde bebodd, staaende urørt.

Blot i syv Aar blev General Arnold Gaardens Eier. Allerede 1709 døde han, og fire Aar efter fulgte Fru Anna ham i Døden. Og nu gik Borgestad for en kort Tid ud af Familien, idet Arvingerne i 1715 solgte det til Major Holmboe, en Presteson fra Jylland. Men allerede 1731 kom det atter tilbage til den gamle Slegt, da Major Holmboe overdrog det til Cancellie-Raad Herman Leopoldus for 3700 Rdlr. Af sin Fars mange og store Eiendomme føiet

den nye Eier Bolvig Jernverk og Fossum Jernverk til Borgestad. Leopoldus blev i 1739 adlet under Navnet Løvenskiold. Han er Stamfar til Familien Løvenskiold. Han var gift med en Datter af Biskop Deichmann. De førte et stort og meget gjestfrit Hus paa Borgestad. Bispinde Deichmann tilbragte der som Enke sine sidste Aar. Endnu bærer et af Værelserne Navn af „Bispindens Kammer“.

1759 staar som et Merke- og Sørgeaar i Borgestads Annaler. Om Høsten i det Aar afgik saavel Cancelliraaden som hans Frue ved Døden, hvorefter deres ældste Søn, Bartholomæus Herman Løvenskiold, overtog Bolvig og Borgestad. Han beretter selv i sin forannævnte Beskrivelse af Bratsbergs Amt følgende om Borgestad:

„1760, den 11te December, blev den solgt til mig Cancellie-Raad Bartholomæus Herman von Løvenskiold af mine Med-Arvinger med Aasebach-Grunder for 4000 Rd.; jeg er den nuværende Eier, og haver gjort store Forbedringer paa Bygninger og Jordveien, der kostede over 4000 Rd. Gaarden ligger smukt, har en smuk Have, gode Vade- og Fiskegrunde. Der er og avlet den første Tobak i Bradsbierg Amt 1778 og 1779. Under Gaarden ligger nu en Del af Vestre Borge, hvor er smukke Udsigter og Promenader. Oven for Gaarden i Nord ligger en Plan omringet af Kampestene i en Runding, som formodentlig har været en Samlings-Plads for denne Gaards Eiere og Naboerne i Tilfælde af et fælles Overlæg i de ældgamle Tider.“

Man ser af denne Beretning, at der i hine Dage blev gjort Forsøg med Dyrkning af Tobak paa Gaarden.

1787, Aaret før sin Død, solgte Cancelliraad Løvenskiold, som var gift med en Datter af Rektor Rasch i Kristiania, Eiendommen til sin Svigersøn Jacob Aall. Saavel Cancelliraaden som Fruen forblev dog paa Borgestad til sin Død, som indtraf i 1788 og 1795.

I Jacob Aalls Tid blev der lige til 1822 ført et meget stort og yderst gjestfrit Hus paa Borgestad. Aall var en hjertevarm og elskværdig Mand, som var overordentlig populær og afholdt for sin store Godgjørenhed. En gjældbunden Enke, som holdt paa at gaa fra sin Gaard, eftergav han hele Gjælden. Ude af sig af Taknemmelighed lod hun fabrikere et rørende Digt, hvoraf første Vers her gjengives:

Tusind Tak jeg nu maa sige
til den Kjøbmand uden Lige
som al Gjælden mig forlod.
Glade Giver, som vil tænke
paa en fattig husvild Enke
Tak ske Dem, som er saa god!

I 1795 døde Aalls første Hustru. Aaret efter blev han gift med Enkefru Christiane Elisabeth Cappelen, født Boysen

Som næsten alle Dødelige fik Jacob Aall ogsaa føle Lykkens Omskiftelser. Under Pengekrisen kom han i økonomiske Vanskeligheder, hvorfor i 1822 Borgestad blev solgt ved Auktion til hans Stedsøn Didrik von Cappelen, som Aaret efter solgte Godset til sin Bror Realf von Cappelen for 9000 Spd. Aall og Hustru vedblev dog at bo paa Borgestad til sin Død, som for hans Vedkommende indtraf 23de September 1826. I „Den norske Rigstidende“ fik han en Nekrolog, som bl. a. indeholdt følgende:

„Som Mand, Fader og Borger vandt denne Forevigede sine Medmenneskers mest uindskrænkede Agtelse. Trofasthed i Venskab, Blidhed og Munterhed i Omgang, Velgjørenhed mod alle Trængende og fremfor alt en ren og usminket Gudsfrygt vare Bladene paa den Krands, der værdigen smykkede Oldingens Tinding.“

DAGLIGSTUEN

Fru Aall var bekjendt som en ualmindelig dygtig og interesseret Landsens Husmor. Hun gik under Navn af „Mor Aall". I Borgestad Have, lige ved Huset, staar et stort Gravenstenstræ, som Fru Aall plantet i 1796. Endnu bærer det en Mængde Æbler, og af Borgestads ca. 1 500 Frugttrær kan intet fremvise saa vakker og delikat Frugt. Naar Mor Aall kjørte ud, skedde det gjerne i en klassisk, gul Karet, der var som et helt Hus. Paa Bukken sad altid en høitidelig Skikkelse, den gamle Kusk, som i et Par Generationer havde tjent paa Borgestad. Han og Vognen passet fortrinlig sammen. De saa ud, som om de var skabt for hinanden. En eneste Feil havde det gamle, tro Tyende: det hændte en sjelden Gang, at han „fik lidt paa". Men det merkelige var, at aldrig kjørte han sikrere, end naar det var Tilfældet. Den gule Karet blev altid holdt i Agt og Ære paa Borgestad, og nu er den kommet til ny Hæder og Værdighed, idet den er indlemmet i Bygdø Folkemuseum som et Minde fra svundne Tider.

I Aalls og Hustrus Tid var Borgestad rigt udstyret med værdifulde gamle Sager. Desværre blev de fleste bortsolgt ved Auktionen efter dem. Men endnu huser det gamle Hjem adskillige Ting fra fordums Dage, deriblandt smukt malede Portræter af General Arnold og Frue.

Efter Jacob Aall overtog som nævnt Realf Cappelen Borgestad i 1823. Han var opdraget i Danmark og uddannet som Landmand. Han var en fin og elskværdig Mand af den gamle Skole. Under ham og hans Frue, den dygtige Anna Sophia Stenbuch, førtes et smukt og hyggelig Herregaardsliv paa Borgestad. Fru Anna døde 1850, mens hendes Mand overlevet hende i tre Aar.

Deres Søn Erik Johan Cappelen overtog Godset i 1853. Han var uddannet som Jurist og blev senere Bankadministrator i Skien. Han var en meget flink Landmand, men særlig ypperlig Hesteskjonner og en ivrig Hesteelsker. Selv sagde han, at han burde været Kavallerist og ikke Jurist. Han var gift med Frøken Maren Dorthea Blehr fra Stathelle. Fru Cappelen var stadig sygelig, hvorfor der i den Tid blev fort et meget stille Liv paa Borgestad. I 1881 døde Bankadministratoren og i 1886 hans Frue. I 1880 var deres eneste Barn, Anna Sophie, blit gift med Statsminister *Gunnar Knudsen*, som i 1881 overtog hendes Fædregods og flyttet ind paa Gaarden.

Med Gunnar Knudsen begynder Borgestads nye Blomstringsperiode. I 1882 blev det gamle Vaaningshus restaureret. En Karnapbygning blev tilføiet, men ellers er det ydre ganske uforandret. I det Indre er derimod endel Ændringer foretaget. Adskillig industriel Virksomhed har Gunnar Knudsen skabt paa Eiendommen. I 1887 anlagde han saaledes et større Teglverk og noget senere den eneste Chamottefabrik i vort Land. Paa Gaarden og i Fabrikerne sysselsættes nu ca. 90 Mand. Inden Eiendommens Enemerker er der derfor i den sidste Menneskealder vokset op en liden By med Skole, Landhandleri og Bageri. Skole-

huset er en Gave fra Gunnar Knudsen, som ogsaa har foræret det smukke Kapel, som i 1907 indviedes paa Borgestads Grund.

Borgestad udgjør fremdeles en betydelig Jordeiendom. Der fødes 40 Kjør og 8 Heste paa Gaarden. Desuden er af Borgestads Grund bortfæstet 166 Hustomter, hvoraf 86 inden Porsgrund, en Del af den saakaldte Osebakke, nærmest Elven. I det gamle, koselige Hjem falder Livet enkelt og under utvungen Gjestfrihed.

Foruden de her nævnte Foretagender driver Gunnar Knudsen ogsaa fra Bórgestad et vidtstrakt Skibsrederi, idet han staar som Leder af Aktieselskabet Borgestad, som disponerer 7 større Skibe. Til Assistance ved sin store og mangeartede Virksomhed har Gunnar Knudsen sine to unge Sønner, som han har optaget i sin Forretning, særlig til Bestyrelse af Fabrikerne.

Til Borgestads smukke Historie er endnu et Blad at føie, og det er dets lange Slegtstradition. I 175 Aar har det nu uafbrudt været i samme Families Eie, hvad der jo hører til Sjeldenhederne i de norske Storgaardes Annaler.

BORGESTAD MED OMGIVELSER

BÆRUMS VERK

Naturskjøn er Vestre Bærum med sine storslagne Fjeldformationer, sine løvrige Lunde og Marker, hvorigjennem Bærumselven snor sig som et lysende Belte. I Hjertet af Bygden staar en liden italiensk Slotsbygning, omringet af en idyllisk Park af Løvtrær. Det er det for sin Skjønhed og sine gamle Traditioner bekjendte Herresæde Bærums Verk. Den noble hvide Herregaard tegner sig virkningsfuldt i de maleriske Omgivelser.

Navnet Bærum kommer af det oldnorske Bergeimr. Som andre gamle Former har man ogsaa: Bærgheimi og Bærgaimi. Betydningen fremgaar klart nok af selve Ordet.

Bærums Verk er et af de ældste i Norge. Oprindelig skal det have ligget i Maridalen, hvor der i Aaret 1578 fandtes en Jernhytte, som to Englændere, Johannes Fuxell og hans Svoger Wilhelm Dybdall, nogle Aar forud havde anlagt, og som ved kongelig Brev af 9de Januar 1578 var tilstaaet adskillige Friheder. Det formenes at have været det samme, som i 1591 omtales som tilhørende Kongen og liggende ved Akershus. I December 1602 skriver Kongen til Søren Friis, at dette Anlæg havde kostet ham meget og fremdeles trængte store Bekostninger. Ved Reskript af 12te September 1614 paalægges Statholder Kruse at henlægge Jernhytterne i Akershus Len til Bergum Herred. Saaledes formenes Bærums Verk at være opstaaet.

DEN STORE SALON

Fra 1614 blev der for Kronens Regning ført en ganske betydelig Drift paa Bærum. Men ved Reskript af 1623 frasagde Kongen sig alle sine Verker og befalte at bortforpagte dem. Som Følge deraf fik i 1624 et Selskab, bestaaende af den bekjendte Johan Post, Herman Krefting m. fl., Tilladelse til mod en billig Afgift at overtage og fortsætte Driften af Bærums Jernverk. I 1627 fik saa Verket sine Privilegier. Men da Selskabet ikke kunde klare sine Forpligtelser, gik det i 1631 over til et nyt Selskab, hvis Ledere var Befalingsmanden paa Varberg Mogens Gyllenstjerne, Befalingsmanden paa Reins Kloster Steen Willumsen til Thorsø m. fl. Heller ikke disse havde Lykken med sig, idet der foruden daarlige Tider ogsaa stødte en Vandflom til, som rev den største Del af Verket med. Da nogle Aar efter ogsaa dette Selskab gik overstyr, kom Verket i 1638 til Familien Marselius, og i 1641 fik „Kongens Faktor i Amsterdam", Gabriel Marselius, Privilegier og Eneret paa al Jerntilvirkning i det hele Land. I 1648 sees Privilegiet at være blit stadfæstet, og da heder det, at Verket i flere Aar ikke har været i Drift, men er ganske ruineret. Formentlig af denne Grund overdrog Marselius i 1664 Bærums Verk til sin Fuldmægtig, en tysk indvandret Bjergmand, Johan Krefting, hvis Familie beholdt det i over 100 Aar.

Johan Krefting, hvis Hustru var Annichen Jacobsdatter, døde i 1674 paa Verket, som han efterlod til sin Søn, Herman Krefting. Han var gift med Anna Vogt, en Datter af Kommerceraad Paul Vogt. I hende havde han faaet en overordentlig dygtig Hustru. Herman Krefting drev Verket til sin Død i 1712, hvorefter hans Enke i over 50 Aar forestod Ledelsen af det indtil 1766, da hun afgik ved Døden. I hendes Tid hjemsøgtes Bærums Verk af en stor Ulykke, idet en voldsom Ildebrand i 1762 odelagde alt. Den daværende Hovedbygning laa paa Gaarden Gommeruds Grund lige ved Gruberne. Fru Anna opførte saa et nyt Vaaningshus, som senere, da Baron Wedel-Jarlsberg flyttet ind i den af ham opførte herskabelige Hovedbygning, er gaaet over til at tjene som Kontor. Hun gjenreiste ligeledes Verket.

Ved Fru Anna Kreftings Død blev Bærums Verk med flere Eiendomme, som Kjørbo, Gommerud, Ende, By, Helsæt og Burud i Vestre Bærum, solgt til de tre Kristianiamagnater Morten Leuch til Bogstad, Generalkrigskommissær Holter paa Ljan og Fredrik Clauson paa Frogner. I deres Besiddelsestid blev Verket opbygget som fra nyt af. Allerede i 1768 afgik Morten Leuch ved Døden, og hans Enke overdrog i 1772 sin Andel i Verket til Fredrik Clauson, som ogsaa kjøbte Holters Part og saaledes stod som Eneeier af Verket. Clauson, som var gift med den rige Eleonore Leuch, døde i 1773. Hans Søn, Conrad Clauson, overtog nu det gamle Verk. Han maa vist have været en dygtig Mand, eftersom han er blit kaldt den „kyndige og duelige". Conrad Clausons Hustru var den for sin Skjønhed

HAVESALONEN

bekjendte Kirsten Nilsson, en Datter af Lagmand Nilsson paa Nedre Foss ved Kristiania. I Conrad Clausons Tid førtes der paa Bærum et meget gjestfrit og selskabelig Hus, hvor Kristianias glade Societet samledes. Blot i 12 Aar var Conrad Clauson Verkets Eier, idet han allerede i 1785 afgik ved Døden. Aaret efter egtet hans Enke den senere Statsminister Julius v. Kaas. Han solgte i 1791 Bærums Verk med tilliggende Eiendomme til Generalveimester, senere Statsminister *Peder Anker* paa Bogstad for 167 000 Rdlr. Anker var forud Eier af et vældig Kompleks af Jord- og Skogeiendomme i Nordmarken og Sorkedalen, som nu ved Foreningen med Bærums Verk blev en af Landets største Eiendomme.

Peder Anker var som bekjendt en overordentlig evnerig og foretagsom Mand med en levende Interesse for og et sjelden klart Blik paa Landets økonomiske Udvikling. Han tog sig særlig af Bærums Verk, som han satte i tidsmæssig Stand og udvidet. Det var ogsaa Anker, som i høi Grad forbedret Veivæsenet i Bærum ved Anlæg af Kjørevei mellem Bærums Verk og Bogstad.

Peder Anker var gift med Frøken Elizabeth Cold. Inden Anker blev Statsminister, opholdt han sig meget paa Bærum, særlig om Vinteren, mens han tilbragte Sommeren paa Bogstad. Paa Bærum førte Anker og Frue et overmaade gjestfrit Hus. Det var meget almindelig, at deres Venner uden Indbydelse foretog Kanefarter didud, og det hændte, at der kunde komme lige til 80 Gjester, uden at nogen havde været ventet. Under Peder Anker rammedes Verket af en Ulykke, idet der i 1809 indtraf en større Oversvømmelse af Bærumselven, hvorved der anrettedes adskillig Skade.

I 1824 afgik Statsminister Anker ved Døden paa Bogstad. Hans kolossale Formue, hvoriblandt de vidtstrakte Eiendomme, gik nu over til hans eneste Barn, Datteren Karen, som var gift med Grev Herman Wedel-Jarlsberg, Norges berømte Statholder.

Grev Wedel-Jarlsberg var ikke alene en stor Statsmand, men tillige en overordentlig nidkjær Driftsherre, som med megen Interesse og overlegen Dygtighed forestod sine mange Eiendomme og særlig Bærums Verk. Saa ofte hans mange Forretninger tillod det, tilbragte han med sin Familie Tiden paa Bærum, hvor han havde en Arbeidsstok paa 125 Mand. Han drev ogsaa Verket med Held, saa han ved sin Død i 1840 efterlod det til sin Enke i en gunstig Forfatning. Den dygtige Grevinde Karen indehavde nu Bærums Verk til sin Død i 1849, men lod det bestyre af sine tre Sønner.

I nogen Tid efter Grevinde Wedels Død fortsatte de tre Brødre Driften af Verket, som saa blev overtaget af den ene af dem, Baron Harald Wedel-Jarlsberg. Med Verket fulgte alle de store Skogeiendomme i Nordmarken og paa Krokskogen.

Baron Harald Wedel-Jarlsberg begyndte som Sjøofficer, men forlod Marinen for at bistaa

sin Far med Bestyrelsen af de vidtstrakte Eiendomme. Paa Bærum bygget han den stilfulde lille Slotsbygning, som sterkt minder om Oscarshal. Ligesom denne er den bygget efter Tegning af Arkitekt Nebelong. Den blev færdig i 1853. Den gamle Hovedbygning blev fra nu af benyttet som Kontorbygning. Harald Wedel blev ogsaa en meget interesseret Driftsherre, som indførte adskillige tidsmæssige Forbedringer ved Verket. I en Aarrække havde dette under ham en heldig Periode. Desværre kom der i 50-Aarene et Tilbageslag, idet Konkurrancen blev altfor stor, saa Jernpriserne sank sterkt, og fra 1857 gik det som bekjendt nedad Bakke med alle norske Jernverker, som efterhaanden nedlagdes. Baron Harald forsøgte længe at holde Bærums Verk oppe, men i 1872 maatte ogsaa dette Verk stanse og blev fuldstændig nedlagt. I dets Sted blev der anlagt Jernstøberi, særlig af Ovne, en Bedrift, som sysselsætter en stor Arbeidsstyrke, endvidere Snedkerverksted og Smie.

GJESTEVÆRELSE

Baron Harald Wedel-Jarlsberg var gift med Frøken Elise Butenschøn, Datter af General Butenschøn. I den første Tid bodde Familien hele Aaret paa Bærum, men fra 60-Aarene tilbragte den Vinteren i Kristiania. Under Baron Harald faldt Livet paa Godset enkelt og temmelig stille, da Baronessens Helbred i længere Tid var mindre god. Der udfoldedes dog megen Gjestfrihed af den gode gammeldagse Art.

Harald Wedel nød stor Anseelse, og paa hans Dygtighed blev der af det offentlige trukket adskillige Veksler. Han var saaledes Kommunemand, Stortingsmand og Præses i Det kgl. Selskab for Norges Vel, hvis Guldmedalje han ved sin Fratræden blev tildelt.

I 1897 døde Baron Harald i en Alder af 86 Aar. Han efterlod sig tre Døtre, Elise, Caroline og Harriet Wedel-Jarlsberg, hvoraf førstnævnte er gift med Statsminister *Carl Løvenskiold*. Arvingerne overtog i Fællesskab Bærums Verk med derunderliggende Skogeiendomme; alle de øvrige Eiendomme blev overtaget af Statsminister Løvenskiold alene.

Frøkenerne Wedel blev boende paa Verket, mens Statsminister Løvenskiold og Frue bosatte sig paa sin vakre Eiendom ved Vækkerø.

Frøken Caroline Wedel-Jarlsberg afgik i 1905 ved Døden. Senere beboes det statelige Herresæde af Frøken Harriet Wedel-Jarlsberg alene. Vintermaanederne tilbringer hun imidlertid i Kristiania.

Bærums Verk er fremdeles et meget betydelig Gods, idet det omfatter ca. 60000 Maal Skog og ca. 600 Maal Indmark. Jordbruget er dog af ganske underordnet Betydning. Der har aldrig været drevet noget egentlig Gaardsbrug, ligesaalidt som der har været holdt Fjøs. Hele Kreaturbestanden udgjøres af ca. 20 Heste. Hovedvirksomheden ved Bærums Verk optages nu af Skogene og de industrielle Bedrifter, som bestaar af Støberi, Verksteder, Sag

og Hovleri samt Møllebrug. Den samlede Arbeidsstyrke udgjør ca. 100 Mand. Under Verket hører nu ialt 25 Bondegaarde i Asker og Bærum.

Er Bærums Verks Ydre imponerende og dets Omgivelser maleriske, er dets Indre i høi Grad stilfuldt og smukt. Man finder der udsøgt Komfort og rig Elegance, forenet med lun og hjemlig Hygge. Og alt er ordnet med kyndig Smag. Særlig er den store Sal af megen Virkning med de nydelige gamle Lysekroner og den lange Række Familieportrætter. I det hele rummer Slottet mange gamle og værdifulde Sager, hvoriblandt kostbare Porcellæns-servicer, deri indbefattet en Del af det Service, som Carl Johan forærte Grevinde Wedel.

Bærums Verks Historie gjemmer smukke Minder og Traditioner. Til disse hører selvfølgelig de kongelige Besøg, som det gamle Herresæde i Tidens Løb har modtaget. Frederik III har saaledes gjestet Bærum, Carl XII var der i 1716, og senere har Carl XV og Oscar II aflagt Besøg paa Verket.

EIDSVOLD VERK

Ei langt fra Mjøsens skjønne Strande,
Hvor Misbjerg kneiser stolt mod Skye,
En Bolig skjøn vi see at stande
I Graners og i Birkers Lye;
En Elv saa venlig den omslynger
Med Minder kjære i sin Favn;
Dem Fossen alvorsfuld besynger
Og Saga ristet har ved Navn.

Disse enkle Toner fra en snart hundredaarig liden Sang rummer den vakreste Hymne til Eidsvold Verks eller „Eidsvoldsbygningens“ Pris.

En særlig Glorie hviler ogsaa over Eidsvold. Bare Navnet anslaar dybe Strenge i hver Nordmands Bryst. Ti lige fra den dunkleste Oldtid tæller dets Historie minderige Blade, og Begivenhederne i 1814 har over det kastet et Morgenrødens Skjær, som aldrig vil kunne blegne. Eidsvold seet i Historiens Lys frembyder ogsaa en slaaende Merkelighed: paa dets Høie er ved Skjæbnens Tilskikkelse Norges ældste og dets nyeste Statsforfatning blit givet. Her skal Halfdan Svarte have sat Eidsævis eller Eidsiva Ting. Her var det ogsaa efter

PARTI AF SALONEN

Traditionen, at Harald Haarfagre delte Riget mellem sine Sonner. Her holdt Olav den hellige Tingmode og lagde hele Oplandene under Eidsiva Ting. Her har Haakon den gamle rostet, og her blev der holdt Ting endnu efter Christian IV's Lov. Men fremfor alt blev her Norges nye Grundlov givet i 1814. Endelig var her ogsaa Henrik Wergelands forgudede Barndomshjem, og den forste 17de Maifest paa Eidsvold holdt han i 1827. Det vakte den storste Forfærdelse, da han om Morgenen hin Dag saluterte med de store Kanoner fra det nedlagte Jernverk. Man mente, Fienden holdt sit Indtog. Ved denne samme Fest opfordret han Gutterne til at brænde Baal den 17de Mai, hvad der i mange Aar efter var Skik. Om Eftermiddagen Kl. 5 samledes Ungdommen til „17 Maileiken". Flagsmykkede Baade med Musik ombord kom under Salut over Vormen. Da Baalene tændtes, begyndte Gutter og Jenter at danse, og Stævnet paa Eidsvold artet sig som en stemningsfuld Friheds- og Folkefest.

Navnet Eidsvold har man udledet af Eidsivar eller Heidsivar, d. e. Strækningen omkring Heidsær (Mjosen). Eid hedte Kirken og Prestegjeldet, og Voldene deromkring kaldtes Eidsvellir (Eidsvold). Eid bor her tages i Betydning af en Strækning, hvor man maa tage Veien overland istedenfor tilvands. Ved Sundfossen i Vormen endte nemlig den lange Vandvei nedover Mjøsen. Nu udgjor Eidsvold en bølgeformet, kuperet Slette ved den sondre Ende af Mjosen, hvor Fjelde i Øst og Vest indrammer den frugtbare og maleriske Egn.

Den storste Eiendom i Eidsvold er det gamle Eidsvold Jernverk, nu et blomstrende Brug og Patriciersæde, der bærer Navnet Eidsvold Verk. Dets Hovedbygning var den berommelige „Eidsvoldsbygning", indtil den i 1837 med sin Park blev indkjobt som et Nationalklenodie og i 1844 overdraget til Staten.

Eidsvold Verk har en herlig Beliggenhed ved Andelven, som udspringer af Hurdalsjoen og paa sin Vei til Vormen danner 4 Fossefald, som afgiver Drivkraft til de mange og store Brug.

Naar Jernforekomsterne i Eidsvold forst opdagedes, ved man ikke med Sikkerhed, men efter Udtryk i de ældste Dokumenter kan man slutte, at de allerede i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede har været kjendt, og formentlig har Grubedrift ogsaa været forsogt. Verkets egentlige Historie begynder i 1624, da et Interessentskab med Johan Post (eller Paast) og Herman Krefting i Spidsen fik Privilegier af Christian IV, som fornyet dem i 1627. Det gik dog snart overstyr. Johan Post dode, og hans Arvinger solgte i 1631 hans Del til Mogens Gyldenstjerne og Admiral Steen Willumsen til Thausauv (Thorso). Tiltrods for de

gunstige Privilegier lønnet Driften sig ikke, hvorfor Verket blev opgivet og faldt tilbage til Kronen, som i 1640 overdrog det til et nyt Interessentskab med Berghauptmand Iver Prip som Formand. Han var forlenet med Reins-Klostret i Norge og Thyholms Provsti i Jylland, hvorfor han ogsaa titulertes „Provst". Skjønt Fagmand kunde heller ikke Prip faa Verkets Drift til at lønne sig, saa han allerede i 1644 solgte det til et Interessentskab, hvori Christian IV selv tilligemed hans Datter Christiane og hendes Egtefælle, Statholder Hannibal Sehested, traadte ind. Kongen blev dog snart kjed af Foretagendet og gik ud. Men at Verket i den Tid vistnok maa have vist sig lovende, tør man slutte deraf, at den kloge og beregnende Hannibal Sehested udløste de øvrige, saa han blev Eneeier. I 1651 faldt han som bekjendt i Unaade, hvorfor Verket tilligemed alt hans Gods blev inddraget under Kronen. Kongen bortforpagtet det derefter til Familien Marselius, som i nogle Aar drev det paa Rov, men i 1663 opgav det. Nu overdrog Kongen det til Hertug Jacob af Kurland, som forsøgte at faa Verket paa Fode ved at indkalde 30 kurlandske Arbeidere og etablere en mere rationel Drift. Men forgjæves. Det lønnet sig fremdeles ikke. Hertugen døde 1682, og hans Søn Casimir forærte det kort efter til Fuldmægtigen, Krefting, som drev det saa slet, at det paany hjemfaldt til Kronen.

STALDBYGNINGEN MED RIDEHUS OG VOGNREMISSE

Indtil 1688 var Verket nedlagt, men det Aar skjænket Kongen det til Oberberghauptmand Heinrich v. Schlanbusch fra Hannover, som var Direktør ved Kongsberg Sølvverk og tildelt Generalmajors Rang. Han satte Eidsvold Verk paany igang og indkaldte tyske Arbeidere. Det synes ogsaa, som om Udsigterne da var gode, saa Verket gjorde store Fremskridt. I 1690 udbrød der imidlertid ved Kongsberg Sølvverk et Opror, foranlediget ved Nedsættelse af Lønningerne. Schlanbusch fik Skylden og maatte flygte til Eidsvold, hvor han forøvrig ikke havde fast Bolig, men hvor hans to Sønner var Verkets Ledere. Schlanbuschs Hustru var en driftig og interesseret Dame, som bl. a. plantet de to lange og prægtige Alléer i Parken ved Hovedbygningen, nu „Eidsvoldsbygningen". Med megen Ihærdighed blev der i denne Tid arbeidet paa Verket. I 1705 døde Oberberghauptmanden, og hans Søn Theodor von Schlanbusch overtog Verket, som under ham havde en blomstrende Periode, saa han erhvervet sig en betydelig Formue. Da han var ugift, testamenterte han ikke mindre end 48 Pladse med Huse og 4 Gaarde med Skoge og desuden et Legat paa 8000 Rdlr. til Verkets Arbeidere. Til Eier af Verket indsatte han sin Brorson, Jagtjunker Frederik von Schlanbusch, som drev det i henved 30 Aar, hvorefter han i 1781 solgte det til Sorenskriver Hans Hagerup (Gyldenpalm) for 38000 Rdlr., en Handel, hvormed Sælgeren var saare vel tilfreds. Mindre tilfreds med den blev Kjøberen, som straks efter Tiltrædelsen kom op i en meget ubehagelig Proces med sine Folk angaaende Theodor Schlanbuschs Testament, som han ikke vilde respektere. Den heftige Proces varte helt til 1788, men allerede to

„EIDSVOLDSBYGNINGEN"

Aar før var Sorenskriveren blit saa træt af den, at han i 1786 solgte Verket til Toldinspektør Haagen Nilsson for 46000 Rdlr. Den nye Eier blev ogsaa snart kjed af det, og da Dommen i 1788 faldt og gik ham imod, solgte han det i 1789 til Ritmester Iver Elieson for 56000 Rdlr. Han forstod ikke at drive Verket, som derfor gik sterkt tilbage, saa han allerede i 1794 maatte sælge det til den bekjendte Konferentsraad, senere Statsraad Carsten Anker for vel 57000 Rdlr. I Salget medfulgte ogsaa et Par Gaarde.

Med stor Iver og Dygtighed tog nu Anker sig af Verket, hvor han gjorde store Forbedringer og nedlagde en Mængde Penge. Den paa Verket værende Hovedbygning, hvis Opførelsestid man ikke med Sikkerhed kan angive, blev af ham ombygget og udvidet og givet det Udseende og den Indredning, den havde under Rigsforsamlingen i 1814, og som den fremdeles har. Han og hans Hustru Hedvig v. Wegener forskjønnet i høi Grad Stedets Omgivelser og særlig den herlige Lystlund „Dorotheenbusk" ved Anlæg af Labyrinter, smaa Vandfald og Lysthuse. Desværre havde ikke Anker større Held med

„EIDSVOLDSBYGNINGEN" I 1814

CHRISTIAN FREDERIKS ARBEIDSVÆRELSE

sine private Forretninger end med sine offentlige Missioner i Udlandet i 1814. Han tabte som bekjendt mange Penge, og da saa Malmen i Gruberne i 1818 var udtømt, blev Verket nedlagt for senere aldrig at gjenoptages. I 1822 saa Anker sig nødsaget til at overgive sit Bo til Konkurs. Kun to Aar skulde den gamle og dygtige Mand overleve denne sørgelige Begivenhed. Han døde i 1824, og Verket overtoges det følgende Aar af en af de større Pantkreditorer, George Norman i London. Fra nu af blev det drevet som Sag og Møllebrug. Eieren og hans Søn, Richard Norman, som efter ham overtog det, forblev boende i London, mens Driften ledede af norske Forvaltere. I 1837 besluttet Richard Norman at sælge Eiendommen, og ved Auktionen samme Aar blev „Eidsvoldsbygningen“ solgt til en til dens Indkjøb dannet Komité for 5000 Spd, mens Tilslaget paa den øvrige Del af Eiendommen blev givet Forvalteren Niels Knudsen sammen med Løitnant Tandberg og Konsul Semb. I 1841 udløste Knudsen sine to Medeiere, hvorved han blev Eneeier af Verket, som det fremdeles vedblev at hede. Han blev ogsaa boende i den gamle Hovedbygning, indtil en ny Bygning var blit opført 1841.

Niels Knudsen skildres som en rolig, men meget bestemt og dygtig Forretningsmand, som med megen Iver tog sig af Brugene, der bestod af Sage, Møller, Teglverk og Jordvei. Han var gift med Frøken Wilhelmine Sissenère, en usedvanlig smuk og statelig Dame og dertil en dygtig Husmor, som gik under Navnet „Gamle Frua paa Verket“. Livet paa Verket faldt i deres Tid meget gjestfrit og selskabelig. Især færdedes Wergelands Familie, Eilert Sundt og Andreas Munch ofte der. I 1861 feiret Knudsen og Frue Sølvbryllup, ved hvilken Anledning de modtog fra Naboer og Arbeidere utvetydige Beviser paa Sympati. Andreas Munch havde skrevet en Festdigt, hvor det blandt andet heder:

Paa Eidsvolds grønne Volde
Der stod saa mangen Fest,
Hvor Thingmænd, Konger bolde,
Hinanden bød til Gjæst,
Der sang de Skjalde klare
Til Oldtids Vaabendyst,
Der tændtes midt i Fare
Hin store Maidags Lyst.

Aaret efter var Carl XV og Dronning Louise, Prinsesse Louise og Prins Oscar Gjester paa Verket, hvor Dronningen og „Sessan“ med Følge bodde i to Dage, mens Kongen laa i Telt i Parken og Prins Oscar i Eidsvoldsbygningen. I Haven nede ved Andelven staar et Næverlysthus, hvor Carl XV har indridset sit Navn og en begeistret poetisk Strofe.

Niels Knudsen overdrog i 1873 Verket til sin Søn, Ritmester, senere Oberstløitnant Wilhelm Knudsen. Derefter drog han til Kjøbenhavn, hvor han bosatte sig og døde 1879.

Ritmester Knudsen viste sig ogsaa som en driftig og interesseret Brugsherre, der i 1880 sammen med P. O. Wiig anlagde et Træsliberi ved et af Andelvens Fossefald. Han var gift med Frøken Vibe, en Datter af Rektor Vibe. Ogsaa i deres Tid var der et gjestfrit Hus paa Eidsvold, hvor særlig om Sommeren Gardermoens Officerer var stadige Gjester.

I 1891 solgte Oberstloitnant Knudsen Verket til en svensk Brugseier F. W. Tersmeden og flyttet til Kristiania.

Længe skulde Verket ikke blive i Tersmedens Eie, idet han knapt to Aar efter, i 1893, solgte det til Firmaet Haaken Mathiesen, tidligere Tostrup & Mathiesen, i Kristiania for 600000 Kroner. Dette Firma indehavdes af Godseier Haaken Christian Mathiesen paa Linderud og Sønnen, Kammerherre *Haaken Larpent Mathiesen.*

De nye Eieres Tiltrædelse betegner et Vendepunkt i Verkets Historie. Firmaets store Eiendomme og Skoge i Eidsvold, Hurdalen, Feiring, Toten, Hadeland og Nannestad blev derved tillagt Verket, hvor man straks gik igang med Udvidelser, Nyanlæg og Nyttiggjørelse af hele dets betydelige Vandfald. Allerede i 1894 blev et nyt Træsliberi opført paa en tidligere Molles Tomt og Virksomheden i det hele udvidet.

I 1895 traadte Godseieren ud af Firmaet, som nu helt overtoges af Kammerherre Mathiesen alene. Samme Aar flyttet han med Familie ind paa Verket, hvis Hovedbygning samtidig blev ombygget og i 1901 udvidet med en storre Floibygning. Med stor Kraft og overlegen Dygtighed har den nye Eier den hele Tid fortsat Udvidelsen af Driften, saa Bruget nu horer til de betydeligste i vort Land. I 1897 paabegyndte han Anlægget af det tredie Træsliberi, ligesom han i 1898 kjobte Baarlidalens Brug. Aaret efter lod han det ældste Træsliberi ombygge og indrede efter nyeste amerikansk Metode. Endelig er i 1910 indkjobt Aktiemajoriteten i Bohnsdalens Cellulosefabriker, hvor der nu bygges en Papirfabrik til Forædling af al Firmaets Træmasse med beregnet Produktion 18000 Tons.

Som man ser, er det en overordentlig stor Bedrift, Eidsvold Verk nu omfatter, idet der forefindes Sagbrug med Høvleri, Møllebrug, Teglverk, tre mekaniske Træsliberier, hvortil kommer Baarlidalens Brug og Bohnsdalens Fabriker. Dertil kommer saa selve Jordeiendommene, som bestaar af Eidsvold Verks Hovedgaard med ca. 1400 Maal Indmark og en Besætning paa 100 Kreaturer og 30 Heste. Ved Siden deraf eier og driver Kammerherre Mathiesen ogsaa Nabogaarden Berger med 900 Maal Indmark, hvor der fødes 60 Kjør og 15 Heste. Af Verkets ovrige store Eiendomskompleks paa 400000 Maal er ca. 16000 Maal bortforpagtet til Bonder, mens Resten hovedsagelig er Skog. Paa Godset og Fabrikerne sysselsættes nu ca. 600 Arbeidere, som for en væsentlig Del er Forpagtere og Husmænd med Sonner paa de underliggende ca. 150 Gaarde og Pladse. Naar Bøhnsdalens Fabriker kommer i fuld Drift, vil Arbeidsstokken yderligere foroges med 500 à 600 Mand.

Kammerherre Mathiesen er gift med Froken Erikka Kiær, Datter af afdode Grosserer Anders Kiær i Kristiania. I det smukke og stilfulde Hjem føres et gjestfrit Hus, særlig om Høsten, da mange Venner indfinder sig for at deltage i Elgjagterne i Godsets næsten endeløse Skoge.

Eidsvold Verks Historie tæller mange lysende Blade. I første Række staar her de uforglemmelige Dage fra Rigsforsamlingen i 1814, da som bekjendt Christian Frederik opholdt sig i „Eidsvoldsbygningen", hvor han kaaredes til Norges Konge. Men ogsaa de mange andre kongelige Gjester, Verket har huset, har kastet Glans over det berommelige Sted. Ti foruden det oven omtalte store Kongebesog i 1862 har Eidsvold Verk i Lobet af forrige og dette Aarhundrede modtaget Besog af omtrent samtlige Medlemmer af vort Kongehus. Carl Johan var der gjentagne Gange, bl. a. i 1818 paa Reise til og fra Kroningen i Trondhjem. I 1861 kom Enkedronning Josephine derop og besaa Eidsvoldsbygningen. I 1867 var Prins

Oscar der som Øverstkommanderende over den paa Gardermoen forsamlede Troppestyrke. I 1869 aflagde Prins Oscar med Gemalinde og Sønner, undtagen Prins Eugen, Besøg paa Eidsvold. Af de øvrige kongelige Besøg skal særlig nævnes, at i 1905 Kronprins Gustaf som Regent bodde i to Dage paa Verket, fra 25de til 27de Februar. Især staar den 25de Februar som en Merkedag i Verkets Annaler. Ved Middagen den Dag deklarerte Kronprinsregenten sin Søns, Arveprins Gustaf Adolfs, Forlovelse med Prinsesse Margaret. I Løbet af Dagen indløb der Lykønskningstelegrammer fra samtlige europæiske Statsoverhoveder. Omtales bør det ogsaa, at Eidsvold Verk var det første Privathus i Norge, hvor vor nye Konge og Dronning sammen indtog Middag, da de den 19de Mai 1906 besøgte Eidsvold. Den lange Række af kongelige Besøg kan afsluttes med Kong Haakons Ophold paa Verket under Feltmanøvrene i 1907, da Kongen i et Par Døgn havde sit Kvarter der, hvor Statsminister Michelsen, kommanderende General og Generalstabschefen samtidig var Gjester.

EVJE

Paa en yppig Slette i den smilende Rygge Bygd, omtrent 8 Kilometer sondenfor Moss, hæver sig en rød, borgliggende Bygning i tysk Renæssancestil, hvortil nyplantede Alléer fører frem. Vide, frodige Marker med lubne Kløverenge og bølgende, gyldne Kornagre omgiver Gaarden, som har den herligste Udsigt mod Evjesund, en Bugt af Kristianiafjorden. Det hele indrammes af dunkle Skogholt, hvori hvidstammede Birke og lysegrønne Bøge kaster maleriske Nuancer. Det er Evje Herregaard, en af Smaalenenes største og smukkeste Eiendomme.

Navnet Evje betyder her vel nærmest en Vik med dyndede Bredder, hvad der henpeger paa Evjesundet. I Oldtiden skreves Navnet *Æfuio*, som senere er blit til Efja og Evje.

Evje var oprindelig en adelig Sædegaard, hvis Historie gaar tilbage til omkring 1400. Ved den Tid tilhørte Gaarden den bekjendte Slegt *Smør*, hvis Vaaben var et kronet Mandshoved. Da bodde Rafn Torsteinsson, hvis Hustru, Gudrun, var af denne Slegt, paa Evje. Rafn Torsteinsson var en indflydelsesrig Mand, som var beslegtet med flere af Egnens fremragende Mænd. Han sees at have skjænket Jordgods til Rygge Kirke. Gudruns Bror, Eilif Thorgautssøn, har ogsaa været Gaardens Eier. Han var gift med den bekjendte Amund Bolts Søster. Efter deres Søn Jon blev Gaarden delt mellem hans to Sønner Eilif og Amund Jonssøn. Eilif døde i 1512 som Biskop i Stavanger. Samme Aar havde han skjænket Evje Gaard til sin uegte Søn Jon Eilifssøn. Man kan se, at der er blit Rettergang mellem ham og hans Onkel Amunds Enke, Anne Ottesdatter Kane, men ved Dom i 1514 blev Jon tilkjendt den halve Gaard, mens Anne fik den anden Halvdel, som hun beholdt til sin Død i 1528.

MUSIKSALONEN

Da Jon nogle Aar efter blev henrettet i Bergen, blev hans Del inddraget under Akershus Len og overdraget Gaute Galde. I 1548 fik dog Jons Datter Margrethe sin Fars Eiendom tilbage. Af hendes Datter Else blev Evje i 1580 pantsat til Henrik og Erik Brockenhuus. Fra dem kom den kort Tid efter til den tredie Bror Peder Brockenhuus til Sande. Længe kan den ikke have været i denne Families Eie, ti i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede tilhorte den Gjerløf Nettelhorst, som i 1635 skjænket den til sin Svoger, Kansler Jens Bjelke, Norges rigeste og største Gaardeier. Efter hans Død gik Evje i 1659 i Arv til hans Svigersøn, Kansler Marschalk. Dennes Søn Oberst Marschalk overlod sin Broderlod af Gaarden til sin Søster og Svoger Generalmajor Folckersahm, hvis anden Hustru, Else Kaas, solgte Evje til Generalloitnant Michael Sundt. Han døde i 1753, hvorefter Enken, Dorothea Sophia Tuchsen, beholdt Gaarden til sin Død 1759, da Sønnen, Generalmajor Joh. Ludv. Sundt, overtog den. Han døde ugift 1793. Ulykkelig Kjærlighed skal have været Aarsag i, at han aldrig indtraadte i Egtestanden.

Paa Evjes Naboeiendom Værne Kloster bodde dengang Oberst Sibbern. I dennes eneste Datter var Sundt forelsket, og hun var ham ogsaa god. Men Forældrene satte sig imod Partiet og bevæget Datteren til at egte sin Fætter, Major Sibbern. Sin første Kjærlighed glemte hun dog aldrig. Hun døde i en forholdsvis ung Alder og temmelig pludselig. Man fandt hende siddende død i sin Lænestol med Ansigtet vendt mod

HJØRNE I SALONEN

Evje. Efter Traditionen forvandt Generalmajor Sundt aldrig sin ulykkelige Kjærlighed. Han blev en mørk og indesluttet Mand, som tilslut ikke trivedes paa Evje, hvorfor han i 1792, faa Maaneder for sin Død, solgte Gaarden til Krigsretsassessor Peter Elieson for 21 500 Rdlr. Han var gift med Frøken Kjønig, Datter af Foged Kjønig paa Toten. Assessor Elieson blev senere Postmester paa Moss. I de trange Pengetider kom nemlig ogsaa han i økonomiske Vanskeligheder, hvorfor han søgte Moss Postmesterembede. For at opnaa denne Stilling maatte hans Finanser bringes i Orden. Han henvendte sig da til sin Svigerson, Baron Wedel paa Elingaard, som skal have givet følgende Svar: „Vil Svigerfar være Postmester paa Moss, laaner jeg gjerne Svigermor Penge.“ Pengene kom, Svigerfar blev Postmester, og Svigermor, som var en energisk og dygtig Kvinde, overtog Gaardens Ledelse, hvorved baade den og Finanserne kom i Orden.

Ved den Tid, Assessor Elieson overtog Evje, bar den endnu tydelige Tegn af Middelalderen. Vel var den gamle Borg afløst af en lavere Bygning med to Fløie, men de gamle Volde og Grave fandtes fremdeles. De sidste var omdannet til 6 Damme, hvoraf den ene senere er udtørret og forvandlet til Iskjelder.

Bispinde Heuch, som er Datter af Assessor Eliesons Søn, Sorenskriver Elieson, er født paa Evje og har ofte færdes der i sin Barndom. Den gamle Dame fortæller mange Træk fra Gaardens Historie og Livet der i hendes Families Tid. Der stod da endnu en Fløi af den gamle, middelalderske Gaard. Da den senere blev nedrevet, fandtes der fire Gulve under hverandre. Det ene var rødmalet, det andet blaamalet, mens det underste var bonet og af indlagt Træ. Der var høit under Taget i alle Værelserne. De tykke Mure gjorde, at der selv paa de varmeste Sommerdage var koldt og mørkt i Korridorerne. I et af Kabinetterne hang der Levninger af nogle gamle og herlige Gobeliner, som tidligere havde dækket Væggene i den store Sal. Men da Tidens Tand havde gnavet sterkt paa dem, blev de flyttet til Kabinettet. De forestillet Josef og hans Brødre. Saa levende var disse Figurer, at de formelig stirret paa en med skarpe Blikke. Traditionen beretter, at disse Gobeliner var en Gave fra Ellen Marsvin, hvis Datter, Kirstine Munch, her blev gift med Christian IV, som dengang var paa Besøg paa Tomb Herregaard. De ærværdige og dyrebare Gobeliner blev for endel Aar siden ødelagt ved en skjendig Vandalisme. Efterat Gaarden var gaaet ud af Familien Eliesons Besiddelse, lod en senere Eier de sjeldne Kunstskatte paa Grund af deres medtagne Tilstand nedrive og forvandle til — Potetessække!

Af Malerier var der i Eliesons Tid en stor Samling, væsentlig Familieportrætter. Men i den lange Korridor hang en hel Række danske Kongebilleder. Fru Heuch fortæller, at nogle ungdommelige Sjæle havde moret sig med at skjære ud Øinene paa flere af dem. De glødde derfor saa stygt paa hende, at hun som Barn flygtet i Forfærdelse fra dem.

I Eliesons Tid var der paa Evje megen Selskabelighed af den gode, gammeldagse Art. Livet faldt frit og naturlig. Under det store, gamle Lønnetræ ude paa Gaardspladsen drak man om Hverdagene Eftermiddagskaffe, men om Søndagene blev der serveret Te paa

KONTORVÆRELSE I DEN GAMLE GAARD

„Kajahougen“, en idyllisk Lund, som laa et Stykke borte, og hvortil der førte en herlig Bøgeallé, som Assessor Elieson, der var opdraget i Danmark hos sin Morbror Collett, havde plantet. Her paa „Kajahougen“ mødte paa gammel patriarkalsk Vis alle Godsets Folk op Kl. 5 ved den lille Peisestue, som gjorde Tjeneste som Lysthus. Der stod et langt Bord med Bænke og Stole, hvor alle kom tilsæde og trakteredes med Te, skaarne Smørbrød og Tebrød.

Til Evje hørte der dengang et efter hine Tiders Maalestok stort Gaardsbrug. Der fødtes nemlig 50 Kjør og ca. 20 Heste. De sidstes Antal var uforholdsmæssig stort, sammenlignet med Kjørenes. Men et Par af dem gjorde blot Tjeneste som Vognheste, en kjørte hver Dag sur Melk ind til Moss, og en maatte ligesaa regelmæssig hver Eftermiddag bringe Fiskefangsten ind til Byen. Fra Evje dreves der nemlig da et større Fiskeri. Nede ved Evjesund under en liden, men lodret Klippe, hvor Lind og Ask og Birk ludet udover, laa der en Fiskerhytte, hvor Stedets ældste Indvaaner *Mikkel Stranda* residerte. Sammen med to Assistenter forestod han det ikke ubetydelige Fiske, hvor der fangedes Makrel, Torsk, Hvitting og Flyndre.

Assessor Elieson døde 1832. Hans Enke blev boende paa Evje, som blev overtaget af deres Søn, Kaptein Peter Elieson. Han var gift med Frøken Roverud, men havde ingen Barn. Kapteinen var, hvad man kalder en Brumbasse, men i Grunden en overordentlig elskværdig Mand, saa ingen lod sig afficere af hans bryske og martialske Ydre. Der fortælles om ham adskillige Anekdoter. Blandt andet, at han en Aften i Tusmørket var paa Vei fra Dilling til Evje. Paa en Bro, han skulde passere, trodde han at opdage en fordægtig Skikkelse. Kapteinen, som havde Gevær med, raabte: „Staar De ikke stille, saa skyder jeg!“ Og da det forekom ham, at Skikkelsen nærmet sig, gjorde han Alvor af sin Trussel og sendte en Hagelladning i — Grindstolpen.

Under Evje laa i hans Tid ogsaa Balke, en vakker Eiendom, som støder op til Hovedgaarden. Da Kaptein Elieson som nævnt var barnløs, og da det var gaaet tilbage med Finanserne, solgte han efter sin Mors Død i 1848 Evje til Gaardbruger Holmsen og beholdt tilbage Balke, men solgte den senere til Carsten Sibbern, som nogle Aar efter overdrog den til Gaardbruger Kjukserud. Imidlertid var Evje gaaet gjennem flere Hænder, fra Gaardbruger Holmsen til Lars Westrem og fra denne til von Tangen. Ved Auktion i 1890 blev saa *Statsraad Johan Thorne* Eier af Evje, hvortil han ved Kjøb i 1892 og 1893 føiet Balke og de nærliggende Gaarde østre og vestre Paulsrud. Tilsammen omfatter disse Gaarde 1700 Maal dyrket Jord. Evje er nu saaledes atter blit en af Rygges største Eiendomme, hvor der fødes ca. 160 Kreaturer og 25 Heste.

Statsraad Thorne har foretaget mange Forandringer og Forbedringer paa Evje. Straks efter Kjøbet paabegyndte han Opførelsen af det store, slotslignende Vaaningshus i tysk Renæssancestil, som blev færdig i 1895. Den gamle idylliske Gaard, helt omslynget af Vildvinranker, staar der uforandret og gjør Tjeneste som Kontor og Forvalterbolig. Nyt Kjæmpefjøs og ny Stald har Statsraaden med Iagttagelse af alle Hygienens strengeste Fordringer ladet opføre. Især er det rent ideele Fjøs Gjenstand for alle kyndige Landmænds

Beundring. Ogsaa paa Jordbrugets Omraade har Statsraad Thorne indlagt sig store Fortjenester, idet han har indført den mest rationelle Drift, saa Evje nu staar som et af Norges stilfuldeste Monsterbrug.

Statsraad Thorne er gift med Frøken Christiane Peterson fra Moss.

Her til det naturskjønne Herresæde med de mange gamle Traditioner har Statsraad Thorne fra sin virksomme Deltagelse i det offentlige Liv trukket sig tilbage for at nyde Privatlivets Fred.

EVJE GAMLE GAARD. NU KONTOR OG FORVALTERBOLIG

FALKENSTEN

Med ødsel Haand har Naturen udstyret Herregaarden Falkensten og forlenet den med en Skjønhed, som søger sin Lige. Eiendommen, som er Borres største og smukkeste, strækker sig fra Horten vestover. Fra Byen fører en prægtig Chaussé snart under gamle, skyggefulde Løvtrær, snart mellem vide, bugnende Marker med malerisk Udgløt over nogle af Kristianiafjordens pragtfuldeste Partier. I en Afstand af 6 Kilometer fra Horten ligger Falkenstens store Herresæde, en gammel Mansardbygning, som danner en lukket Firkant i hine Dages Stil. Hovedbygningen laa oprindelig ikke paa den nuværende Grund, men længere inde i Bugten i „Gammelgaard" med dens frodige Marker og høie Løvtrær. For ca. halvandet Aarhundrede siden nedbrændte denne. Spor af Alléer og ældre Bebyggelse kan endnu sees, ligesom en lav Staldbygning staar som en Levning fra den ældre Tid. Hovedbygningen blev saa flyttet frem mod Sjøen og fik derved sin nuværende egenartede, dominerende Beliggenhed, idet den staaende paa en fremspringende Knaus lige ved Sjøen synes at befinde sig nede i et Dyb og samtidig høit hævet med Udsyn til alle Sider. Med Façaden vendt mod Nord har den det mest henrivende Panorama lige foran sine Vinduer. I Forgrunden breder sig et glitrende Havspeil, da Kristianiafjorden her skjærer sig ind og mellem pragtfulde Fjeldformationer danner den herlige Holmestrandsfjord. Baggrunden lukkes af Aasryggene, det eiendommelig bratte Vægfjeld, Valnes og Mulaasodden, som, naar Aftensolen kaster sine gyldne Straaler over de blaanende Toppe, frembyder et betagende

Skue. Er saaledes Gaardens Forgrund af enestaaende Naturskjønhed, er dens Bagside heller ikke stedmoderlig behandlet. Fra det vakre Borrevand løber ud en liden Elv, danner et Par Vandfald, snor sig i yndefulde Bugtninger gjennem en yppig Park med smaa idylliske Løvhytter og flyder lige ved Gaarden ud i Fjorden.

Oprindelig hed Gaarden Sledavágr eller Sledevigen. Navnet skal være afledet af Ordet *slede*, som betegner et Fiskeredskab, og *vagr*, Vaag eller Vig. Senere er det blit kaldt Falkensten, muligens fordi der ved Falkensten og særlig ved det bratte Vægfjeld stadig har kredset store Falke- og Høgesværme.

Til Falkensten hører den for sin tropiske Løvrigdom lovpriste Løvø. Den ligger i Kristianiafjorden og støder op til Falkensten lidt nordenfor Horten. Oprindelig var Løvøen en omflydt Ø, men i Tidens Løb er den ved en opskyllet Sandtunge blit landfast. Til denne Ø knytter sig mange ældgamle Sagn. Paa Løvøen skal saaledes Baglerkongen Phillip have fundet sin Død i 1217, efterat han var strandet i Løvøsundet. I Fjeldet paa Øens Nordside findes en Hule, som kaldes Røverhulen. Dens Indgang skjules helt af Løv. Den siges at have været Skjulested for en Røverbande, som var til stor Skræk for hele Egnen. Om Hulens og Bandens Opdagelse gjælder den vante Beretning om en Pige, som var i Røvernes Tjeneste, men ved at strø Mel paa Veien førte Folk paa Sporet.

Løvøens merkeligste og interessanteste Levninger er dens gamle Kilde og Ruinerne af Løvøkirken. Efter Sagnet skal Kilden have været undergjørende og have helbredet Sygdomme. Særlig skal det have været Tilfældet St. Hansaften, hvorfor der da skedde hele Valfarter til Kilden, fra hvis Bund man i Tidens Løb har optaget forskjellige Gaver, som de Syge har kastet ned som Takoffer.

Om Løvøkirken gaar der ogsaa flere Sagn. Et beretter, at Kilden skal være Aarsag til dens Tilblivelse. Det fortæller, at en hollandsk Skipper havde nedrevet og medtaget en liden Bygning, som var opført over Kilden til Beskyttelse for de valfartende. Da han forlod Øen paa sit Skib, vendte han sig mod Øen og blev staaende som lammet, indtil han afgav Løfte om at ville bygge en Kirke, hvad han ogsaa gjorde. Efter en anden Beretning skal hollandske Sjøfolk i Havsnød have lovet at bygge en Kirke, hvis de blev reddet. De strandet ved Løvøen, hvor de lykkelig kom iland og der indfriet sit Løfte. Kirken var et katolsk Kapel. Det eksisterte i det 14de Aarhundrede, men laa allerede 1598 øde. Senere blev det gjenopført omkring 1720. Endnu i det 19de Aarhundredes Begyndelse blev der holdt Gudstjeneste. Nu staar kun Ruiner af Gavlvæggene igjen, men over dem breder de gamle Trær sine Grene og danner den skjønneste Høienloftshal. Løvøkirken kaldes ogsaa St. Halvards Kapel. St. Halvard var en Slegtning af Olav den hellige og hed egentlig Halvard Vebjørnsson fra Huseby i Lier. Han blev dræbt og kastet i Drammenselven. Da hans Lig flød op og gjorde mange Undergjerninger, blev han ophøiet til Helgen.

Nedenfor Kirken er en Bugt, som kaldes Tordenskioldsbugten, fordi Tordenskiold her skal have kjølhalet sine Skibe. Tidligere stod der ogsaa en Brygge, som bar Navn af Tordenskioldsbryggen.

Falkensten omtales allerede i 1315, men dens egentlige Historie begynder først mod Slutningen af det 16de Aarhundrede, da den blev kjøbt af Fredrik Lange, i hvis Familie den forblev i over 100 Aar. Fredrik Lange kom fra Skaane. Han tilhørte en dansk Adelsslegt, hvis Vaaben var Tre Roser. Det antages, at det er Fredrik Lange, som har faaet Falkensten ophøiet til adelig Sædegaard. I 1573 sees han at være blit Befalingsmand over Tønsberg Len. Han levet endnu i 1612. Hans Hustru var Dorthe Christoffersdatter Lindenov. Efter ham fik hans Søn Gunde Lange Gaarden, hvis Eier han var i 1625. Han blev ogsaa sin Fars Eftermand som Lensherre over Tønsberg og St. Olavs Kloster, som han beholdt til

GAARDSINTERIØR

1633. Han eiet et vældig Jordgods, hvoriblandt foruden Falkensten kan nævnes Brunlaug, Fritzo, Fossesholm, Strømsgodset m. fl. Gaarde.

Gunde Lange var Militær og deltog som Oberst i Hannibalsfeiden 1644—45. Kort efter antages han at være afgaaet ved Døden. Han var gift med Anne Hansdatter af den bekjendte Slegt Little eller Basse.

Gunde Lange blev efterfulgt af Datteren, Jomfru Ida Lange, som eiet Falkensten i 1639, men maa have solgt det omkring 1669 til Fremmede; ti et Par Aar efter sees Brorsonnen Ove Lange at have faaet kongelig Tilladelse til at indløse det, muligens fra Griffenfeld, som efter Beretningen skal have eiet det sammen med Jarlsberg og andet Gods i Norge.

I vel 20 Aar sad nu Ove Lange som Eier af Falkensten, men i hans Tid gik det tilbage med Gaarden, og da han i 1693 døde, var Boet saa forgjældet, at Eiendommen blev udlagt til Panthaverne Reinhold Wordemanns Enke og Arvinger. Senere kom den til Kammer-assessor Wordemann og Frue født Blixencrone og derefter til Cancelliraad Hans Scavenius. Han solgte den til Kommandørkaptein Styr, efter hvem den blev kjøbt af Jørgen Qval ved Auktion for 4 102 Rdl. I 1757 var den i Sorenskriver Jens Friis' Eie. David Bolt fik den i 1778 og solgte den i 1790 til Assessor Kræfting, som i 1800 overdrog den til Tørris Bonnevie.

Familien Bonnevie skriver sig fra Provençe, hvorfra den paa Grund af Religionsforfølgelser under Ludvig XIV udvandret til Danmark og Norge.

Torris Bonnevie, som var født i Mandal, havde i sin Ungdom været Sjømand og tilbragt mange Aar i Ostindien, hvorfra han i 1799 endelig vendte hjem med en optjent Formue. Under et Besøg det følgende Aar paa Falkensten hos Assessor Kræfting kjøbte han af ham Gaarden, som han i 1801 tilflyttet og drev med stør Dygtighed og Interesse til sin Død i 1820. Tørris Bonnevie solgte de Falkensten tilliggende Øer, Mellem-Øen og Øster-Øen, til Marineetablissementet paa Horten. Han var gift med Frøken Sófie Amalie Schlegel, Datter af den danske Justitsraad Schlegel, en baade begavet og elskværdig Dame, som tillige var en meget dygtig Husmor paa Falkensten, hvor der førtes et stort, gjestfrit og selskabelig Hus, og hvor Forholdene var i høi Grad patriarkalske.

Efter Tørris Bonnevies Død i 1820 fortsatte hans Enke Ledelsen af Godset, som hun i 1837 kort før sin Død fraflyttet. To Aar efter overtog den ældste Søn Fredrik Bonnevie Falkensten.

Fredrik Bonnevie var Teolog og havde i et Par Aar været Søgneprest, da han tøg Afsked for at blive Landmand øg bosætte sig paa Falkensten. Tiltrods før sin akademiske og teologiske Uddannelse viste han sig som en overordentlig dygtig Godseier og Forretningsmand. Under ham blev Gaardsbruget drevet betydelig op og den gamle Mølle ombygget og sat i tidsmæssig Stand. Fredrik Bonnevie havde ligesom Faderen en dansk Hustru, Frøken Fredrikke Christiane Juel, Datter af Kammerherre og Godseier Juel paa Fyen. Ogsaa i deres Tid førtes der et stort og selskabelig Hus paa Falkensten.

Paa Grund af Sygelighed solgte Bonnevie i 1864 Falkensten for 40 000 Spd. til Skibsreder Morten Smith-Petersen fra Grimstad øg fraflyttet Gaarden i 1865, da den nye Eier overtog den.

Morten Smith-Petersen var Grimstads største Skibsreder og mest fremstaaende Førretningsmand, som øgsaa havde deltaget meget i det offentlige Liv og indehavt en Flerhed af Tillidshverv. I en Aarrække var han saaledes Stortingsmand og indtog i Tinget en fremskudt Stilling. Smith-Petersen køm aldrig til at tage fast Bopæl paa Falkensten. Dertil lagde hans vidtløftige Forretninger og Stortingshvervet altfor sterkt Beslag paa hans Tid. Men Sommermaanederne tilbragte han med Familie paa det herlige Herresæde, søm han lod bestyre ved Forvalter. Foruden det ganske betydelige Gaardsbrug dreves der ogsaa Møllebrug, Teglverk, Sagbrug og Laksefiske i Fjorden.

Smith-Petersen var gift med Frøken Kathinka von der Lippe, Datter af Biskop von der Lippe. Hun var en meget repræsentativ Dame og en udmerket Vertinde paa Falkensten, hvor der hele Sommeren var en Mængde Gjester, og hvør der førtes det livligste Herregaardsliv med Ture, Selskaber, Baller og dramatiske Tilstelninger.

I 1872 afgik Smith-Petersen ved Døden. Hans Enke beholdt Falkensten, hvor hun et Par Aar efter tog fast Bopæl. I nøgle Vintre opholdt hun sig med Familie i Kristiania. Fru Smith-Petersen var meget energisk og levende interesseret for sit Gaardsbrug og ikke mindst for Fjøsstellet. Parken og Haven blev udvidet og forskjønnet med nye Anlæg. Hun lod ogsaa foretage forskjellige Forbedringer øg lod blandt andet bygge en ny tidsmæssig Mølle, som nedbrændte i 1892. I flere Aar førtes der nu ogsaa et meget stort øg selskabelig Hus.

Fru Smith-Petersen døde paa Falkensten i 1890. Aaret forud havde hendes Svigersøn, Konsul Rolf Andvord, overtaget Godset for 160 000 Kroner. Rolf Andvord forente rige Evner med en næsten utrolig Arbeidskraft og levende Interesse for alle sine Føretagender. Paa Falkensten anlagde han Uldvarefabrik med Farveri og drev Teglverk, Mølle og Sagbrug. Den nye Chaussé til Horten skyldes før en stor Del hans ihærdige Arbeide. Desværre havde Konsul Andvørd altfor mange Jern i Ilden, idet han tillige stod som Chef for et af

Hovedstadens største Dampskibsselskaber, saa han som Regel maatte opholde sig i Kristiania. Under hans Fravær blev Driften af Falkensten ledet af hans energiske og dygtige Hustru.

LØVØKIRKENS RUINER

Imidlertid trak der mørke Skyer op over det gamle Herresæde. Mellemrigslovens Opsigelse lagde store Hindringer i Veien for de anlagte Fabriker, og daarlige Konjunkturer stødte til, saa Stillingen blev uholdbar for Konsul Andvord. I 1901 blev derfor Falkensten overtaget af Norges Bank.

De seneste Aar af Falkenstens Historie betegner en Tilbagegangsperiode. Da Gaarden i de sidste 10 Aar ingen egentlig Driftsherre har havt, har der været stille i den ellers saa livlige og gjestfrie Herregaard, Jordbruget har tildels ligget nede, Skogen er adskillig udhugget, og de industrielle Virksomheder har ikke været drevet med fuld Kraft. Heri ser det nu ud til at skulle ske en Forandring, idet Falkensten er blit solgt af Norges Bank for 210 000 Kroner til Gaardbruger Peton Ihle, som 1ste Januar 1911 har overtaget Gaarden.

Falkensten har en Skyld af 75 Mark 2 Øre. Den kan føde 10 Heste og 50 Kjør foruden Ungfæ. Der hører 8 Husmandspladse til Gaarden, og 10 Opsiddere svarer aarlig Afgift. Af Herligheder, som tilligger Godset, kan nævnes tvende Vandfald, som dannes af den fra Borrevandet kommende Elv. Ved disse Vandfald, som Falkensten har Eneret til, drives de paa Gaarden værende Fabriker og Brug.

Falkenstens Indre rummer nu ikke længere interessante gamle Sager, da de i Tidens Løb er blit bortført ved de forskjellige Salg, men den gamle Gaard med dens haandtykke Ranker af Efeu, Vildvin og Aristolochia rundt Grundmuren er selv et smukt og værdifuldt Mindesmerke. Og inden sine Enemerker har Falkensten en sjelden og storartet Seværdighed i Form af en Kjæmpe-Eg, som skal have den ganske respektable Alder af henved 1 000 Aar. Den bærer Navnet „Kongen“ og det med Rette; ti stolt hæver den sin vældige Krone paa et Jorde i Nærheden af „Bakken“, breder sine seklergamle og dog saa løvrige Grene ud og danner et Monstrelysthus af malerisk Skjønhed. Den ærværdige Kjæmpe maaler i Omkreds nede ved Roden 11 à 12 Meter, og dens Grene naar hele 7 à 8 Meter ud i Rummet. Den kan staa som et Sindbillede paa Egnens overordentlige Yppighed; ti overalt møder Øiet en næsten enestaaende Rigdom paa Trær, baade Løn og Ask, Gran og Furu, Birk og Bøg, og fra de høie Lindetrær paa Rørmark hænger i tykke, fantastiske Klaser den mytologiske Misteltein yndefuldt ned, saa Naturen paa Falkensten er noget af det herligste i vort Land.

FOSSUM

Stolt vaier det blaa Lovenskioldske Banner fra Taget af Fossums smukke og slotslignende Herregaard.

Fossum er Familien *Løvenskiolds* Ættegaard. I over 170 Aar har den været i Slegtens Besiddelse og den hele Tid hævdet sig som en af Landets største og smukkeste Eiendomme. Den ligger i Gjerpen, 5 Kilometer fra Skien. Som et fortryllet Slot hviler den gamle, stilfulde Hovedbygning i et skjont Park- og Haveanlæg. Den er af Slagsten og holdt i en gul Farvetone, som harmonerer vel med de grønne, løvrige Omgivelser. Lige nedenunder snor Fossumelven sig i lysende Bugtninger gjennem Dalen, som i det fjerne indrammes af hoie Fjelde, der verner mod umilde Vætters Indtrængen.

Navnet Fossum har man udledet af Ordene *fors,* Fos, og *heimr*, Hjem.

Oprindelig var Fossum Bjergverk antagelig ogsaa Landets ældste. Den for Bjergverksindustrien interesserte Christian III gav Stødet til dets Anlæg. I 1538 indberetter Bergmester Glaser til Kongen, at der var indrettet tre Hammersteder, og at de, som havde faaet disse „i Forlening", agtet at bygge Jernhammere. I 1543 vides det at have været i Drift, og i 1558 fik „Mester Wulf Hammersmed" Brev paa „en Kronens Jernhytte og Fos at bo paa". Dette var uden Tvil Fossum. Videre heder det, at i 1602 blev „en Jernhytte og Saug", som laa ved Skien, og som havde været brugt af Borgermester Lauritz Rasmussen,

forlenet den kongelige Sekretær Jørgen Brockenhuus. 1627 gav Christian IV det saakaldte Jernkompani med Johan Post og Herman Krefting Privilegium paa al Bjergverksdrift i Norge, derunder ogsaa Fossum.

Efter at have passeret flere Kompanier kom Fossum Verk i 1657 over til den bekjendte Preben von Ahnen. Han skal have anlagt det Kanonstøberi, som særlig i hans Eftermands Tid bragte Fossum i Ry, og forskrevet franske Arbeidere til Støberiets Oprettelse.

Preben von Ahnen solgte i 1669 Verket til den dygtige, men alt andet end anseede Peder Børting, som døde i 1702. Fossum gik nu over til hans Søn, Cay Børting, og til hans to Svigersønner, Oberst de Fien og Major Mecklenborg. Men Verket maa vistnok ikke have svaret sig, ti allerede i 1717 var Gjælden blit saa stor, at det blev solgt til Geheimeraad F. C. Adeler, Eier af Gjemsø Kloster. Han var en indsigtsfuld Herre, som til stor Fordel for Verket indkjøbte betydelige Skogstrækninger. Efter hans Død overdrog Arvingerne i 1729 Fossum til Grev F. A. Danneskjold-Laurvigen. Denne beholdt det blot til 1734, da han overdrog det til et Konsortium, bestaaende af Kancelliraad Herman Leopoldus og de to Brødre, Kammerraad Deichmann og Kancelliraad Deichmann. Den første trak sig samme Aar tilbage fra Konsortiet. Men allerede i 1739 solgte Brødrene Deichmann Fossum til nævnte Kancelliraad Herman Leopoldus, som fra nu af, efterat Faren samme Aar var blit adlet under Navnet Løvenskiold, bærer dette Navn. Senere har Fossum uafbrudt været i Familien Løvenskiolds Eie.

Slegten Løvenskiold skriver sig fra Lübeck, hvorfra Stamfaren Herman Leopoldus kom til Norge og døde i Kristiania 1696 som Overformynder og rig Kjøbmand. Hans Søn var den i 1739 adlede Konferentsraad Herman Løvenskiold, som var gift med den rige Inger Borse.

Kancelliraad Løvenskiold var gift med Margrethe Deichmann, Datter af Biskop Deichmann. De bodde ikke paa Fossum, men paa Borgestad, som Kancelliraaden havde kjøbt. Han eiet ogsaa Bolvigs Jernverk, som han havde arvet efter sin Far. Sine allerede betydelige Eiendomme udvidet han ved Indkjøb af flere meget værdifulde Skoge. Han døde i 1759 paa Borgestad.

Hans Søn, Kammerherre Herman Løvenskiold, overtog nogen Tid efter Fossum, som af Bartholomæus Løvenskiold i hans Bratsbergs Beskrivelse af 1784 skildres saaledes: „Værket ligger i en meget behagelig Egn, dets Vande og Strømme er fiskerige og af Skovene frembringes meget Vildt. Ved Fossum Jern-Værk er i Aar af Hr. Kammerherre Herman v. Løvenskiold indhegnet en anseelig Dyre-Have, hvor alt findes mange Rens-Dyr, Danske og Engelske Raae og Daae-Dyr og en stor Del Norske Harer, samme anpriste Indretning, der koster Eieren anseeligt, er den eneste i hele Norge.“

Om Eieren, Kammerherre Løvenskiold, skriver Forfatteren videre: „at Han i sin gandske Opførsel udviser sine Medborgere al muelig Tienstvillighed og ved alle Leiligheder udmærker en utrættelig Omsorg og Gavmildhed imod de Nødlidende og Fattige“.

Kammerherre Herman Løvenskiold havde sin Bolig paa Fossum. Han døde i 1799, men inden sin Død havde han i 1793 overdraget Fossum til sin yngre Bror, Kammerherre Severin Løvenskiold, som var gift med Benedicte Henrikka Aall, Datter af Niels Aall. De bodde om Sommeren paa Gaardene Menstad eller Vold, som de ogsaa eiet, men tilbragte Vinteren i den saakaldte „Kammerherregaarden“ i Porsgrund. I 10 Aar beholdt de Fossum, men i 1803 solgte Kammerherre Løvenskiold Godset til sin ældste Søn, Kammerjunker, senere Amtmand og Statholder Severin Løvenskiold.

Under Statholder Løvenskiold, Slegtens centrale og mest fremstaaende Repræsentant, opnaar Fossum en lysende Periode. Kort efter sin Overtagelse af Verket blev Løvenskiold

HALLEN MED JAGTTROFÆER

Amtmand over Bratsberg, og fra 1805 til 1811 var han Bestyrer af Grevskabet Laurvig. Under Krigsaarene 1807—14 indlagde han sig store Fortjenester ved sit nidkjære Arbeide for at skaffe Amtet Levnetsmidler og ved at sørge for dets Kystforsvar. Som Amtmand bodde Løvenskiold paa Fossum, hvor han og hans Frue, Grevinde Hedvig Sophie Knuth, førte et meget stort Hus og samtidig tilbragte et usedvanlig lykkelig Familieliv. Han var ogsaa sterkt interesseret for sit Fædregods, som han trods sine mange Gjøremaal viet megen Omhu og forbedret og forskjønnet. Fra 1811 til 1818 lod han opføre den nuværende store Hovedbygning i tre Etager med en Façadeudbygning, hvilende paa svære Søiler, og med 2-Etages Sidefløie. Det stilfulde Bygverk, som er et af de største i sit Slags i vort Land, tæller ca. 40 Beboelsesværelser. I 1818 lod han saa nedrive det gamle Vaaningshus, hvis Opførelsestid man ikke med Sikkerhed kjender. Det laa i den nuværende Park, og paa dets Grund reiste Statholderen senere et enkelt, men vakkert Mindesmerke over sin i 1819 bortvandrede Hustru og lod bl. a. sætte følgende Indskrift:

„Kjærligheds Fader, som Taarer forsoner, lad mig græde saa længe mit Øye seer, og naar det i Døden brudt udslukkes, saa føere Sophie til Dig mig.

S. L., d. 9. April 1821.“

Som bekjendt deltog Løvenskiold i Rigsforsamlingen paa Eidsvold og havde i 1815—16 det ærefulde Hverv at ordne det økonomiske Forhold til Danmark efter Skilsmissen, i hvilken Anledning han fik Titel af Statsraad, og hvorved hans Ophold paa Fossum tildels blev afbrudt. Men da han i 1817 tog Afsked, vendte han tilbage til Ættegodset, hvor han forblev boende til i 1828, da han udnævntes til Statsminister. Som saadan og som Statholder fra 1841 var han, lige til han i 1856 paa Grund af sin høie Alder tog Afsked, forhindret fra at opholde sig paa Fossum, hvor han blot aflagde kortere Besøg. Men did flyttet han, straks han havde trukket sig tilbage fra det offentlige Liv, og her endte han ogsaa kort efter sit lange og daadrige Liv den 15de September 1856. Han stedtes til Hvile i Familiegravkapellet i Gjerpens Kirke.

I de senere Aar af Statholderens Eiendomstid blev Fossum bestyret af hans ældste Søn, Hofmarskalk Ernst Løvenskiold, som der tog Bolig med sin Frue, Friherreinde Fanny von Seckendorff. En dansk Dame, Fru Bodenhoff, hvis Mand dengang var Skogforvalter paa Fossum, har i Breve, som nylig er offentliggjort, tegnet stemningsfulde Billeder af den hyggelige Arne, Gaarden da rummet. Det er et ypperlig Indblik, man faar i et lunt Patricierhjem i de gode gamle Dage. Og i fine Træk skildrer hun Hofmarskalken som den noble Mand og hans Frue som den hjertevarme Kvinde. Hun fører Læseren ind i de koselige Dagligstuer, hvor Livet falder saa fredfuldt og harmonisk, men hun

DET FORGYLDTE VÆRELSE

aabner ogsaa Døren til Festsalene, naar de gamle Lysekroner kaster sit blendende Skjær over store og elegante Selskaber, og Dagen efter et straalende Nytaarsbal trækker hun Forhænget tilside og skildrer i enkle, men gribende Ord Familiens Sorg ved den unge og henrivende Datter Sophies pludselige Død. Efter faa Timers Forløb er den samme Sal, som nys gjenlød af Dansemusikens brusende Toner, forvandlet til Dødens stille Bolig, hvor det afsjælede Legeme hvilet.

Under Forfatterindens Ophold paa Godset faldt en af de celebreste Begivenheder i Fossums Annaler. Det var den norske Kongefamilies Besøg i September 1849, hvorunder Kong Oscar og Dronning Josephine, Prins Gustaf og Prinsesse Eugenie opholdt sig to Dage paa Fossum, og hvor selvfølgelig Statholderen havde indfundet sig som Vert. Fru Bodenhoff leverer en meget livfuld Beretning om Besøget, som hun kalder „et lille Impromptu af Hofliv, der ligesom en Drøm faldt ned over Fossum". De kongelige Gjester med Følge blev hentet i Skien i fjorten lukkede Vogne og ledsaget af en Æreseskorte af Bønder tilhest. Inden Døre var alt arrangeret paa det prægtigste. De store og sterkt oplyste Sale og de mange elegante Toiletter frembød et pragtfuldt Skue. Taffelet var dækket i den store Sal, som gaar gjennem to Etager. Det var fuldstændig kongelig. Fjorten Retter og mange Vine. Ikke mindre end fjorten Tjenere vartet op. Efter Taffelet bragte Skiens Borgere et Fakkeltog, og Sangforeningen hyldet Majestæterne med en for Anledningen forfattet Sang. Foran Balkonen, hvor de kongelige stod, var Pladsen oplyst af Fakler, mens Baal var antændt rundt om paa Fjeldene, og Kanonerne uafladelig drønet. Senere blev der musiceret og danset. Selv Dronningen, som i 11 Aar ikke havde danset, deltog.

Fru Bodenhoff omtaler ogsaa et fornøielig Intermezzo, som forefaldt udover Aftenen. En norsk Hofdame og en svensk Greve, som vidstes at have et godt Øie til hinanden, traadte ud paa Balkonen for at nyde en stille *tête á tête* i den mørke Aften. I den Tro, at det var Kongen og Dronningen, udbrød de mange Skuelystne nede i Haven i bragende Hurraraab. Selvfølgelig trak Greven og Hoffrøkenen sig skyndsomst tilbage, men desværre ikke ubemerket, da Ovationerne havde vakt Opmerksomhed inde i Salen, hvor snart Aarsagen til Optrinet var kjendt af alle.

Forfatterinden giver ogsaa en god Karakteristik af Statholderens Person. Hun viser ham som „en mærkelig kraftig gammel Herre, baade aandelig og legemlig og med en Jernvillie". Der stod umaadelig Respekt ud fra den store Mand med det stive og afmaalte Væsen, som, selv naar han vilde være elskværdig, forekom altfor høflig eller rent nedladende. Hun siger, at naar han forlod Fossum, var det, ligesom alle drog et dybt Suk og aandet friere.

I 1854 havde Statholder Løvenskiold solgt Fossum til sine to Sønner, Høiesteretsassessor Otto Løvenskiold og Kammerherre, Cand. jur. Herman Løvenskiold, som i Forening eiet

DEN LILLE SAL

det til i 1868, da den sidste alene overtog Godset. Han havde først været forlovet med sin Brors, Hofmarskalkens, Datter Sophie, hvis pludselige Død ovenfor er omtalt. Senere blev han gift med en anden Brordatter, Hedvig Løvenskiold, Minister Adam Løvenskiolds Datter. I Kammerherre Herman Løvenskiolds Tid blev det gamle Jernverk nedlagt, hvorimod der blev anlagt et større Sagbrug. 1873 afgik Kammerherre Løvenskiold ved Døden. Hans Enke fortsatte Driften af Fossum indtil 1885, da hendes Søn, Kammerherre Leopold Løvenskiold, overtog Fædregodset. Fru Hedvig Løvenskiold, der som Enke i Regelen tilbragte Vinteren i Kristiania, flyttet efter Overdragelsen til Kjøbenhavn, hvor hun døde.

Det er en overordentlig stor Virksomhed, som for Tiden udfoldes paa Fossum, og hvortil der kræves en mere end almindelig energisk og dygtig Driftsherre, men den nuværende Eier, Kammerherre Leopold Løvenskiold, har vist sig den alt andet end lette Opgave voksen. Det var under temmelig vanskelige Forhold og Konjunkturer, han overtog det store Gods, men med sikker Haand har han ledet det frem til en blomstrende Forfatning. Fossums Skyld er 815 Mark. Dets Indmark udgjør hele 14 800 Maal og Skogen ca. 325 Kvadratkilometer. Under Gaarden hører 56 Leilændinge og 42 Husmænd. Paa Bøle, mellem Porsgrund og Skien, drives Sagbrug og Høvleri, og ved Falkumselven Træsliberier med fuldt moderne Anlæg. Ved Brugene sysselsættes omkring 300 Mand. Til Fossums Herligheder hører de store Jagtfelter i de temmelig enestaaende vildtrige Skoge, hvorfra Gaardens Indre rummer talrige Trofæer.

Leopold Løvenskiold er gift med Frøken Hannah Parr, som er ham en udmerket Medhjælp paa Godset. Deres Hjem er ikke alene et af de største, men ogsaa et af de smukkeste i vort Land. Det rummer en stor Samling værdifulde antike Sager, Kunstverker, Sølv og Porcellæn samt et Bibliotek paa ca. 5 000 Bind. Et Værelse indeholder et stort Portrætgalleri, omfattende Billeder af Slegtens Medlemmer, specielt alle Fossums

Eiere med Fruer. En lang Suite af Saloner og Sale løber gjennem Bygningens Hovedetage. De er alle rigt og smagfuldt utstyret, og særlig gjør den store Riddersal, som strækker sig gjennem to Etager, et storslagent Indtryk. Af kongelige og fyrstelige Gaver gjemmer Fossum ogsaa en smuk Samling, hvoriblandt malede Portræter af Carl Johan, Oscar I og Josephine samt af Dronning Louises Forældre, Prins Fredrik af Nederlandene med Gemalinde. Som Gave fra sidstnævnte Fyrste findes tillige to pragtfulde Sølvkandelabrer med det kongelige Nederlandske og det Løvenskioldske Vaaben. Fossum rummer altfor mange Seværdigheder, til at de her kan gjennemgaaes enkeltvis. Men i en Sum kan det siges, at Fossums statelige Herregaard med sin smagfulde Elegance, sine Minder og lyse Slegtstraditioner repræsenterer et af Norges ældste og smukkeste Hjem.

PARTI FRA PARKEN

FRITZØHUS

Maleriske Naturomgivelser, stilfuldt Bygverk, smagfulde Anlæg og et vældig Godskompleks har forlenet Fritzohus med en fyrstelig Glans. Hoit hævet paa en naturlig Terrasse lige bag Larviks By kneiser det som et Slot i en smuk Ramme af Boge- og Naaletrær. Fra Byen forer Veien gjennem en idyliisk Park op til Gaarden, hvorfra man har et betagende Skue over Fjorden og det blaanende Hav.

Navnet Fritzo eller Fritzoe, som det fordum skreves, er udledet af det oldnorske *fresjar*, som antages at være en Sideform til flesjar, der betyder Skjær eller Bjergknatter, som rager frem af Jorden.

Oprindelig var Fritzo en adelig Sædegaard, hvortil der knytter sig Sagn og adskillige historiske Traditioner. En af de mange Udgaver af Sagnet om Hagbard og Signes Kjærlighedsdrama er blit henlagt til Fritzøe. En Kolle ved Farrisvandet, „Fritzokollen“, skal tidligere have baaret Navnet „Jomfrukollen“, fordi Signes Jomfrubur sagdes at have ligget der, ligesom hendes Far, Kong Sigar, skal have havt sin Borg lidt hoiere oppe.

Der hviler Dunkelhed over Fritzoes ældste Historie, som man fører tilbage til Middelalderen. Fra den Tid finder man nemlig omtalt en Gaard „Flæsjar“ i Hedrum, som tilhorte Olavsklostret i Tunsberg. Man antager ogsaa her, at Navnet er en Forvanskning af *fresjar*. Der er ogsaa al Grund til at tro, at Fritzoe er vedblit som Klostergods lige til Reformationen, og at det da sammen med alt geistlig Gods er inddraget under Kronen. Ti i 1541 over-

drog Kronen ved Mageskifte Fritzoe til Iver Jensen Jernskjæg, som saaledes staar som den første kjendte Privateier af Godset.

Iver Jenssen var baade en mægtig Mand og en stor Jorddrot. Han var „Hovedsmand over Kongens Bergverk i Norge“, Indehaver af Bratsbergs og Gjemsø Klosters Len og eiet foruden Fritzøe ogsaa Brunlaug. Iver Jenssen, som tilhørte en adelig dansk Slegt, var gift med Karen Olufsdatter Galde. I 1570 afgik han ved Døden, hvorefter hans Søn Peder Iversen Jernskjæg overtog Fritzøe. Ogsaa han var en fremstaaende Mand, som blev Lensherre over Brunlaug og Numedal. Hans Hustru hed Margrethe Breide. Det har nok gaaet statelig til paa Fritzøe i deres Tid at dømme efter de faa bevarede Beretninger. Biskop Jens Nilsson fortæller saaledes i sine Optegnelser fra Visitatsreiser lidt om sit Ophold paa Fritzoe i 1593. Ved Ankomsten blev han i Porten modtaget af Kjøgemesteren og et Par adelige Damer, hvoriblandt Fru Helle Marsvin. I den store Sal, som „vaar meget statteligt gjort och udgraffuit“, døbte han ved samme Anledning Peder Jernskjægs Barn.

Om selve Borgen i hine Dage ved man kun, at den skal have bestaaet af et Par større Stenbygninger. Den sees ogsaa at have været Tingsted.

I 1615 rammet der Familien den store Sorg, at deres eneste Søn Iver Pedersen døde paa en Udenlandsreise. Det følgende Aar afgik Peder Jernskjæg ved Døden, og i 1617 fulgte Fru Margrethe ham i Graven. Som Arving til Godset indtraadte nu deres Datter Emerenze, som var gift med Claus Brockenhuus. De nye Eiere beholdt blot Fritzøe til 1623, da Brockenhuus skjødet det til Gunde Lange, som var Eier af Falkensten Herregaard. Han var tillige Oberst og Befalingsmand over Tønsberg Len. I hans Slegt forblev Fritzoe til 1670; men allerede 1634 maatte han pantsætte Godset til Kronen for skyldige Indkomster af Lenet. Fra Gunde Lange gik Fritzoe over til hans Søn Fredrik. Det vides ikke med Sikkerhed, naar dette er skeet, men i 1639 skriver han sig „til Fritzoe“. Fra 1645 til 1652 er hans Bror Generalkrigskommissær Nils Lange Godsets Eier. Under ham blev der bygget en liden Kirke, som var Larviks første Gudshus. Og i hans Tid nævnes ogsaa første Gang Fritzoes Jernverk. Med Familien Langes Formuesforhold var det imidlertid gaaet sterkt tilbage, og da Niels Lange i 1652 døde, var de temmelig mislige. Den Ulykke, som Aaret efter rammet hans Enke, Fru Margrethe Gedde, bidrog ogsaa til at gjøre Stillingen fortvilet. Natten mellem den 2den og 3die September 1653 indtraf nemlig i Farrisvandet en Flom, som rev hele Borgen eller Gaarden med sig i Dybet. Et nyt Vaaningshus maa imidlertid være opført noget længere nede, ved Langestrand; ti i 1662 har Jomfru Ida Lange sendt en Ansøgning, som er dateret Fritzøe den 26de Mai. Efter Niels Langes Død arvet hans to Børn Ove og Anne Margrethe Fædregodset, som de formentlig ikke har seet sig istand til at beholde, idet de i 1670 solgte Fritzøe med Halsen og Brunlaug Sædegaarde og underliggende Jordeiendomme tilligemed Jernverket til den bekjendte Statholder Ulrik Fredrik Gyldenløve for 27 450 Rdl.

Til Gyldenløves Pris staar der paa en steil Fjeldvæg inde i Skogen indhugget følgende Vers:

Stadtholder og Feldtmarskalk her
Ved tvende Kongers Ynde,
I Norge bygt Ni Fæstninger
I Ni Gang tre Aars Minde.

Aaret efter — 1671 — danner en betydelig Epoke i Fritzoes Historie. Da oprettet Christian V det første Grevskab i Norge. Det fik Navn af Grevskabet Laurvig og blev skjænket Gyldenløve som Belønning. Fritzoe blev samtidig indlemmet i Grevskabet og saa fuldstændig opslugt af dette, at dets Saga lige til Begyndelsen af det 19de Aarhundrede omtrent helt falder sammen med Grevskabets.

SPISESALEN

Det var en ganske vældig Magt og Anseelse, som var tillagt de tvende Grevskaber Laurvig og Tønsberg, som oprettedes i 1671 og 1673. Lensgreverne havde Overøvrighedsmyndigheden, som de udøvet gjennem en Overinspektør. De havde ogsaa Jurisdiktion og ansatte Dommerne, saavel Over- som Underdommerne. Grevskabet var et særskilt Skattedistrikt. Skatterne opkrævedes av Amtsforvaltere; men Greven var ansvarlig for det hele paa Grevskabet faldende Skattebeløb. Ogsaa Geistligheden udnævntes af Greven og var saaledes afhængig af ham.

Paa Gyldenløves Tid omfattet Grevskabet Laurvig et meget vidstrakt Jordgods, som foruden Fritzøe Gaard og Verk talte et stort Antal Gaarde. Greverne havde sin egentlige Bopæl udenfor Norge, og naar de aflagde længere eller kortere Besøg i sit Grevskab, residerte de i Larvik i „Herregaarden", en umaadelig Bygningskolos af Træ, som efter Traditionen skal være opført af Gyldenløve, og hvor han i August 1677 blev formælet med Antonette af Aldenburg. Efter Bryllupet skal han have holdt „Hof" i „Herregaarden" indtil Juletider. Mange stolte Minder knytter sig til den gamle, endnu eksisterende „Herregaard", som siden 1821 er kommunal Eiendom og rummer Skole og Prestebolig.

Det manglet i Grevetiden ikke paa kongelige og fyrstelige Besøg. Christian V, Frederik IV, Christian VI og Frederik V har saaledes været Gjester der. Til Minde om de ærefulde Besøg er Kongernes Navne indhugget i nærliggende Klipper. Navnene var ledsaget af Indskrifter, som Tidens Tand har gnavet paa, saa de nu er vanskelige at tyde. Den om Frederik V lød, som følger:

Da Kong Frederik den femte
Vaaget sig paa Søe og Vand,
Saadant Laurvig aldrig glemte,
Hvor han traadte først paa Land.
Hele Landets Folkeskare
Raabte da af Hjerterod:
Kongen stedse Gud bevare
Som er stor og eiegod.

I 1704 døde Gyldenløve, hvorefter Grevskabet gik over til hans Søn Ferdinand Anton, som ikke bar Navnet Gyldenløve, men Greve af Danneskjold-Laurvigen. Han var Geheimekonferentsraad og indehavde Grevskabet indtil 1754, da han afgik ved Døden. Hverken han eller hans Søn Grev Frederik Ludvig, som fra 1754 til sin Død 1762 var Lensgreve, har efterladt synlige Spor paa Fritzøe. Da Grev Frederik Ludvig ingen Sønner havde, gik Grevskabet over til hans Bror, den for sin tøilesløse Færd og sine Don Juan-Egenskaber sørgelig bekjendte Grev Christian Conrad Danneskjold-Laurvigen, ogsaa kaldet „den onde Greve". En Tid indehavde han Overbestyrelsen af Marinen med Titel af Admiral, men

MUSIKHALLEN

blev af Struensee fjernet fra denne Stilling. Hans Navn er særlig knyttet til et Par skandaløse Elskovshistorier. I Kjøbenhavn bortførte han frækt en Skuespillerinde Jomfru Rose, Datter af Skuespiller Rose. For denne sin Bedrift blev han forvist til sit Grevskab i Norge. Her knyttet han Forbindelse med en fornem Frue, hvis Pigenavn var Ackeleye. Hun flyttet fra sin Mand og fulgte Greven, med hvem hun senere levet sammen paa en Gaard i Hedrum. Hendes Mand lod sig skille fra hende, som nu kaldte sig Fru Ackeleye. Folkevittigheden sagde derfor om Greven, „at han vilde plukke Rosen, men maatte nøie sig med Akelejen“.

I 1783 døde den gamle Libertiner og med ham det sidste mandlige Skud af Gyldenløves Stamme, hvorefter Grevskabet efter en lang Proces i 1785 tildømtes Familien Ahlefeldt, som paa mødrene Side nedstammet fra Gyldenløve. Den antog Navnet Ahlefeldt-Laurvigen, et Navn, de danske Efterkommere endnu bærer.

Længe skulde Greverne Ahlefeldt ikke beholde Laurvig. Kun den første Greve af dette Navn, Grev Christian, besad det til sin Død i 1791, mens hans Søn Grev Frederik paa Grund af økonomiske Vanskeligheder solgte det i 1805 til Kongen for 920 000 Rdlr. Af Kjøbesummen blev der dannet en Fideikommiskapital for Slegten Ahlefeldt-Laurvigen.

12 Aar var nu det gamle Grevskab den danske Konges Eie. Men Vanskelighederne for ham som norsk Godsbesidder blev stadig større, og efter 1814 fandt Frederik VI Stillingen uholdbar, hvorfor han i 1817 solgte Grevskabet med alle Herligheder til et Interessentskab, „Grevlingerne“ kaldet, bestaaende af Michael Falch, Mathias Sartz, Provst Sartz og B. Gether.

Den financielle Misère i Norges første Frihedstid kom ogsaa „Grevlingerne“ til at lide under, og tilslut blev det dem umulig at klare sine Forpligtelser, hvorfor de i 1835 solgte det store Gods med alle Herligheder til Geheimekonferentsraad *Willum Frederik Treschow* fra Danmark. Imidlertid var allerede i 1821 Grevskabet blit ophævet, og i de følgende Aar blev der for de underliggende Godser indført den samme Tingenes Orden, som ellers gjaldt i Riget. Alene endel Privilegier som Tiende og Jordgodsrettigheder blev fremdeles staaende ved Magt.

Med Familien Treschows Overtagelse af det gamle Gods oprinder en ny Tid for dette. Selve Navnet Fritzø, som saa at sige havde været opslugt af Grevskabet Laurvig og hovedsagelig kun været knyttet til Verket, kom atter til at spille sin gamle Rolle som Godsets Navn. Da Grevernes Residens, Herregaarden i Larvik, var solgt, flyttet Treschow ind i den gamle Gaard ved Farriselven, der var opført efter Ulykken i 1653, og som endnu har bevaret sit ærværdige Præg. Den benyttes nu som Kontorbygning.

I omtrent 20 Aar sad Geheimekonferentsraad Treschow som Fritzøs Eier, men i 1854 overdrog han Godset til sin Søn Michael Treschow, som i 14 Aar havde bestyret det, og som ogsaa indehavde det i henved 20 Aar. Han lagde Grunden til den Slotsbygning, som efter at være betydelig udvidet og forskjønnet af hans Søn nu staar som den stil- og pragtfuldeste norske Herregaard. Den blev bygget 1861—63 efter Tegning af Arkitekt Nordan sen. Paa Fritzøhus, som det nye Herresæde blev kaldt, førte Godseier Treschow og Hustru, en Datter af Professor Brønsted i Kjøbenhavn, et smukt og gjestfrit Hus, hvor mange fremtrædende Mænd vanket.

I Michael Treschows Tid blev Forretningen, som hidtil var drevet under Navn af „Fritzø Jernværk“, men nu fik Eierens Navn, betydelig udvidet. Det gamle Jernverk blev drevet til 1868, da det delte Skjæbne med de fleste norske Jernverker og blev nedlagt paa Grund af mislige Konjunkturer. Forretningens Tyngdepunkt blev nu lagt paa Trælasthandelen. Foruden Sagbruget blev der drevet Møllebrug, Skibsbyggeri, Skibsrederi og Trælastudskibning i stor Skala.

I 1870 forlod Michael Treschow Landet og bosatte sig i Danmark. Hans Søn, senere Øverste Kammerjunker Frederik Wilhelm Treschow, overtog nu Bestyrelsen af Fritzø, hvis Eier han blev i 1873.

Frederik Wilhelm Treschow havde i Udlandets store Forretningscentrer faaet sin Uddannelse. Efter sin Hjemkomst overtog han Ledelsen af det vidstrakte Gods, som han ved sin overlegne Dygtighed og sit store Forretningsgeni stadig udvidet, saa han ved sin Død stod som Landets største Eiendomsbesidder, Fabrikherre og Forretningsmand. „Treschow Fritzø“, som Firmaet nu blev kaldt, var vokset til et rent Kjæmpeforetagende, som foruden de kolossale Skog- og Jordeiendomme drev Elektricitetsverk, Træsliberi, Mølle og mekanisk Verksted.

I 1871 flyttet Treschow ind paa Fritzøhus. Han havde, som nævnt, i høi Grad udvidet og forskjønnet Slottet, Parken og Haven. I 1897—98 blev der efter en Brand opført de store Stald- og Udhusbygninger og den stolte Borggaard med den storslagne Indgangsportal, hvorover Bergsliens pompøse Statue „Hestebetvingeren“ kneiser. Det hele Bygverk, som nærmest er holdt i engelsk Stil, gjør i de vakre Omgivelser et mægtig Indtryk.

Den ikke mindre end 60 Maal store og idylliske Have er ogsaa holdt i engelsk Stil, mens selve Blomsterarrangementet foran Hovedbygningen med de tropiske Teppebladbed og rige Rabatter er anlagt efter fransk Mønster. Af særlig Virkning er en kunstig Dam med tre af Birk og Pil beplantede Øgrupper. Dammen er omkranset af sjeldne Naale- og Løvtrær. I Havens Østkant ligger de store Drivhuse i ni Afdelinger med et Rosenhus, et Vin- og Ferskenhus samt et Palmehus m. v. I Forbindelse med Blomsterhaven staar den store og rige Frugt- og Kjøkkenhave.

Har Natur og Kunst i Forening af Fritzøhus' Ydre skabt den skjønneste Idyl, har selve Slottets Indre faaet et ikke mindre værdig Udstyr. I den imponerende og pragtfulde 3-Etages Murbygning med de store og høiloftede Sale mødes man af en stilfuld Elegance og en enestaaende Rigdom paa Kunstsager. Alt er ordnet paa en Maade, som vidner om Indsigt, Smag og kunstnerisk Sans. I den store, henved 200 udsogte Numere omfattende Malerisamling findes ikke alene de fleste ældre og nyere norske Mestre repræsenteret, men desuden

FESTSALEN

mange berømte Udlændinger, særlig hollandske og franske. Ogsaa med andre Kunstskatte, gammelt Porcellæn og Sølv er Fritzohus rigt udstyret.

Øverste Kammerjunker Treschow var gift med Frøken Fanny Løvenskiold, Datter af Minister Adam Løvenskiold og Frue, født Wedel-Jarlsberg. I deres Tid blev der paa Godsetført et storstilet Hus og udfoldet en rent fyrstelig Gjestfrihed, som i vort Land søger sin Lige. Særlig har Jagterne paa Fritzohus' vildtrige Terræner været bekjendt. Og Festerne paa Slottet staar endnu i et straalende Skjær. Det er en Selvfølge, at kongelige Personer har aflagt Fritzohus Besøg. Saavel Kong Oscar II som Kong Gustaf af Sverige har været Gjester der, ligesom den ulykkelige franske Keiserprins, Louis Napoleon, besøgte Fritzohus i 1878, kort før den skjæbnesvangre Færd til Sydafrika. Ogsaa Kong Haakon og Dronning Maud har gjestet Fritzohus, idet de paa sin Kroningsfærd aflagde det et Besøg.

I November 1903 afgik Øverste Kammerjunker Treschow ved Døden. Da hans Egteskab var børnløst, var ved Testament hans unge, svenske Nevø Cand. jur. Fritz Michael Treschow indsat som Arving til Fritzøhus, som han ved opnaaet Myndighedsalder tiltraadte 12te Oktober 1904. Han er gift med Frøken Anna Faye, Datter af afdøde Kammerherre Faye Enkefru Treschow bebor fremdeles Fritzohus, hvor hun fortsætter den storstilede Gjestfrihed, mens den nye Eier har taget Bopæl paa „Baldershage", en til Eiendommen stødende smuk Villa, som i 1904 blev indkjøbt og i 1908 indlemmet under Fritzøhus under Navn af „Fritzø Villa".

Den nye Godseier er en meget interesseret Driftsherre, som ogsaa har udvidet sine vældige Eiendomme og den industrielle Bedrift bl. a. ved Anlæg af en Trævarefabrik til Forædling af den paa Godset rige Tilgang paa Lovskog.

Den betydningsfuldeste Udvidelse af Jordbruget fandt Sted ved Indkjøbet af Gaarden „Store Jordet" i Brunlanes. Godsets samlede Skog- og Jordareal omspænder nu over 5 Kvadratmil. Indmarken udgjør ca. 1 900 Maal. Der fodes 170 Kreaturer. Hesteholdet udgjør ialt 45 Dyr.

Fritzohus er bekjendt for sine Rodfrugter og særlig for sine fortrinlige Poteter, hvoraf der aarlig høstes 1 200 a 1 400 Tonder. Sluttelig maa ogsaa nævnes Fritzo Planteskole, beliggende paa den i 1908 indkjøbte Gaard „Store Jordet". Planteskolen blev grundlagt i 1899 af et Aktieselskab, men fortsættes af Treschow i samme Spor. Den forhandler udelukkende norske Trær og Buske, og særlig lægger den an paa Tiltrækning af Frugttrær og Bærbuske, hvorfor den ved flere Udstillinger er blit tilkjendt høieste Udmerkelse. Planteskolens Frugttræbeholdning er den storste i Landet. Der opelskes ligeledes Naaletrær, Lovtrær, Sirbuske og specielt Rosentrær, hvoraf der haves ca. 10 000 til Forædling.

Det er en Selvfølge, at den store industrielle Virksomhed, de mange larmende Fabriker og den talrige Arbeidsstok i Forbindelse med den storstilede Selskabelighed affoder et brøget Liv paa Fritzohus. Men nede i Parken, ikke langt fra Slottet, ligger under lyse Bøgekroner en lun og idyllisk liden Vraa, hvor Familien Treschows Medlemmer er stedet til Hvile. Naturen har selv indredet dette skjonne Mausoleum. Ingen Larm eller Disharmoni faar Lov at trænge ind i dette Fredens Paulun, hvor den hoitidelige Stilhed alene afbrydes af Smaafuglenes Sang i de gamle Trækroner.

DEN GAMLE GAARD, NU KONTORBYGNING

GREFSHEIM

Vældig var i Middelalderen Grefsheims Udstrækning og Anseelse. Den omfattet engang ikke mindre end 100 anselige Gaarde i Hedemarken, Østerdalen og Gudbrandsdalen. I mere end et Seculum var Grefsheim Krongods. Navnkundige Slegter har resideret paa det ærværdige Herresæde, som ogsaa rummer mange Minder fra længst forsvundne Dage. Og dets Saga gjemmer interessante Træk fra Norges Historie.

Grefsheim har en meget vakker Beliggenhed i Nes paa Hedemarken med herlig Udsigt over Mjøsen og de denne omkransende Bygder. Det ligger omtrent 10 Kilometer fra Hamar By. Navnet Grefsheim blev i gamle Dage skrevet Grefsum og Grefseimr. Man antager, at det nærmest maa udledes af *grofs*, Grav, Klippehule, samt *heimr*.

Grefsheims Historie gaar langt tilbage i Tiden. Allerede i 1333 nævnes det i et Dokument, som Svein a' Græfsheimi har undertegnet sammen med Biskop Halvards Lensmand. I et andet og noget senere Dokument (fra 1358) finder vi Navnet Paal. Der er al Sandsynlighed for, at disse Personer har været Gaardens Eiere.

Ved Aar 1450 eiedes Grefsheim af Ridder Sigurd Skaktavl, som formodes at have været af Slegten Baat. Alt hvad man ved om ham er, at han var Far til Hamarbispen Karl Sigurdsen. Under dennes Billede fra den Tid, han var Prest paa Toten, staar han nævnt som „Ridder, Hr. Karl til Grefsen". Deraf har man villet udlede, at ogsaa Karl Sigurdsen har været Eier af Grefsheim, hvad der dog er mere end tvilsomt; ti allerede 1460 var Gaarden

gaaet over til den mægtige Rigsraad og Hovedsmand paa Bergenhus, Alv Knutsson, som havde egtet Sigurd Skaktavls Enke, Magnhild Oddsdatter af Finneslegten paa Voss. Alv Knutsson hørte paa fædrene Side til den kjendte svenske Slegt *tre Roser,* mens han paa mødrene Side nedstammet fra Kong Haakon V's Datter Agnes, som var gift med Hastor Jonsson. Det er især Alv Knutsson og hans Søn Knut Alvsson, som har indskrevet Grefsheims Navn i Historien. Alv Knutsson var ikke alene en stor Statsmand, han sees tillige at have været en saare praktisk Mand og en dygtig Forretningsmand, som ved talrige Kjøbebreve udvidet sit betydelige Jordgods. Under ham blev ogsaa Landets største Gaard Giske tillagt Grefsheim.

Saavel Alv som Fru Magnhild afgik ved Døden omkring Aar 1495. Deres Søn, den ved sin ulykkelige Død bekjendte Knut Alvsson, overtog saa Gaarden, hvor han døg meget sjelden opholdt sig. Han blev senere Høvedsmand paa Akershus og Fører for det antidansksindede Parti i Landet uden dog at besidde sin Fars fremragende Statsmandsegenskaber eller hans praktiske Dygtighed. Skuffelse og tildels Krænkelse over Tilsidesættelse fra Kongens Side var formentlig Aarsagerne til hans Opposition og Frafald, hvad der voldte hans Bane. Som bekjendt kom i 1502 en dansk Flaade under Henrik Krummedike til Oslo. Et offentlig Leidebrev med Indbydelse blev sendt Knut paa Akershus. Han gik i Fælden og drog ombord paa den danske Flaade, hvor han paa den skjendigste Maade blev dræbt 25de August 1502.

Knut var to Gange gift. Første Gang med Gyrvel Eriksdatter af den fornemme svenske Slegt Gyldenstjerna. Anden Gang med en dansk Dame, Mereta Iversdatter Dyre, som var Enke. Hun var en ærgjerrig og rænkefuld Kvinde, som visselig har øvet stor Indflydelse paa sin svage Mand, hvem hun har ophidset til at indtage det oppositionelle Standpunkt, som blev Aarsagen til hans ulykkelige Skjæbne. Kort efter Knut Alvssons Død drog Mereta til Sverige, hvor hun blev Rigsraaden Svante Nilsson Stures Hustru.

Knut Alvsson havde tre Børn. Med sin første Hustru Sønnen Erik og Datteren Bodil og med sin anden Hustru Sønnen Karl. Erik blev under Blodbadet i Stockholm dræbt af Christian II, mens Karl faldt ved Stockholms Beleiring i 1520. Bodil blev i Sverige gift med Fader Nilsson Sparre, med hvem hun fik en Datter, Gyrvel, som i 1537 arvet Grefsheim.

Om Grefsheims Historie efter Knut Alvssons Død i 1502 er videre at bemelde, at det straks blev inddraget under Kronen indtil 1515, da Knuts Søn Karl sees at være blit dets Eier. Da han døde i Stockholm i 1520, skulde man ventet, at Godset var gaaet til hans Søster Bodil, men saa skedde dog ikke, ti fra 1520 til sin Død i Julen 1536 staar hans Faster Karine Alvsdatter som Eier. Hun gik under Navn af Jomfru Karine paa Grefsheim, var meget kirkelig interesseret og en særlig Ven af Landets høieste Geistlige. Hvilken Anseelse hun nød hos Geistligheden, derom ved Traditionen endnu at berette. Der fortælles nemlig, at ved Gudstjenesten om Søndagen i Hamar maatte Kirkeklokken ikke begynde at ringe, før Jomfru Karines Baad saaes at lægge fra Land ved Grefsheim.

Det var ingen let Sag for en Kvinde at staa i Spidsen for det kolossale Gods, som paa hendes Tid vistnok havde sin største Udstrækning, idet det talte over 100 Gaarde i Hedemarken, Gudbrandsdalen og Østerdalen. Det er derfor ikke at undres over, at hun maatte ty til andres Hjælp, hvorfor hun i 1530 overdrog Bestyrelsen af sit nordenfjeldske Gods til Erkebiskop Olaf, mens hun selv paatog sig at verge og forestaa det øvrige med Bistand af sin gode Ven, Biskop Magnus eller Mogens Lauritsson i Hamar. I omtrent 16 Aar residerte Jomfru Karine paa Grefsheim. Ved Juletider 1536 blev hun lagt paa Sotteseng. Hun udstedte da et Gavebrev til Hamar Domkirke paa Grefsheim Gaard og alt underlig-

PARTI AF SALONEN

gende Gods, hvorefter hun antagelig tredie Juledag afgik ved Doden. Denne Gave skal være den storste, som nogensinde er skjænket Kirken. Biskop Mogens, den sidste katolske Biskop i Hamar, tog straks Godset i Besiddelse, men skulde dog ikke længe faa nyde godt af det ti allerede i Juni 1537 afstod han det til Knut Alvssons Datterdatter, Gyrvel eller Gyrhild Fadersdatter, som var gift med Hr. Truid Ulfstand, og som efter Jomfru Karine havde arvet Giske. Biskop Mogens angav Venskab til den mægtige Truid Ulfstand som Grund til Afstaaelsen, men det er vel ikke nogen dristig Slutning at antage, at den katolske Kirkes vaklende Stilling i Forbindelse med Fru Gyrvels Arveret har været de egentlige Aarsager til Afstaaelsen.

Gyrvel Fadersdatter dode bornlos i 1599. Hendes eneste Son med Truid Ulfstand var allerede dod, hvorfor hun skjænket alt sit Gods til Kronen, som lagde Grefsheim, der nu mistet de underliggende Gaarde, under Hamar Gaard som Forlening til forskjellige Embedsmænd. Dog bestemte Christian IV i 1602, at i Henhold til Fru Gyrvels Livsbrev af 1598 hendes tro Tjener Moses Stub og Hustru „udi begge deres Livstid kvit og fri at skulle nyde, bruge og beholde (Grefsheim) desligeste deres Born efter dennem for sædvanlig Landskyld".

Imidlertid sees samme Konge at have overdraget Gaarden til et Par andre Herrer, hvoriblandt Hannibal Sehested. Senere kom den atter tilbage til Kronen og blev lagt under Hamar Gaard med fælles Eiere. Blandt disse kan nævnes Kammerraad Jens Gronbech, som i 1716 kjobte Grefsheim af Andreas Tomloo. Gronbech var en mægtig Mand paa Oplandene, der interesserte sig for Eiendommens Trivsel og oprettet et Stutteri paa Gaarden. Efter ham overtog Enken Grefsheim. Hun var en meget mastig og stolt Kvinde. Sin Bopæl havde hun paa Storhamar, men kom af og til paa Inspektionstur til Grefsheim. Hun lod sig da gjerne bære af Folkene rundt paa Gaarden. Der fortælles da, at hun, forhadt som hun var for sin Stolthed og Strenghed, en Dag, da Veiene var rædsomt opblødte, blev av Bærerne med Forsæt sluppet ned i den værste Sole, hvor hun laa og skreg af Raseri.

Da Fru Gronbech var dod, gik Grefsheim ved Arv over til Kancelliraad Jens Gronbech Wessel, en Brorson af Tordenskiold. Han beholdt den til 1777, da han solgte den til Halvor Gundersson fra Sterud paa Nes. Og fra samme Tid ophører Grefsheims Afhængighed af eller Forhold til Hamar Gaard.

GREFSHEIM FRA GAARDSSIDEN

Halvor Gunderssøns Familie var oprindelig skotsk og hed egentlig Robarth, men havde bortkastet dette Navn, som de dog senere gjenoptog. Kjobesummen i 1777 var 8300 Rdlr. Efter Halvor Gundersson overtog i 1802 hans Søn Gunder Halvorsen Gaarden som Odel. Paa Skifte efter ham blev den saa i 1834 udlagt hans Svigersøn Loitnant Norgreen. I denne fik Grefsheim en Kraftkar til Eier. Han var med i Krigen i 1814, hvor han blev saaret, og hvor han udmerket sig, saa han blev udnævnt til Loitnant. Om hans Styrke fortælles der adskillige drastiske Eksempler. Engang kom han saaledes tilstede i Udmarken, hvor han lod bryde Jord. To Arbeidere holdt paa med en stor Sten, de ikke var istand til at rokke. Norgreen tog Stenen, loftet den og bar den alene bort. Han skal ogsaa have været en ren Akrobat. Endnu efterat han havde fyldt sit 80de Aar, gik han paa Hænderne som en 18-aarig Turner.

I Loitnant Norgreens Tid blev der ført et stort, gjestfrit og selskabelig Hus paa Grefsheim. Den nuværende Hovedbygning blev opført af ham i 1840 til 1845, mens Udhusbygningerne er nyopførte efter Branden i 1904. Norgreen havde flere Sønner, som alle var flotte og brugte altfor mange Penge. I det hele levet nok Norgreen over Evne, saa det stadig gik tilbage med Finanserne, og i 1865 maatte han overlevere sit Bo til Konkurs. Ved Auktionen samme Aar blev Grefsheim solgt til Kjobmand Henriksen. Løitnant Norgreen blev dog boende paa et lidet Brug under Gaarden indtil sin Død. Han var da flere og otti Aar gammel.

Kjobmand Henriksen døde kort efter, at han havde kjobt Grefsheim. Hans Enke giftet sig med Pastor Riddervold, og allerede i 1867 solgte de Gaarden til Sorenskriver J. Egeberg.

Sorenskriver Egeberg var meget interesseret i Eiendommens Forbedring; men han havde allerede fyldt 63 Aar, da han blev Gaardens Eier, og var saaledes en ældre Mand. Han lod den derfor drive ved Fuldmægtig. Han og hans Frue, en Datter af den rige Jacob Meyer i Kristiania, bodde i Hovedstaden om Vinteren, men drog om Vaaren til Grefsheim, hvor der da om Sommeren udfoldedes megen Gjestfrihed.

Da Sorenskriver Egebergs var barnløse, overdrog de i 1882 Grefsheim til sin Adoptivsøn, den senere Statsraad *Johan Egeberg Mellbye*, som var uddannet som Landmand. Han tiltraadte dog først i 1889 Eiendommen, som han senere har drevet, og hvor han har nedlagt et stort Arbeide og betydelige Midler paa Jordbrugets Fremme.

I Hr. Mellbye har Grefsheim en meget dygtig og høit anset Eier. Fra 1904 til 1905 har han været Chef for Landbrugsdepartementet og i atten Aar Medlem af Styrelsen i Selskabet for Norges Vel og er for Tiden Landmandsforbundets Formand. Som saadan har han indlagt sig Fortjenester ved at holde Foredrag for Forbundet rundt om i Landet. Paa Grefsheim, hvis Areal udgjør ca. 4000 Maal, hvoraf ca. 1200 Maal dyrket Jord og ca. 2000 Maal Skog, udvikler Hr. Mellbye en meget betydelig Virksomhed. Ti foruden de 80 Kreaturer og 20 Heste, som fødes paa Gaarden, har han særlig lagt an paa Svinavl, som han driver i stor Skala.

I sin omfattende Virksomhed har Statsraad Mellbye en kraftig Støtte i sin Hustru, som er Datter af den anseede Professor Otto Petterson i Stockholm, og som udmerket fylder sin Plads paa den gamle Gaard. Da alle Folkene — i Lighed med, hvad der er Skik ellers paa Hedemarken — har Kosten paa Gaarden, er Husstellet baade stort og byrdefuldt.

Af Antikviteter eller gammelt Indbo findes der nu lidet eller intet paa Grefsheim, idet det er blit bortført eller tilintetgjort i den Tid, Gaarden var Krongods. Nogle Kjæmpehauge ude paa Eiendommen staar dog som Mindesmerker fra den ærværdige Gaards Storhedsperioder.

HOLLEN

„De deilige Lifjæld forsvinde næsten i Aftenduften og selv Stangefjæld og de øvrige Aase om Holden see ved Duft ud som om de vare 2 Miile borte og rene Giganter; det blanke Vandspeil strækker sig saa langt Øiet næsten kan naae, ja man seer ikke engang hvor Fjældene og Vandet berøre hinanden saa blankt er det; nu staar Fuldmaanen over Holden og dens Straaler zittre hen over Vandspeilet og skinne i store Ringe, hvor Fiskene springe."

I disse poesirige og begeistrede Ord tegner den unge og geniale Maler August Cappelen i et Brev fra 1849 sit Barndoms- og Fædrehjem Hollens Beliggenhed. En skjøn Idyl er ogsaa det gamle Herresæde, som det ligger der indrammet i det herligste Parkanlæg lige ved Eidselven, som ved Udløbet i Norsjøen danner Ulefossen, der driver de store Brug og Fabriker.

Afsides laa Godset i lange Tider, og ubekvemme og tungvindte var Transportforholdene, indtil Kanalanlægget Skien—Norsjø i 1860 ligesom med ét Slag flyttet det mange Mil nærmere Civilisationen og det pulserende Liv. Til Eiendommen hører Landsmarkens milevide

Skoge, hvor man tidligere kunde tro sig hensat til Amerikas Urskoge, og hvor fordum Bjørn og Ulv færdedes som i sit hævdvundne Rige. August Cappelen skildrer ogsaa i et andet Brev fra samme Tid et Møde med Skogens Konge ikke langt fra Hollen. Han sad og malte inde i Skogen, da han hørte en sterk, uhyggelig Fnysen, som bragte ham til at studse, da han først ikke forstod, hvad det var. Lidt efter hørte dog den mystiske Lyd op, og han fortsatte sit Arbeide. Men Eventyret var dermed ikke slut. Derom skriver Cappelen:

„Saaledes malte jeg henved 3 Qvarteer uden at høre Noget, da den samme Fnysen begyndte igjen fra samme Kant; da Lyden lidt efter lidt blev stærkere og kom nærmere, tænkte jeg det maatte være en Binne med Unger og de er slemme; jeg pakkede derfor min Malerkasse, Stol og Parapluie i Hast sammen. Neppe havde jeg lagt dem hen før jeg hører de raadne Stammer og Grenene brage og seer den sorte Person imellem Lovet og Kvisterne næppe 20 Skridt fra mig; den udstødte en Lyd, som jeg aldrig glemmer. Du kan nok vide, at jeg ikke var synderlig vel tilmode, da jeg ingen anden Udvei havde end at løbe op mellem Uren til der hvor vi sade og spiste Middag — der standsede jeg først for at drage Veiret men da jeg hørte den brøle og sønderbryde Grene og andet Saadant fortsatte jeg ilsomt Flugten ned imellem den lille trange Dal som gaar ned paa den modsatte Side . . .“ Efter en længere Omflakken lykkedes det ham endelig at komme velbeholden hjem. Det var i hine Dage, for 50—60 Aar siden, men nu er alt helt forandret. Den nye Tid med rationel Drift af Skogene, med Liv og Rørelse overalt, har ganske forvandlet Stedets Karakter, saa Faren for Bjørn og Ulv nu er en Saga blot.

Holden eller rettere Hollen ligger i Hollen i Nedre Telemarken. Navnet Hollen, hvis oldnorske Form er Hollvin eller Hollin, er sammensat af Adjektivet *hallr*, heldende, og Substantivet *vin*, altsaa en skraanende eller heldende Mark. Hollens Historie begynder omkring Midten af det 17de Aarhundrede ved Anlægget af Jernverket, Ulefos Jernverk, som det kaldtes. Det grundedes i 1652 og sattes i Drift, da Admiral Ove Gjedde og Preben von Ahnen i 1657 fik Privilegier paa Verket, som nedigjennem Tiderne afvekslende har været kaldt Hollens Jernverk og Ulefos Jernverk.

Til en Begyndelse har Udsigterne for Verket været alt andet en lyse, ti faa Aar efter blev Driften nedlagt. Den gjenoptoges atter, og det af en Dame, den energiske og dygtige Fru Karen Stranger, Enke efter Borgermester Anders Madsen. I 1672 fik hun nye Privilegier paa Verket. Om hende har der gaaet flere Sagn. Blandt andet hed det, at hun stod i Pagt med den onde, som om Natten skal have kjørt frem Tømmeret for hende. Længe skulde heller ikke hun komme til at drive Verket, ti allerede i 1676 solgte hun det til den bekjendte, rige Bergassessor Halvor Borse fra Skien, som beholdt det til sin Død i 1702. Ved Arv gik det saa over til hans Søn, Kancelliraad Joachim Borse. Nogen Rigdomskilde kan Jernverket ved den Tid ikke have været, ti Kancelliraaden blev i hvert Fald ruineret, og i 1724 blev Verket sat til Auktion. Kjøberen var Geheimeraad Adeler, Sohelten Cort Adelers Søn. Men heller ikke hermed var Verkets vekslende Skjæbne beseglet. Blot to Aar skulde Adeler faa nyde dets Besiddelse, da — i 1726 — den rige Kjøbmand Herman Leopoldus, som var gift med Halvor Borses Datter, tog Verket tilbage paa sin Søns Odel. Herman Leopoldus var en meget anseet Mand, som senere blev Konferensraad og adlet under Navnet Løvenskiold. Han er Stamfar til Familien Løvenskiold.

Ved sin Død i 1750 efterlod Konferensraaden sig mange og store Godser baade i Norge og Danmark. De blev delt mellem hans to Sønner, hvoraf den yngste, Severin Løvenskiold, fik de danske Godser og Ulefos, Hollen Jernverk og Fjære i Norge. Ogsaa Severin Løvenskiold fik Titel af Konferensraad. Af sine danske Godser oprettet han et Stamhus, som

BORGGAARDEN

senere blev ophoiet til Baroni, og som endnu indehaves af hans Efterkommere. Severin Lovenskiold var en meget forfængelig og ødsel Herre, som brugte altfor mange Penge, hvorfor han i 1762 af sine norske Godser maatte sælge Ulefos Gaard, som i 40 Aar havde været i Familiens Eie. Hermed skiltes Gaarden for bestandig fra Ulefos Jernverk. Kjøberen var Justitsraad Ancker, Far af de bekjendte Brødre Peder og Bernt Anker.

I 1776 døde Severin Lovenskiold, hvorefter Hollen blev overtaget af hans Søn, Amtmand Herman Lovenskiold, som var gift med Komtesse Knuth. Han var en overmaade dygtig og interesseret Landmand, som dog ikke havde sin Bopæl i Norge. Han døde i 1804, og Hollen gik nu over til hans Søn, Eggert Lovenskiold eller Baron Aga, som han kaldtes. Han var gift med Fredrikke Løvenskiold, Datter af Kammerherre Severin Lovenskiold til Bolvig. Eggert Lovenskiold tog det let med Godsets og Verkets Bestyrelse. Hans Hovedinteresse var Jagten. Og denne havde han god Anledning til at dyrke i Godsets vildtrige Skoge, som i hans Tid gjenlød af Hundeglam og Hornets Gjalden.

De første Aartier af forrige Aarhundrede bragte saare ugunstige Konjunkturer for Bjergverkerne. Det fik Baron Lovenskiold paa Hollen grundig føle. Tilsidst blev Forholdene saa fortvilede, at han opgav det hele og drog til Danmark, hvor han tilbragte Resten af sine Dage.

Imidlertid havde Staten overtaget Hollen, som i 1835 blev solgt ved Auktion til Bergkandidat N. B. Møller og *Diderik von Cappelen* for 64650 Spd. To Aar efter overdrog Møller sin Anpart til Cappelen, som saaledes blev Eneeier af Jernverket, som fra den Tid bærer Navnet Ulefos Jernverk og senere uafbrudt er forblit i denne Families Eie.

Med Familien Cappelen oprinder en ny Æra for Godset. Den nye Eier var Søn af Eidsvoldsmanden, Diderik von Cappelen i Skien, som havde mange store Eiendomme i Telemarken, hvoriblandt Bratsberg, Mæhla og Gimsø Kloster samt Grundlaget for Skogkomplekset i Landsmarken, der saaledes blev forenet med Hollen, da hans Søn kjøbte Jernverket.

Diderik von Cappelen viste sig straks som en meget dygtig og interesseret Verks- og Brugsherre, som indførte store Forbedringer og Udvidelser ved Verket, anlagde Sagbrug

og udvidet Jernstøberiet. Han var gift med Frøken Henriette Løvenskiold, Datter af Kammerherre Severin Løvenskiold, som eiet Bolvig, men bodde i „Kammerherregaarden" i Porsgrund. Fru Henriette Cappelen skildres som en distingveret og meget elskværdig Dame og en ypperlig Husmor og Vertinde. I deres Tid førtes der et stort og selskabelig Hus paa Hollen. I nogle for endel Aar siden offentliggjorte Breve har den ovennævnte Maler August Cappelen, Diderik von Cappelens Søn, meddelt flere elskværdige Træk fra det hyggelige og naturlige Liv paa Hollen. Han skildrer deres glade Skogture og Baadfarter og tegner tilslut et stemningsfuldt Billede af sin Søsters Bryllup paa Hollen Høsten 1850. Vielsen fandt Sted i Spisesalen, som af August Cappelen var forvandlet til det skjønneste Kapel, helt dækket af Grønt og Blomster. Fra Taget hang lange Lønnegrene og Liljegræs over den dunkle Bund af Grankviste. Farverige Stokroser, store, brogede Georginer og sarte Blomkarser var med kunstfærdig Haand flettet ind i det herlige Naturteppe. Dagslyset var udestængt, og kraftige Kuglelamper kastet sit magiske Skjær over de nydelige Blomsterarrangementer. Festen var baaret af den lyseste Stemning. Presten Buchs Tale var nok lovlig lang, men Gjesterne tog senere sit Møn grundig igjen, saa ved Bryllupsbordet Glæden stod høit i Sky og alles Aasyn straalte som de farverige Stokroser.

To Aar efter rammet der den lykkelige Familie et meget haardt Slag, idet Husets Søn, den unge, elskværdige og høit begavede Maler afgik ved Døden i en Alder af blot 26 Aar, hvorved den norske Kunst led et dybt og smertelig Tab.

Sine senere Aar var Diderik Cappelen bosat i Kjøbenhavn, hvorhen han flyttet med Familie og døde i 1866.

Inden sin Afreise havde han i 1854 overdraget Hollen til sin Søn, Cand. jur. Severin Diderik Cappelen, for 600000 Kroner. Han forøgede det allerede store Gods ved Indkjøb af betydelige Skogstrækninger i Hollen, Solum og Lunde, Kviteseid og Laardal. De gamle Fæhns Gruber, som havde været delt paa Fossum, Bærum, Eidsfos og Ulefos, blev indkjøbt og i Sytti-Aarene drevet til Eksport i større Skala end nogensinde tidligere, men i Slutten af Syttiaarene gik det atter tilbage med Konjunkturerne, hvorfor de i 1881 blev nedlagt.

I denne Eiers Tid fik ogsaa den store og smukke Hovedbygning paa Hollen sit nuværende stilfulde Udseende. I 1856 lod han nemlig den lille enetages Stenbygning ombygge og udvide, efter Tegning af Arkitekt Hother Bøttger, saa den efter Restaureringen viser sig som en imponerende og nydelig Herregaard i to Etager og med Fløie. Den passer fortrinlig ind i det idylliske Parkanlæg. 1ste Etage rummer en Række Saloner til daglig Brug og større Selskabelighed. De udmerker sig ved hjemlig Hygge og smagfuld Elegance. 2den Etage optages af Sove- og Gjesteværelser.

Severin Diderik Cappelen var gift med Frøken Sophie Faye, en Datter af Generalkonsul Hans Faye paa Hafslund. Ogsaa i hende fik Hollen en repræsentativ og dygtig Husfrue, som fortsatte den gjestfrie Tradition, som forlængst var indledet paa Fossum.

S. D. Cappelen afgik ved Døden i 1881. Ledelsen af det store Gods og Brug fortsattes i fire Aar af hans Enke med Assistance af hendes eneste Søn, cand. mineral., senere Kammerherre Diderik Cappelen, som i 1885 overtog sin fædrene Eiendom. Enkefru Cappelen blev dog boende paa Gaarden indtil sin Død i 1889, mens den unge Eier i den øvre Del af Parken bygget sig en vakker Villa i gotisk Stil.

Kammerherre Cappelen, den nuværende Eier af Godset, er en energisk og praktisk Driftsherre, der har hidført et stort Opsving i Livet og Rørelsen paa Hollen, som er blit Midtpunktet for nogle af vort Lands største industrielle Foretagender. I 1900 blev Malm-

HAVESTUEN

gruberne atter aabnet, og Arbeidet drives der nu med Kraft og gode Fremtidsudsigter. I dem er sysselsat ca. 130 Mand. I de ovrige industrielle Anlæg: Jernstøberiet, Sagbrugene og Træsliberiet har ca. 270 Mand Ansættelse, og i de 190000 Maal store Skoge arbeider ca. 100 Mand.

Til alle disse industrielle Foretagender kommer saa det ikke ubetydelige Gaardsbrug, som er drevet op til at fode 75 Kjør og 12 Heste. I Spidsen for alt dette staar Kammerherre Cappelen, som holder med sikker og kyndig Haand alle Traadene i Maskineriet paa Hollen, som særlig efter Indkjøbet i 1907 af Vrangfos og Eidsfos mere og mere antager Præget af en hel Industriby med de rigeste Fremtidsmuligheder.

Kammerherre Cappelen er gift med Froken Eleonore Løvenskiold, Datter af Statsminister Carl Løvenskiold paa Vækkerø.

Hollen er ikke alene det hyggelige, elegante og smagfulde Patricierhjem, det rummer ogsaa mange værdifulde gamle Sager og Kunstskatte. En ærværdig Bibel fra 1633 indeholder i korte Drag de væsentligste Træk fra Slegtens Historie. Et pragtfuldt Sølvstøb i Form af et massivt Sølvkrus fra 1702 er et sandt Mesterstykke. Af Malerier findes her den talrigste Samling af August Cappelens Verker, ti foruden tre storre Malerier og en Del mindre Studier, som hænger i Kunstmuseet i Kristiania, er paa Hollen nu samlet det aller væsentligste af hans efterladte Arbeider, idet det i 1908 lykkedes Cappelen i England at opspore og erhverve et av hans større og seneste Billeder. Saavidt vides, findes der nu udenfor Norge kun to større og et mindre Billede fra hans Haand.

Megen og storstilet Gjestfrihed har det gamle Gods i Tidens Løb udvist, og Refleksen fra dets mange Festligheder hviler fremdeles over Stedet og omgiver det med en særlig Glans. Dertil har ogsaa bidraget de fyrstelige Besøg, som Hollen har modtaget, idet Kong Oscar II baade som Prins og Konge og hans Sønner, Prinserne Carl og Eugen, samt den tyske Prins Friederich Carl har været Gjester i det smukke Hjem.

HOVINSHOLM

„Hytter og Hus, men ingen Borge! — —“ Kan være, at denne Digterens Skildring af Nutidens Norge er sand; Fortidens rammer den dog ikke. Ti i sin fordums Glansperiode havde vort Land en Rigdom paa Storgaarde og Borge, deriblandt adskillige gilde Kongsgaarde. En saadan Storgaard med stolte Minder, og som har huset adskillige af Landets fornemste Slegter, er Hovinsholm paa Helgeøen. Gaarden saavelsom Øen har sin Historie, som baade er gammel og interessant.

Helgeøen, bekjendt for sin Skjønhed og Frugtbarhed, ligger midt i Mjøsen, mellem Hamar og Gjøvik. Navnet Helgeøen, „*Insula sancta*“, som den i de ældste Beretninger kaldes, betyder den hellige Ø. Man har deraf sluttet, at den har tjent som Skueplads for Oldtidens Gudsdyrkelse. Pragtfuld er dens Beliggenhed. Kneisende i al sin Naturskjønhed speiler den sig koket i den blanke Havflade, som om den anstrengte sig for at hævde sit Ry som „Mjøsens Perle“. Ingensteds faar man heller bedre Indtryk af den lovpriste Indsjøs maleriske Skjønhed end fra Helgeøen.

Helgeøen omtales allerede fra den ældste Tid i Sagaen. Her holdtes det Slag, hvori Halfdan Svarte vandt over Kong Eystein. Antagelig har det staaet paa selve Hovinsholms Enemerker. I Slaget faldt Gudbrand Herses Søn, som var anseet som Oplandenes fagreste Mand. Efter Beretningen blev han hauglagt paa en Holme ved Øens Sydside. For vel 100 Aar siden blev denne Haug ogsaa aabnet, og man fandt da ganske rigtig endel Menneskeben, som i en Ligkiste paany blev indsat i Gravhøien.

Om Helgeøen melder Sagnet ogsaa, at Baglerkongen Inge Magnussøn ofte holdt til der, hvor han paa Hovinsholm formentlig har havt sin Kongsgaard. Her blev han en mørk

SALEN

Hostnat 1202 dræbt af Hedemarkingerne. Helgeoen havde han imidlertid allerede skjænket til Hamar Bispestol. Men da Kong Inge var stemplet som Eventyrer, forlangte Haakon Haakonsson Øen tilbage som Krongods. Mellem Bisp og Konge reiste der sig i den Anledning en heftig Tvist, som endog indankedes for Paven. Den endte først i 1237, da der blev indgaaet Forlig, hvorved Kongen beholdt Helgeoen, som i lang Tid derefter sees at have tilhørt Kronen.

Hovinsholm var i gamle Dage en adelig Sædegaard. Oprindelig hed den Hofvin eller Haaffvin af *hof,* Tempel, og *vin*, Jord. Endelsen *holm* blev tilføiet i det 17de Aarhundrede for at betegne dens fornemme Karakter. Naar en Eiendom kom over paa adelige Hænder, var det almindelig at knytte Endelsen -holm eller -gaard til Navnet. Saaledes Fossesholm, Elingaard o. fl. Navnet Hovin, Tempelgaarden, stadfæster den Antagelse, at Gaarden oprindelig har tjent som Tempelgrund i Hedningetiden. Det fulde Navn Hovinsholm skal være hentet fra den nævnte Holme, hvor Gudbrand Herses Søn er hauglagt. Der er ogsaa i de gamle Kroniker Udtryk, som tyder paa, at Hovinsholm har været Kongsgaard og tillige rummet en Kirke eller Kapel. Det sidste kan saa meget sikrere antages, som der paa Gaarden findes et Jordstykke, som bærer Navnet „Kapeljordet". Efter Traditionen skal den nu nedrevne gamle Baldishoels Kirke paa Nes være flyttet dertil fra Hovinsholm. Forholder dette sig saa, synes det ikke udelukket, at det berømte Baldishoelteppe, som blev fundet ved Kirkens Nedrivning, og som nu befinder sig i vort Kunstmuseum som et af dets herligste Klenodier, kan skrive sig fra Hovinsholm.

Hovinsholms kjendte Historie gaar tilbage til omkring 1490. Ved den Tid var Peder Griis dets Eier. Han var da Lensherre paa Bratsberg og noget senere paa Akershus. Hans Hustru var Datter af Rigsraad Gaute Kane til Kanestrøm paa Nordmør. Efter dem gik Hovinsholm over til den bekjendte Rigsraad Erik Gyldenhorn, som var gift med deres Datter Eline. Gyldenhorn var ikke alene en mægtig Mand, men ogsaa en stor Eiendomsbesidder, idet han allerede tidligere var Herre til Eline eller Elingaard i Onsø, hvortil ogsaa Evje og Sande hørte.

SYRINBUEGANG

Erik Gyldenhorn havde ingen Sonner. Hans eneste Datter, Kirsten, som arvet alt hans Gods, blev omkring 1540 gift med den danske Adelsmand Eiler Brockenhuus, hvis Vaaben var 3 blaa Roser. Efter Reformationen fik han ogsaa Verno Kloster i Forlening. Han efterlod sig tre Sønner, hvoraf den ene, Peder Brockenhuus, blev Eier af Hofvin, Evje og Sande. Han var gift med en Frøken Juel fra Jylland, men havde ingen Børn. Hans Eiendomme gik derfor over til hans Brordatter Sophie, Datter af Henrik Brockenhuus, som havdė faaet Elingaard og senere arvet sin tredie og ugifte Brors Herresæde Kanestrøm. Da heller ikke Henrik Brockenhuus efterlod sig Sønner, tilfaldt alt Godset hans Datter Sophie, som blev anseet for Norges rigeste Arving. Ved hendes Giftermaal i 1610 overførte hun hele sin Formue til sin Mand, Kansler Jens Bjelke til Austraat, en Sønneson af den Jens Bjelke, som blev gift med Fru Inger Gyldenloves ulykkelige Datter Lucie.

Ved Foreningen af saa mange Eiendomme blev Kansler Bjelke Norges storste Jorddrot og en saare mægtig Mand. Paa hans og Hovinsholms Ry haves et meget slaaende Bevis. Statholder Hannibal Sehested havde lagt sin Elsk paa det skjonne Herresæde, som han gjerne vilde erhverve. Han fik derfor sin Svigerfar, Christian IV, til at sende Bjelke et Brev, hvori denne i temmelig befalende Udtryk anmodes om for billig Betaling og Vederlag at afstaa Gaarden til Statholderen. Sluttelig tilsiger Kongen ham sin synderlige Naade, om han vil gjøre ham til Behag.

Men Kansler Bjelke gav en god Dag baade i den kongelige Naade og den sterke Opfordring. Hannibal Sehested fik ikke kjøbt Hovinsholm, som Bjelke beholdt til sin Dod i 1659.

Af hans talrige Eiendomme fik Sonnen, General Jørgen Bjelke, Hovinsholm, hvormed fulgte Tjerne og Skridshoel samt Tøien i Aker.

Jørgen Bjelkes Soster Sophie var gift med Generalmajor Lovenhjelm, som egentlig hed Schrøder, men som for sine militære Fortjenesters Skyld var blit adlet under Navnet Lovenhjelm. I 1682 kjøbte han Hovinsholm af sin Svoger, men overdrog det snart efter til sin Svigerson, senere Generalmajor Caspar Christopher Brockenhuus, hvorved Godset kom til en Sidelinje af den Familie Brockenhuus, som i Midten af det foregaaende Aarhundrede blev Eier af det.

Christopher Brockenhuus var inden sit Giftermaal med Catharina Hedvig von Lovenhjelm indblandet i en meget kilden Affære, som kaster et uhyggelig Lys over Datidens Forhold. I 1673 blev nemlig Overtoldinspektor Schumacker i Drammen, en Slegtning af Peder Griffenfeld, dræbt paa Gaden af et Kaardestik, som blev tilfoiet ham af Christopher Brockenhuus' Bror, Johan. Schumacker havde nemlig fornærmet Familien Brockenhuus ved at skjelde den ud for „Kujoner og Hunsfotter“. Brødrene Brockenhuus vilde nu hævde Familiens Ære og udfordret Fornærmeren paa Duel, men da han flygtet ud paa Gaden, forfulgte de ham, indtil Johan Brockenhuus stak ham sin Klinge gjennem Ryggen. For denne

DEN GAMLE GRAVHAUG PAA „HOLMEN“

sin Gjerning maatte Drabsmanden undgjælde med sit Liv, mens Broderen slap for Straf.

Under General Brockenhuus havde Hovinsholm Jordgods en vældig Udstrækning. Blandt andet omfattet det den ganske Helgeø. Desværre overgik der det i hans Tid en stor Ulykke, idet det gamle Vaaningshus nedbrændte Kyndelmissedag 1686. Det blev derfor hans Lod at opføre den store Hovedbygning, som endnu staar, omend adskillig restaureret.

I 1713 døde Generalen og i 1719 hans Frue. De blev begge bisat ved Nes Kirke i et Gravkammer, som Generalen havde ladet opføre. Det blev desværre ødelagt i 1770, da Lynilden slog ned og antændte Kirken, som helt nedbrændte.

Da ingen af General Brockenhuus' Børn kunde eller vilde overtage det samlede Gods, blev i 1720 de forskjellige Eiendomme solgt ved Auktion og udstykket i mange Dele, mens i 1721 det egentlige Hovinsholm af Arvingerne blev overdraget Søsteren Sophie, gift med Oberst v. Lepeln, for 2000 Rdr. Blot to Aar beholdt hun Gaarden, som hun i 1723 satte til Auktion. Det lader til, at det har holdt haardt at faa en Kjøber, men endelig blev den dog „efter lang Opraab“ tilslaaet Jens Halvorsen for 1853 Rdlr. Han var Søn af Halvor Torgersen fra Vestad i Stange, der ogsaa eiet Gaarden Hoel i Nes. Hermed gik Hovinsholm ud af de adelige Sædegaardes Tal. Nogle Aar efter forsøgte Familien Brockenhuus at tage Gaarden tilbage paa Odel. Der er dog al Grund til at tro, at det ikke har været alvorlig ment, men kun beregnet paa Pengeudpresning, hvad det endelige Resultat ogsaa viser, idet der blev indgaaet Forlig, hvorefter Prætendenten frafaldt sin Fordring mod at faa sig udbetalt et Beløb af 500 Rdlr.

Den nye Eier, Jens Halvorsen Biskoplund eller Biskoplien, var en dygtig Gaardbruger, som særlig lagde an paa Jordveiens Forbedring. I to Generationer gik nu Hovinsholm fra Far til Søn. Jens Halvorsens Sønneson overdrog den ogsaa i 1786 til sine to Sønner Jens og Peder. Men af forskjellige Grunde viste disse sig ude af Stand til at drive Eiendommen, hvorfor Faderen efter adskillige Ærgrelser maatte tage den tilbage, hvorefter han i 1800 solgte den til en Slegtning, Løitnant *Jacob Hoel*, en yngre Søn fra Gaarden Hoel i Nes.

Under den dygtige og høit anseede Løitnant Hoel oprinder en ny Tid for Hovinsholm. Han havde faaet sin Uddannelse i Kjøbenhavn og var derefter blit ansat som Tegnelærer ved Krigsskolen i Kristiania. I 1810 blev han Premierløitnant *„a la suite“* ved Søndenfjeldske Dragonregiment. Fire Gange var han Stortingsmand i en Tid, da vigtige Landssager fandt sin Afgjørelse. Hoel deltog med stor Iver i Behandlingen. Han hørte til Oppositionen, hvor han indtog en fremragende Plads. Ogsaa som Landmand viste han stor Dygtighed. Paa Hovinsholm indførte han mange Forbedringer. Jordbruget blev sat i tidsmæssig Stand, den gamle Hovedbygning blev restaureret og nye Udhuse opført. Han var

HOVINSHOLM SEET FRA „HOLMEN"

tillige en udpræget Haveelsker. Det smagfulde Arrangement med Terrasser, klippede Hækker og Busker i fransk Stil a la Slotshaven i Versailles skyldes ham. Ligeledes de to idylliske Syrinbuegange, som fra Trappen fører ned over Terrassen, og som om Vaaren frembyder det herligste Skue under den rige Blomsterpragt. Den store Frugthave, som nu tæller over 1 000 Trær, blev ogsaa anlagt af ham. Idethele er Hovinsholms Have med den vidunderlige Udsigt over Mjøsen og med Skreja og Totenbygden som Baggrund en sjelden Seværdighed.

I Løitnant Hoels og Hustrus, Anne Marie Tollesens, Tid indledes den store og velkjendte Selskabelighed, som i Forbindelse med Familien Hoels sterkt musikalske Anlæg har præget Livet paa Hovinsholm i hele forrige Aarhundrede. Jacob Hoels danske Ven, Grev Moltke, kom der jevnlig paa Besøg. Han havde sit faste Gjesteværelse, som endnu heder „Grevekammeret". Mange af vore fremragende Mænd har været stadige og kjære Gjester paa Hovinsholm, saaledes Henrik Wergeland, som elsket Stedet baade for dets storslagne Naturskjønhed og den enestaaende behagelige Gjestfrihed. Mens hans Far var Sogneprest til Eidsvold, kom oftere hele Prestefamilien roende i en stor Færge fra Eidsvold opover Mjøsen til Hovinsholm. I sine efterladte Papirer skal Camilla Collett have skildret en saadan Baadfærd og været meget begeistret over den.

Løitnant Hoel døde i 1847 i en Alder af 72 Aar. Hans Hustru blev boende paa Gaarden til sin Død i 1859. Deres Søn Tolle Hoel overtog ved Faderens Død Hovinsholm, som han drev til sin Død i 1874. Han udmerket sig ogsaa som en energisk og dygtig Gaardbruger, som yderligere har forbedret Jordveien og den hele Drift. Han og hans Frue, Louise Ramm, en Efterkommer af Familien Brockenhuus, fortsatte Gaardens gjestfrie Traditioner. I deres Tid samledes om Sommeren i uge- og maanedsvis den store Familie, man gjorde Udfarter tillands og tilvands og nød Livet paa den behageligste og mest utvungne Maade. I 1870 havde Hovinsholm kongelig Besøg, idet daværende Prins Oscar, senere Kong Oscar II, med Gemalinde og Børn gjestet det gamle historiske Sted.

Efter Tolle Hoels Død i 1874 gik Hovinsholm over til Sønnen Jacob Hoel, en i flere Henseender rigt udstyret Mand. Han var et mekanisk Talent, som gjorde adskillige inter-

essante Experimenter, særlig paa Elektricitetens Omraade. Endnu inden offentlig Telefon fandtes, havde han anlagt Privattelefon paa Gaarden. Ogsaa i hans Tid kom flere kjendte Personligheder som Gjester paa Hovinsholm. Bjørnstjerne Bjørnson og særlig Vinje færdedes ofte der. Paa den ovenomtalte Holme — det egentlige Hovinsholm — er der ogsaa i den sidste Menneskealder holdt politiske Folkemøder, hvortil mange kjendte Talere har givet Stævne.

I 1905 afgik Jacob Hoel ved Døden, hvorefter hans Enke, Albertine Møller, en Kjøbmandsdatter fra Kristiania, har fortsat Gaardens Drift med Assistance af sin Søn, Jacob Hoel, som dog ikke er den odelsberettigede, idet Odelsretten tilhører hans ældre Bror, Advokat Hoel. Hvem der fremtidig skal overtage den gamle Slegtsgaard, er ikke endelig bestemt.

Selve Hovinsholms Jordgods er forblit udelt fra gammel Tid. Af det underliggende Bondegods er derimod en Del bortsolgt. Men endnu føder Gaarden ca. 100 Kreaturer. Af gammelt Indbo eller antike Kunstsager er der ikke meget tilbage, idet det meste i Tidens Løb er blit delt mellem Grene af Familien.

Den saakaldte „Storstuen“ i første Etage er helt dækket af gamle Vægmalerier, som skal være udført af en norsk Maler, muligens den kjendte Peder Odnes. Det er store Billeder med sydlandske Motiver og mange fantastiske Skikkelser. Af Ælde er Farverne blegnet og har antaget en mørk Tone, som forlener de gamle Billeder med et endnu ærværdigere Præg, saa de nu hævder sig som Repræsentanter for det seklergamle Herresædes Minder og Traditioner.

JARLSBERG

Jarlsberg! Det blotte Navn har en egen fornem og minderig Klang, og ud fra det ærværdige Herresæde staar en Glans, som neppe nogen anden norsk Storgaard kan vise Sidestykke til. Oldtids Ry har kastet sit koglende Skjær over dets Enemerker. Navnkundige Mænd har resideret paa Godset, hvortil der knytter sig en gammel, endnu vedvarende Slegtstradition. Og over det stolte, seklergamle Bygverk hviler et enkelt, men stilfuldt Slotspræg, som virker i høi Grad imponerende. Fornemt tilbagetrukket og i Ly af ældgamle Ege- og Bogetrær og omkranset af vide, yppige Marker har det upaavirket af Tidernes vekslende Smag bevaret sit storslagne Urpræg.

Vestfold hed fordum Egnen langs Kristianiafjordens Vestside, det nuværende Jarlsberg og Larviks Amt. Her var i Oldtiden Skuepladsen for flere historiske Begivenheder. Her havde Bjørn Farmand sin Bolig, hvor han blev overfaldt og skjendigen dræbt af sin egen Bror Erik Blodoks. Hans Gravhaug paavises endnu paa den saakaldte „Bjorn Farmands Slette“. Og her i den gamle Sæheims eller Sems Kirke har efter Traditionen Harald Gille baaret Jernbyrd for at bevise, at han var Magnus Barfods Son. Vestfold gjemmer ogsaa mange andre Levninger fra svundne Storhedsperioder i Form af Kongers og ædle Hovdingers Gravhauge, adskillige Bautastene og Tingsteder.

Lige udenfor Tønsberg, i Kjernen af det gamle Vestfold, har Jarlsberg sit Sæde. Naturen har sørget for de skjonneste og mest maleriske Omgivelser, og Menneskehænder har reist en værdig Borg, saa det hele smelter sammen i fultonende Harmoni.

Ærværdig er den store, hvide Slotsbygning med den høie tre Etages Søilefaçade og de to lange Floie, som ligesom lukkes af den umiddelbart tilstodende Sems Kirke, St. Olavs gamle Fylkeskirke. Ældgamle er Slottets Mure. Naar de er reist, kan ikke med Bestemthed angives, men Sandsynligheden taler for, at de skriver sig fra Middelalderen. Selve

AFTENSTEMNING I PARKEN

Bygningen antages at være opført i det 16de Aarhundrede, men ombygget og betydelig udvidet i det 17de og 18de Aarhundrede.

Jarlsberg Hovedgaards Historie er, som nævnt, ældgammel. I Oldtiden laa her Kongsgaarden Sæheim eller Sem, hvor Kongerne og efter dem Lensherrerne i Tunsberg residerte. Jarlsbergs oprindelige Navn var ogsaa Sæheimr, Sjogaarden, af *sær*, Sjo, og *heimr*. Navnet Jarlsberg skal først forekomme i 1680. Og fra den ældste Tid knytter der sig mange Traditioner til Stedet, men dets egentlige Historie begynder over Midten af det 17de Aarhundrede. I 1673 overdrog nemlig Kongen den gamle Sæheim Kongsgaard til Peder Griffenfeld. En Del af Godset blev mageskiftet mod Griffenfelds Gaard Andvordskov paa Sjælland, men adskillige Eiendomme, som Sem, Ullen, Slagen Anneks m. m., blev foræret Griffenfeld af sær kongelig Naade. Samtidig blev det kaldt Griffenfelds Grevskab. I den nærmeste Tid efter blev der som yderligere Tegn paa den kongelige Bevaagenhed skjænket ham flere Gaarde i Tønsberg Amt, Brunla m. v. Godset var ved den Tid værdsat til ca. 96000 Rdlr. Dertil føiet Griffenfeld adskillig privat Gods, som han indkjøbte. Som bekjendt var Griffenfelds Glansperiode af kort Varighed, idet han allerede i 1676 faldt i Unaade. Hans Gods, som nu kaldtes Tunsberg Grevskab, blev inddraget under Kronen.

I to Aar var saa Grevskabet Krongods, men i 1678 blev det forlenet Statholder Ulrik Frederik Gyldenløve, som forud eiet Grevskabet Laurvigen. Det følgende Aar skiftet det atter Navn og blev kaldt Jarlsberg, hvilket Navn Godset senere har bevaret.

Længe skulde ikke Jarlsberg forblive i Statholder Gyldenløves Eie, idet han allerede i 1683 solgte det til Feltmarskalkløitnant og Guvernør i Oldenburg, Baron *Gustav Wilhelm Wedel*, som i 1678 var traadt i dansk Tjeneste. I 1684 blev han ophøiet i Grevestanden som Greve af Jarlsberg. Han er Stamfar til den norske Wedel-Familie, som senere i ret nedstigende Linje har eiet Godset.

Gustav Wilhelm Wedel var en betydelig Mand og en meget tapper Feltherre. I Norge indlagde han sig stor Fortjeneste ved at forestaa Anlægget af vore Fæstningsverker i hine Dage. For sit norske Gods viste Gustav Wilhelm derimod liden Interesse. Han trivedes ikke i Norge, hvorfor han tilbragte al den Tid, han kunde, i Udlandet. Mod Slutningen af sit Liv vendte han ogsaa tilbage til Oldenburg, hvor han døde i 1717. Han var gift med Friherinde Ehrentreiter til Evenburg. For nogle Aar siden blev hans Kiste fundet i Kirken i Oldenburg. Da den aabnedes, viste der sig den Merkelighed, at Liget i de første Øieblikke laa fuldstændig synlig, men straks efter faldt sammen til Støv. Nogle Maaneder før sin Død havde Greven havt den store Sorg at miste sin ældste Søn Georg Ernst. I 1717 kom derfor Jarlsberg til at gaa over til dennes Søn Grev Anton Frederik, som senere blev General og Minister i Madrid. I sine yngre Aar var han ogsaa en meget martialsk Mand, som særlig

„STORE GULDKRONEN"
MED WEDEL-JARLSBERG-SLEGTENS GRAVSTED

i Algier og Marokko indlagde sig stor Berommelse ved sin Tapperhed. I en af Kampene dernede blev han alvorlig saaret i Armen, hvorfor han altid sees afbildet med den i Bind. I 1733 blev han af Christian VI udnævnt til Generalmajor og foræret en pragtfuld Kaarde, som endnu findes paa Jarlsberg. Efter nogen Tids Forløb afbrød han dog sin offentlige og krigerske Bane, vendte hjem og blev en fredsæl og interesseret Herre, som med Iver tog sig af sit Gods og specielt det derunder hørende sølvholdige Blyverk paa Konnerud, men under Arbeidet paa at sætte det i tidsmæssig Stand afgik han ved Døden paa Verket i 1738. Han var gift med Comtesse Louise Raben fra Danmark.

Deres Søn, Grev Frederik Christian Otto Wedel, arvet nu Jarlsberg. Han blev senere General og Kammerherre. Grev Frederik Otto var ogsaa meget interesseret for Godsets Fremgang. Han gik derfor i sin Fars Fodspor og gjorde store Anstrengelser for at hæve Verket. Til hans Tid knytter der sig en romantisk Kjærlighedshistorie til Jarlsberg. Som ganske ung havde nemlig Greven forelsket sig i en vakker ung Pige. Hun gjengjældte ogsaa hans Følelser, og de to havde svoret hinanden evig Troskab. Men skjønt den unge Dame var Datter af en fremstaaende Militær, satte Grevens Familie sig imod Partiet, som der derfor intet blev af. Greven blev derimod gift med Frøken Sophie v. Huitfeldt til Hafslund, en statelig Dame og en værdig Borgfrue. Baade hun og hendes Mand var meget forfængelige og ødsle. Der førtes derfor under dem et flot og rent fyrstelig Liv paa Jarlsberg, men nogen indre Lykke synes der ikke at have været. I deres Tid blev den gamle Gaard helt ombygget og moderniseret. Paa de solide og ærværdige Mure reiste der sig et statelig Slot med store, dybe Sale, udstyret med stilfuld Elegance i Tidens Smag. Men Godset, Verket og ikke mindst det standsmæssige Hus og Liv slugte enorme Summer, hvorfor det var gaaet sterkt tilbage med Finanserne. For at afdrage sin store Gjæld fik Grev Frederik Otto derfor i 1750 kongelig Tilladelse til at bortsælge flere af de grevelige Gaarde og Kirker, hvorved Godsets Omraade betydelig forminskedes.

I 1776 døde Grev Frederik Otto, og hans Søn Grev Anton Frederik II overtog Jarlsberg. Han var Minister i forskjellige Hovedstæder i Europa og døde som Geheimekonferentsraad i Wien i 1811. Han fulgte ikke i sin Faders Fodspor, men slog ind paa en Vei, som førte til den modsatte Yderlighed. Mens Faderen havde destilleret Penge og gravet store Summer ned i Godset, var Sønnen Økonom paa sin Hals og tænkte bare paa at samle Penge i sin Kasse. Følgen var, at han udsuget Godset og lod den stolte Bygning forfalde. Han var to Gange gift. Hans første Gemalinde var Catharina v. Storm, Datter af Geheimeraad Caspar Herman Storm; hans anden var Comtesse Wilhelmine von Luckner fra Danmark. Blandt alle Slegtens Kvinder staar Grevinde Catharina Wedel som den centrale Skikkelse baade paa Grund af sin Skjønhed og sine mange store Egenskaber.

KONGEVÆRELSET MED „KONGESENGEN"

Ved Grev Anton Frederik II's Død i 1811 tiltraadtes Grevskabet af hans Søn Grev Johan Caspar Herman Wedel, senere Norges Statholder, der som ingen anden af Familien har skrevet sit Navn i Historien og kastet Berømmelsens Glorie over Slegten og Godset. Om hans Optræden i 1814 har der været delte Meninger, men i sit Arbeide for at gjenreise Fædrelandet staar han som en af Norges ypperste Sønner i den nyere Tid, og ved sine Bestræbelser for at grundlægge Landets Finanser har han indlagt sig uvisnelige Fortjenester. Derfor skrev ogsaa Welhaven ved hans Baare:

O bolde Ridder uden Frygt og Dadel
for Norge ofred Du Din Løvemarv,
og af de bedste Straaler om Din Adel
Du gav Dit Land en Glorie til Arv.
Der falder mildt paa Dine brudte Kræfter
en lys Velsignelse af Landets Flor.
Dit Norge høiere sin Palme hefter,
fordi dets Moderhjerte higer efter
at kalde Sønner i Dit steile Spor.

Men Grev Herman var ikke blot en stor Statsmand, han var ogsaa en levende interesseret Godsherre, hvis Bestræbelser særlig gik ud paa at hæve Jordbruget og gjøre det til et Mønsterbrug. I den Hensigt oprettet han ogsaa efter Datidens Anskuelser et Brænderi, som dog senere blev nedlagt, da det viste sig ikke at svare til sin Hensigt. Den gamle

KOLONNESALEN

Hovedbygning, som allerede var sterkt medtaget, underkastet han en større Restaurering uden egentlig at ændre dens oprindelige Stil.

Ved Adelens Ophævelse i 1821 bortfaldt endel af de grevelige Forrettigheder, og fra 1ste Juli 1836 ophørte Jarlsbergs Hovedgaards Skattefrihed.

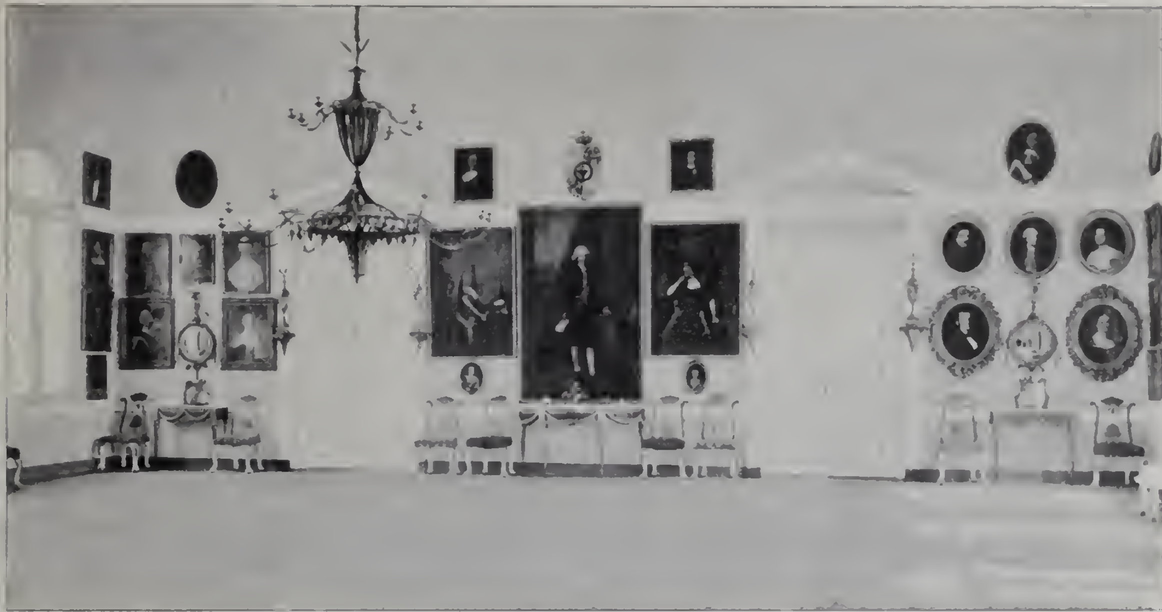
Grev Herman bodde i Regelen ikke paa Jarlsberg, men opholdt sig mest paa Bogstad og Bærum, som han havde faaet med sin Hustru, Frøken Karen Anker, en Datter af Statsminister Peder Anker paa Bogstad. Jarlsberg Gaard var heller ikke bekvemt indrettet, særlig ikke for Vinterbrug, hvorfor han foretrak sine andre Godser, som ogsaa laa Hovedstaden nærmere.

I 1840 afgik Statholder Wedel ved Døden i Wiesbaden. Hans Enke overlevet ham i ni Aar. Deres Søn, Grev Peder Anker Wedel, overtog ved Faderens Død Jarlsberg. „Grev Per“, som han i Almindelighed kaldtes, elsket Sjøen og var Sjømand med Liv og Sjæl. Han blev derfor ogsaa Sjøofficer og krydset først som ung Løitnant med Statens Fartøi langs Kysten i Kolera-Aarene for at holde Øie med Skibe, som kom fra kolerasmittede Havne. Senere deltog han i flere Togter, indtil han i 1846 traadte ud af Marinen for at leve i Ro paa Jarlsberg, hvor der under ham blev oprettet et Stamhus. Nogen særlig Interesse for sit store Gaardsbrug kom han aldrig til at faa. Det overlod han til Forvalteren. Hans Hovedinteresse var og blev Sjøen. Et af de mindste Værelser paa Jarlsberg havde han valgt til sit. Men fra det havde han en vid Udsigt over Tønsbergfjorden, og gjennem Kikkert fulgte han ogsaa hvert Skib, som passerte ind Leden til Tønsberg. „Grev Per“ var en ligefrem, gemytlig og elskværdig Mand, som var meget afholdt af Godsets Folk, hvem han var en god Herre og Husbond. I 1893 døde han, den sidste norske Greve, vel 84 Aar gammel.

„Grev Per“ var gift med Frøken Hedvig Anker, Datter af General Anker paa Storhamar. I hende fik Jarlsberg en begavet, høisindet og varmhjertet Husfrue, hvis ædle Virke har sat dybe Spor. Om hende blev der ogsaa ved hendes Død i 1879 skrevet blandt andet: „Hun var en villig og kjærlig Hjælper for de Fattige dersteds, medens hun selv altid foregik med et følgeværdigt Exempel paa Arbeidsomhed og Tarvelighed. Til Nytte for Skolevæsenet og Husfliden paa Godset har hun ogsaa i henved 40 Aar udvist utrættelig Virksomhed.“

Grevinde Hedvig var tillige en meget livlig og for Kunst og Literatur sterkt interesseret Dame. I hendes Tid udfoldedes der stor Gjestfrihed og Selskabelighed paa Jarlsberg, hvor mange Videnskabsmænd og Kunstnere vanket, og hvor alle Gjester, Høie og Lave, var lige velkomne. Den aandfulde Vertinde var Sjælen i den smukke Selskabelighed, som alle satte saa stor Pris paa.

Siden 1893 er Grev Peder Anker Wedels Søn, Øverste Kammerjunker Herman Wedel, det gamle Gods' Eier. Han er en bramfri og elskværdig Mand med udprægede kunstne-

RIDDERSALEN

riske og filantropiske Interesser. De sidste kommer især Godset tilgode ved hans nidkjære Arbeide for Skolevæsenet, Missionssagen o. l. Heri har han den kraftigste Støtte i sin ædle Hustru, Celine von Radetzky Mikulicz, en polsk Dame af meget gammel Adel, der ogsaa levende interesserer sig for humanitære og kristelige Formaal. Livet falder nu som Regel stille og enkelt paa Jarlsberg. Nogen større Selskabelighed udfoldes ikke, men der udvises en Gjestfrihed, som er uden Grænser. Den vordende Eier af Stamhuset er Øverste Kammerjunkerens ældste Søn, Legationsraad Carl Wedel-Jarlsberg.

Uden at være uddannet som Landmand har den nuværende Eier ofret megen Interesse paa Jordbrugets Fremme paa Jarlsberg. Der er indført rationel Drift paa Godset, indkjøbt nye og tidsmæssige Maskiner og anvendt megen Bekostning paa Jordens Opdyrkning. Ogsaa det gamle Slot er underkastet betydelige Reparationer og Forbedringer. Besætningen bestaar nu af ca. 30 Heste og 220 Kreaturer. Den direkte under Hovedgaarden hørende dyrkede Mark er ca. 2600 Maal. Resten er bortsat til ca. 50 Husmænd og Leilændinger.

Jarlsberg Gaard staar som et gammelt og stateligt Mindesmerke. Særlig er den stolte Søilefaçade imponerende. Det rummer mange store Sale, som de vældige Marmorkaminer ikke formaar at opvarme, naar Kulden om Vinteren er sterk. Selv paa de varmeste Sommerdage er der svalt, næsten kjølig derinde. Første Etage indeholder Selskabsværelser og Saloner, deriblandt den store Søilesal og Spisesalen. Den første har en dobbelt Række hvide Søiler og et gammelt, høitidelig Møblement, som passer udmerket ind i Rammen. I anden Etage ligger Riddersalen, som hæver sig gjennem to Etager og tæller ti Buevinduer. Her findes ogsaa et gammelt, stilfuldt Møblement og Familien Wedels Anegalleri. I anden Etage er ogsaa det ganske betydelige Bibliotek, som skriver sig fra Familien Wedel og særlig fra Statsminister Anker. Ved Siden deraf ligger Dagligværelserne, mens Sove- og Gjesteværelserne er henlagt til tredie Etage. Det ærværdige Slot rummer mange værdifulde Kunstsager i Form af Malerier, Antikviteter og Sølvstøb. Deriblandt bør særlig nævnes et gammelt Skab, angivelig fra Griffenfelds Tid, og to massive Sølvsuppeteriner, som har tilhørt Hertug Philip af Orleans og blev kjøbt af Peder Anker i London efter Hertugens Død.

Som i Indledningen nævnt staar den ældgamle Sems Kirke i Gaardens umiddelbare Nærhed og danner ligesom en fjerde, afsluttende Fløi. Kirken, som tidligere tilhørte Jarlsberg, er af den nuværende Eier skjænket Menigheden, for hvem den er Hovedkirke, og hvor der holdes regelmæssig Gudstjeneste. Bag Koret findes et smukt Gravkapel, hvor Slegten Wedels Ældste til og med Statholderen og Gemalinde hviler. Efter deres Tid er Familiens Gravsted flyttet ned til et vakkert Hvilested i Godsets herlige Park „Store Guldkronen“ under mægtige og ældgamle Bøge-, Ege- og Birketrær. Der finder man Ege, hvis Tykkelse man neppe ser Mage til. I Nærheden ligger den anden idylliske Park „Lille Guldkronen“, som fordum var en hedensk Gravplads. Den ender med en Klippe, paa hvis Top staar en Gravhaug. Herfra ser man ned paa den saakaldte „Bjørn Farmands Slette“.

Jarlsberg Hovedgaard har selvfølgelig havt mange kongelige og fyrstelige Besøg. En Flerhed af Bernadottefamiliens Medlemmer har været der. Det sidste Kongebesøg fandt Sted i 1906, da Kong Haakon og Dronning Maud gjestet Jarlsberg paa Kroningsreisen fra Trondhjem. Der holdtes da den 31te Juli en storstilet og stemningsfuld Fest, hvorunder Kongeparret opvartedes med Sang af Bygdens Sangforening. Ved Afreisen var Jarlsberg pragtfuldt illumineret. I Sommeraftenens Tusmørkestemning tog det hele sig ud som et Féeventyr.

DET GAMLE GRAVKAPEL VED SEMS KIRKE

KAUPANGER

Vort Land har desværre ikke mange Storgaarde, som kan glæde sig ved en længere Slegtstradition. Faa er allerede deres Tal, som i et Aarhundrede har været i en og samme Families Eie, men som rene Undtagelser staar de Eiendomme, som i hele 200 Aar uafbrudt er gaaet i Arv fra Far til Søn. En saadan sjelden Begivenhed indtraf den 28de Juni 1910 paa det gamle historiske Gods *Kaupanger* i Sogn, hvor Familien Knagenhjelm nu i syv Slegtsled har resideret. Denne høitidelige Begivenhed blev feiret med en Jubilæumsfest, som havde samlet en Flerhed af den forøvrig ikke meget talrige Slegt.

Kaupanger eller Kopanger ligger i Sogndal ved en smilende Bugt af den for sine storslagne og maleriske Omgivelser lovpriste Sognefjord. Paa Oldnorsk skreves Navnet „*Kaupangr*", som betyder en Kjøbstad eller Markedsplads. I det 12te Aarhundrede laa der ogsaa paa dens Enemerker en liden Handelsplads, som formentlig paa Grund af sin Ringhed gik under Navn af „Lusa Kaupang". I 1184 blev det lille Ladested viet sin Undergang, hvortil der knytter sig en historisk Begivenhed. Mellem Kong Sverre og de gode Sogninger hersket der et meget spændt Forhold. Da saa Kongens Sysselmænd ved Juletider 1183 paalagde Bønderne svære Udredsler, blev de sidste saa heftig oprørt, at de rottet sig sammen, angreb og dræbte de kongelige Mænd. Herover geraadet Kong Sverre selvfølgelig i vældig Vrede. Ved Paasketider 1184 drog han med en stor Flaade til Sognefjorden, hvor han stævnet Bønderne til Møde paa Hvamsø. Her paalagde han dem svære Bøder, som de indgik paa at betale med tre Nætters Frist. Bønderne opfyldte imidlertid ikke Forliget, men

drog fra Hus og Hjem med alt sit rørlige Gods op i Fjeldene. Nu sendte Kongen Ulf af Lauvnæs i Land med fornødent Mandskab og med Ordre til „at gjøre Ild op i Badstuerne der og tage sig betalt for Arbeidet, som de bedst kunde og vilde“. Saa grundig fulgte ogsaa Folkene Parolen, at de lod den hele By gaa op i Luer. Alene den gamle Stavkirke, som endnu findes i restaureret Skikkelse, blev paa Kongens udtrykkelige Befaling sparet.

Senere sees Lusakaupanger omtalt i 1201, da en Flok Baglere holdt Ting der og lod Inge, som udgaves for Magnus Erlingssøns Søn, hylde som Konge.

Paa den lille Bys eller snarere Flekkes Grund er det Kaupanger Gaard senere har reist sig. I 1321 finder man som dens Eier en ved Navn Carlshøved. I de ældste Papirer nævnes ogsaa en Adelsmand Christopher Anderssøn til Kaupanger Gaard. Han er muligens den samme, som kaldes Christopher Gedde. I det 16de Aarhundrede er Gaarden kommet over til den adelige Slegt Schack og eies da af Jon Nilssøn, som var gift med Sigrid Rostvig. Hvor længe Familien Schack har beholdt Kaupanger, kan ikke sees, men i 1606 tilhører den Kronen, som i det Aar overdrager den ved Mageskifte til den bekjendte eller snarere berygtede Gjøde Pedersen. Nogle Aar efter mistet han Godset paa Grund af sin skamløse og uredelige Færd som Foged. Han var ogsaa ilde anseet af Almuen. Det antages, at Kaupanger paany blev lagt under Kronen, da det blev frataget Gjøde Pedersen.

Imidlertid havde han i 1608 skaffet Godset en ganske betydelig Udvidelse ved at tilbytte sig den store Stedje Gaard i Indre Sogn, som eiedes af Kronen, og som fra nu af lige til 1815 fulgte Kaupanger under fælles Eier. Navnet Stedje eller Stedja betegner en flad Strækning med skarpe eller bratte Grænser. Paa Gaarden var der i Oldtiden Tingsted. Stedje led i 1184 fælles Skjæbne med Kaupanger. Sammen med hundrede andre Gaarde blev den afbrændt af Sverres Folk. Der har været berettet, at Sverre forærte Stedje til sin Datter Sigrid, men det er ikke historisk. Senere har Gaarden været eiet af forskjellige Adelsmænd, hvoriblandt Jon af Stedje og den rige Godseier, Ridder Gaute Erikssøn Galtung. Efter hans Død i 1413 blev Stedje Krongods og var da forlenet Fogderne i Sogn, indtil det i 1608 blev erhvervet af Gjøde Pedersen. Denne Erhvervelse bidrog i høi Grad til at kaste Glans over Kaupanger, som dengang i Udstrækning ikke paa langt nær kunde maale sig med Stedje. Gjøde Pedersen bodde paa Kaupanger. Det Hus, hvori han residerte, skal senere være blit fornedret til Hestestald og som saadan have staaet i lange Tider.

Omkring 1611 rømte Gjøde Pedersen, og hans Eiendomme blev som nævnt lagt under Kronen. Imidlertid maa han have forstaaet at komme i Naade igjen, ti i 1628 giver Kongen Befaling til at tilbagegive „Os elskelige“ Gjøde Pedersen hans Gods, som var fradømt ham. I otte Aar sad nu Gjøde paa Kaupanger. Men Forholdet mellem ham og hans Sambygdinger synes ikke at have været det bedste. Det har formentlig bidraget til, at han i 1636 solgte Kaupanger og Stedje til Rigsraad Iver Wind, som ved Privilegium af samme Aar fik Gaardene ophøiet til adelige Sædegaarde.

Iver Wind døde i 1658. Hans Enke, Fru Helvig Skinkel, beholdt Godserne, som hun bestyrte til sin Død, hvorefter Arvingerne i 1668 solgte begge Sædegaarde til den rige og anseede Adelsmand og Befalingsmand over Nordlandene, Preben von Ahnen, som var gift med Iver Winds og Fru Helvigs Datter Karen. Deres Søn, Iver von Ahnen, arvet ved Faderens Død i 1675 det store Gods. Han var en fremstaaende Mand, som blev Stiftsbefalingsmand over Trondhjem, udnævnt til Konferentsraad og hvid Ridder. Han var to Gange gift. Med sin første Hustru, Marie Lillienskiold, fik han ogsaa Godset Losne, som indtil 1771 var forenet med Kaupanger og Stedje.

Gaarden Losne ligger i Gulen i Ytre Sogn. Navnet Losne betyder den lyse. Fra gammel Tid af har Gaarden været et Adelssæde, hvor oprindelig den bekjendte Losneæt resi-

derte. Af denne Slegt kan nævnes som Eiere Lagmand Erlend Philipssøn, Høvedsmand paa Akershus, Ridder Eindrid Erlendssøn og derefter Rigsraad, Ridder Erlend Endridssøn. — Ved hans Datters Gifte med Rigsraad Bo Flemming gik Godset over til ham, hvis Datter igjen bragte det til Familien Rosenkrants til Boller i Danmark. Det gik nu i flere Generationer fra Far til Søn i denne Familie og udvidedes betydelig, hvorefter det ved Gifte kom til Statholder Breide Rantzau og fra ham til hans Svigerson, den mægtige Rigsraad Tage

HAVETRAPPEN

Thott og hans Søn Rigsraad Otte Tagesen Thott, som eiet store Godser i Skaane. Efter hans Død blev Losne i 1658 solgt til Lagmand i Bergen, Hans Hansen Smidt, som blev adlet under Navnet Lillienskiold. Hans Datter Marie bragte som nævnt Losne til sin anden Mand, Iver von Ahnen, som allerede var Eier af Kaupanger og Stedje.

De tre store Godser eiedes saa af Stiftsbefalingsmand Iver von Ahnen indtil 1710. Han opførte paa Kaupanger det anselige Vaaningshus, som senere blev udvidet af Kancelliraad Hans Knagenhielm, og som brændte i 1850. Den 28de Juni 1710 solgte han Eiendommen til Lagmand i Bergen Niels Knag eller egentlig Castberg, som i 1721 blev adlet under Navn af *Knagenhielm.*[1] Fra denne Datum — den 28de Juni 1710 — skriver sig den lange Slegtstradition, som i 200 Aar har knyttet Familien *Knagenhielm* til Kaupanger, og som fremdeles vedvarer. Slegten Knag skal være kommet fra Jylland enten fra Gaarden Knagholt i Hjørring eller fra Byen Knagstrup i Randers Amt. — I Norge møder man den først i 1632, da Niels Jacobsen Knag er Sorenskriver paa Søndmør. — Hans Datter Maren Knag blev gift med Sorenskriver Tyge Nielsson Castberg. Det er deres Søn, Niels Tygessøn Castberg, som i 1710 kjøbte Godserne, efterat han havde antaget sin Moders Navn Knag, og som i 1721 af Frederik IV blev ophøiet i den dansk-norske Adelsstand under Navn af Knagenhielm.

Niels Knagenhielm, som sees at have nydt Kongernes særlige Naade, blev først Sorenskriver og Foged i Finmarken og senere Lagmand over Bergens Lagdømme og fik i 1733 Titel af virkelig Justitsraad.

Lagmand Knagenhielm havde selv arvet betydelige Midler, og med sin første Hustru, en Datter af Toldforvalter Clausen, som paa mødrene Side var beslegtet med Ludvig Holberg, havde han faaet mange Penge, saa han var en grundrig Mand. Blandt andet Jordgods eiet han ogsaa Gaarden Hop ved Bergen. Hans anden Hustru var Datter af Justitsraad Hans Hiort, som i 1682 var blit adlet. Lagmand Knagenhielm døde i 1737 som en høit anseet Mand og en af Norges betydeligste Jordgodsbesiddere.

[1] Saaledes skrev ogsaa Slegten Navnet de første Generationer. Senere er imidlertid Navnets Skrivemaade forandret til *Knagenhjelm.*

PARTI AF SALEN

Optaget som Lagmand Knagenhielm var af sine vigtige Embedsgjerninger, kom han ikke til at ofre sine mange Godser nogen særlig Interesse. Paa Kaupanger tog han heller aldrig fast Bopæl, men havde denne paa Hop. Allerede i 1723 overdrog han derfor Bestyrelsen af Kaupanger og Stedje til sin Søn Kancelliraad Hans Knagenhielm, som da flyttet ind der og som i 1730 blev deres Eier. Ved Faderens Død i 1737 fik han ogsaa Losne. I Hans Knagenhielm fik det store Gods en interesseret og virksom Eier, som med Iver tog sig af dets Fremgang. Han udvidet den gamle Gaard, bygget en Andenetage paa og gav den dens standsmæssige og herskabelige Udseende. De store Sale med de bonede Egetræs Mosaikgulve og de mægtige Kaminer blev pragtfuldt udstyret og prydet med Malerier af Slegten og Medlemmer af det Oldenburgske Kongehus. Kancelliraad Knagenhielm var gift med Catharina Elisabeth v. d. Lippe. Han døde i 1741. Hans Enke overtog saa det hele Gods, som hun beholdt til 1748, da hun overlod Stedje til sin Søn Niels Knagenhielm. Ved Moderens Død i 1771 arvet han tillige Kaupanger, medens Losne tilfaldt tre andre Arvinger i Boet. Hermed blev Losne for bestandig skilt fra Kaupanger. I Kancelliraadinde Knagenhielms Tid bodde Sønnen, Amtmand Joachim Knagenhielm, paa Kaupanger, hvor han i otte Aar havde Amtmandskontoret.

I 1771 flyttet Godseier Niels Knagenhielm ind paa Kaupanger. Han var gift med en Datter af Sogneprest Christen Heiberg. Niels Knagenhielm døde 1788, og et halvt Aar efter fulgte hans Enke ham i Graven.

Nu gik Kaupanger over til Sønnen Hans Knagenhielm, mens Stedje blev arvet af den yngste Bror, Niels Knagenhielm. Blot i otte Aar skulde Hans Knagenhielm være Eier af Kaupanger, idet han allerede i 1796 afgik ved Døden. Da han ingen Børn havde, blev hans Bror, Sorenskriver Christen Knagenhielm, Eier af Fædrenegaarden og i 1808 ogsaa Eier af Stedje, som han arvet efter Niels Knagenhielm, som ligeledes døde barnløs. Efter sin Onkel Amtmand Knagenhielm arvet Christen Knagenhielm ogsaa flere Eiendomme i Sogn. I 1800 tog han Afsked som Sorenskriver og tilbragte Resten af sit Liv som Godsherre. Han var gift med Frøken Jersin.

Sorenskriver Knagenhjelm afgik ved Døden i 1815. Dette Aar staar som et Merkeaar i Godsets Annaler, idet Stedje da blev skilt fra Kaupanger og tildelt den yngste Søn, Cand. juris Albert Knagenhjelm, som i 1833 solgte denne Gaard til Henrik Forman til Lysekloster, hvorved den helt gik ud af Familiens Eie.

PARTI AF BILLARDVÆRELSET

Kaupanger overtoges derimod af Sorenskriverens ældste Søn, Løitnant Niels Joachim Knagenhjelm, som i 1818 gik ud af Armeen for at ofre sig for Driften af Eiendommen. Han deltog adskillig i det kommunale Liv, var Medlem af Herredsstyret og Bygdens Ordfører. I hans Tid — i December 1850 — var det, at den ærværdige Herregaard gik op i Luer. Ved den sørgelige Anledning opbrændte ogsaa det store Portrætgalleri, saagodtsom alt det gamle, værdifulde Indbo og mange interessante Papirer. Endel Sølvtøi reddedes, deriblandt et Sølvskrin, som skrev sig fra Lagmand Knagenhielms Tid, og som nu tilhører Bergens Museum, samt et stort Sølvkrus fra 1691.

Løitnant Knagenhjelm lod efter Branden opføre det nuværende vakre Vaaningshus med Façadebygning og to Fløie. Det smukke, terrasseformige Anlæg i Haven skriver sig derimod fra hans Søn.

Løitnant Knagenhjelm var gift med Frøken Wiese, Datter af Stadsmajor Ludvig Wiese. Han døde i 1852, og dermed ophørte Kaupangers adelige Privilegier, mens derimod Privilegiet af 10de Mai 1636, der giver Kaupanger Ret til at udskibe Trælast direkte til Udlandet, fremdeles gjælder, da det som reelt Privilegium er uberørt af Adelsloven af 1821.

Fra 1848 havde Sønnen Christen Knagenhjelm bestyret Kaupanger, som han nu ved Faderens Død helt overtog.

Godseier Christen Knagenhjelm var uddannet ved et Landbrugsinstitut i Sverige. Han var en dygtig og meget interesseret Godsherre, som med Iver tog sig af sit Jordbrug. Han nød ogsaa stor Anseelse og var meget virksom for sin Kommunes Velfærd. I mange Aar var han tillige Medlem af Formandskabet, Ordfører og Valgmand.

Christen Knagenhjelm var gift med Frøken Poppe, Datter af Lensmand Poppe. I 1887 solgte han Godset til sin Søn, Forstkandidat Nils Joachim Knagenhjelm, som dog først i 1892 overtog det, da Faderen trak sig tilbage til det under Kaupanger liggende „Enkesæde“. Her døde han i 1902 og fik ved sin Død et smukt og anerkjendende Eftermæle.

Godseier Nils Joachim Knagenhjelm, som nu er Eier af det gamle Herresæde, er ogsaa en ivrig interesseret Landmand og særlig uddannet som Skogmand, hvad der er af stor Betydning, da Godsets væsentligste Herlighed er de vidtstrakte Skoge, som udgjør det største Skogkompleks paa Vestlandet. Kaupanger Gods har en samlet Skyld af Mk. 177,92. Der hører 18 Leilændingsgaarde og 18 Husmandspladse under Godset. Der drives ogsaa paa Eiendommen en anden og betydelig Virksomhed, idet det hugne Tømmer forædles ved to større Sagbrug.

Den nuværende Eier er sterkt benyttet i Kommunens Tjeneste, hvoriblandt som Formand i Herredsstyret. Han er gift med Frøken Magdalene Faye, Datter af afdøde Bankchef I. B. Faye i Bergen.

Kaupanger Herregaard præsenterer sig som et smukt, stilfuldt og hyggelig Hjem. Fra Trappen med den nydelige Blomsterterrasse foran har man en vakker Udsigt over Amlebugten med de storslagne og samtidig smilende Omgivelser. Paa Grund af den store Brand i 1850 er Gaarden saavel som dens Indre moderne, men Billardværelset rummer et Galleri af vellykkede Kopier af de gamle Aneportræter, som desværre ogsaa blev et Rov for Luerne.

KAUPANGER HOVEDGAARD FØR BRANDEN 1850
(EFTER EN GAMMEL TEGNING)

KJØLBERG

Frit og statelig ligger Kjølberg, som det høver sig en fordums adelig Sædegaard. Indrammet af Koller, Aaser og Skoglier og omkranset af frugtbare Marker har den en herlig Beliggenhed i Onsø, ved en Arm af Glommen, kaldet Kjølbergelven eller Seutelven, hvorover fører den gamle, paa Grund af sine Privilegier og Begivenhederne i 1814 historiske „Kjølberg Bro".

Navnet Kjølberg, det oldnorske Kjollberg, antages sammensat af Ordene Kjoll, et Skib, og Berg. Et nærliggende Berg kan være kaldt saa paa Grund af Lighed med et Skibshvælv.

Gaardens Historie begynder ved Midten af det 15de Aarhundrede. Den tilhørte da Rigsraad og Ridder Kolbjørn Gerst, som var gift med Christine Jensdatter Hjerne. I 1470 sees hun at have siddet som Enke paa Gaarden. Nogle Aar senere synes den at tilhøre Anders v. Bergen, og i 1500 har den bekjendte Høvedsmand paa Akershus, Knut Alvssøn, fra Kjølberg dateret et Gavebrev til Mariakirken i Oslo. Ved Midten af det 16de Aarhundrede er Ridder Oluf Calyps til Torsø dens Eier. Efter Traditionen skal det være han, som fra Oslo Kirke har ranet de to Stenfigurer, St. Peder og St. Paul, som staar ved Væggen paa Kjølberg Gaard. Fra Oluf Calyps kom Gaarden til Svogeren, Peder Iverssøn Jernskjæg, som døde i 1616. I 1624 residerer den bekjendte Kansler Jens Bjelke paa Kjølberg, som efter hans Død i 1659 gaar over til hans Datter Sophie, der først var gift med Oberst Schade og derefter med Generalløitnant Løvenhjelm. Oberst Schades Datter, Mette Sophie, bragte Gaarden til sin Mand, Oberst Henrik v. Pultz. Under ham blev Kjølberg og Elingaard forenet. Hans Datter, Sophie v. Pultz, giftet sig i 1707 med sin Slegtning, Major, senere Generalløitnant Henrik Jørgen Huitfeldt, Søn af Haldens berømmelige Forsvarer Tønne Huitfeldt. Da Henrik Huitfeldt selv var Eier af Gaarden Sande, blev saaledes under ham disse tre store smaalenske Godser samlet paa én Haand. I en lang Aarrække var nu Kjølberg i Familien Huitfeldts Eie.

Henrik Jørgen Huitfeldt er bekjendt for sin Tapperhed. Som ung Løitnant deltog han med sit Regimente i udenlandske Krige. Han var saaledes med ved Erobringen af Barcelona i 1697 og blev derunder haardt saaret. Kuglen blev siddende i Benet hele tre Aar, indtil den værket ud, hvorefter Benet først lægedes. Stor Hæder indlagde han sig ogsaa i Svenskekrigen i 1716 ved Moss, hvor Æren for det heldige Udfald for en stor Del tilskreves hans Dygtighed. Derfor nød han ogsaa megen Anerkjendelse, blev udnævnt til virkelig Oberstløitnant og tildelt en stor Guldmedalje.

Under Generalløitnant Huitfeldt fik Kjolberg en værdifuld Forogelse i den saakaldte „Kjølberg Bro", som blev bygget af ham, formentlig ved Aar 1711. Broen kostet Huitfeldt 309 Rigsdaler, som blev ham tilbagebetalt af Kongen, der saaledes blev Broeier og oppebar Bropengene. Imidlertid kjøbte Huitfeldt atter Broen af Kongen ved Auktion i 1732 for 141 Rigsdaler courant. For at benytte Broen maatte de Reisende betale de saakaldte Bropenge med Undtagelse af dem, som fór i Kongens Tjeneste eller i Friskyds! Endvidere blev der paalagt enhver Gaard i Onsø en Afgift af 8 Skilling til Broeieren. Ved Broen opførtes et Brohus, som gjorde Tjeneste som Gjestgiveri og fik Ret til Udskjænkning. Denne Ret formenes endnu at existere, men er i lange Tider ikke blit benyttet. Indtil Midten af forrige Aarhundrede var Broen en Herlighed for Kjølberg, men fra dette Tidspunkt har den paa Grund af de nyanlagte Veie og Smaalensbanen mere og mere tabt sin Betydning, saa den nu snarere er en Byrde end en Herlighed.

Generalloitnant Huitfeldt var to Gange gift, begge Gange med Slegtninge, hvorfor han maatte indhente kongelig Tilladelse til begge sine Egteskaber. Hans første Hustru var som allerede nævnt Frøken Sophie v. Pultz, som bragte sin Mand Kjølberg og to Tredjedele af Elingaard. Blot i fire Aar varte deres Egteskab, idet hun allerede døde 1711. Hendes Gravskrift beretter, at „Hun førte et meget christeligt Levnet og fik en meget salig Død, og var yndet af Gud og elsket af de Retsindige paa Jorden".

To Aar efter sin første Hustrus Død giftet Huitfeldt sig med Frøken Birgitte Christine Kaas, Datter af Stiftamtmand i Trondhjem Hans Kaas.

Fru Birgitte var en ualmindelig begavet og meget belæst Dame. Der stod Ry af hendes Lærdom og digteriske Aare. Hun har skrevet en Mængde Leilighedsdigte, hovedsagelig af religiøst Indhold, oversat adskillige Salmer, hvoraf syv er optaget i Landstads Salmebog, og endelig kjender man ogsaa en vakker Salme, hun selv har skrevet. Var Generalinden en meget religiøst interesseret Kvinde, skal hun samtidig have været en meget myndig og stolt Dame, som holdt sterkt paa Formerne og Etiketten. Naar saaledes hendes Mands Ordonnantsofficer kom ridende til Gaarden, maatte han stanse udenfor Porten, trække Ridestøvlerne af og tage Sko paa, inden han fik Lov til at slippe ind. Der blev ogsaa sagt, at det var hun, som styrte baade Godset og Regimentet, hvorfor hun gik under Navn af „General Birte". Paa Gaarden skal hun have havt en Sparebøsse staaende, hvori enhver, som slog noget itu, maatte lægge sine Bøder. Presten maatte om Søndagene ikke begynde Gudstjenesten inden hendes Ankomst, da han først maatte ud og hjælpe hende ned af Vognen. Der fortælles ogsaa om hende, at hun paa en Vindusrude i Gjestgiveriet ved „Kjølberg Bro" havde skrevet med en Diamantring:

„Enhver, som kjender mig og min Retsindighed,
Veed, at jeg er en Ven af sand Gudfrygtighed."

Derunder havde saa en ondskabsfuld Gjest senere skrevet:

„Enhver, som kjender dig retsindig, Birte Kaas,
Veed, at Du er en Ven af Sladder og af Vaas."

PARTI AF SALONEN

Da Generalinden næste Gang besøgte Brohuset og fik se Tilføielsen, skal hun selv, med egen Haand, have slaaet Ruden ud og derefter betalt den.

Generalløitnant Huitfeldt og Fru Birgitte førte et meget stort og herskabelig Hus paa sine Godser. Hver af Sønnerne skal saaledes have havt sin egen Tjener, og da de opholdt sig i Udlandet, brugte de saa mange Penge, at de gik under Navn af „de norske Prinser". Men mod Slutningen af Generalens Liv ser det ud til at være gaaet sterkt tilbage med Formuen. En af de væsentligste Aarsager hertil var vistnok den store Ildsvaade, som i 1746 rammet Elingaard. I Oktober dette Aar, mens Familien opholdt sig paa Kjølberg, nedbrændte en Nat den gamle Hovedbygning, som var opført af Kansler Bjelke i 1646. Ved denne Brand gik hele Generalindens store og værdifulde Bibliotek, et kostbart Indbo og mange Kunstsager til Grunde. Familien blev nu boende paa Kjølberg indtil 1749, da Elingaard atter var opbygget.

I 1751 afgik Generalløitnant Huitfeldt ved Døden, efterat hans Helbred de sidste Aar havde været nedbrudt. Generalinden overlevet sin Mand indtil 1761. De blev begge bisat ved Onsø Kirke i Familiens Gravkapel, som ogsaa var opført af Bjelke. Dette Kapel har Kommunen senere bemægtiget sig og forvandlet til Sakristi, efterat Kisterne var nedgravet paa Kirkegaarden. Mens Generalindens Lig stod i Kapellet, skal der have tildraget sig en Episode, som berettes som et Bevis paa hendes Stolthedsfølelse, som endog efter Døden skal have givet sig et drastisk Udslag. I Nærheden af Fru Birtes Kiste stod Generalmajor Kruses Kiste, hvorpaa hans Kaarde var henlagt. Hver Gang Kapellet besøgtes, fandtes Kaarden flyttet til Generalindens Kiste. Der laa den ogsaa, da Major Huitfeldt, hendes Sønnesøn, besøgte Kapellet sammen med sin Forlovede, Jomfru Fuglberg. Pludselig skal Kaarden, uden at have være berørt, være faldt ned fra Kisten paa Jomfruens Kjole. Denne merkelige Tildragelse blev af Sognepresten meget taktfuldt udlagt for de

besøgende som et utvilsomt Tegn paa Generalindens Misnøie med sin Sønnesøns Bruds borgerlige Byrd.

Ved General Huitfeldts Død i 1751 blev Kjølberg overtaget af hans Søn af første Egteskab, Major Tønne Huitfeldt, som var gift med Frøken Sophie Amalie Moltke. Lykken synes nu mere og mere at forlade Familien Huitfeldt paa Kjølberg. Det gik ikke alene ned ad Bakke med Formuen, men de følgende Eieres Besiddelsestid blev ogsaa af kort Varighed. Saavel Tønne Huitfeldt som hans Hustru døde allerede i 1755. Deres Søn, Løitnant Henrik Jørgen Huitfeldt, arvet nu Godset, men døde det følgende Aar. Løitnantens Farbror, Major Christopher Christian Huitfeldt, kjøbte saa Kjølberg for 4121 Rdlr. Han var gift med Frøken Elsa Cathrine Reichwein, Datter af Generalmajor Reichwein. Da ingen af Egtefællerne var formuende, faldt det dem haardt at drive Gaarden og holde et standsmæssig Hus. Efterhaanden var ogsaa Gjælden steget saaledes, at Huitfeldt, som ikke var økonomisk hverken af Natur eller Opdragelse, maatte i 1758 gjøre Opbud. Under disse prekære Forhold afgik Majoren pludselig ved Døden i 1759 hos Oberst Sibbern paa Verne Kloster, „hvor han i Visite var henreist". Hans Bror, Oberstløitnant, senere Generalmajor Valentin Wilhelm Hartvig Huitfeldt til Elingaard, der stod som Kautionist i Boet, kjøbte i 1760 Kjølberg for 5900 Rdlr. Desværre saa han sig ikke istand til at beholde Godset, som han kort efter solgte til Overkrigskommissær Peder Holter for 6000 Rdlr. Allerede samme Aar overdrog Holter det til Kammerraad Stromboe; men nu optraadte Tønne Huitfeldts Søn, Løitnant Hans Huitfeldt, med Krav paa Eiendommen, som han efter en vundet Høiesteretsdom indløste. Uheldigvis var heller ikke Løitnantens Formuesforhold saa gode, at de tillod ham at beholde Fædrenegodset, som han i 1774 solgte til Krigsraad Andreas Dahl for 8000 Rdlr. Hermed gik Kjølberg for bestandig ud af Familien Huitfeldts Eie. Krigsraad Dahl blev heller ikke længe i Besiddelse af Gaarden, idet han allerede i 1780 skilte sig ved den. Kjøberen var Oberstløitnant *Niels Werenskiold*, som overtog den for 10300 Rdlr. Hermed begynder en Slegtstradition, som vedvarte i over 100 Aar.

Familien Werenskiolds Stamfar var den bekjendte Lagmand Werner Nilsen, som blev adlet i 1717 under Navnet Werenskiold. Oberstløitnant Werenskiold beholdt Gaarden til 1795, da hans Søn, Major Jens Werenskiold, overtog den. Han var en meget praktisk anlagt Mand, som drev Sag- og Møllebrug paa Kjølberg og stort Laksefiske i Elven. Majoren var to Gange gift. Hans første Hustru var Frøken Barbara Brock, hans anden dennes Søster, Jørge Magdalena Brock. Den sidste var en meget talentfuld Dame, som baade malte og spilte godt. Majoren var ogsaa meget musikalsk, hvorfor der i deres Tid var et rigt kunstnerisk Liv paa Kjølberg.

Under Krigsbegivenhederne i 1814 kom, som bekjendt, Kjølberg — og særlig Kjølberg Bro — til at spille en Rolle. Den 14de August 1814, samme Dag Konventionen til Moss undertegnedes, stod Træfningen ved Kjølberg Bro, hvor Generalmajor Arenfeldt havde Overanførselen over de norske Tropper. Major Werenskiold var selv med i de Sammenstød, som i de Dage fandt Sted ved Kjølberg. Selve Gaarden laa saa udsat, at Kuglerne hven om dens Mure. En Kugle sidder endnu fast i Væggen. Det fortælles, at Majorindens Mor var af en saa koldblodig Natur, at hun midt under Kampens Hede sad og spandt, og at en Kugle kom farende gjennem Vinduet og lige hen i Tenen, uden at hun skal have ladet sig forstyrre i sit Arbeide. Kuglen har senere været opbevaret af Familien. Af gjenliggende Kanonkugler fra Krigens Tid lod den opfindsomme Major forarbeide en Hakkelsemaskine.

Om Fru Jørge fortælles ogsaa, at hun var sandtdrømmende. Som et Eksempel herpaa nævnes følgende: Af Frygt for Svenskerne var der besluttet Nedslagtning af Gaardens hele

Besætning, da Fru Jorge en Nat drømte, at Freden snart vilde blive sluttet. Nedslagtningen blev derfor udsat. Kort efter kom ganske rigtig en Stafet med Melding om Fredsslutningen, hvorpaa Svenskerne straks brød op fra Leiren ved Kjølberg og marscherte bort.

Major Werenskiold døde i 1858. Fru Jørge var allerede tidligere afgaaet ved Døden. Kjølberg blev da overtaget af deres eneste Søn, Adam Reus Werenskiold. Han var uddannet som Landmand og var Landmand med Liv og Sjæl. I hans Tid blev der ogsaa drevet Sagbrug og Teglverk paa Kjølberg.

KARNAP

Adam Werenskiold var gift med Frøken Juliana Maria Wold, Datter af Konsul Wold i Soon. Hun var en dygtig og energisk Husmor, tiltrods for at hendes Helbred var mindre god. Særlig var hun sterkt interesseret for Missionen og var Stifter af en Sjømandsmission, som stadig havde sine Møder paa Kjølberg. Ligeledes har Bygdens Søndagsskole hendes varme Bestræbelser at takke for sin Tilblivelse.

Kjølberg var i Werenskioldernes Tid bekjendt for sin gode gammeldagse Gjestfrihed, en Tradition, som Adam Werenskiold og Frue fortsatte paa den smukkeste Maade.

Godseier Werenskiold døde pludselig i 1884. Hans Enke vedblev nu ved Hjælp af Forvalter Driften af det store Gods. Aaret efter slog Lynilden, efter Sigende for fjerde Gang, ned paa Kjølberg, denne Gang i Udhusene, som nedbrændte til Grunden, hvorefter de i ny og tidsmæssig Skikkelse atter blev opført. I Fru Werenskiolds Tid blev der af Kjøbmand Scheen i Fredrikstad paabegyndt et Granitbrud, som senere blev nedlagt før atter i de sidste Aar at blive gjenoptaget i stor Skala.

Enkefru Werenskiold solgte i 1897 Kjølberg til Forpagter paa Hafslund, Grøntvedt, som allerede Aaret efter afgik ved Døden, hvorpaa Godset blev kjøbt af *Carl Alfred Forsberg* for 150 000 Kroner. Han tiltraadte Eiendommen den 1ste Januar 1900. Forsberg driver ikke alene det store Gaardsbrug, men har tillige gjort Kjølberg til Centrum for en meget betydelig industriel Virksomhed i Form af et Stenbrud, hvor der udfoldes Liv og Rørelse, og hvor over 150 Mennesker finder Sysselsættelse. Skjønt store Dele af det gamle Gods i Tidens Løb er frasolgt, rummer Gaardens Indmark endnu ca. 800 Maal, hvor der fødes 70 Kreaturer og 15 Heste. Den gamle Mølle og Teglverket er nu nedlagt og nedrevet. En kraftig Assistance i sin Virksomhed paa det store Gods har Carl Forsberg i sin dygtige Hustru, Sara Augusta Jensen fra Fredrikstad.

Fra Kjølberg berettes der forskjellige mystiske Tildragelser og Spøgelseshistorier fra svundne Tider. En uhyggelig graa Skikkelse skal saaledes oftere have vist sig paa Veien i Nærheden af Gaarden. Der fortælles ogsaa adskillig om „den hvide Dame paa Kjølberg“. Det skal have været en Husjomfru, som af Kjærlighedssorg vilde ende sit Liv, hvorfor hun oppe i sit Værelse skar Pulsaaren over, men da Døden ikke indtraadte, ilte hun

op paa en brat Skraaning i Nærheden, hvorfra hun styrtet sig ned og slog sig ihjel. Senere skal hendes Gjenfærd oftere have vist sig, ligesom hun om Natten af og til er kommet kjørende ind paa Gaarden. Det sterkeste Indtryk har dog den saakaldte „Spøgelsesvogn“ gjort, idet den er blit anseet som Varsel om en kommende Ulykke. Ved flere Leiligheder skal man saaledes have seet to sorte Heste med Vogn komme farende ind paa Tunet og stanse foran Indgangsdøren, men naar Folk indfandt sig, fortsatte de bort mod et Tjern, hvor de forsvandt. Sidste Gang, „Spøgelsesvognen“ skal have vist sig, var i 1884, kort før Godseier Werenskiolds Død. Som ovenfor nævnt døde han pludselig, hvad der selvfølgelig blev sat i Forbindelse med den gaadefulde Vogn.

GAARDSINTERIØR

LADE

Lade er en af Norges ældste og interessanteste Gaarde. Dens Historie tæller Blade i vor tidligste Saga, og over den har Oldtids Ry, navnkundige Eiere og mindeværdige Begivenheder kastet et lysende Skjær. Oprindelig Kongsgaard, senere de mægtige Ladejarlers Residens og tilsidst adelig Sædegaard staar den som en af de merkeligste Gaarde ikke alene i Trøndelagen, hvor efter Snorres Udsagn „Landets største Styrke“ fandtes, men ogsaa i hele Norge.

Lade eller Hlade, oprindelig Hladir, betyder antagelig Oplagssted eller Opbevaringssted. Efter al Sandsynlighed har Lade i den ældste Tid været Oplagssted for Varer.

Det gamle Høvdingsæde har en smuk og værdig Beliggenhed i Strinden, et Par Kilometer i Øst for Trondhjem, lige ved Strindenfjorden, over hvis Havspeil det har den herligste Udsigt. En lang Allé fører op til den 100-aarige Hovedbygning, som omkranses af en vakker Park og Have.

Der er al Grund til at tro, at Lade ogsaa i Oldtiden har været et Høvdingsæde, men dens egentlige Historie begynder ved Harald Haarfagres Tid. Og under ham og hans nærmeste Efterfølgere opnaadde Lade sin største Glansperiode. Da Kong Harald samlet Riget og paa sin Erobringsfærd ogsaa kom til Trøndelagen, sad Haakon Griotgardssøn paa Lade. Han underkastet sig Harald og blev hans Mand. Sagaen beretter, at Kongen bygget sin største og gildeste Hovedgaard paa Lade, hvor han jevnlig havde sit Opholdssted. Haakon Griot-

FRA INDKJØRSELSPORTEN

gardssøn gjorde han til Jarl over Trøndelagen, og Lade blev dennes og Efterkommeres Ættegaard. De er de i Historien berømte Ladejarler.

Lade var fra Oldtiden også beromt for sit Hov eller Tempel, som var viet Guden Tor. Det skal have været et af de ældste Offersteder i Landet. Og om Blotgilderne eller Offergilderne i dette Tors-Tempel gik der store Frasagn. Did kom Bonderne reisende langveisfra til Gilderne og medbragte alt, hvad der behøvedes af Øl og Mad. Kvæg og Heste blev slagtet, og Blodet stænkedes paa Altrene, Væggene og paa de deltagende Bonder. Midt paa Templets Gulv tændtes Ilden, og over den hængtes de store Kjedler med Kjod. Hovdingen skulde signe det fulde Bæger og al Offermaden og drikke Skaaler for Odin, for Frey og Njord, og tilslut tømtes Bægeret til gjæve afdode Frænders Minde. Dette gamle Hov paa Lade blev nedrevet af Olav Tryggvesson.

Efter Harald Haarfagres Dod og under hans Son Harald Graafeld residerer Haakon Griotgardssons Søn Sigurd paa Lade. Det heder om ham, at han ligesom sin Far var en ivrig Mand til at blote. Han maa have været baade en rig og en meget rundhaandet Mand, ti om ham fortælles det som et navnkundig Storverk, at han paa Lade gjorde et vældig Offergilde, hvortil han bestred alle Omkostningerne. Under Sigurd Jarl var Haakon Adelstensfostre i 950 paa Lade, hvor det berettes, at han blev tvunget til at deltage i Juleblotet. Forovrig sees han flere Gange at have været paa Lade. Der var han saaledes paa Julebesog i 937, da Sigurd Jarls Hustru, Bergliot, Julenat fødte en Son, som Kongen den folgende Dag overøste med Vand og gav Navnet Haakon. Det var den mægtige Haakon Jarl, den navnkundigste af Ladejarlerne.

962 blev som bekjendt Sigurd Jarl dræbt af sin Bror Griotgard paa Foranstaltning af den onde „Gunhild Kongemoder“. Sigurds Son Haakon maatte da for at undgaa samme Skjæbne flygte til Danmark og forblev der til Harald Graafelds Død i 970, da han ved Harald Blaatands Hjælp atter kom i Besiddelse af sit gamle Ættesæde, hvor han senere residerte.

Haakon Jarl var sin Tids mægtigste Hovding. Seiren ved Hjorungavaag staar som en af hans største Heltebedrifter. I Danmark var han blit tvunget til at lade sig dobe, men efter sin Hjemkomst til Lade skiftet han atter Tro og blev en af Hedenskabets ihærdigste og ivrigste Blotere. Han siges at have opfort et nyt og prægtig udstyret Hov paa Lade. „Haakon den mægtige“, som han kaldtes, forte et næsten kongelig Hus der. Sagaen

melder saaledes om et Syvdages Bryllup, som han i 990 holdt for Færøernes Hovding, Sigmund Brestesson. Som bekjendt var Haakon Jarl barsk i Hu og vild og ubændig i sin Færd. Mod Slutningen af sit Liv var han derfor blit forhadt af Bonderne, som reiste sig mod ham. Og i 995, under sin Feide med Olav Tryggvessøn, blev han lumskelig myrdet paa Rimul af sin Træl Kark, som bragte hans Hode til Kong Olav, der netop opholdt sig paa Lade.

Om Olav Tryggvesson, som ogsaa oftere holdt Hof paa Lade, berettes, at engang, mens han bodde paa Lade, havde han 30 velbemandede Skibe liggende i Nidelven. Ved den Tid var der berammet et stort Offergilde til Afholdelse paa Mære. For at hindre dette sendte Kongen listelig Indbydelse til alle de gjæveste Bonder i de nærmeste Bygder til Gilde paa Lade. Kongen sparte hverken paa Øl eller Mjod, og udpaa Natten var Gjesterne blit temmelig drukne. Næste Morgen lod han saa synge Fromesse og afholde Husting, hvortil alle Skibsmandskaberne var indkaldt. Her tvang han ved Trussel om at ofre ti af de gjæveste Mænd Hovdingerne til at antage Kristendommen og lade sig døbe.

Som allerede nævnt var det Olav Tryggvesson, som odelagde Hovet paa Lade. Derom heder det, at Olav seilte til Lade, hvor han lod hele Hovet nedbryde. Alle Kostbarheder og alle Prydelser berovet han Guderne og bortforte. En stor Guldring, som Haakon Jarl havde ladet forarbeide, og som hang over Hovdoren, sendte han til Sigrid Storraade. Hun lod sine Guldsmede undersoge Ringen, og da de erklærte, at der var uegte Metal i den, blev den brudt i Stykker, og viste det sig da, at den indeholdt adskillig Kobber.

Om Olav Tryggvessøn heder det videre, at han under Fjeldet Ladehammeren paa Lade bygget det bekjendte Skib „Ormen hin lange“, som rummet ikke mindre end 34 Robænke.

Efter Haakon Jarls Dod og saalænge Olav Tryggvesson regjerte, finder man ikke nogen Jarl paa Lade. Men kort efter Olavs Fald i Slaget ved Svolder, Aar 1 000, sidder Haakons Sonner, Jarlerne Erik og Svein, paa sin stolte Fædregaard. Det heder om Svein Jarl, at han var den smukkeste Mand, man kunde se, og om Erik Jarl, at han anvendte alt paa Lade,

HOVEDTRAPPEN

HAVESALEN MED MALERI AF SLAGET VED AUSTERLITZ EFTER GEROME

hvor hans Far havde sin Odelsgaard. I deres Tid blev Sosteren Bergliot gift med Einar Tambarskjælve, og da har visselig Lade været Skuepladsen for et prægtig Bryllup. Længe skulde dog ikke Gaarden nu forblive i den gamle Hovdingeæts Besiddelse. Da Olav den hellige var kommet til Magten, fordrev han Erik og Svein fra Lade, som han gjorde til en kongelig Eiendom. Hermed er Lades Storhedsperiode tilende. I den gamle Offerlund anstilles ikke mere Offerfester til Guden Tors Ære, de store Tingmoder, som dermed var forbundet, ophorer, og Lade taber sin Betydning som Trondelagens vigtigste Punkt. Som kongelig Eiendom er Lade formentlig forblit til i Klostertiden, da det som Klostergods blev tillagt Bakke Kloster. Ved Reformationen er det antagelig som andet Klostergods lagt under Kronen.

Som et ærværdig Mindesmerke staar Lade Kirke. Sagnet vil vide, at den er reist paa det gamle Hovs Grund. Men saa skal ikke være Tilfældet. Hovet formenes nemlig at have ligget et Stykke Nordvest derfra. Det er vel heller ikke sandsynlig, at den katolske Kirke er opfort paa det hedenske Tempels Tomt. Naar der blev bygget Kirke paa Lade, vides ikke, men antagelig skriver den nuværende sig fra Begyndelsen af det 13de Aarhundrede. Sandsynligvis har der forst staaet en Trækirke paa Lade. Den nuværende Kirke er en liden aflang Stenkirke, hvortil Stenen efter Sagnet skal være hentet fra Ladehammeren. Hjornerne er udfort i Klebersten. Kirkens gamle Taarn blæste ned i 1689 under en forfærdelig Orkan, som ogsaa rev Trondhjems Domkirkes og flere andre Kirkers Taarne ned. Et nyt Taarn blev saa opført paa Lade. Altertavlen, som skriver sig fra 1709, er foræret af Elen Ravert. Den er i Rokokostil og med et indfattet Billedhuggerverk, som forestiller Enkens Søn af Nain. Det er et Alabasterarbeide fra omkring Aar 1400. Giverindens Lig er begravet lige foran Alteret.

PARTI AF SALONEN

Indtil 1574 var Lade Krongods. Men det Aar gik det gamle Høvdingsæde atter over i privat Eie. Den 4de September 1574 mageskiftet nemlig Frederik II Lade med flere andre af Bakke Klosters Eiendomme med Hans Olsen (Offesen) Rød, som var gift med Erkebiskop Olavs Sønnedatter. Saavel han som hans Enke beholdt Lade til sin Død. Hans Offesen sees som Eier af Lade at være skrevet: *til Grevens (d. e. Jarlens) Lade.*

Hans Datter Else, som var gift med Otte Jensen Bjelke, arvet Lade, som i 1625 eiedes af hendes Børn, Hans Ottesen Bjelke til Saxlund paa Hedemarken og Inger Ottesdatter Bjelke. Men nogen Tid efter kom Gaarden til Handelsmand og Stiftsskriver i Trondhjem Caspar Christophersen Schøller, idet Hans Bjelke pantsatte den til ham. Under Schøller, som var Ombudsmand for Bakke Klosters Len, fik Lade adelige Rettigheder og Friheder. Schøller døde i 1661, og i 1667 sees Lade at være gaaet over til hans Datter Helleborg og hendes Mand Peder Madsen Hjort, som var Raadmand i Trondhjem og Ombudsmand over Reins Kloster. Ved hans Død i 1678 overtog Enken Godset, som hun i 1698 solgte til Generalløitnant, senere Vicestatholder Johan Vibe. Han var sterkt interesseret for Lade, hvor han lod opføre en meget anselig Hovedbygning. Paa sin Reise i Norge i 1704 kom Frederik IV ogsaa til Trondhjem og var Gjest hos Vibe paa Lade. Om dette Besøg heder det i „Dags-Register over Frederich d. Fjerdes Reise i Norge i Aaret 1704, holdet og sammenskrevet udi det Franske af General-Admiral Güldenløwe og i det Danske oversat af Pr.-Lieutenant Engelstrup“:

„31. Juli: Kongen spiste om Middagen i et Huus paa Landet ½ Fjerding Vei fra Byen, som tilhører General-Lieutenant Wibe; Stedet hvor Samme ligger har været beboet af en Konge i Norge, som hedde Harald Haarfager. Monsieur Wibe har der ladet bygge et Huus smukt og mageligt.

Det var den Dag saa kalt, at jeg maatte lade lægge i min Kakkelovn i mit Kammer.“

Vibe solgte Lade til Toldforvalter Herman Treschow, som eiet det til sin Død. Derefter var Raadmand Graae dets Eier indtil 1757, da det gik over til hans Svigersøn, Magister og Vicepastor til Strinden Simon Wolff, hvis Enke ved hans Død i 1778 overtog det og beholdt det i nogle Aar.

Fra Enkefru Wolff kom Lade over til Proprietær Marcus Bredal og derefter til Grosserer Hilmar Meincke, under hvem Godset blev betydelig forbedret og forskjønnet. Han lod den af Vibe byggede Gaard nedrive og i 1811 opføre den nuværende, stilfulde engelske

LADE I 1819 EFTER AKVAREL AF J. F. ROSENVINGE

Hovedbygning. Ogsaa hans Hustru, Anne Marie Thonning, var levende interesseret for Stedets Forskjønnelse. Det smukke Park- og Haveanlæg skyldes saaledes særlig hendes Initiativ. Anlæggets Plan og Udførelse blev besorget af Veimester Krogh, som fra sin egen Planteskole leverte alle Trær og Buske. Grosserer Meincke døde i 1830, men hans Enke vedblev Bestyrelsen af Godset til sin Død i 1844. Samme Aar blev Lade solgt for 15000 Spd. til Krigsraad Knut Holtermann, som lige til kort forud havde været Eier af det bekjendte gamle Gods Storfosen paa Ørlandet.

Krigsraad Holtermann, som i sin Ungdom havde været Militær, skildres som en sirlig og meget bestemt Herre, af hvem der stod stor Respekt. Om de strengt patriarkalske Forhold, han indførte, fortælles mange Historier, hvoriblandt følgende: En Sommerdag mødte han en Gut, som havde stillet sig i Veigroften og blev staaende med Luen trukket ned over Ørene. „Hvorfor hilser Du ikke, din Knegt?“ udbrød den stramme Godsherre og dasket med sin Spadserstok til den uhoviske Lue med den Følge, at gule Eggeplommer silte ned over Guttens Ansigt, som antog det mest fortvilede Udtryk. Den lille Krabat havde nemlig været paa forbudne Veie og rovet Fugleeg, som han havde skjult i sin Toplue. Derved var han blit forhindret fra at vise Patronen skyldig Høflighed, og saaledes blev hans Forseelse robet. Men Situationen var saa grundkomisk, at Krigsraaden glemte sin strenge Værdighed og brast i Latter. — Holtermann førte et herskabelig og gjestfrit Hus paa Lade. Da han var blit Enkemand, inden han kjøbte Godset, var det hans Døtre, som fungerte som Vertinder for de mange inden- og udenlandske Reisende, som besøgte Lade. I Holtermanns Tid blev større Dele af Lade, som Moen, Spandet, Østmarken og Heimstad, frasolgt. I 1857 afgik Krigsraaden ved Døden, og Gaarden overtoges nu af Svigersønnen, Kaptein, senere Oberst Morten Lyng Lossius.

Morten Lossius var en dygtig og virksom Mand. Tiltrods for at han som Militær og Bestyrer af Statens Veianlæg i det Trondhjemske var meget fraværende, drev han Lade med stor Dygtighed og Interesse. Ogsaa i hans Tid var Hjemmet paa Lade bekjendt for sin Gjestfrihed og sin elskværdige Husfrue.

Oberst Lossius døde 1891, og Aaret efter blev Lade solgt til den nuværende Eier Egil Holst fra Trondhjem for 120000 Kroner.

Holst, som er gift med Frøken Anna Bachke, Datter af Grosserer Bachke i Trondhjem, er uddannet som Landmand og er en meget ivrig og interesseret Jordbruger, som ved rationel Drift har sat Gaarden i tidsmæssig Stand og drevet den betydelig op. Tillige har han anlagt Gartneri paa Lade. Ved Salg af Ladehammeren og Grønlien har han fraskilt en større Del af Jordveien. Indmarken udgjør nu ca. 400 Maal, og for Tiden fødes der ca. 40 Kjør og 5 Heste.

Lade har nu fuldstændig moderne Udstyr. Ved de mange Salg af Gaarden er alle gamle Sager bortført. Det kan dog nævnes, at der er smukke Vægmalerier, forestillende Slaget ved Austerlitz, efter den franske Maler Gerome.

Paa Lade har der været adskillige Oldtidsminder i Form af Gravhauge og Roser, kringsatte med store Stene. I Tidens Løb er de fleste af dem blit udgravet, saa der nu findes meget lidet, væsentlig blot nogle Stenrøser, tilbage.

PARTI AF LADE MED LADEHAMMEREN OG DEN GAMLE KIRKE

LINDERUD

Gaarden Linderuds Stolthed og Pryd er en storartet Allé af gamle Lindetræer, som efter Traditionen skal have givet Gaarden dens Navn og være plantet af Nonner fra Nonnesæter Kloster. Nede i Haven staar de ærværdige Træer og danner med sine Kroner den herligste Høienloftshal, hvor Sollyset gjennem Løvverket falder ind dæmpet og harmonisk. Den idylliske Buegang synes som skabt for selve Gud Amor, og adskillige lykkelige Forbindelser skal i Tidens Løb være sluttet under dens diskrete Løvtag. Den holdes ogsaa i Ære som et stolt Minde fra længst forsvundne Tider.

Linderud eller Lindarud, som det oldnorske Navn var, betyder Linde-Rydningen. Den ligger i Østre Aker, seks Kilometer fra Kristiania. Det store, herskabelige Vaaningshus staar paa et ophøiet og fremspringende Punkt med pragtfuld Udsigt over Akers kuperede og frodige Dalføre, med Fjordens glitrende Havspeil i Baggrunden og med blaanende Aasrygger som Ramme ude i Horisonten.

De første Efterretninger om Linderud finder man i Biskop Eysteins Jordebog fra Slutningen af det 14de Aarhundrede. Efter Udtrykkene i denne maa Linderud da have været beneficeret Hovind Hospits eller Hospital, som laa paa Gaarden Hovind i Østre Aker, der hørte under Nonnesæter Kloster i Oslo. Forøvrig er det meget sparsomme Efterretninger, man har om Linderud i de ældste Tider. Da Reformationen kom henimod Midten af det 16de Aarhundrede, blev Linderud som saa meget andet Klostergods inddraget under Kronen

og bortbygslet. Formodentlig har dette vedvaret i lang Tid, ti over Midten af det 17de Aarhundrede sad der paa Gaarden en Bygselmand ved Navn Willumb Linderud. I hans Tid, i Aaret 1668, brændte Gaarden ned, hvorfor han androg om og fik bevilget Skattefrihed paa et Aar. Inden Aarets Udløb afgik Willumb ved Døden, og hans Eftermand Anders Simensen opnaadde efter endel Omsvøb tre Aars Skattefrihed.

I 1673 gik Linderud over i privat Eie. Den 29de November 1673 overdrog nemlig Christian V Linderud i Forbindelse med endel andet Jordegods til Peder Griffenfeld, dels som Tegn paa særlig Gunst og Naade, dels fordi Kongen fandt, at Griffenfeld ved Overtagelsen i 1671 af Grevskabet Griffenfeld ikke havde faaet alt, hvad han tilkom. Længe skulde som bekjendt ikke Griffenfeld nyde godt af den kongelige Gave. Ved hans Fald i 1676 blev hans Godser, hvoriblandt Linderud, atter inddraget af Kongen, som igjen to Aar efter ved Mageskifte skjødet det til Statholder Ulrik Frederik Gyldenløve.

Statholder Gyldenløve var heller ikke længe Eier af Linderud. Allerede Aaret efter, den 5te Marts 1679, solgte han det til den store Eiendomsbesidder, Raadmand i Kristiania Laurits Jacobsen. Hans Besiddelse blev endnu kortvarigere, ti blot to Dage efter overdrog han Linderud til den driftige og anseede Handelsmand, senere By- og Raadstueskriver i Kristiania Mogens Lauritzen. Denne Overdragelse betegner et betydningsfuldt Vendepunkt i Godsets Historie. Med den indledes nemlig den lange Slegtstradition, som har varet i over 230 Aar, idet Linderud fremdeles er i Mogens Lauritzens Efterkommeres Besiddelse.

Den nye Eier var af dansk eller tysk Oprindelse. Omkring Aar 1600 antages Familien at være indvandret til Kristiania, hvor dens Medlemmer som Handelsborgere har erhvervet sig baade stor Anseelse og Formue. Mogens Lauritzen begyndte som en liden Butikkjøbmand. I 1669 blev han gift med Lambert Wandals Enke Margrethe Eriksdatter. Ved den Tid skriver han selv, at han var „en fattig og ringe Tjener". Ved sit Giftermaal med Enken Wandal skulde han heller ikke forbedre sine Kaar, da hendes Bo ved Mandens Død var fallit, og hun sad igjen med fire uforsørgede Børn. For Mogens Lauritzen kan hun heller ikke have været nogen økonomisk Støtte, da hun var meget sygelig og døde i 1675 efter et langt Sygeleie.

Aaret efter sin første Hustrus Død giftet Mogens Lauritzen sig med Anna Bentsdatter, som bragte ham en ikke ubetydelig Medgift. Ved Siden af sin Butikhandel begyndte han saa Trælasthandel, kjøbte Skoge og Jordeiendomme. Som nævnt kjøbte han saaledes i 1679 Linderud, hvor han ikke tog fast Bopæl, men blot opholdt sig om Sommeren. Her drev han ogsaa Sagbrug. Af større Omfang kan Linderuds Jordbrug ikke have været i hans Tid, da der blot fødtes 10 Kjør og 6 Heste. Langt betydeligere maa adskillige af de mange øvrige Eiendomme, han lagde sig til, have været. Det gjælder saaledes særlig Nordby Gaard og Sagbrug, som i 1697 blev takseret til 1200 Rdlr., mens Linderud blot opnaadde en Takst af 300 Rdlr. For nævnte Sum overtog Mogens Lauritzen Nordby paa Skiftet i 1697 efter sin anden Hustru. Boets Formue udgjorde da 18000 Rdlr., som deltes mellem Enkemanden og hans otte Børn. Registreringsforretningen viser, at hans Hjem i Forhold til Formue og Stilling maa have været yderst tarvelig, men til Gjengjæld rummet det et efter hine Tiders Maalestok ganske betydelig Bibliotek og meget Sølvtøi.

Imidlertid vokste stadig Mogens Lauritzens Formue, takket være de overordentlig heldige Trælastkonjunkturer. Sine ledige Midler anvendte han fremdeles til Indkjøb af mange og betydelige Eiendomme. Han døde i 1726 som en af Kristianias rigeste Mænd. Ved Afslutningen i 1734 viste hans Bo et Overskud af henved 100000 Rdlr.

Inden sin Død havde Mogens Lauritzen i 1713 overdraget Linderud for 1300 Rdlr. til sin Søn Erik Mogensen, som da allerede i nogle Aar havde forpagtet Gaarden og taget fast

SPISESTUEN

Bopæl der. Erik Mogensen havde i England uddannet sig som Handelsmand. Klartseende og driftig som han var, slog ogsaa han ind paa Trælasthandel og Indkjob af Eiendomme saavel paa Landet som i Kristiania. Den store og herskabelige Hovedbygning paa Linderud lagde han Grundvolden til. I 1743 betegnes den af Takstmændene som baade prægtig og kostbar. Her i det rigt udstyrede Hjem levet han fuldstændig som Privatmand uden at deltage i det offentlige Liv. Han var gift med Johanne Neve, en Datter af Etatsraad Jan Neve.

I 1742 døde Erik Mogensen. Hans Enke overtog paa Skiftet Linderud for 1 500 Rdlr. Hun blev boende paa Gaarden til 1749, da hun overdrog den til sin ældste Søn Mogens Larsen Monsen, som ogsaa havde overtaget Faderens Forretninger, Trælasthandel og Skibsrederi. Han drev tillige Foldals Kobberverk, som han vistnok saa langt fra høstet noget Udbytte af, at det formentlig slugte store Summer. Det blev ogsaa nedlagt i 1818. I Modsætning til sin Far deltog Mogens Larsen ivrig i det offentlige Liv i Kristiania, hvor han var Medlem af Politiretten, blev senere Viceborgermester og udnævntes tilslut til Kancelliraad. Han var en myndig og stridbar Herre, som stadig sees at have været i Konflikt med sine Kolleger og andre Autoriteter i Byen.

Kancelliraad Monsen var to Gange gift, første Gang med Marthe Holter, Datter af Personelkapellan Anders Holter. Hun døde knapt to Aar efter, hvorpaa Monsen i 1762 egtet Helene Cathrine Büchler, Datter af Kjøbmand Büchler i Kjøbenhavn. Med begge sine Hustruer fik Kancelliraaden Formue, men særlig med den sidste, hvis Stedfar, Amtmand Mathias Collett, testamenterte sine betydelige Midler til Deling mellem sine to Stedborn.

GRØNSTUEN

Mogens Larsen Monsen lader til at have været en flot og temmelig forfængelig Mand. Ialfald førte han og hans Frue et overordentlig stort og selskabelig Hus. Om Vinteren bodde de i sin Gaard i Kristiania, det nuværende Victoria Hotel, som var meget luksuriøst udstyret. Sommeren tilbragte de paa Linderud, hvor der ogsaa blev holdt store og stilfulde Fester. Den mest straalende har visselig været den Middag, som Monsen gav den 24de Juli 1788 for Tronarvingen Prins Frederik, den senere Frederik VI, tilligemed Prins Carl af Hessen og dennes Søn Prins Frederik, som paa Reisen fra Trondhjem gjestet Linderud. Det hele Festarrangement skildres som usedvanlig elegant, og særlig skal om Aftenen Illuminationen i Haven og den med kulørte Lamper oplyste Lindeallé have været af glimrende Virkning.

Kancelliraad Monsen døde i 1802 i en Alder af 75 Aar. Ved sin Død stod han som en af Hovedstadens allerigeste Mænd. Hans Ven Bernt Anker forsømte ikke Anledningen til at forfatte en Gravskrift, hvori han paa sin vante bombastiske Vis fremhævet Afdødes mange Dyder og store Fortjenester.

Monsen efterlod sig blot en Datter, Marthe Beate, som var gift med Generalkrigskommissær og Assessor Haagen Mathiesen; hans eneste Søn var nemlig Aaret forud afgaaet ved Døden. Ved Skiftet overtog Fru Monsen Linderud, hvis Eier hun i Navnet var lige til sin Død i 1833. Men Brugen og Benyttelsen af Eiendommen havde hun allerede tidligere overdraget sin Datter og Svigersøn. Selv bodde hun ikke paa Linderud, men i Kristiania.

Haagen Mathiesen tilhørte en gammel og velstaaende Patricierfamilie i Kristiania. Han var Jurist og slog ind paa Embedsbanen og blev Kommerceraad, men frisindet som han var, tog han snart Afsked og blev Forretningsmand. Han begyndte med at starte en Fabrik: „Mosse Klædesmanufaktur“, som han solgte, efterat han paa den havde tilsat en stor Del af sin Formue. Han tog saa fat paa Trælasthandel og Skibsrederi, særlig efterat han var blit gift med den rige Frøken Monsen, hvis Faders store Forretninger og Sagbrug han i 1797 overtog. Under de heldige Konjunkturer øgede den dygtige Forretningsmand sin Formue i ganske betydelig Grad. Ogsaa han og hans Frue førte et meget flot og selskabelig Hus saavel om Vinteren i Fædrenegaarden i Byen som om Sommeren paa Linderud. Den gamle Gaard lod han udvide ved en større Fløibygning. Mange og store var de Fester, som i hans Tid blev givet paa Linderud. Den 29de November 1814 var Carl Johan og Prins Oscar paa Hjemreise til Stockholm Gjester der ved en elegant og stilfuld Dejeuner, hvortil en Mængde Honoratiores var indbudt.

MØRKSTUEN

Tiltrods for at Haagen Mathiesen indehavde flere kommunale Tillidshverv og indtog en meget fremskudt Stilling, var han en sterkt omstridt Personlighed. Især paadrog han sig i 1814 almindelig Uvilje ved at stille sig i Opposition til Christian Frederik og hans nationale Parti, hvis Chancer Mathiesen havde liden Tro paa, mens han var en af dem, som ansaa en Forening med Sverige for det klogeste.

At han i Virkeligheden maa have været en liberal Mand, viser et betegnende lidet Træk. Ved Indtoget i Kristiania kjørte nemlig Christian Frederik i sin Modstander Haagen Mathiesens Ekvipage! Hans oppositionelle Forhold og hans Modstand mod den senere Finanspolitik paadrog ham baade Mistanke og Had. Alt dette bidrog visselig til, at den stort anlagte Mand, som fandt Forholdene her hjemme for smaa, rystet Støvet af sine Fødder og drog til Udlandet, hvor han først i London, derefter i Paris og endelig i Kjøbenhavn nedsatte sig og drev Forretninger, hvorved han yderligere øget sin store Formue, indtil han afgik ved Døden i Kjøbenhavn i 1842.

Hans Svigermor, Kancelliraadinde Monsen, var imidlertid i 1833 afgaaet ved Døden, og Linderud blev da overtaget af Haagen Mathiesens Søn, Proprietær Mogens Larsen Mathiesen, som siden Faderens Afreise havde beboet og drevet Gaarden, der paa Skiftet blev takseret for 10325 Spd.

Den nye Eier havde efter Datidens Skik faaet sin Uddannelse i England. Han var ogsaa en dygtig Forretningsmand og særlig interesseret for sine Skoge. Ved Faderens Død i 1842 overtog han sammen med Brugsfuldmægtigen Christopher Tostrup, under Firma „Tostrup og Mathiesen“, Boets Skogeiendomme, som udvidedes ved Indkjøb af store Skoge i Hurdalen, Hadeland og Nannestad. I 1849 gik han ud af Firmaet og tilbragte senere Tiden paa Linderud, sysselsat med Gaardens Drift. I 1845 foretog han en større Ombygning af det gamle Hus, som derved fik det nuværende herskabelige Ydre. Han døde i 1875 i en Alder af 76 Aar.

Mogens Mathiesen var gift med Johanne Hedevig Gløersen, Datter af Major Christian Gløersen. De førte et meget stort Hus paa Linderud, hvor Slegt og Venner samledes til mangen belivet Fest. Fru Johanne eller Hanna, som hun kaldtes, var en usedvanlig dygtig Husmor, rigtig af den gode gamle Skole. Hun deltog personlig i al Husets Gjerning og var baade den ledende Aand og den virksomme Haand. Om Sommeren stod hun op Klokken 4 om Morgenen og satte sig straks ved Væven. De lange Vinteraftner blev der kardet og spundet. Med sine Døtre og Terner sad hun da og arbeidet og fortalte Historier. Alt

SALEN

Arbeide blev udført i Hjemmet. Særlig var Tiden for Jul travel med Slagtning, Bagning, Rengjøring og Lysestobning, saa Huset formelig blev endevendt. Men det hele Maskineri gik som smurt og saa at sige med fuld Musik. Anden Juledag var Familiens store Festdag. Da var den talrige Slegt og mange Venner altid samlet, og da slog man rigtig Gjekken løs. Om Aftenen blev der serveret Punsch i to ældgamle Boller, som endnu opbevares paa Linderud. Og naar de var tomt, drog det hele Selskab i Optog rundt i alle Stuerne, mens Bollernes merkelige Kobberlaag blev baaret i Triumf paa to af de værdigste Gjesters Hoder.

Som nævnt blev Fru Hanna i 1875 Enke. I fire Aar beholdt hun Linderud, men solgte det i 1879 til sin Son, Grosserer Haaken Christian Mathiesen. Efterat han i Udlandet havde faaet merkantil Uddannelse, overtog han i 1849 ved Faderens Udtrædelse af Firmaet „Tostrup & Mathiesen" hans Halvpart i Firmaet, som udvidedes ved Indkjøb af betydelige Skoge og Gaarden Berger i Eidsvold og ved Anlæg af et Glasverk og en Dampsag, som begge senere er nedlagt. Ved Tostrups Død i 1892 overtog Mathiesen alene Firmaet, som han fra nu af kaldte „Haaken Mathiesen", og hvori hans Søn Haaken Larpent Mathiesen blev optaget. Aaret efter kjobte Firmaet det store Eidsvold Verk for 600000 Kroner. I 1895 overdrog Haaken Mathiesen Firmaet med dets milevide Eiendomme til sin ældste Son og Associé Haaken Larpent Mathiesen.

Ved Siden af sine omfattende Forretninger havde Grosserer Mathiesen lige fra 1879 eiet og drevet Linderud, som han i 1892 solgte til sin Son Christian Pierre Mathiesen, der i et Par Aar havde forpagtet Eiendommen. Efter Salget er Grosserer Mathiesen forblit boende paa Linderud, hvor han som høit bedaget Mand tilbringer et fredfuldt Otium efter et langt og virksomt Liv.

Grosserer Mathiesen har været gift med to Søstre, Dotre af Doktor Isaac Pierre Larpent. Begge var meget dygtige Husmødre og elskværdige Vertinder, som paa den smukkeste Maade holdt Linderuds gjestfrie Traditioner i Hævd. Mathiesens forste Hustru døde i 1863, hans anden i 1875.

Linderuds nuværende Eier er siden 1892 Christian Pierre Mathiesen, Haaken Mathiesens yngste Son. Han blev forst Student og uddannet sig derefter som Landmand, dels i Norge og dels i Danmark. Christian Mathiesen er en dygtig og levende interesseret Jordbruger,

som driver sit store Gaardsbrug efter alle Kunstens Regler Han er ogsaa sterkt benyttet i det offentlige Liv. Som bekjendt har han bl. a. været Landbrugsminister og indehavt adskillige kommunale Tillidshverv. Statsraad Mathiesen er gift med Frøken Celina Ihlen, Datter af Hoiesteretsadvokat Ihlen. De bor ikke paa Linderud, men paa „Lunden“, en idyllisk Villa, som støder lige op til Linderudparken og har den mest henrivende Beliggenhed.

Linderud er et af de største Godser i Aker. Med de underliggende syv Eiendomme udgjør det M. 108—11. Blandt dem er ogsaa Gaarden Veietvedt, som vel ikke tilhører Linderud, men i over 200 Aar uafbrudt har været bygslet af dens Eiere. Paa Godset fødes over 100 Kjør og 20 Heste.

Det smukke og stilfulde Patricierhjem paa Linderud rummer mange interessante gamle Sager, hvoriblandt Kunstsager, Aneportræter og antike Møbler. Noget af det merkeligste er de omtalte to ældgamle Punscheboller og et Døbefad fra Mariakirken i Maridalen. Det forestiller Abraham i Færd med at ofre Isak. Høist fornøielig er den hele Scene fremstillet. Abraham synes, iført lange Ridestøvler, at svinge sit drabelige Slagsverd over den arme Isak og det stakkars Misfoster af en Væder.

Linderud har i Tidens Løb modtaget mange kongelige Besøg, hvoraf et Par allerede er omtalt. Men især fandt Dronning Desideria sig tiltalt af det smukke Sted, hvorfor hun altid paa Reisen til Kristiania pleiede at gjøre Holdt der, hvor hun stadig forlænget sit Ophold, saa Indtoget i Hovedstaden blev forsinket, til stor Fortvilelse for Hofmarskalken som Reisens Arrangør.

DEN GAMLE LINDEALLÉ

Fra gammel Tid knytter der sig flere Traditioner til Linderud. Der berettes saaledes, at naar et Dødsfald forestod, har det altid været varslet med forudgaaende uhyggelig Uro i Huset ved Raslen af Sølv- og Glastøi. Sagnet ved at berette, at det er blit spaaet, at Linderud tre Gange skal brænde, hvorefter der skal findes en stor Skat i Kjelderen. Spaadommen er dog hidtil ikke gaaet i Opfyldelse. Endelig gaar der ogsaa et Rygte om, at et Menneske har været indesperret i Kjelderen paa Linderud indtil sin Død. Men heller ikke dette Rygtes Sandhed er blit stadfæstet.

LJAN I GAMLE DAGE

Efter Maleri af C. A. Lorentzen, „peintre du Roi"

LJAN ELLER STUBLJAN

Fagert høinet over Vandet
skovklædt Aasryg staar;
Hvitebjørn, saa heder Landet,
længst fra svundne Aar.

Smukt og træffende indleder disse Strofer en Sang til *Hvitebjørns*, Ljangodsets første Ophavs, Pris ved en Jubilæumsfest i 1899, da Godset i 100 Aar havde været i Familien Ingiers Eie.

„Fagert høinet over Vandet" kan med fuldeste Føie ogsaa staa som Motto over den nuværende Hovedgaard *Ljan* eller *Stubljan*. Ti som et Lystslot kneiser den statelige hvide Herregaard paa en af frodige Løvtræer omkranset Høi ved Bundefjorden, en Mils Vei

fra Kristiania. Henrivende er Godsets Beliggenhed Fredfuldt og vernet om af skogklædte Aasrygger ligger det med sine frugtbare Marker, sin gamle Linde- og Birkeallé, med sin lyse, bugtende Elv, sin velstelte Park og sine nydelige Blomsteranlæg i Terrasser ned mod Fjorden, som lige foran Vinduerne udbreder sin glitrende Flade og sætter Kronen paa denne Naturens skjonne Idyl. Og over den store, ærværdige Hovedbygning, helt lukket af Floie, der skriver sig fra 1765, hviler et fornemt og imponerende Præg, som yderligere forhoies af Skjæret fra det smukke Patricierliv og de gode Traditioner, som i flere Generationer har havt Tilhold inden dens Mure.

Som nævnt hed Godset til en Begyndelse *Hvitebjørn.* Senere blev det Navnet paa en af de nitten Gaarde, der udgjør det nuværende store Ljangods, som, skjont beliggende i Aker, Oppegaard, Nordby og Kraakstad, dog danner en sammenhængende Eiendom med en Skyld af 410 Mark og 5 000 Maal Indmark. Navnet *Ljan* eller *Stubljan* har Godset forst faaet omkring 1694. Man blir uvilkaarlig slaaet af Navnene Hvitebjorn og Ljan, de to Eiendomme, som ligger paa hver sin Side af Gjersjoelven. Hvitebjorn kommer af det oldnorske *Hvitabjorn*, som betyder Isbjorn. Ljan hed paa Oldnorsk *Ljorn,* men hvad det betyder eller er afledet af, er man ikke sikker paa. Man anser det for sandsynlig, at det kommer af *Lion* — Love. Fra ældgammel Tid har jo ogsaa Beretningerne ladet Loven og Bjornen vandre saa at sige Side om Side. I Biskop Eysteins Jordebog fra ca. 1375, det ældste Sted, hvor man finder Ljan omtalt, ser man ogsaa Navnet skrevet Lioon eller Lion.

Hvitebjorn skal oprindelig have tilhort Maria Kirke i Oslo, men maa være kommet i Ingjerd Tronsdatters Eie, da hun i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede skjænket det til Hovedoens Kloster, hvis Abbed til Gjengjæld gav hende „Liiffsbreeff" paa frit Ophold i Klostret.

Fra Hovedøens Kloster gik Hvitebjorn i 1529 ved Mageskifte over til Slotsherren paa Akershus, den for Drabet paa Knut Alvsson berygtede Henrik Krummedike, som baade var en godsrig og en meget „godskjær" Mand. Til Hvitebjørn foiet han snart efter Naboeiendommen *Vasbond*, hvor der allerede fandtes en Sagefos og en Sagemolle, som omtales som den forste i sit Slags i Landet. Da Henrik Krummedike dode i 1530, forte hans eneste Datter Sophie Eiendommen over til sin Egtefælle, den bekjendte Lensherre paa Bergenhus, Esge Bilde, som paa Grund af sin betydelige Formue gik under Navn af „Esge hin Rige". Men allerede i 1535 kom Hvitebjørn og Vasbond tilbage til Mariakirken, idet Esge Bilde bortbyttet den med Gaarden Snekkestad i Vaale. Blot to Aar nod Kirken godt af disse Eiendomme, som ved Reformationen i 1537 blev inddraget under Kronen, hvem de fulgte indtil 1602, da Christian IV overdrog Hvitebjørn, Vasbotn og Kullebond til den mægtige Rigskansler Hans Pedersson Litle, Fru Inger til Østraats Datterson, mod til Gjengjæld at faa de ham tilhorende adelige Sædegaarde Sæm og Fos. Det kan sees, at der ved den Tid var to Sagbrug paa Hvitebjørn. Kort var den Glæde, Hans Pedersson fik nyde af sine nyerhvervede Eiendomme. Han dode allerede samme Aar, 15de November 1602. Storsteparten af hans Gods, hvoriblandt Hvitebjorn med tilliggende Eiendomme, tilfaldt nu hans Son Fredrik Hansson Litle til Fos, men da han nogen Tid efter begik et Drab, maatte han drage udenlands, hvor han dode 1616. Da han var ugift, arvet hans eneste Soster Anne, som var gift med den bekjendte Adelsmand og rige Godseier Gunde Lange, hans Eiendomme. Han lader til at have været en dygtig og energisk Driftsherre, som forbedret Sagbruget og udvidet Hvitebjornsgodset ved at indkjobe Gaardene Ormerud og Ekornsrud. Man kan se, at denne Eier har havt mange Vanskeligheder at bestaa. Især kom han op i hoist ubehagelige Tvistigheder om Vandfaldsretten. I den Anledning kom det til Rettergang, som trak saaledes i Langdrag, at Gunde Lange gjentagne Gange maatte klage til Kongen, som tilslut i 1633 blev

SALEN

vred og befalte Sagen oieblikkelig afgjort. Saa maa vist ogsaa være skeet, for man hører nu ikke mere Tale om Processen.

Gunde Lange døde omkring 1645. Hans Son Hans Lange til Fossesholm, som arvet ham, solgte i 1647 Hvitebjornsgodset til sin Hustrus Onkel, Statholder Hannibal Sehested, der som bekjendt var gift med Christian IV.des Datter Christiane.

Hannibal Sehested var anseet som sin Tids storste Jordgodseier i Norge. Over 1/16 af alt Landets Jordgods tilhorte ham. Da han særlig eftertragtet Sædegaarden Sæm paa Eker, som var Kronens Eiendom, lykkedes det ham at faa et Mageskifte istand i 1648, hvorefter han fik Sæm mod at afstaa Hvitebjornsgodset til Kronen. Merkelig nok var det anden Gang, et saadant Mageskifte om de to Godser fandt Sted. Og derved kom paany Hvitebjornsgodset i Kronens Eie.

I henved tyve Aar var Hvitebjørn nu Krongods, hvorefter det i 1667 overdroges til en Tysker ved Navn Hans Veit Vorsatz, som straks solgte det til sin Svigerfar, Michael von Opitz, „Ko. Ma. Obriste-Lieutenant“. Han er foreviget ved et martialsk Billede i Legemsstorrelse, som hænger paa Ljan, og under det staar folgende kuriose Vers:

„Mandhafte Michel Opitz du her seers med Farver skrevet
var Comendant paa Aggershus, saa Obriste og blefuet
Det Huide-Biørnens schiønne Brug hand havde udi Eye,
men til Hr. Raadmand Møller hand det Solte har med nøye.“

Michael Opitz var fra Schlesien, hvor han blev hvervet for at gjøre Tjeneste under Hannibalsfeiden. Han skildres som en drabelig Krigsmand, der avancerte til Oberstløitnant og Kommandant paa Akershus Fæstning. Gjennem Statholderen fik han udvirket Skatte- og Afgiftsfrihed for Hvitebjørnsgodset, som han i 1669 solgte til Peder Pedersson Müller, i

hvis Slegt det senere har været. Til denne Familie hørte blandt andre den bekjendte Landskabsmaler Morten Müller. Peder Müller var en merkelig Mand. Han skal have begyndt som Skrædder og senere været omvandrende Skræppekar. Han døde som Raadmand og en af Kristianias rigeste Mænd. Med sin anden Hustru, Sidselle Rasmusdatter, Enke efter Slotsprest Lobes, fik han meget Jordgods, hvoriblandt Gaarden Stubljan. Bryllupet stod 7de Oktober 1694, fra hvilken Tid altsaa Ljans og Hvitebjørns Forening skriver sig. Det antages, at Peder Müller ikke har havt sin faste Bolig paa Ljan, da han eiet en større Gaard i Kristiania. Men alt tyder paa, at Ljan allerede dengang har havt en staselig og komplet udstyret Vaaning. For Brugene derude skal han ogsaa have vist stor Interesse og indført mange Forbedringer og Udvidelser.

I 1707 havde Müller faaet kgl. Bevilling til at anordne, at hans Gods uadskilt skulde forblive hos det af hans Børn, som han maatte bestemme. Da hans ældste Søn Ole havde vist sig uduelig til at bestyre de store Brug, indsatte han i sit Testamente sin anden Søn Antoni som Arving til Ljan- og Hvitebjørngodserne. Ved Faderens Død i 1714 blev saaledes Antoni Müller deres Eier.

Antoni Müller var ogsaa en i Kristiania meget anseet Mand, som under Christian VI's Ophold i Byen blev udnævnt til Stadsmajor. Han var gift med Anna Collett og sad i en meget betydelig Virksomhed, idet han foruden sine Sagbrug ogsaa drev en større Trælastforretning, hvis Kontor var i Kristiania. Det lader dog ikke til, at han har havt videre Held med sig. Hans store Families Underhold har vistnok ogsaa kostet adskillig. Ved hans Død i 1748 viste det sig, at hans Formue var sterkt forringet. Da ovenikjøbet hans ældste Søn, som var Forretningsmand, hverken havde Anlæg eller Kapital til at drive de store Brug, blev Eiendommen i 1749 sat til Auktion, hvorved Justitsraad Poul Vogt, som var gift med Peder Müllers Datterdatters Datter Karen Holter, kjøbte Ljan og Hvitebjørn for den ubetydelige Sum af 3911 Rdlr. Et Par Aar efter maatte han dog hertil endnu føie 1150 Rdlr. for at tilfredsstille Antoni Müllers Søn, Peder, som vilde gjøre sin Odelsret gjældende saavel mod denne som de øvrige Kjøbere af Faderens Eiendomme.

Justitsraad Vogt viste sig ikke alene som en meget dygtig Forretningsmand, men ogsaa som en driftig Brugsherre, som forøget sin og Hustrus betydelige Formue. Sommeren tilbragte Familien paa Ljan, hvor der udfoldedes en storartet Gjestfrihed, som senere stadig er blit fortsat. Her samledes Byens Patricierfamilier til mangen glad og letlivet Fest, som Skik og Brug var i hine Dage.

Efter Justitsraad Vogts Død i 1761 giftet hans Enke sig med General Carl von Wilster. Men han synes ikke at have næret fornøden Interesse for Eiendommene og Brugene, som blev bestyret af hans Frues Bror, Generalkrigskommissær og Zahlkasserer Peder Holter, der i 1765 kjøbte Ljangodset for 17 500 Rdlr. Til samme Holterfamilie hører de to Brødre, Komponist Iver Holter og Direktør Holter. Med Peder Holter oprinder en af Godsets største Glansperioder. Peder Holter nød ikke alene høi Anseelse for sin Forretningsdygtighed, men ogsaa for sine umaadelige Rigdomme. Det antages, at han var Norges rigeste Mand i de sidste 200 Aar. Hans Formue sattes endog høiere end Bernt Ankers. Foruden Ljangodset eiet han Borregaard og Hafslund.

Det lader til, at Holter har taget fast Bopæl paa Ljan, hvor han i 1765 opførte den statelige Murbygning med Fløier, som helt lukker Gaardspladsen og med Undtagelse af en Søileveranda paa Façaden og en Udvidelse mod Gaardspladsen i 1898 har bevaret sit gamle Præg uforandret.

Peder Holter var gift med Maren Juel, Datter af Assessor Hans Juel og en Datterdatter af Rektor Rasch. Hun var en ædel Kvinde, dygtig, opofrende og godgjørende. Om hende

FRA „PORCELLÆNSVÆRELSET“

skriver Biskop Pavels i sin Dagbog: „Hun var et sjeldent Menneske. Elsket, æret og beundret var hun af enhver, som kjendte hende.“

Peder Holter døde i 1786, og Fru Maren overtog nu selv med kraftig Haand Bestyrelsen af sine mange Eiendomme, som hun med stor Overlegenhed ledet, indtil hun i 1791 giftet sig med Generalauditør Ole Christopher Wessel, Digterens Bror. Wessel var en anseet og meget afholdt Mand, som bestræbte sig for at sætte Eiendommene og Brugene i tidsmæssig Stand, men han var sygelig og døde allerede tre Aar efter, i December 1794.

Atter overtog Fru Maren som Enke Ledelsen af sine Eiendomme og Brug, men et Par Aar efter indgik hun for tredie Gang Egteskab, denne Gang med Overhofretsassessor, den senere i vor nyere Tids Historie saa bekjendte Statsraad Marcus Gjøe Rosenkrantz, som i 1796 tog Afsked for at ofre sig for Bestyrelsen af sin Hustrus mange Eiendomme. Disse maa vel have forekommet ham for spredte og vidtløftige, hvorfor han 1ste Januar 1799 skjødet hele Ljangodset til sin Hustrus Brordatter Maren Gjertrud Juel og hendes Mand Major, senere Oberstløitnant og Generalveimester Lars Ingier.

Med Familien *Ingiers* Indtog paa Ljan er vi naaet til Godsets nyeste Afsnit. Familien skriver sig fra Gaarden Ingier i Ullensaker. Det er en gammel Gaard, som i Middelalderen hed *Ingigjærdi*, og som i fem Generationer har været i Ingierfamiliens Besiddelse.

Ligesom sine Forfædre var Lars Ingier Militær og dertil en vældig Jæger, som i Fladebyjagterne spillet en vigtig Rolle som deres Leder. Han viste sig tillige som en driftig og meget interesseret Forretningsmand. I hans Tid var der paa Godset fire Sagbrug, en Kornmølle, en Salpetermølle og en Krudtmølle, som var i Virksomhed lige til i 1870, da den sprang i Luften.

Under Lars Ingier og Fru Maren havde Ljan en lysende Periode. En Flerhed af Kristianias Patricierfamilier var beslegtet med dem og færdedes ofte derude, hvor de gamle Sale aabnet sine Døre for mangen straalende Fest, som i Lighed med de øvrige Fester paa Kristiania Omegns store Gaarde kastet Glans over Byen i forrige Aarhundrede.

I 1828 døde Oberstløitnant Ingier. Sammen med sine to Sønner, Løitnant Marius Ingier og Cand. jur. Helle Ingier, fortsatte Fru Maren Driften af Godset og Brugene indtil sin Død 1850.

De to Brødre overtog nu i Fællesskab de store Forretninger under Firmanavnet „M. & H. Ingier". Brødrene bosatte sig paa Ljan, hvor Marius Ingier døde ugift 1864, mens Helle Ingier var gift med Frøken Thea Rosenberg, der ligesom Manden var meget afholdt for sin Elskværdighed, Godgjørenhed og Gjestfrihed. Et lidet, men betegnende Træk har Forfatteren heraf bevaret, da det røber et sjelden Hjertelag hos den gamle Husfrue. En Dag i Velocipedernes Barndom red han sammen med en Kamerat udover Ljabrochausséen. Ved Ljan gjorde de to Holdt og satte sig ved Veikanten for at nyde den herlige Udsigt over Fjorden. Lidt efter indfandt der sig to hvidklædte Smaapiger med Glas, Læskedrik og Kjeks. Som smaa Lysalfer nærmet de sig og bød de tørstige Sjæle Forfriskning med følgende venlige Ord: „Skulde hilse fra Bedstemor og spørre, om De ikke kunde ha Lyst paa lidt at drikke?" Denne lille Episode har uudslettelig fæstet sig som et Eksempel paa den gode gamle norske Gjestfrihed.

Helle Ingier, som var en inden Kommunen sterkt benyttet Mand, afgik i 1884 ved Døden. Stor og oprigtig var Sorgen over hans Bortgang. Det samme var i lige saa høi Grad Tilfældet ved hans Enkes Død i 1897. Hun forblev til sin Død boende paa Ljan, som hun med Assistance af sin eneste Søn Fridtjof Ingier bestyrte.

Fra 1897 overtog Fridtjof Ingier det gamle Gods og de store Brug, som han drev med megen Dygtighed. Senere er der bygget nyt Sagbrug og moderne Mølle, som drives ved Vandkraft fra Gjersjøelven. Godset bestaar hovedsagelig af vidtstrakte Skogeiendomme. Der er 44 Forpagtere, og i Vintertiden arbeides med en Arbeidsstyrke af op til 400 Mand og ca. 100 Heste. Fridtjof Ingier, som var gift med Frøken Johanne Fuhr fra Kristiania, afgik ved Døden 1906. Det store, gamle Patriciersæde eies nu af Fru Johanne Ingier.

Ljan er ikke alene det gjennemført smagfulde og komfortable Hjem, det rummer ogsaa en temmelig enestaaende Rigdom paa gamle og værdifulde Kunstsager. I den store Indgangshal, som gaar gjennem to Etager, hilses man velkommen af Billederne af Gaardens mange Aner. Allerede det første Indtryk er en sterk Følelse af hjemlig Hygge og stilfuld Elegance. Den store, men lave Dansesal med de gamle indfældte Vægmalerier, de antike Glaslysekroner og det smagfulde Udstyr i Hvidt, Guld og rød Silkedamask flytter en med ét over hundrede Aar tilbage i Tiden, et Indtryk, som den „mandhafte Obriste Michel Opitz"s stramme Portræt synes at forhøie. Men Perlen i det kostbare Ljanssmykke er „Porcellænsværelset", hvor der er samlet en Mængde gammelt, dyrebart Porcellæn, Herrebøfajance, Glas og Krystalsager. Blandt de sidste er gamle Pokaler og Glasruder fra Fladeby

med Inskriptioner, hvor man finder Navnene paa en Flerhed af Kristianias mest kjendte Slegter i de svundne to Aarhundreder indridset. Bernt Anker har føiet sit Navn under et latinsk Digt. Man finder ogsaa Navnet Sir Sidney Smith (1790) tilligemed hans Vaaben. Endvidere Bielefeldt, Monsen, Collett, Tullin, Ingier m. fl. Paa en af Ruderne læser man et lidet Kjærlighedsdrama i de Ord:

O, pauvre little Miss Talma
o, pauvre little Boy Stockfleth
1795.

Miss Talma var den store franske Skuespiller Talmas Søster, som var i Besøg hos Collett, hvor hun blev forlovet med Løitnant Stockfleth. Herom fortæller Fru Dunker, at han var troløs mod hende, svigtet hende og giftet sig med Frk. Staffeldt. Det hindret dog ikke, at han skrev til Miss Talma og forsikret, at han vel kunde egte en anden Kvinde, men aldrig elske nogen anden end hende.

Ogsaa flere af de pragtfulde Pokaler bærer Indskrifter. Paa en staar der saaledes: *Vivat Frederik V* (1749).

I Parken foran Hovedbygningen staar et gammelt Salutbatteri med fire Broncekanoner med Frederik IV's kronede Navneziffer og Aarstallet 1713. De har tilhørt Akershus Fæstning. Og i Klippen nede ved Vandet er indhugget Navnene paa samtlige Eiere af Godset fra Hans Pederssøns Tid til og med Generalveimester Ingier.

Til Ljangodsets mange og smukke Traditioner kan endnu føies de kongelige Besøg, det har nydt Æren af, idet Enkedronning Josephine, Kong Oscar II og Kronprins Gustaf har været Gjester paa Ljan.

LYSE KLOSTER

Lyse Kloster har en herlig Beliggenhed i Os Sogn, nogle og tredive Kilometer Syd for Bergen. Sit Navn bærer det efter den Dal, hvor det blev anlagt. *Den lyse Dal* eller *Guds Dal* blev den kaldt. Trang er Dalen, omgivet som den er af høie Fjelde, store og lille Lysehorn og af skogklædte Aasrygge, men med den pragtfuldeste Udsigt over Lysefjorden, som løber ind som en Bugt af Korsfjorden. Intet synes mere naturlig, end at Lysedalen blev valgt til Sæde for et Cistercienserkloster. Dertil maatte den ved sin Afstængthed og sin fredfulde Natur være som skabt.

Lyse Kloster var, som Navnet lyder, oprindelig et Kloster og et af vore ældste. Det var tillige det første Cistercienserkloster i Norge. Denne Orden har som bekjendt sit Navn fra Citeaux eller Cistercium i Frankrige, hvor den stiftedes i 1098 som en Aflægger af den gamle Benediktinerorden, som paa Grund af sine altfor strenge Regler var slaaet over i sin Modsætning. For at gjenoplive de gamle strenge Regler blev saa Klostret i Citeaux anlagt. Men først i 1115, da Bernhard af Clairveaux blev Abbed her, lykkedes det at bringe den gamle Orden paa Fode og paany hæve dens Anseelse, saa den i kort Tid fik Udbredelse over hele Europa. Til Norge kom Ordenen i 1146, da Lyse Kloster grundedes den 10de Juli. Som alle Berhardinerklostre var Lyse Kloster helliget Jomfru Maria. Dets Moderkloster var det engelske Kloster Fountains ved York, men i 1214 blev det skilt derfra og overdraget „som Datter“ til det svenske Bernhardinerkloster i Alvastra. Hvor længe dette Forhold vedvarte, kan ikke med Bestemthed afgjøres. Man ved blot, at paa Reformationstiden hørte det under Sorø Kloster paa Sjælland.

LYSE KLOSTER MED OMGIVELSER

Efter Maleri af Professor Dahl

Lyse Klosters Stifter var den bergenske Biskop Sigurd. Under et Ophold i England besøgte han Klostret i Fountains, som han følte sig saa tiltalt af, at han besluttet at anvende sine Midler til Opførelse af et lignende Kloster i Norge. Da han drog hjem, tog han nogle Munke med og blandt dem Nordmanden Ranulf, som fik i Opdrag at forestaa det nye Klosters Opførelse paa Gaarden Lyse, som antages at have været hans Ættegaard.

RUINER AF LYSE KLOSTER. KONVENTSTUEN

Ranulf blev selvfølgelig Lyse Klosters første Abbed. Han skildres som en meget gudfrygtig og nidkjær Mand, som Tidens Overtro har forlenet med Syner og Aabenbaringer. Abbed Ranulf kom ikke til at forblive i Norge. Da Klostret vel var grundet og i Virksomhed, vendte han tilbage til England, hvor han døde gammel og mæt af Dage.

Lyse Kloster antages at have havt megen Lighed med Hovedøens Kloster. Det hørte til de rigeste Stiftelser i vort Land. Stort var Klostret og prægtig udstyret med glaserede Gulvfliser og vakre, kunstnerisk udførte Kapitæler. Til Bygningerne havde man anvendt en Mængde Klæbersten, som blev taget fra et Brud i Nærheden.

Til Lyse Klosters ældste Historie har vi ikke meget Kjendskab. I Sagaerne omtales det aldrig. Vi ved dog, at det stadig vedligeholdt sin Forbindelse med England, og at det hurtig kom til stor Velstand og nød megen Anseelse. Allerede i 1207 kunde det saaledes stifte Inderøens Kloster ved Trondhjem. Ja, i 1217 blev Lyse Abbed sendt til Henrik III af England for at afslutte Venskabs- og Handelsforbindelser, og i 1265 var han blandt dem, Paven overdrog at vælge ny Erkebiskop efter Birger. At Abbeden i Lyse ogsaa

PARTI AF STORSTUEN

maa have staaet i høi Gunst hos den engelske Konge, kan man se af et Brev af 1280 fra Edvard I til Kong Erik, hvori han paa det varmeste anbefales til Kong Eriks Velvilje. Den daværende Abbed var Richard af Lyse, som optraadte som Kong Edvards Underhandler, da hans Uven, Guido af Montford, var flygtet til Norge. 1ste August 1312 sees ogsaa Abbed Gunnar at have været kaldt til Kong Haakon i Oslo for at stadfæste et Mageskifte mellem Kansleren, Hr. Aake, og Hovedøens Kloster. Men det mest slaaende Bevis paa Lyse Klosters Magt og Myndighed finder vi i en Proces, som Abbed Arne begyndte mod Presten i Os, der endog støttedes af selve Biskop Audfinn. Processen gjaldt Laksefisket i Oselven, hvor Abbeden egenmægtig havde ladet opføre en Laksetrappe, som hindret Fisken fra at naa til de øvrige Lodeieres Grund. Helt fra 1304 til 1392 varte denne Proces, hvori der gjentagne Gange faldt Dom, som havde til Følge, at Laksetrappen blev nedbrudt. Men Lyse Abbed brød sig ikke en Døit om Dommen. Flere Gange lod han Laksegaarden gjenopføre, ja endog udvide over hele Elven. Først da Erkebiskop Eilifs Dom i 1392 faldt og stadfæstet de tidligere Domme, som paabød, at Laksegaarden skulde afbrydes midt i Elven, maatte endelig den daværende Abbed falde tilfode. Den nævnte Abbed Arne fik forøvrig en grufuld Død. I 1336 seilte han paa en Forretningstur til England, men blev under den engelske Kyst fanget af Fiskere og sammen med hele sit Mandskab nedhugget.

KAMIN FRA 1613 I DAGLIGSTUEN

Fra nu af indhylles Lyse Klosters Historie mere og mere i Dunkelhed, og fra Midten af det 14de Aarhundrede har man liden eller ingen Kundskab om det. Man ved blot, at ved Reformationstiden var Michael Abbed i Lyse, men at han Vaaren 1525 blev taget til Fange i Sandvigen ved Bergen af to af Christiern II's Skibe. Endelig ved man ogsaa, at den sidste Abbed i Lyse var Abbed Mathias, som gik over til den nye Lære og blev Sogneprest til Os.

Naar Lyse Kloster som saadant blev nedlagt, kan ikke nøiagtig angives. Mellem 1537 og 1541 maa det dog være skeet. Thi i 1537 staar endnu Abbed Mathias som dets Styrer, men i 1541 kalder Foged Niels Berildsen sig „kongelig Befalingsmand" over Lyse Kloster.

Til selve Klostrets Historie knytter der sig adskillige Sagn. I Nærheden af Gaarden findes en Plads, som endnu gaar under Navn af „Munkekvilen“. Her skal Munkene have hvilet, da de bar Sten til Klostrets Opførelse. Der er ogsaa et lidet Vand, som kaldes „Abbedkjønnet“, fordi en Abbed her skal være druknet. Han havde der et Møde med en Abbed fra Færstad Kloster ved Os. De blev uenige, kom i Klammeri sammen, og den ene Abbed skal saa være kastet i Kjernet og druknet. Endelig kan nævnes „Munkekappen“. Det er en udtappet Myr, hvorom Sagnet beretter, at Munkene, da de blev fordrevet fra Klostret og flygtet, kastet Kappen deri, efterat de havde sat Ild paa Bygningerne.

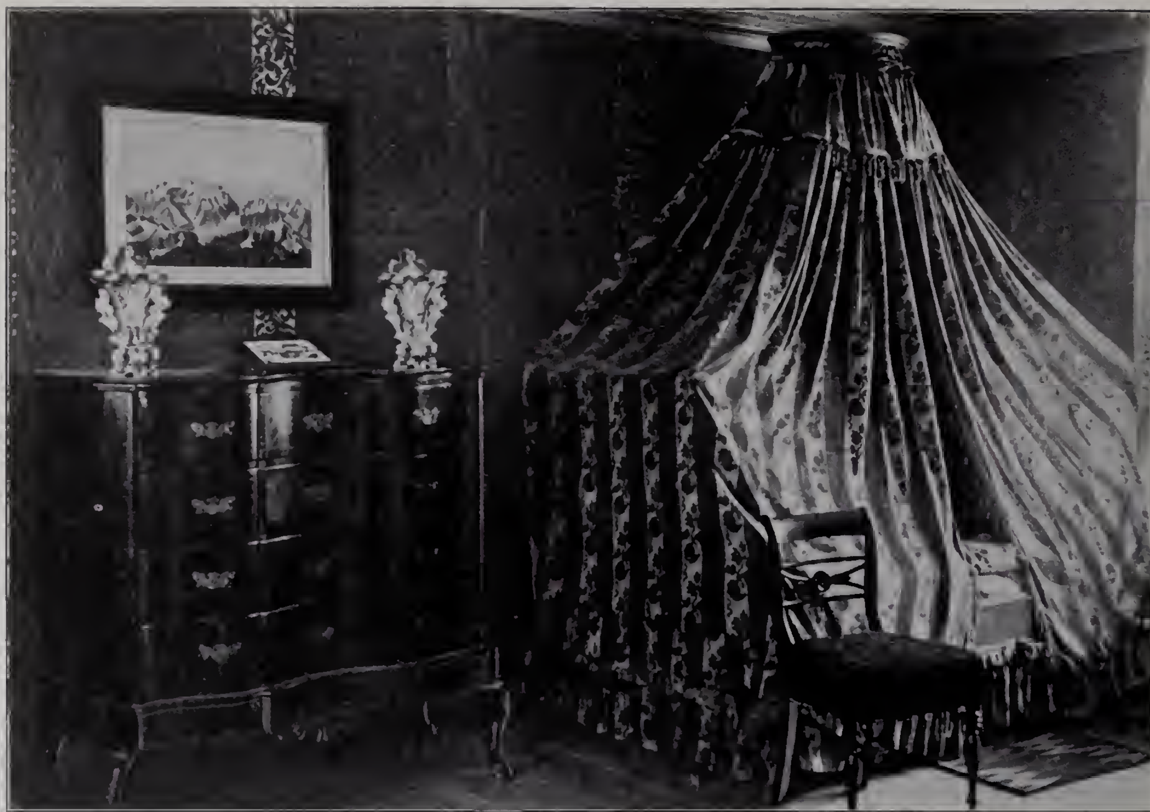
Som ovenfor nævnt var Lyse Kloster 1541 kongelig Len med Niels Berildsen som Befalingsmand. Ved Kongens Brev af 10de December 1546 fik han Godset i Pant paa Betingelse af, at Klostret skulde holdes „ved Hævd og Bygning“. Desværre skulde denne Betingelse ikke længe blive overholdt. Allerede under de følgende Panthavere og Lensherrer, Axel Urne, Christopher Valkendorff og Erik Rosenkrants, kom det ærværdige Kloster i Forfald. Og under den sidstnævnte begyndte man omkring 1560 paa kongelig Befaling at nedbryde de Bygninger, „som ikke staa til Redning“, og føre Stenene til Bergenhus for der at benyttes til Bygning. Lignende Ordrer har ogsaa de senere Lensherrer faaet, hvorefter Klostrets Stene er havnet i Kronborg Slot og i Kjøbenhavn, ja endog i Mecklenburg. De gjenstaaende Ruiner af Lyse Kloster er dog tilstrækkelige til at vise, hvilken Vandalisme der er begaaet.

Fra 1572 til 1595 nævnes Strange Jørgensson som Foged over Lyse Klosters Gods. Han antages at være identisk med den Raadmand Jørgensen i Bergen, som oprettet det efter ham opkaldte Fattighus i Byen. Den ældgamle Lade, som endnu findes paa Gaarden, skal skrive sig fra ham. Hvad Ælde, solid Tømmer og omhyggelig udført Arbeide angaar, er den visselig enestaaende i vort Land. Lyse Kloster har ogsaa en lignende Antikvitet i en Fjøsbygning, hvor man paa Tagbjelkerne læser følgende: „Anno 1690. I Jeesu Nafnn lod Peder Pederson Sønderborg bygge dette Huus.“

Som kongelig Len gik Godset til forskjellige danske Adelsmænd indtil 1670, da Stiftsskriver i Bergen Niels Hansson Schmidt fik Skjøde paa Eiendommen, som i 1661 ved Kongens aabne Brev var givet ham til brugelig Pant for Krigslaan, 28 675 Rigsdaler. Det er han, som har opført det lille, mellem Gran og Bøge beliggende Kapel, som endnu findes paa Gaarden, og hvor der fremdeles holdes Gudstjeneste et Par Gange om Aaret, hvortil Almuen

KAMIN FRA 1661 I STORSTUEN

GJESTEVÆRELSE

endnu møder frem i Nationaldragter. Det antages at være opført 1663. Alterkalken bærer Aarstallet 1664. Kapellet er en liden enskibet Træbygning, hvis Tagverk har samme Konstruktion som Stavekirkernes. Med Kapellet er forbundet et Vaabenhus og et Gravkapel, hvor adskillige af Godsets Eiere er stedet til Hvile. Det lille Gudshus er rigt udstyret. Særlig er Prækestolen og Alteret vakre Arbeider og af stor kunstnerisk Virkning. I Køret hænger flere Malerier med religiøse Motiver. En gammel Døbefont er nylig fundet paa Kirkens Loft og vil fremtidig blive benyttet under Barnedaabene. Den nævnte Alterkalk er af førgyldt Sølv med et rundt, dybt Bæger og en seksbladet Fod, som bærer Initialerne: *N. H. S.* og *K. J. D. — 1664*. Ogsaa Disken er af førgyldt Sølv. Den smukke Messinglysekrone har øverst en Dobbeltørn og nederst et Løvehode med Ring. Ogsaa mange andre antike Sager gjemmer det gamle Kapel. At Schmidt ogsaa maa have opført et Beboelseshus, viser en Kamin med hans Navnetræk og Aarstallet 1661 i den nuværende Hovedbygning.

Efter Niels Schmidts Død solgte hans Børn i 1700 Lyse Kløster til Handelsmand i Bergen Jacob Anderssøn (Viding), hvis Enke, Anne Michelsdatter, havde Godset i 1703, da hun skjænket Kapellet den omtalte Altertavle, hvorunder der staar skrevet: „St. Jacob Andersson (Viding) og Anne Michels Datter 1703.“ I hans Familie førblev det blot til 1723, da Sønnen Jacob Viding sølgte det til *Hans Formann*, i hvis Slegts Eie det senere har været.

Vi skal nu kaste et Blik paa den gamle Hovedbygning, som blev opført af Hans Førmann, og som endnu staar i temmelig uforandret Skikkelse. Over Gadedoren er indskrevet: „Sal. Hans Henrichssøn Førmann, Karen Rasmusdatter Lingaard. Anno 1724.“

Gaarden bestaar af en Midtbygning og to Fløie med mellemliggende Borggaard. I den ene Floi er store Soveværelser med gammeldagse Tapeter, hvide Tage og røde Bjelker. De er udstyret med store, gammeldagse Topsenge. I Midtbygningen har den saakaldte Storstue beholdt sit oprindelige Udseende. Den har uldne Tapeter i Brunt, Hvidt og Guld, eiendommelige Døre med Udskjæringer og den ovenfor omtalte store og smukke Kamin, som er forsynet med rige Forsiringer i Barokstil og Aarstallet 1661. I Dagligstuen, som ogsaa er holdt i gammel Stil, staar en Kamin med Aarstallet 1613. Værelserne forøvrig er nu moderniseret.

Indtil 1815 gik Lyse Kloster udelt i Arv i Formann-Familien, men ved Henrich Formanns Død i dette Aar blev det delt mellem hans to Børn, saaledes at Sønnen Henrich Henriksson Formann fik Hovedgaarden og de to Trediedele af Jordeiendommene, som ligger i Søndhordland, mens Datteren Johanne, gift med Konsul Hans Nagell i Bergen, fik den Trediedel, som hører under Hardanger og Nordhordland. Denne Del blev allerede i Femtiaarene ved Konsul Nagells Død realiseret og solgt. I 1871 døde Hovedbollets Eier Henrich Formann — den sidste Formann — ugift, hvorfor Godset gik over til hans Søsters, Fru Nagells, Arvinger. Disse frasolgte Lysøen og de saakaldte Friskoge, mens selve Hovedgaarden med 13 Underbrug blev overtaget af Nicolay Nicolaysen, som var gift med Konsul Nagells Datter. Nicolaysen og Frue forblev paa Lyse Kloster indtil sin Død for nogle Aar siden, men allerede i 1873 havde Nicolaysen skjødet Godset til sin Datter, Frøken Wibecke Nicolaysen, som fremdeles er dets Eierinde. Paa Gaarden kan nu fødes 60 Kjør og 8 Heste. Af Underbrugene er 5 forpagtet bort.

I hele Familien Formanns Tid har der om Sommeren været udfoldet stor Gjestfrihed og Selskabelighed. Især var den sidste Formann i høi Grad gjestfri og slegtskjær. I ugevis besøgte Slegt og Venner Lyse Kloster, hvis Sale og Have da gjenlød af Liv og Lystighed. Ti tvangsfrit og naturlig faldt Livet paa Klostret. Enhver kunde indrette sig, som han var hjemme der. Derfor følte ogsaa alle sig saa vel og nød Opholdet i fulde Drag.

Lige til for faa Aar siden laa Lyse Kloster som en bortgjemt Vraa bag de dunkle og frodige Furuskoge. Afstængt som det var fra Udenverdenen

OLE BULLS MUSIKHAL PAA LYSØEN

og med blot et Par Gange ugentlig Postforbindelse havde det bevaret sit eiendommelige Urpræg. Faa var de Fremmede, som dengang aflagde Stedet et Besøg. Bønderne havde bevaret sine karakteristiske Nationaldragter, og Livet gik sin jevne Gang uden Forstyrrelse udenfra. Nu er i kort Tid alt blit helt forandret. Jernbane og Dampskibe har ligesom flyttet det bortgjemte Gods hundrede Mil ind i Civilisationens Hvirvel og næsten udslettet dets idylliske Præg. Hver Sommer valfarter nu Turister og Reisende did for at se den ærværdige Bygning og beundre den herlige og storslagne Natur. Et Minde fra de svundne Tider har Stedet dog bevaret; det er de stolte Hjorte, som fremdeles færdes i dets Skoge.

Man kan ikke forlade Lyse Kloster uden at aflægge „Lysøen“ et Besøg. Den er en af Naturens skjønneste Perler. Intet Under, at den maatte øve en mægtig dragende Magt paa *Ole Bull* med hans sterke Sans for Naturen. Han kjøbte den i 1872 af en Bonde, til hvem den efter den „sidste Formanns“ Død var blit solgt. Ole Bull elsket denne Ø, som han kaldte det herligste i Verden.

Lysøen er henved 5 Kilometer i Omkreds. Der findes to smaa, idylliske Indsjøer paa den. Dystre Furuer omkranser den ene, — lyse, vaarfriske Birke den anden. Ole Bull lod Veie og Stier anlægge paa Kryds og Tvers over hele Øen. Med egen Haand deltog han i Arbeidet, og den pragtfulde Villa med den kneisende Kuppel har han opført. Den rummer en prægtig Høienloftshal, som var Ole Bulls Musiksal. Her har den store Mester tilbragt flere af sine mest opløftende Øieblikke og modtaget sine sublimeste Inspirationer. Naar man træder indenfor, blir man uvilkaarlig staaende, grebet af en pietetsfuld Følelse: Det er, som hørte man endnu hans underfulde Strenge vibrere derinde.

„Jeg skal si, hvorfor jeg kjøbte Lysøen,“ sagde Ole Bull nogen Tid før sin Død, „det var, fordi jeg var saa bange for ikke at ha et Hjem i Norge!“

Lysøen blev ogsaa virkelig hans endelige Hjem. Og her fik han efter sit inderste Ønske Lov til at lukke sine Øine den 17de August 1880. Da han merket, at Døden nærmet sig, bad han om at faa nogle Blomster hen paa Sengen. Man havde allerede vanskelig for at forstaa ham og bragte ham forgjæves den ene fine Blomst efter den anden. Først da man bragte ham nogle Lyngblomster fra Lysøen, smilte han lykkelig og beholdt den enkle Buket i Haanden sine sidste Øieblikke.

Efter Ole Bulls Død har Lysøen været eiet af hans Datter, Mrs. Olea Bull Vaughan. Hun afgik ved Døden Sommeren 1911 uden at efterlade sig Børn, men ifølge hendes Testamente er Pleiedatteren, Sylvia Bull Vaughan, indsat som Arving til Lysøen.

LYSE KLOSTER FRA GAARDSPLADSEN

NÆS VERK

Efter Maleri af B. Lund.

NÆS JERNVERK

Hans Bolig var en vakker Dal,
hvor tunge Hamre gaa,
saa gjæstfri, lys og sommersval
den i det Grønne laa.

Denne smukke Skildring af Næs Jernverk er hentet fra et Digt i „Morgenbladet“ i Anledning af Jacob Aalls Død i 1844. Ud fra det idylliske og stilfulde Herresæde har der ogsaa lyst en lun og hjemlig Hygge, saa man har opstillet Næs som en Hjemmets Repræsentant blandt vore Storgaarde. I over 100 Aar har Gaarden været i Familien Aalls Eie, og særlig under Jacob Aalls ædle og patriarkalske Styre hvilte der over Hjemmet en Glans, som sent vil blegne. Derfor blev der ogsaa i det samme Digt i „Morgenbladet“ videre skrevet:

Som Elven ved den Ædles Bo
fløed blidelig hans Liv,
hans Lyst var landlig Fred og Ro
hos Børneflok og Viv.

Lun og idyllisk er Næs Verks Beliggenhed. Hvad der fremfor alt præger Eiendommen, er den næsten tropiske Frodighed og Løvrigdom, som forlener den hele Egn med en uforlignelig Charme. I Holt Sogn, 11 Kilometers Vei fra Tvedestrand, ligger Næs vel beskyttet under en skogklædt og farverig Aas lige ved „Storelven“, som gjennem en Kløft i den trange Dal baner sig Vei nedover og beskyller Eiendommen, mens den samtidig giver Verket Drivkraft.

Navnet Næs Jernverk finder man først i 1738. Men selve Verket er meget ældre, idet det i nævnte Aar fremstod som en Fortsættelse af et tvende Gange, paa to Steder og under forskjellig Navn grundet Jernverk. Den første Oprindelse var det gamle *Barbu Jernverk,* som i 1574 blev anlagt paa Gaarden Barbu i Tromo Sogn ved Arendal. I 1574 fik nemlig Lensherren over Nedenes, Erik Munk, ved Kongebrev Bevilling for sig med Konsorter til „udi Nedenæs Len paa deres egen Omkostning at lade ansætte og opbygge en Jernhytte, hvor det beleiligst ske kan, og samme Jernhytte have, nyde, bruge og beholde“.

Erik Munk, som var en stor Jorddrot, grundlagde nu som nævnt Verket paa sin eiende Gaard Barbu og kaldte det *Barbu Jernverk.*

Munk blev ikke længe Verkets Leder. Med ham tog det en brat og sorgelig Ende. Hans Griskhed og mislige Embedsforsel havde gjort ham meget forhadt. Allerede faa Aar efter Verkets Grundlæggelse blev der over ham fremført de sterkeste Klager, som ledet til hans Fængsling. Sagen trak i Langdrag, og inden Dommen faldt, døde Munk i Fængslet 1594. Alle hans Eiendomme blev nu inddraget under Kronen. Blandt dem var ogsaa Barbu, hvis Drift foreløbig stansedes.

Indtil 1605 laa Verket nu nede, men i dette Aar blev det gjenoptaget af en Tysker, Israel Doest von Freiburg, som af Christian IV fik Tilladelse til at drive det. Men om dets Drift under ham foreligger ingen Oplysninger. I 1637 sees derimod Barbu Verk at være ved Mageskifte gaaet over fra Kronen til Christopher Gøye. Nogen fordelagtig Affære kan Barbu Verk ved den Tid ikke have været; for allerede i 1646 solgte Gøye igjen Verket til Christian IV. Det skal have været Kongens Agt at lade det drive for egen Regning, men om dette virkelig har været Tilfælde, kom det ialfald ikke til Udførelse, hvorimod i 1650 Lagmand Hans Frandsen og Anders Svendsen fik Privilegium paa at drive Barbu Verk. I Afgift skulde de betale 600 Rdlr. aarlig samt 34 Skilling Dansk i Afgift af hvert Skippund støbt eller smedet Jern. Allerede den Gang var det en betydelig Eiendom, hvorunder hørte 17 Gaarde med Skog.

Det gik ikke rart for Konsortiet. Verket var i en saa mislig Forfatning, at store Udtællinger var fornødne. Allerede i 1652 døde Anders Svendsen, og hans Enke, Karen, indsendte til Kongen et ynkelig Andragende, hvori hun omtalte sin fortvilede Stilling, idet der til den øvrige Misère ogsaa var stødt „en w-locklig Tilfald“ derved, at Marsovnen var brændt op. Kort efter gik Karen salig Anders Svendsens ud af Konsortiet, og Lagmand Frandsen blev dets Eneindehaver. Længe stod han ikke som saadan, ti allerede i 1656 blev Kronen tildømt Eiendomsretten til Halvdelen af Barbu Jernverk. Aaret efter blev der atter truffet en Ordning, idet Lagmanden sees at have overtaget Kronens Anpart for 200 Rdlr., men han har formentlig ikke været istand til at beholde det, for hele Verket er i 1659 kommet i Kronens Eie. Hermed er ogsaa Barbu Verks eller Næs Jernverks første Afsnit omme.

Det blev nedlagt, da Kronen formentlig ikke har anseet det fordelagtig at drive.

Seks Aar gik nu hen over det hensovede Verk, da der i 1665 af dets Ruiner reiste sig paa Gaarden Baaseland i Holt Sogn et Verk under Navn af *Baaseland Jernverk.* Det var et Konsortium, bestaaende af Præsident Niels Pedersen, Lagmand Undal og Strange Troner, som fik Privilegium paa Verket og samtidig overladt de tilbageværende Redskaber fra Barbu Verk. Til en Begyndelse fristet det gjenreiste Jernverk en kummerlig Tilværelse. Driften vilde ikke lønne sig, hvorfor Konsortiet lod den falde. Vel blev der dannet et nyt og talrigere Konsortium, som overtog *Baaseland*, men heller ikke det kunde faa det til at svare sig. Gjælden steg stadig, saa alle Verkets Eiendele blev pantsat, og tilslut blev det i 1682 solgt til den bekjendte Peter Børthing.

EFTER ET GAMMELT MALERI FRA NÆS VERK

Peter Borthing var Nordmand, men havde i mange Aar opholdt sig i Danmark, hvor han blandt andet var Ridefoged paa Fyen. Han var en meget foretagsom og dygtig Mand, som bragte Verket paa Fode igjen. Men samtidig var han en streng og vanskelig Herremand, som ved sin brutale Færd lagde sig ud med alle Mennesker, og som havde paadraget sig meget ubehagelige Affærer. Blandt andet havde han ladet en af sine Uvenner uskyldig domme som Tyv og henrette. Som Folge heraf blev han og hans Hustru, Sophie Speet, sat i Fængsel, hvorfra han dog snart efter blev losladt og senere udnævnt til Raadmand i Odense. Han maa vist ikke have likt sig i Danmark, for i 1669 kjobte han Fossum Jernverk og vendte samme Aar hjem til Norge, hvor han altsaa i 1682 ogsaa kjobte Baaseland Jernverk, som han eiet og drev til sin Dod i 1702. Skjønt Børthing ogsaa her i Landet var ilde anseet for sine Chikanerier og mange Processer, blev han i 1698 udnævnt til virkelig Kommerceraad. Han bodde paa Fossum, hvor han som nævnt i 1702 afgik ved Døden.

Baaseland Jernverk blev nu overtaget af Peter Borthings Son Frants Borthing for 14 000 Rdlr. Han var Enkemand, idet hans Hustru Maria Elisabeth Bræmer var dod i 1700. Frants Borthing tog Bopæl paa Baaseland, som maa have været rigt og standsmæssig udstyret, at domme efter den Registreringsforretning, som blev holdt i 1707 ved Eierens tidlige Dod. Hans Son Peter Frantsen Borthing var da blot 7 Aar. Det blev nu besluttet at sætte Verket til Auktion, men Konjunkturerne har nok ikke været gunstige, ti ved gjentagne Auktioner meldte sig ingen Liebhaver, saa den unge Eier indtil videre maatte beholde det. Aaret efter blev det dog bortforpagtet til Niels Josten. I Kontrakten var det bestemt, at Josten skulde faa sig godtgjort alle Udlæg til Verkets Istandsættelse, da det var meget forfaldent. Desangaaende kom det til Proces, som Børthing i 1714 tabte, saa han blev

domt til at betale alle Omkostninger ved Reparationer og Udbedringer. Men allerede tre Aar efter, inden Forpagtningskontraktens Udløb, solgte Peter Børthing, som havde valgt den militære Bane, Baaselands Verk med Indbo og Husgeraad til Niels Josten. To Aar efter afgik Sælgeren som Fændrik ved Døden, blot 19 Aar gammel.

Niels Josten var en meget virksom og energisk Mand, som drev udstrakte Forretninger og var interesseret i flere andre Verker. Sin Bopæl havde han paa Baaseland, hvor han flyttet ind, da han overtog Forpagtningen. Ved Kjøbet i 1717 betalte han blot 8000 Rdlr. for Baaseland Jernverk, som han med stor Dygtighed satte istand og gjorde indbringende. Josten sad som nævnt i meget store Foretagender, havde Kontor i flere Byer og mange Kommissionærer rundt om i Landet. Han var vistnok en rig Mand, men hans Forretninger trængte mange Penge, og da Konjunkturerne blev mislige og samtidig flere Uheld rammet ham, blandt andet ved Kautionsansvar for tre Fogder, som kom i Kassemangel, blev ogsaa den stort anlagte Mands økonomiske Stilling rokket. Hans værste Ulykke var dog, at han havde lieret sig med den sørgelig bekjendte Zahlkasserer Weybye, som blev arresteret for Kassemangel. Da denne opgav at have forstrakt Josten med 60000 Rdlr., blev ogsaa han i 1722 arresteret og ført til Kristiania, hvor han blev indsat paa Hovedtangen. Her forblev han lige til sin Død i 1729 og behandledes med en uretfærdig og oprørende Strenghed, som mere passet for en farlig Forbryder end en Fallent. Ved Niels Jostens Arrestation var imidlertid Baaseland Verk blit nedlagt en Tid, indtil det efter kongelig Ordre i 1724 blev solgt ved Auktion for 13400 Rdlr. til et Kompaniskab, bestaaende af de tre Kristianiamænd By- og Raadhusskriver, senere Kancelliraad Ulrich Schnell, Byfoged Ermandinger og Kjøbmand Ole Smith.

De nye Eiere har neppe forstaaet at drive Verket, som de heller ikke kan sees at have høstet noget Udbytte af. Kompaniskabet blev derfor efter nogle Aars Forløb opløst, idet først Ole Smith i 1733 gik ud og senere Ermandinger, saa Ulrich Schnell blev Eneindehaver af Verket.

I Ulrich Schnell fik Baaseland Verk en dygtig og interesseret Driftsherre, som med Liv og Sjæl ofret sig for det og foretog flere betydningsfulde Forandringer og Forbedringer. Den væsentligste var selve Verkets Flytning i 1738 fra Baaseland til Gaarden Næs. Flytningen var hovedsagelig dikteret af Hensyn til Driftsvandet, som ved Baaseland blot blev leveret af en liden Flombæk, mens „Storelven" ved Næs havde rigelig Vandtilførsel, hvorved Marsovnen kunde drives hele Aaret. Efter Flytningen fik Verket den 26de November 1738 Navn af *Næs Jernverk*. Hermed er vi naaet til Verkets tredie og endelige Afsnit.

Paa Næs opførte Ulrich Schnell den smukke, endnu eksisterende Hovedbygning og hævet med stor Dygtighed det gjenreiste Verk til at blive et af de betydeligste i Landet, ligesom han drev en betydelig Trælasthandel fra de tre til Verket hørende Sage. Han var tillige en Mand med sociale Interesser, særlig for Skolevæsenet. Han lod saaledes opføre Skolebygning paa Næs og ansatte Skolelærer, som fik frit Hus og Løn. Schnell var gift med Frøken Anne Dorothea Rasch, Datter af den bekjendte Rektor Rasch i Kristiania. Han døde i 1770 i Porsgrund, hvor han bodde, efterat han havde overdraget Næs Jernverk til sin Søn Jacob Schnell.

Om Jacob Schnells Virksomhed paa Næs er der ikke meget at melde. Han opholdt sig lidet paa Verket, da han den meste Tid var bosat i Kjøbenhavn og lod Næs drive af en Fuldmægtig. I Danmark maa han have havt indflydelsesrige Forbindelser, idet han der blev ophøiet i Adelsstanden. Han var en streng Herremand og derfor ikke afholdt som sin Far. Tilslut har han nok fundet sin Stilling som Driftsherre for byrdefuld og ubehagelig, hvorfor han i 1797 solgte Næs Jernverk med tilhørende Eiendomme for 165000 Rdlr. dansk

Courant til Brødrene Jacob og Nicolai Benjamin Aall. Straks efter udløste Jacob Aall sin Bror og overtog Verket alene. Hermed oprinder det vigtigste Vendepunkt i Næs Jernverks Historie; ti ikke blot blir nu Verkets vekslende Skjæbne endelig beseglet, men samtidig begynder for det en ny og ærefuld Tid, og der indledes en Slegtstradition, som i over hundrede Aar har kastet det lyseste Skjær over det skjønne Hjem paa Næs Herregaard.

FRA PARKEN I GAMLE DAGE

Jacob Aall staar som en af Landets mest anseede og ædleste Mænd. Han var Søn af den rige Nicolai Benjamin Aall til Ulefos. 15 Aar gammel blev han sat i Latinskolen i Nyborg, hvorfra han med Udmerkelse blev Student. Efter Faderens Ønske studerte han Teologi og tog i Kjøbenhavn teologisk Embedseksamen, ligeledes med Udmerkelse. Da han selv mistvilte om sine prestelige Kvalifikationer, og da han med ringe Held havde forsøgt sig som Prædikant, fulgte han sine Interesser og drog til Tyskland, hvor han studerte Naturvidenskaberne og uddannet sig praktisk som Bjergmand ved Gruberne i Sachsen og Schlesien. Ved Hjemkomsten i 1799 var Faderen død, og en betydelig Arv tilfaldt ham. For denne kjøbte han Næs Jernverk, hvor han bodde til sin Død i 1844, og hvor han udfoldet en stor og velsignelsesrig Virksomhed som Verkseier, Skibsreder og Trælasthandler og var agtet og elsket som faa. Samtidig med, at han overtog Næs, giftet Aall sig med Frøken Louise Andrea Stephansen, Datter af Justitsraad Stephansen i Kjøbenhavn, i hvis aandfulde Hjem han under sin Studietid hadde boet. I hende fik han en jevnbyrdig Hustru og Næs en meget interesseret og elskværdig Husmor. Blandt andet grundlagde hun den store og smukke Have og den idylliske Pavillon i Parken. Desværre var hendes Helbred ikke sterk. Under en Ildebrand i Kjøbenhavn havde den faaet et Knæk, hun aldrig forvandt, og allerede i 1825, kort efter Sølvbryllupet, blev det usedvanlig lykkelige Samliv afbrudt ved hendes Død.

Med enestaaende Iver og overlegen Dygtighed tog Jacob Aall sig af sit Verk og Gods, som han udbedret og satte i tidsmæssig og udmerket Stand. Han utvidet Hovedbygningen med to Fløier og bygget „Lillegaarden“ som Funktionærbolig. Pram skildrer ham i sin Reisebeskrivelse fra 1805 saaledes: „I Hr. Aall har Egnen en Landhusholder til Mønster for sin Almue, af hvis Id og Daad vist den fremskridende Tidsalder vil spore den ønskeligste Virkning paa Omegnen.“

Som Eksempler paa hans Foretagsomhed og Ihærdighed beretter Pram, at han havde optaget til Dyrkning udyrkede Bjergsider og en Række Myrer, hvor han havde gravet store Vandgrøfter, hvad der var noget ganske nyt paa hine Kanter. Endelig priser han ogsaa

DAGLIGSTUEN

Aalls ædle og patriarkalske Egenskaber, der gjorde ham til en Far for sine Arbeidere, hvoraf han havde over 100. De fleste af Verkets faste Arbeidere havde eget Hus med Jordstykke til 3 Kjor. Aall sorget for Husenes Vedligehold. Folkene havde gratis Læge og Medicin, og naar de blev gamle, gik de af paa Pension. Og for Bornene holdt han fri Undervisning paa Skolen. Men særlig viste Aall sit ædle Sindelag ved under Hungersaarene at opkjobe store Forraad af Korn, som han uden Spor af Fordel afsatte til sine Underordnede.

Høstet Jacob Aall rig Velsignelse af sin Virksomhed, havde han ogsaa mange tunge Prøvelser og Gjenvordigheder at gjennemgaa i vort Lands haarde Trængselstid i Begyndelsen af forrige Aarhundrede. Krigsaarene og Pengereduktionen bragte ham store Tab, og Penge var næsten ikke at opdrive, saa det gjentagne Gange saa temmelig broget ud for den nye Verkseier. Særlig var det Tilfældet, da den forrige Eier, Jacob Schnell, som fandt, at han havde solgt Verket for billig, vilde benytte Leiligheden til atter at komme i Besiddelse af det under Paaskud af, at Kontrakten var misligholdt. Men ved Aalls Dygtighed og store Anseelse og ved gode Venners Mellemkomst lykkedes det at overvinde Vanskelighederne, saa Aall gik seirrig ud af Trængslerne. Hans Høisind og ædle Hjerte gav sig ogsaa her det smukkeste Udslag, idet han, da det gik ud med Jacob Schnell, endog tilstod ham en livsvarig Understottelse.

Foruden i den store industrielle Virksomhed fik Aalls rige Evner god Anledning til at udfolde sig ogsaa paa andre Omraader. Paa Grundlæggelsen af Norges politiske og okonomiske Udvikling kom han til at øve en ganske betydelig Indflydelse som Medlem af Rigsforsamlingen i 1814 og af Stortingene fra 1815 til 1830. Christian Frederik søgte at vinde ham for sig; men han saa i Foreningen med Sverige Fædrelandets Vel og stemte og handlet ud fra denne sin Overbevisning. Efterat han var traadt ud af Politiken, ofret han alle sine ledige Stunder paa litterære Sysler. Af hans Verker staar i forste Række hans Oversættelse af „Snorre“ samt hans „Erindringer som Bidrag til Norges Historie 1800—1815“.

Paa Næs førte Jacob Aall, som nævnt, det skjønneste og lykkeligste Familieliv, og her udviste han en storartet Gjestfrihed af den gode gammeldagse Art. Hans Vennesælhed og

Gjestfrihed var bekjendt langt udenfor vort Lands Grænser. Og for alle, som besøgte det næsten ideelle Hjem, stod Opholdet der som uforglemmelig. I sine „Barndoms og Ungdomsminder“ giver A. Munch en begeistret Skildring af sit Besøg paa Næs i 1823.

JACOB AALLS BIBLIOTEK

Over det lyse Hjem faldt der i 1825 en mørk Skygge, da den elskværdige Husfrue blev kaldt bort. Hendes Død voldte Jacob Aall en Hjertesorg, han aldrig forvandt. Men han bar denne som alle Livets Tilskikkelser paa sin ophøiede Maade. I et Brev til sin bedste Ven skriver han kort efter: „Der begynder et nyt Tidsrum af mit Liv, som aldrig kan blive saa rigt paa Glæder som det svundne; men naar jeg under Bevidstheden om at opfylde mine Pligter mod enhver kan skabe Glæder for mine Børn og mine Omgivelser, vil Livet ikke blive glædeløst.“

I Trediveaarene trak Aall sig tilbage fra Forretningerne, hvis Ledelse han overlod til sin ældste Søn, Cand. min. Nicolai Benjamin Aall. Sine sidste Aar tilbragte han stille og fredfuldt paa Næs, i Ly af sine Børns Kjærlighed, og da han i 1844 i en Alder af 71 Aar lukket sine Øine, var Sorgen over hans Bortgang almindelig, og offentlig som privat blev det udtalt, at Norge havde mistet en af sine bedste Sønner.

Efter Jacob Aalls Død overtog hans Søn Nicolai Benjamin Aall Næs Verk, som han i høi Grad forskjønnet. Særlig blev Haven pragtfuld, efterat den bekjendte Løitnant Jens Dølner var blit ansat som Gartner. I de mange og store Drivhuse fremtryllet han sjeldne tropiske Vekster og Blomster og Sydens saftfulde Frugter, saa Haven paa Næs stod som en af de første i Landet.

N. B. Aall var ogsaa en meget virkelysten Verkseier, som traadte i sin Fars Fodspor og gjorde alt for at udvide og forbedre sin Bedrift. Han var Mineralog og merkantil uddannet. I 1853 kjøbte han det i 1705 anlagte store Egelands Jernverk med Tilliggender ved Risør for 100000 Speciedaler. Aall var ogsaa en Mand med mange Interesser. Hans store og udsøgte Samlinger af udstoppede Dyr og Fugle, Mineralier og Eg, hvoraf meget nu er kommet til Universitetet, frembød saa mange Seværdigheder, at de sammen med Haven kappedes om at gjøre Næs berømt.

Nicolai Benjamin Aall var tre Gange gift. Hans første Hustru var Frøken Mathilde Kallevig, hans anden Frøken Augusta Ebbell. Efter hendes Død egtet han Frøken Laura

Jebe. I hans Tid førtes et stilfuldt og gjestfrit Hus paa Næs, som alle, Indlændinge som Udlændinge, gjerne gjestet. Blandt de mange celebre Besøg ved endnu Traditionen at berette om Prins Napoleons i 1856, da han paa Damperen „La Reine Hortense" kom til Arendal og derfra meldte sig til Næs, hvor hans temmelig pludselige Ankomst voldte adskillig Opstyr, men hvor der alligevel beredtes ham den festligste Modtagelse.

Efter mange lyse Aar paa det store og herskabelige Gods kom Modgangens Tid for Nicolai Benjamin Aall, som nu grundig fik føle Skjæbnens Omvekslinger. Konjunkturerne var som bekjendt ved Midten af forrige Aarhundrede meget ugunstige for de norske Jernverker. Dertil kom, at Kjøbet af Egelands Verk var blit Aall en alt andet end indbringende Affære. De store deri nedlagte Summer bidrog til at lamme hans Kapitaler. For at optage Konkurrancen med Udlandet anlagde han et Digelstaalverk, hvis Produkter nok stod paa Høide med Tidens bedste, men Anlægget havde slugt saa store Summer, at det økonomiske Tryk blev Aall for sterkt, og i 1884 maatte det velrenomerede Verk stanse sin store Virksomhed. Det blev et forfærdelig Slag for den gamle Hædersmand, som nu helt trak sig tilbage fra Forretningerne. Sine sidste Aar tilbragte han i Kristiania, hvor han døde i 1888. Med enestaaende Sympati blev i Ulykkens Dage den haardt prøvede Mand omfattet.

Imidlertid var Aaret efter Stansningen Næs Jernverk atter kommet i Gang. I 1885 blev der nemlig dannet et større Aktieselskab, som overtog Verket og de dertil hørende Eiendomme, mens Egelands Jernverk blev frasolgt. Nicolai Benjamin Aalls Søn, Nicolai Aall, blev Selskabets administrerende Direktør, ligesom han var en af Hovedaktionærerne. Høsten 1911 er Næs Verk helt overtaget af ham, idet han har udløst de øvrige Medinteressenter. Herved er det smukke gamle Herresæde kommet tilbage til den Patricierfamilie, i hvis Besiddelse det i saa mange Aar havde en lysende Periode.

KAMELIAHUSET

Nicolai Aall er uddannet som Forstmand og var Skogforvalter hos sin Far. I 1883 giftet han sig med Frøken Marie Dahl fra Kristiania og flyttet i 1885 ind paa Næs, hvor de gjestfrie Traditioner senere er blit fortsat, om end i enklere Stil.

Siden 1885 har Aall staaet som Leder af det gamle Verk, som fortiden er det eneste i Gang værende norske Jernverk. Næs Verks Staal er anseet som noget af det bedste i Verden, hvorfor det i Handelen ogsaa opnaar en Pris, som er fem à seks Gange saa høi som for almindelig Staal. Det anvendes især til Magneter, hvoraf der nu for Tiden trænges store Mængder til elektriske Bedrifter. Verket sysselsætter ca. 150 Arbeidere, som for adskilliges Vedkommende gjennem Slegtsled har været knyttet til Næs.

Om end Gaardens Areal er adskillig formindsket, hører der fremdeles meget store og værdifulde Skoge til Verket. Der drives Sagbrug og Træsliberi. Selve Gaardsbruget er derimod af underordnet Betydning. Ialt fødes 20 à 30 Kreaturer paa Gaarden.

Næs Hovedbygning er en hvid, toetages Gaard i den velkjendte og noble „Sorenskriverstil". Et smukt Jerngitter skiller Gaardsrummet fra Haven, hvortil den gamle Park støder op.

Gaardens Indre er nu sterkt moderniseret. Alene Biblioteket har beholdt sit fordums Præg. Det er et lidet, lavt Værelse, hvis Vægge er skjult af hvidmalte Boghylder med sirlige Empireornamenter. I en Nische staar en Ovn, hvorover Overflødighedens Genius kneiser som et af det gamle Jernstøberis Pragtverker. Endel af de gamle Bøger findes fremdeles i Hylderne sammen med nyere Litteratur. Og paa Gulvet staar Jacob Aalls Skrivebord, udstyret med eiendommelige Hylder og Opsatser, og hans høiryggede Stol med det slidte Betræk. Her sad den gamle Fædrelandsven og skrev sine „Erindringer". Og paa Bordet staar et Jernkrucifiks, som han altid vilde have for Øie.

Skjønt Næs Have og Park nu ikke længer er som i Løitnant Dolners Tid, hører de dog til vort Lands smukkeste. Særlig er Parken romantisk. I den findes en af Vandplanter dækket Dam med en Ø og en gammel Pavillon. Det merkeligste er dog en kunstig Grotte, et opmuret Rum overdækket med Jord, hvorpaa der vokser store Trær. I Bagvæggen blev der tidligere ved festlige Anledninger indsat et Transparent, og i Gulvet var et Bassin, hvortil Vandet ledede fra Dammen. Dette Anlæg skyldes Jacob Aalls Hustru, som var af en meget romantisk Natur, og som her pleiet at nyde det magiske Syn, naar Maanen speilet sig i Bassinets sølvblanke Flade. Men nu staar dette „Amors Tempel" blot som et dunkelt Minde om svundne Tiders Poesi.

Paa Næs fandtes tidligere en stor Mængde smukke og værdifulde gamle Sager. Men i Tidens Løb er det meste blit fordelt paa de forskjellige Grene af Slegten Aall. Der er dog endnu adskillig tilbage, deriblandt en Række Familieportræter, som bidrager til at bevare det smukke Særpræg, som i over 100 Aar har hvilet over Næs Herregaard.

„LUNDEN"

REINS KLOSTER

N*unnusetr à Reini* var Reins Klosters oprindelige Navn. Det betegner det tydelig nok som et Nonnekloster. Da vort Land blot har eiet faa Nonneklostre, knytter der sig til disse saa meget større Interesse. Og det gjælder særlig Reins Kloster. Ti for det første var Gaarden Reine, hvorpaa Klostret laa, en ældgammel Kongeborg, dernæst var Reins Kloster et af vore rigeste og navnkundigste, hvis Saga tæller Navne som Hertug Skules, Dronning Margrethas, Fru Inger til Austraats med fleres, og endelig har Reins Kloster en mere end almindelig Nutidshistorie, idet det som Gods i over 200 Aar har været og fremdeles er i samme Families Eie.

Gaarden Reine, Reini eller Reinir, som den ogsaa kaldtes, har en smuk og iøienfaldende Beliggenhed i Rissen Sogn, et Par Mil Nordvest for Trondhjem. Navnet har man udledet af det oldnorske *rein,* en Græskant. Den store Hovedbygning er omkranset af vældige Asketræer, som efter Sagnet skal være plantet af Nonnerne. De stolte gamle Træer indrammer den saakaldte „Gammelhaven" og vernes om med stor Pietet som en af det historiske Gods' største Prydelser.

Reines Historie gaar helt tilbage til den graa Oldtid. Allerede dengang sees Gaarden at have havt en betydelig Udstrækning. Paa Harald Haarfagres Tid var Reine Kongsgaard,

REINS KLOSTER MED RISSEN KIRKE
EFTER AKVAREL AF *B. T. AAS*

hvor senere den mægtige Sigurd Jarl Halvardson residerte. Det er dog forst fra Olav Kyrres Tid, man faar mere Kjendskab til den gamle Gaard. At Olav Kyrre maa have eiet den, kan man gaa ud fra, eftersom han forærte den til Skule Jarl, hvis Far Toste eller Torstein Godvinsson faldt i Slaget ved Standford Bro i 1066. Skule var nemlig gift med Olav Kyrres Frænke, Gudrun, en Sosterdatter af Olav den hellige, hvorfor Kongen skjænket ham meget Gods, deriblandt Reine. Efter Skules Død arvet hans Søn Asulf eller Astul Reine, som han i 1136 overdrog til sin Son Guttorm. Paa Kong Sverres Tid er Gaarden kommet til den mægtige Lendermand Baard Guttormsson, som omtales som „en rig og deilig, sagtmodig og stille Mand". Baard var to Gange gift. Første Gang med Sverres Søster Cecilie, med hvem han blev Far til Kong Inge Baardssøn. Hans anden Hustru var Lenshovding Erlings Datter Ragnhild eller Ragnfrid, som skjænket ham Sønnen, den navnkundige Hertug Skule.

Fra Skules Tid skriver sig den gamle Kongsgaards Overgang til geistlig Stiftelse. I Haakon Haakonssøns Saga berettes nemlig, at Skule „gav Gaarden paa Reine, sin Fædrenearv, til et Kloster, lod der bygge en prægtig Stenkirke, indrettede der et Nonnekloster, og gav Gods dertil". Hertug Skule er saaledes at anse som Klostrets Grundlægger. Men Tiden for dets Stiftelse kan ikke med Bestemthed angives. Den falder antagelig mellem 1220 og 1230. I 1226 laa Skule yderst farlig syg i Nidaros, saa han endog fik Dodssakramentet. Det ligger da nær at slutte, at han i sin Vaande har lovet at skjænke Himmelen sin Fædrenegaard, hvis hans Liv blev sparet. Den Slags Lofter var i hine Dage ikke usedvanlige. Hvorom alting er, saa ved man, at Skule indsatte sin Soster Sigrid Baardsdatter, Enke efter Jon af Austraat, til Klostrets forste Abbedisse, en Stilling, hun indehavde i 1238.

Kilderne oplyser ikke, hvilken Orden Reins Kloster tilhorte, men Sandsynligheden taler for, at det har været et Cistercienser- eller Augustinerkloster. I Sagaen staar det blot nævnt

som *Renis monasterium* eller *Nunnusetr á Reini*, men uden at være henfort til nogen bestemt Orden.

Til Klostrets ældste Saga knytter sig en Tvist om Eiendomsretten til Gaarden Austraat. Som nævnt var Klostrets Abbedisse Sigrid Enke efter Jon af Austraat og ansaa derfor Gaarden som sin og Klostrets. Men Jon havde en Datter, som var gift med Asulf, og han gjorde Krav paa Austraat som sin Hustrus Fædrearv. Tvisten blev baade lang og heftig, men endelig blev der indgaaet Forlig, hvorefter Asulf beholdt Austraat mod at give Klostret Vederlag i andet Gods. Fra denne Asulf nedstammer den bekjendte stridbare og godsgriske Fru Inger Ottesdatter, der senere, som vi skal se, gjorde sine Arverettigheder gjældende.

I 1264 indtraf en Begivenhed, som bidrog til i hoi Grad at kaste Glans over Klostret. Da Haakon Haakonssøn i 1263 var afgaaet ved Doden, begav hans Enke, Dronning Margretha, Hertug Skules Datter, sig med sin Son, Kong Magnus, til det af hendes Far stiftede Kloster paa Reine. Her tilbragte hun sine sidste Aar, og her dode hun i 1267. Der staar intetsteds omtalt, at hun tog Sloret, men der er al Grund til at tro, at saa er skeet. Sagaen nævner en Dronning i Norge, som havde givet en Guldkalk til Rein. At hermed sigtes til Dronning Margretha synes meget naturlig.

Et Kloster, som havde saa hoie Stiftere og Velyndere, maatte selvfølgelig blive rigt og mægtig. Det manglet heller ikke paa store og kongelige Gaver. Margrethas Son, Kong Magnus, skjænket saaledes Klostret endel Jordgods, som indbragte „30 Mark gangbar Mynt". Kong Magnus Eriksson og Dronning Blanka gav baade Jord og meget Solv til Rein. Bjarne Erlingsson til Bjarko, Arne Halkellsson og Ogmund Andresson nævnes ogsaa blandt dem, som betænkte Klostret med store Gaver.

Jo nærmere det lider mod Reformationen, desto sparsommere blir Efterretningerne om Reins Kloster. I flere Aarhundreder ved man ikke synderlig andet om det, end at det i 1317 brændte ned. Nogen Tid efter blev det gjenopfort, men naar kjender man ikke.

RUINER AF REINS KLOSTER

Reformationen kom omkring 1530 og gjorde det af med alle Klostre. Med den var ogsaa Reins Saga som Kloster ude. Og nu var det, Nils Gyldenloves Enke, den intrigante Fru Inger til Austraat, optraadte og paaberaabte sig sine Forfædres Ret til Gaarden Rein. Med Abbedissen, Karine af Rein, traf hun en Overenskomst,

RUINER AF REINS KLOSTER

hvorefter hun blev valgt til Klostrets „Forstanderske“. Men det lod Fru Ingers fordums Ven og Forbundsfælle, den mægtige Erkebiskop Olav, sig ikke godvillig byde. Uden at bryde sig om den trufne Overenskomst sendte han sine Folk til Reine, hvor han bemægtiget sig den tidligere omtalte dyrebare Guldkalk, som var en Gave „fra en fremfaren Dronning“, og lod den tilligemed andre af Klostrets Skatte og dets Segl bortføre. Herover geraadet selvfølgelig Fru Inger i stor Vrede og Harme. Hun lod sin Svigersøn Nils Lykke tilskrive Erkebiskopen et sterkt Kravbrev, hvori han paa Fru Ingers Vegne fordret tilbage alt, hvad der var fraranet Klostret, som var stiftet og udstyret af hendes Forfædre. Selv skrev ogsaa Fru Inger til Erkebiskopen og gjorde samme Krav gjældende, idet hun oplyste, at hun havde givet Klostret dobbelt af, hvad hun havde modtaget fra det, at hendes Vilje havde været den redeligste, og at hun havde gjort alt til det bedste. Samtidig henvendte hun sig ogsaa til „sin synderlig gode Ven“ Magister Henrik Nilssøn og bad ham om hans Assistance. Men ikke nok hermed sendte hun i 1532 Nils Lykke til Kjøbenhavn, hvor han fik Frederik I's Bekræftelse paa Valget af Fru Inger til Forstanderske for Reins Kloster.

Man kjender ikke Erkebiskopens Svar paa Fru Ingers Kravbreve, men der er al Grund til at tro, at den myndige Prælat ikke er krøbet til Korset, men tvertom har sat sig udover den kongelige Afgjørelse. Det ser ogsaa ud til, at Fru Inger først efter Erkebiskopens Flugt har været istand til at tiltræde Klostret, som hun den 4de Marts 1541 endelig fik Livsbrev paa. At ogsaa Klostret paa den Tid trods dets Forfald maa have været vel værd en Dyst, kan man forstaa, naar man hører, at det da eiet ikke mindre end 202 store Gaarde.

I 14 Aar var nu Fru Inger i urokket Besiddelse af Reins Kloster. Men i 1555 druknet den alderstegne Dame paa Søvdefjorden paa en Forretningsreise til Bergen, idet Skibet forliste i en Storm.

Hvorledes det gik Reins Kloster ved Fru Ingers Død, ved man ikke. Men Aaret efter — altsaa 1556 — blev det givet som verdslig Len til Axel Gyntelberg. I over 100 Aar var Reins Kloster Lensgods og gik fra den ene kongelige Lensmand til den anden. Under

de for Kronen knappe Pengetider, som indtraadte, blev det baade pantsat og forpagtet bort, indtil det i 1675 af Christian V blev solgt til Brodrene Marselius for 38 110 Rdlr. 2 Ort. Skjodet, som var undertegnet af Kong Christian selv, var udstedt til Johannes von Marcellis i Amsterdam og lød paa Reins Kloster og underliggende Gods, som Frederik IV havde pantsat til Gabriel von Marcellis.

Aaret 1704 staar som et Merkeaar i Reins Klosters nyere Historie. Det Aar blev nemlig Klostret af Familien Marselius solgt til Kommerceassessor Ebbe Carstensen. Hermed indledes den lange Slegtstradition, som senere i over 200 Aar uafbrudt har vedvaret. Assessor Carstensen var gift med Froken Anna Horneman, Datter af Kjobmand Henrik Horneman i Trondhjem. Denne Kjobmand er Stamfar til Slegten Horneman i Norge. Slegten antages oprindelig at stamme fra Lübeck, hvor Navnet allerede forekommer i 1310. Den er en af de ældste borgerlige Slegter i vort Land.

Efter Assessor Carstensen blev hans Søn Henrik Klostrets Eier. Han antog sin Mors Navn Horneman og fik Titel af Assessor. De efterfølgende Eiere af Reins Kloster har samtlige baaret Navnet Horneman. Assessor Hornemans Hustru var Froken Sara Hammond, en Efterkommer af den bekjendte Thomas Hammond, som i 1649 var med at undertegne Dødsdommen over Carl I, og som derfor ved Carl II's Tronbestigelse maatte flygte fra England til Trondhjem, hvor han nedsatte sig som Kjobmand. I 1748 døde Henrik Horneman, og hans Enke overtog Godset, som hun i 40 Aar bestyrte. Hun var en ualmindelig dygtig og samtidig elskværdig Kvinde, som var meget anseet og afholdt ikke mindst af sine Undergivne, som hos hende altid fandt Hjælp og Trøst. Hun gik derfor under Navn af „Moderen paa Klostret".

PORTAL

Under Sakristiet i Rissen gamle Kirke havde Assessor Henrik Horneman ladet mure en Gravkjelder for sig og Familie, og her blev ogsaa hans, Hustruens og seks Børns Ligkister indsat. De blev aabnet i 1880, og det viste sig da, at Ligene i den torre Luft i de dobbelte Kister havde holdt sig saa forbløffende godt, at Ligheden med de paa Gaarden værende Portræter viste sig umiskjendelig. Da Kirken i 1888 blev nedrevet og Gravkjelderen igjenfyldt, blev Kisterne staaende og saaledes begravet paa sin gamle Plads. Nu har Familien sit eget Gravsted paa Gaarden. Det ligger paa den gamle Kirkegaard, og her har den nuværende Eiers Bror, Ingenior Christian Horneman, ladet mure en Gravkjelder for sig og Familie.

Efter Fru Saras Dod gik Reins Kloster over til Sønnen, Justitsraad Henrik Horneman, som var gift med Abel Margrethe Hersleb. Justitsraaden var en meget driftig Mand, som indlagde sig stor Fortjeneste af Eiendommens Forbedring og Opdyrkning. Hans Virksomhedstrang ytret sig særlig i Retning af Anlæg af Sag- og Kvernbrug, hvorsomhelst der var Udsigt til at kunne faa istandbragt saadanne. At han i denne Henseende maa have gaaet meget vidt, kan man slutte deraf, at efter Traditionen pleiet Bonderne, naar de var forkjølet og havde Snue, at sige til hverandre: „Du maa passe dig, at ikke Justitsraaden faar se dig, for da kommer han til at anlægge et Sagbrug under Næsen din!“

INDKJØRSELEN

Justitsraad Horneman var en Mand med alsidig Dannelse og mange Interesser. Han samlet et meget stort Bibliotek og anlagde i Parken paa Reins Kloster en Dyrehave og Fiskedamme i Terrasseform. En større Del af Biblioteket findes fremdeles paa Klostret.

Ved Justitsraadens Død overtog hans ældste Søn, Henrik Horneman, Reins Kloster, mens det vidstrakte Leilændingsgods blev delt mellem ham og hans to Brødre, Eidsvoldsmanden, Assessor Christian Hersleb Horneman og Cand. jur. Ebbe Horneman.

Da Henrik Horneman i 1838 døde ugift, blev hans ældste Bror, Assessor Christian Horneman Klostrets Eier. Men Assessoren var Embedsmand med Liv og Sjæl. Han bodde derfor Sommer som Vinter i sin Gaard i Trondhjem, helt optaget af sine Embedsforretninger. Til den Grad lagde disse Beslag paa hans Tid, at han, skjønt meget interesseret for sit Gods, helt og holdent overlod dets Bestyrelse til sin dygtige Hustru Fredrikke, som med den største Hæder skilte sig fra sit ingenlunde lette Hverv. Hun var Datter af Generalmajor Johan Thomas Horneman, som var bekjendt for sit ualmindelig humane og elskværdige Forhold til sine Underordnede. Der fortælles saaledes om ham, at da han ved Hjemkomsten en sildig Aften fandt Skildvagten sovende i Skilderhuset, gik han hen, klappet ham paa Skulderen og sagde humoristisk: „Tænk, om Løitnanten nu var kommet og havde seet dig!“ hvorpaa han rolig gik ind.

Fru Fredrikke var som nævnt en usedvanlig dygtig Klosterfrue og en meget repræsentativ Vertinde. Om Sommeren bodde hun med sine Børn paa Klostret, hvor der var mange

GAMMELHAVEN

Gjester. Det var især Ungdom, som vanket der, og som fyldte det gamle Herresæde med Liv og Lystighed.

I 1833 rammet en frygtelig Sorg den ellers saa lykkelige Familie. Om Sommeren det Aar var deres 20-aarige Datter Abel Margrethe med sin Forlovede, Prokurator Nannestad, paa Besog paa Austraat. Den livlige unge Pige vilde endelig op i det hoie Taarn. Sammen med sin Forlovede klov hun op til overste Afsats, hvor der kun var Bjelker uden Gulv. Trods Advarsler hoppet hun fra den ene Bjelke til den næste med det Resultat, at hun styrtet ned og slog sig ihjel paa Stedet. Hendes Forlovede blev senere gift med Sosteren, Frøken Fredrikke Horneman. Deres Datter Marie er den nuværende Husfrue paa Klostret.

Assessor Christian Horneman overdrog i 1851 Reins Kloster til sin ældste Son, Prokurator, senere Justitiarius Robert Nicolay Horneman, som blot beholdt det til 1864, da han solgte det til sin Fætter Thomas Ebbesen Horneman. Prokurator Horneman var ikke uddannet som Landmand, men var levende interesseret for sit store Gods, som han selv bestyrte. Han var en sjelden god og human Husbond, hvorfor „Han Robert", som han kaldtes, var meget afholdt af alle sine Undergivne. Han og hans Hustru, Fru Augusta, fodt Hofgaard, som endnu lever, var meget gjestfrie. Fru Augusta Horneman var baade en energisk og varmhjertet Husmor, hos hvem de mange Husmandskoner hentet baade Raad og Trøst i mangen snæver Vending. Som et slaaende Bevis paa hendes Interesse og Dygtighed kan anføres, at hun selv var med i Fjoset og maalte Melken fra hver Ko, hvad der i hine Tider var temmelig ualmindelig.

I 1864 kjobte altsaa Thomas Horneman Reins Kloster. Han var uddannet som Landmand ved en svensk Landbrugsskole. Han drev Gaarden rationelt og indforte mange Forbedringer. Thomas Horneman var en sterkt interesseret Kommunemand, som i en Aarrække var Medlem af Herredsstyret og i to Aar Bygdens Ordforer. I hans Tid blev der af „Det kgl. Selskab for Norges Vel" oprettet en Meieriskole for Sondre Trondhjems Amt paa Gaarden. Den blev drevet i en Aarrække, men er nu nedlagt. Thomas Horneman

var gift med sin Kusine, Frøken Sara Horneman, Datter af Assessor Horneman. Ogsaa i deres Tid førtes der et stort og meget selskabelig Hus paa Klostret.

I 1895 overdrog Thomas Horneman det gamle Gods til sin Søn Fredrik Horneman, som nu er dets Eier. Han er ogsaa uddannet som Landmand og meget interesseret for sin Fædrenegaard, som han selv har drevet lige til i Aar. Men af forskjellige Grunde, specielt de vanskelige Husmandsforhold, har han nu antaget Forpagter. Fredrik Horneman er en meget benyttet Kommunemand. Af Herredsstyret har han været Medlem i hele 25 Aar, hvoraf flere Aar som Ordfører og Viceordfører. Hans Hustru er som nævnt Frøken Marie Nannestad. Sommeren 1904 feiret de Slegtens 200-Aars Jubilæum paa Klostret med en smuk og minderig Familiefest, hvorved den store Slegt var talrig repræsenteret.

Det fordums Reins Kloster var en Træbygning. Af denne findes der nu ikke mere Levninger. Derimod staar der inde i Gaardsrummet Ruiner af Klosterkirken, som var af Sten. Forud for Klostertiden maa der have været en muret Borg, for ved Gravningen til den nuværende Hovedbygning fandtes i Bunden Grundmure, som var altfor massive til at danne Grundlag for Klostrets Træbygning. Før den nuværende Hovedbygning opførtes, havde Reins Kloster et Vaaningshus, som i 1868 blev nedrevet paa Grund af Alderdomsskrøbelighed. Naar det var opført, vides ikke med Sikkerhed, men det var flere Hundrede Aar gammelt. Det indeholdt Svalgange, blyindfattede Vinduesruder, Træsøiler og Bilæggerovne m. v. I Dagligstuen var et Karnap, som dannet et Slags Høisæde. Som Bevis paa gamle Dages Tarvelighed og primitive Forhold kan anføres, at der fra Indgangshallen ikke fandtes nogen særskilt Adgang til Stuen, saa Adkomsten dertil var gjennem Kjøkkenet. Dette Forhold blev ændret, da Reins Kloster modtog Besøg af en af de danske Konger. Forat Hans Majestæt ikke skulde være nødt til at gaa gjennem Kjøkkenet, blev der sat en Dør ind til Stuen. Endvidere berettes, at et af Værelserne fuldstændig manglet Vindu, og at i dette Mørkekammer fødte Fru Sara Horneman („Moderen") sine 11 Børn.

I Begyndelsen af 1860-Aarene blev der foretaget Udgravning af Klosterkirkens Grundmure. De ledededes af Løitnant, senere Major Krefting, som har indlagt sig saa stor Fortjeneste af Trondhjems Domkirkes Restaurering. Ved den Leilighed blev der i Gruset fundet flere Skeletter. Paa en af de fornemste Pladse under Koret laa Skelettet af en meget stor Mand, som man har antaget for Hertug Skule. Senere er der ved Udgravning ogsaa fundet en Mængde Skeletter, som var begravet paa Fjeldet under Kirkens Gulv, uden at man kan se Spor af, at de har været lagt i Kister.

Den nuværende store Hovedbygning er opført i 1866 af Thomas Horneman paa det gamle Klosters Tomt. Den ærværdige Klosterkjelder findes endnu og er fremdeles i Brug. Bygningen ligger paa en ca. 100 Fod høi Fjeldknaus. Inde paa Gaardspladsen er der en ældgammel Brønd, som springer ud af en Sprække i Fjeldet.

Reins Kloster gjemmer fremdeles en hel Del gamle Sager. Ved Indkjørselen ligger saaledes to store Løver, hugget i Sandsten, som Justitsraad Horneman i sin Tid fik fra Holland. Blandt de interessanteste Ting er det ovennævnte Skjøde, som er udstedt af Christian V i 1675. Det er skrevet paa 15 Pergamentsblade, indbundet i presset Skindbind og med det kongelige Segl (rødt Voks i Sølvkapsel) hængende i en Sølvsnor. Ogsaa en større Del af det Hornemanske Bibliotek findes som nævnt paa Klostret, som ligeledes rummer et helt Galleri af gamle Aneportræter, lige fra Stamfaren Henrik Horneman, som var født i Flensburg 1644, og hans Hustru Anna Tønder, Datter af Borgermester Tønder i Trondhjem. Paa Portrætet sees hun at bære et kugleformet Smykke, som endnu opbevares i Familien. Af antike Møbler findes adskillige smukke og interessante. I Biblioteket

staar saaledes et udskaaret værdifuldt Egetræsskab med bibelske Motiver og hollandske Indskrifter.

Skjønt store Dele af Jordegodset i Tidens Løb er frasolgt, hører Reins Kloster til de største Landeiendomme nordenfjelds. Paa Godset, iberegnet Husmandspladsene, fødes 205 Kreaturer, 17 Heste og 150 Faar. Flere mægtige Kjæmpehoie og ikke mindst de gjenværende Levninger af Klosterkirken forlener Stedet med et ærværdig Præg, som de sidste Seklers Eiere med nænsomme Hænder og megen Pietet har vidst at bevare.

PARTI FRA REINS KLOSTER

ROSENDAL

I ensom Majestæt og med Glansen fra Middelalderens Riddertid over sin Saga ligger det ældgamle Rosendal i Kvinnherreds storslagne Bygd. Efter Halfs Saga har Bygden sit Navn fra Slaget mellem Kong Vikar og Kong Jøsur, hvor sidstnævnte med alle Herredets Bønder faldt, saa der kun blev Kvinder tilbage. Trang er Dalen, hvor mægtige Fjeldrygge kranser vernende den ærværdige Borg, saa Henrik Wergeland i sit Digt til gamle Baron Rosenkrone udbryder:

„Hans Rosendal er dybt nedsænkt;
det Fjeld er høit, som har den stængt!"

Som vældige Bolverker staar Melderskins og Malmangernutens Topper, men samtidig lukker de for Udsigten — og Solen. I et Par af Aarets Maaneder faar dens Straaler ikke spille paa Borgens Glar. Da er det dystert paa Rosendal. Og da kan Følelsen af Afstængthed falde trykkende. Men hvor er det til Gjengjæld vidunderlig om Sommeren! Hvor svarer ikke da Stedet til sit Navn! Da bugner Haven af de deiligste Roser, som altid har været Eiernes Stolthed. Og da frembyder den frodige Park med de mange sydlandske Trær og Busker en tropisk Løvrigdom og Pragt, man sjelden er Vidne til paa vore Breddegrader. De gamle Kroner speiler sig i smaa, kunstige Damme og Øer, hvoraf særlig en med sit af Slyngplanter dækkede Taarn bidrager til at forhøie Parkens Skjønhed. Lige udenfor Porten kneiser der et over 200 Aar gammelt Valnødtræ, som er en af Rosendals Seværdigheder. Stammen er ganske hul. Blot et tyndt Skal er tilbage. Og da Træet er fuldstændig

INDKJØRSELSPORTEN MED ROSENKRANTZERNES VAABEN

aabent til begge Sider, kan man se tvers igjennem det. Men trods dets Ælde og Skrobelighed er det meget kraftig og bærer en Mængde Valnodder.

Stamhuset Rosendal eller „Baroniet", som det endnu derborte kaldes, er ikke alene et af Landets ældste Herresæder, men formentlig ogsaa dets største. Salgsværdien af dets Jordgods kan efter nuværende Priser anslaaes til henimod halvanden Million Kroner. Bing beskriver i 1796 Godset saaledes: „Baroniets eller Stamhusets Hovedgaard har en besynderlig Situation. Thi de Egne, som ligge omkring Kirken og Gaardens Bygninger, Norden for en der løbende bred Elv, vise sig med dets mange jevne Agre og Enge trappevis over hinanden overmaade behagelig, og den underløbende Elv danner ligesom en Grav omkring en fortificeret Stad, derimod sees mod Østen og Sønden intet uden steile og nøgne Fjelde, uden Græs og Skov. Hovedbygningen er af meget tyk Grundmur med smaa Vinduer høit oppe paa Væggene. Den har kun een Port eller Indgang, igjennem hvilken man kommer ind paa en stor og firkantet Plads, paa alle Sider indesluttet af Gemakker og Værelser af 2de Etager; deraf den underste for Domestiquer, og den anden for Herskabet. Disse Værelser ere smukt betrækkede, og overalt sees Vaabener og andre Posturer i Gibs."

Ogsaa Digteren Hauch, som i sin Barndom tilbragte mange Aar i Kvinnherred, omtaler i sine „Minder fra min Barndom og Ungdom" Rosendal og dets Eier. Bogen er tilegnet Baron G. Hoff-Rosenkrone ved et langt Digt, hvoraf her gjengives følgende Vers:

„Du førte mig rundt i Dalen; jeg gjested Dit Slot,
Det stod saa fast som Fjeldet, og det var bygget godt,
Alle Tidernes Mærker havde Du trolig gjemt,
Skjønt Fortiden var forsvunden, var den dog ikke glemt."

Af Levninger fra de svundne Tider nævner han særlig et Par saaledes:

„Her var der opstillet et Skræmselsbillede, som skulde forestille en Træhest; det var sammentømret af tykke, rødmalede Bjælkestykker. Paa denne Træhest maatte de gjenstridige Bønder af og til sidde op at ride i de gamle Baroners Tid. Allerede i min Barndom stod den blot som et Minde om de svundne Tiders Barbari, og var i Rækker af Aar ikke bleven brugt; nu er den for længe siden taget bort, og den yngre Slægt har aldrig seet den.

Paa den nordlige Side af Qvindherreds Hovedkirke, nærved Alteret, er der bygget et Kapel, hvori de gamle Baroner ligge begravede i store Steenkister. I dette Kapel fandtes der i min Tid en aaben Kiste, hvori laa et Lig, som sandsynligvis ved Kunstens Hjælp var forvandlet til en udtørret Mumie. Denne Mumie ansaaes som en af Kirkens Mærkværdig-

heder, og Fremmede bleve tidt førte hen for at betragte den. Jeg gyste, hvergang jeg saae, at Kapellet blev aabnet, og dog fulgte jeg bestandig med, og kastede et Blik ned til den sorte Skikkelse i Kisten, derpaa skyndte jeg mig op af Hvælvingen, og var glad, naar jeg aandede frit igjen i det klare Dagslys. Nu er sandsynligviis den gamle Kiste bleven lukket, og den Døde har vel faaet Tilladelse til at ligge i Ro, uden at modtage flere Visiter af nysgjerrige Fremmede."

Vi forlader Kirken med det uhyggelige Gravkapel, som endnu findes, for nærmere at betragte den store hvide Hovedbygning med det ærværdige og enkle Præg. Den er opført af Ludvig Rosenkrantz i Tiden mellem 1661 og 1670. Tre Fløie i Forbindelse med en Mur danner en lukket Borg, hvortil man kommer ind gjennem ovennævnte gamle og vakre Jerngitterport, som bærer Familien Rosenkrantz' Vaaben tilligemed en latinsk Indskrift, som i Oversættelse lyder: „Bedre at do i Frihed end leve i Trældom." Ved Siden af Porten har Carl XV ridset i Muren „C 26 Juli 1856" til Minde om sit Besøg der. Borgens Indre er, som rimelig kan være, adskillig ændret og moderniseret. Nogle af Værelserne har dog bevaret sit gamle Præg, ligesom der findes en Mængde antike Sager og værdifulde Malerier. Af særlig Interesse er en pragtfuld Peis i Biblioteket eller „Statholderværelset", som det formentlig efter Statholder Vibe kaldes. Den bærer Aarstallet 1665, og paa Frisen over den er afbildet Kampen mellem Judith og Holofernes. En Dekoration med gamle Vaaben afslutter Udsmykningen af den sjeldne Kamin. Biblioteket er forøvrig i sin Helhed holdt i gammel Stil.

Rosendal Gods bestaar hovedsagelig af de tre Gaarde: Hatteberg, Mæl og Seim. Hatteberg hed oprindelig Hattarberg. 1ste Led er Genitiv af *hottr*, Hat, Tue, Top. Navnet er formentlig hentet fra en af Høiderne paa Gaarden. Mæl kommer af *melr*, Sandbakke, Seim af *seimr* eller egentlig *sæimr*, Sjøgaarden, af *sær*, Sjø, og *heimr*. I det 13de Aarhundrede var de tre Gaarde samlet under den mægtige Lendermand Gaut Jonssøn, men deltes ved hans Død mellem hans Børn og kom senere over paa fremmede Hænder, indtil de i 1644 atter samledes, som vi snart skal se, af Axel Mouat for siden uafbrudt at være forenet.

DEN RØDE SALON

De tre Gaardes særskilte Historie er i korte Drag følgende:

I Begyndelsen af det 13de Aarhundrede eies *Hatteberg* tilligemed Mæl og Seim af Lendermanden Gaut Jonssøn, hvis Søn, Gaut den yngre, tog den i Arv efter Faderen. I hans Æt gik Hatteberg fra Far til Søn indtil 1399, da Greip Ivarssøn, som var Sysselmand paa Færøerne, pantsatte den til Gaute Erikssøn Galtung. I 1412 overdrog han Gaarden til Svale Jonssøn, af den bekjendte Slegt Smør, der var gift med hans Frænke Sigrid

BIBLIOTEKET MED DEN GAMLE KAMIN

Gunnarsdatter Kane. Efter i et længere Tidsrum at have været i denne Families Besiddelse kom Hatteberg over til Fru Inger til Austraats Datterdatter, Anna Vincentsdatter Lunge, som var gift med Kristofer Svale. Fru Anna døde, og nogen Tid efter blev hendes Mand dræbt i Danmark, hvorefter Godset blev overtaget af hans Bror Mogens Svale, som gjorde sig berømt under Syvaarskrigen, hvorfor en Episode af denne blev kaldt „Svalekrigen". I Slutningen af det 16de Aarhundrede sees Hatteberg at være i Familien Bjelkes Eie, hvor det forblev indtil 1644, da Kantsleren Jens Bjelke, som var anseet for at være Norges rigeste Mand, solgte det til Axel Mouat.

Mæl gik derimod ved Gaut Jonssøns Død i 1270 over til Sønnen Finn Gautssøn, som ogsaa var Lendermand. Hans Sønnedatter Ingegerd eiet det i 1341. Men fra dette Tidspunkt er Mæls Historie i længere Tid indhyllet i Dunkelhed. Først i det 16de Aarhundrede dukker det atter op og nu i Familien Benkestoks Eie. I 1570 kom det til den bekjendte Befalingsmand paa Stenviksholm, Henrik Gyntersberg, som fik det med sin Hustru, Kristine Thronsdatter Benkestok. Det var han, som i 1564 forestod Trondhjems Forsvar mod Svenskerne paa en saadan Maade, at han mistet sin Forlening over Bakke Klosters Gods. Senere kom han dog atter i Gunst og fik nye Len. I 1584 pantsatte han Mæl til Christian IV's Svigerfar Ludvig Munk. Men da Gyntersberg omkring 1587 døde, indløste hans Svigersøn, den vilde Magnus Heinesson, Godset. Blot en stakket Tid fik han nyde godt af det, idet han for sine Voldsgjerningers Skyld faldt for Bøddelens Sverd i 1589. Hans Hustru og

Svigermor beholdt nu hver sin Del af Gaarden, som Axel Mouat ved Kjøb i 1642 og 1644 erhvervet sig.

Størst Interesse knytter sig til den tredie Gaard, *Seims*, Historie. Efterat den er blit skilt fra Hatteberg og Mæl eies den i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede af Thrond Sigurdssøn Rustung og derefter af hans Søn, den navnkundige Kristofer Throndssøn Rustung, som tog en fremtrædende Del i Reformationsbevægelsen herhjemme. Det var han, som hjalp Erkebiskop Olaf Engelbrektssøn til at flygte til Nederlandene. Det var ligeledes han, som, for at tage Hevn over Fru Inger Gyldenløve, gjorde Landgang og plyndret Austraat. Han stod i høi Gunst ved Hoffet; men da han endog dristet sig til at plyndre Utstein Kloster og brænde Bispegaarden i Stavanger, faldt han i Unaade. Senere blev han dog forsonet med sin Konge, saa han blev gjort til Næstkommanderende paa et Togt mod Nederlandene og forlenet med Godser baade i Danmark og Norge. Efter ham kom Gaarden til hans Datter, den bekjendte Anna Rustung, som endnu den Dag idag i Bygden gaar under Navn af „Skottefruen". Hendes Skjæbne, som er skildret af Ewald, er i høi Grad romantisk. Som ganske ung blev hun Jarlen af Bothwells Brud. Men troløs som han var, forlod han snart efter Anna, som derpaa vendte hjem. Et Pas, hun medbragte, var udstedt af selve Maria Stuart, som roser hende i høie Toner. Annas svigefulde Egtemand blev som bekjendt senere gift med Jane Gordon og, efter at være skilt fra hende, med Maria Stuart. Efter Marias Nederlag og Tilfangetagelse flygtet Bothwell og kom til Bergen som et dansk Krigsskibs Fange. Her mødte han sin fordums Hustru Anna, som ikke undsaa sig for at stævne ham for Retten. Resultatet af Rettergangen blev, at Jarlen forpligtet sig til at betale hende en aarlig Rente af 100 Daler og tillige give hende et af sine Skibe. Anna Rustung overdrog i 1607 Gaarden Seim til sin Søster Else, som blev gift med Skotten Anders Mouat. Deres Søn, Axel Mouat, arvet Seim, hvortil han som oven nævnt ved Kjøb føiet Gaardene Hatteberg og Mæl, hvorved det gamle Gods atter blev samlet, hvad det senere ogsaa har været.

Ved Axel Mouats Død i 1661 gik hans store Eiendomme over til Datteren Karen, som var gift med Generalkrigskommissær Ludvig Rosenkrantz. I 1661—1670 opførte han den store, men temmelig stilløse Gaard, som endnu findes omtrent uforandret. Rosenkrantz fik i 1678 Tilladelse til at ophøie sit Gods til Baroni. Efter ham eiedes det af hans to Sønner Holger og Axel. Den sidstnævnte var raa og drikfældig og dertil vanfør, saa han kaldtes „Baron Klump". Ved hans pludselige Død i 1723 (der fortælles, at han i Drukkenskab faldt ned gjennem et Hul i Bygningen og slog sig ihjel) blev Rosendal Kronens Eiendom. To Aar efter kjøbte Statholder Ditlev Vibe Godset, som nu tabte sin Barontitel. Han døde i 1731, og Godset solgtes da til hans Svoger, Geheimekonferentsraad Lercke, som i 1745 overdrog det til Sogneprest til Fane, titulær Biskop Edvard Londemann, i hvis Slegt det senere har været. Han var fra Island og i Slegt med Historieskriveren Tormod Torfæus.

Den 29de Januar 1749 adledes Biskopen under Navn af Londemann de Rosenkrone. Den 9de September samme Aar fik han Bevilling til af Rosendal at oprette et Stamhus for sine Efterkommere. Samtidig bestemtes det, at hvis disse uddøde, skulde Stamhuset tilfalde Kjøbenhavns Universitet (nu Universitetet i Kristiania).

Biskop Londemann døde 1749 og efterlod Rosendal til Sønnen, Statsminister Londemann de Rosenkrone, som i 1773 blev optaget i Friherrestanden og i 1779 fik Bevilling til at lade Stamhuset kalde Baroni som før Overdragelsen til Statholder Vibe. Rosenkrone blev ogsaa ophøiet til Greve, udnævnt til Geheimekonferentsraad og Ridder af Elefanten. Han døde i 1811 uden Livsarvinger. Ved Kongebrev af 1809 havde han faaet Bevilling til, at Stamhuset skulde tilfalde hans nærmest arveberettigede, som skulde føre Titel af Baron. I Henhold

DEN GULE SAL

hertil blev hans Søsters Sønnesøn, Major Christian von Hoff, Stamhusets Eier og fik Tilladelse til at kalde sig Baron Hoff-Rosenkrone. Han blev den sidste Baron paa Rosendal, idet Loven af 1821 ophævet Adelskabet i Norge. Ved hans Død i 1837 skrev ogsaa Wergeland:

Nu er der ei tilbage ved
vort Adelskab stor Ædelhed;
thi død er Rosenkrone.

Du gamle Bonde, haard og ru
som Folgefonden, græder nu;
thi død er Rosenkrone.

Efter hans Død gik Stamhuset over til hans Søn Markus Gerhard Hoff-Rosenkrone. Han var født i 1823 og var en ualmindelig evne- og kundskabsrig Mand. Men trods sin gode juridiske Eksamen og de sterkeste Opfordringer var han ikke at formaa til at tage Del i det offentlige Liv. Carl XV, der som nævnt i 1856 besøgte ham paa Rosendal, satte stor Pris paa ham og vilde have ham til Statsraad; men han undslog sig og foretrak at forblive paa sit elskede Rosendal, hvor han levet meget tilbagetrukket og tilbragte Tiden med omfattende Studier og Godgjørenhed. Især var han levende interesseret for Oplysningen i sin Bygd og skjænket rige Gaver til Skolen der. Han efterlod sig en Bogsamling, som er en af de største private i vort Land. „Baronen“, som han kaldtes, var en fornem Skikkelse, som alle saa op til med Respekt og Høiagtelse.

Markus Gerhard døde ugift i 1896, hvorfor Stamhuset gik over til hans Bror Herman. Denne var meget sygelig og førte en endnu mere tilbagetrukket Tilværelse. Da han i 1900 døde, ogsaa ugift, blev hans Søster, den danske Etatsraadinde Weis, Eier af Stamhuset. Allerede to Aar efter døde hun, hvorefter hendes Søn, Overlæge i Aarhus Chr. Weis, arvet Rosendal og fik Tilladelse til at antage Navnet Hoff-Rosenkrone. Han er en meget fremragende Læge, specielt Kirurg, og dertil en varmhjertet og for Godsets og Bygdens Vel sterkt interesseret Mand. Han og hans Frue bebor nu det gamle Herresæde, men ogsaa de er børnløse. De nærmeste Arvinger er Doktor Weis Hoff-Rosenkrones to Brødre, som begge er ugifte. Skulde den nuværende Eiers Slegt uddø, vil Rosendal altsaa tilfalde Universitetet i Kristiania.

DEN GAMLE GANG

RØD

„Fagre Rød!“ — Kort og træffende giver dette lille Omkvæd fra et Festdigt et fuldtonende Udtryk for hele den begeistrede og samstemmige Dom over Herresædet Rød i Berg ved Fredrikshald. For fager er i Sandhed Rød med sine maleriske Omgivelser, sit enkle og noble Præg og sin hjemlige Hygge. I en vidstrakt Park ligger den gamle Gaard, vernet og skygget om af mægtige Løvtrær. Haven med de brede Gange og de farvemættede Blomsteranlæg falder i Terrasser ned mod Fjorden, blot skilt fra denne ved Jernbanelinjen. Fra den øvre Terrasse har man en pragtfuld Udsigt over Havnen og Fjorden, mens i det fjerne Byen titter frem halvveis skjult bag „Rødsbjerget“.

Har Natur og Kunst saaledes i Forening gjort Rød til et af Norges vakreste Herresæder, rummer dets Historie med den lange Slegtstradition og de landskjendte Personligheder en smuk og interessant Herregaardssaga.

Meget langt tilbage naar Røds Annaler ikke. Den nævnes første Gang i 1593 under Navnet Rüdt, senere i 1604 og 1626 og derefter i et Skjøde af 1686 fra Admiral Bjelke til Christian V paa Os Gods, hvorunder Gaarden Rød havde hørt. Endvidere har man antaget, at den i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede eiedes af den bekjendte Familie Colbjørnsen. Traditionen beretter, at de ældste Huse paa Rød skriver sig fra deres Tid. Paa den østre Fløi staar ogsaa „Anno 1733“. Inden Midten af det 18de Aarhundrede kom Rød over til Familien Tank. Kjøbmand *Carsten Tank*, den første Tank, som eiet den, var nemlig gift med Mads Mortensen Wærns Enke, Karen Krabbe Colbjørnsdatter, hvis Far var Sogneprest til Sørum Colbjørn Torstensen, og hvis Mor var Datter af Ullensakers bekjendte Sogneprest, Kjeld Stub. Fru Karen var saaledes Søster af de berømte Søskende Colbjørnsen. Man ved ikke med

RØD MED OMGIVELSER

Efter Maleri af C. A. Lorentzen, „peintre du Roi“

RØGEVÆRELSE

Bestemthed, naar Carsten Tank fik Rød, men Sandsynligheden taler for, at saa skedde i 1738, da Peder Colbjørnsen døde barnløs. Familien Wærn har derimod hævdet, at Rød har været dens Eiendom og ikke Familien Colbjørnsens, og at den ved Mads Wærns Enkes Giftermaal med Carsten Tank kom over til denne Familie.

Slegten Tank, med hvem Røds egentlige Historie begynder, tilhørte en anseet Familie fra Haderslev, hvor Stamfaren var Borgermester.

Efter Carsten Tanks Død tilfaldt Rød deres Søn, Kjøbmand Nils Tank, som var gift med Sophie Cathrine Leuch, Datter af den kjendte Kristiania-Patricier Peter Leuch. Den nye Eier var en meget driftig Forretningsmand, som i 1752 anlagde et Sukkerraffinaderi, som efter at være drevet i en Aarrække i 1850 blev solgt til et Konsortium i Gøteborg. Senere kjøbte Saugbrugsforeningen det og omdannet Fabriken til Høvleri.

Allerede i Nils Tanks Tid sees Rød at have vakt almindelig Opmerksomhed. I „Topographisk Journal“ for 1795 skriver Told og Consumptions Inspecteur i Kristiansund F. M. Thue om Rød blandt andet: „en skjøn Gaard i Berg Sogn med smuk og kostbar anlagt Have. Ved Gaardens Forstrand indtage de fleste Skibe deres Trælastladninger og paa dens Grund er det store Sukkerhuus anlagt.“

Under Nils Tank forefaldt en romantisk, men saare tragisk Kjærlighedshistorie, som staar som et drastisk Eksempel paa hine Tiders strenge Principer. Tanks Datter havde forelsket sig i en Læge, men hendes Far modsatte sig Forbindelsen. Hun flygtet til Udlandet med sin Elskede, som var troløs nok til at forlade hende i Amsterdam, hvor hendes Bror, den senere Statsraad Tank, fandt hende og førte hende hjem. Imidlertid havde den grumme Far ladet et Værelse omdanne til Fængsel med Gitter for Vinduerne og sterke Slaaer for Dørene. Her blev den ulykkelige sperret inde, og ingen fik Adgang til hende. Gjennem en Glugge i Døren blev Maden skjøvet ind. For yderligere at bringe den efter Faderens Anskuelser forvildede til Alvor og Bod havde han over den ene Dør ladet male et Dødningehode og over den andet et Ur, hvis Viser stod paa 2 for at minde hende om det Klokkeslæt paa Natten, da hun var flygtet. Her sad nu det arme Væsen fængslet i flere Aar lige til Faderens Død. Da hun endelig slap ud, var hun saa medtaget baade legemlig og sjælelig, at hun ikke længe efter døde. I mange Aar stod hendes Værelse urørt og ubeboet. Og endnu er det med en Uhyggens Gru, at denne tragiske Historie berettes.

Ved Nils Tanks Død overtog hans Søn, Carsten Tank, Rød, som under ham havde sin mest lysende Storhedsperiode. Han var en meget dygtig og anseet Forretningsmand, som drev en ganske betydelig Trælasthandel og blev en stor Skogeier. Dels ved Arv og dels ved Spekulationer erhvervet han sig en meget anselig Formue, saa han endog sad inde med over 100 Eiendomme. Den evnerige Mand kom ogsaa til at øve stor Indflydelse paa Begivenhederne i 1814. Høit anseet som han var, blev han som bekjendt kaldet til Statsraad, men aftraadte faa Maaneder efter. Han var en af de ivrigste Deltagere i de Forhandlinger

HJØRNEVÆRELSE

med Sverige, der førte til Mossekonventionen. Med hans Fratrædelse som Statsraad var dog ingenlunde hans Rolle udspillet. Tvertom vedblev han med levende Interesse at deltage i det offentlige Liv. I en Aarrække var han Stortingsmand og i 1821 Stortingspræsident.

Statsraad Tank levet som „*grand seigneur*“, og der stod Glans ud fra hans Hjem paa Rød, hvor han i mange Aar førte et fyrstelig Hus og holdt aabent Taffel. Forholdene var i hans Tid yderst patriarkalske, og fra alle Hold blev der vist ham den mest udsøgte Opmerksomhed. Nytaarsdag var der stor Kur paa Rød, hvor Byens og Bygdens Honoratiores indfandt sig for at gjøre Statsraaden sin Opvartning. Alle, som kom og hilste paa ham, blev da indbudt til en udsøgt Middag. Det gjestfrie Hus havde ogsaa flere andre Festdage, som 2den April og St. Hansaften. Særlig var den sidste meget virkningsfuld. Om Kvelden toget Tank og Frue med Musikkorps i Spidsen og med alle sine indbudne Gjester op til „Rødsbjerget“, hvor der holdtes stor Folkefest med Baal, Fyrverkeri og Dans. Statsraaden lod da Smaapenge kaste ud til Mængden, som flokkedes om at opsamle dem. Ingen Standspersoner, som færdedes paa de Kanter, undlod at aflægge Rød et Besøg. Til de mindeværdigste Begivenheder hører Christian Augusts Ophold der. Sin sidste Nat i Norge tilbragte han nemlig paa Rød. Hans Smerte ved Adskillelsen fra Norge var saa stor, at et Lommetørklæde, han forglemte i sit Værelse, efter Beretningen var vædet af Taarer. Før sin Afreise skrev han paa Fjeldet i Parken:

C. A.
Norges Ven.

Statsraad Tank lod senere Navnetrækkene indhugge.

Ved Afskeden var saavel Prinsen som alle hans fremmødte Venner og Veninder ganske overvældet af Bevægelse, da han steg ombord i Tanks Seilbaad, som førte ham til Svinesund Sin Ridehest havde han foræret sin Vert til Erindring.

Tanks Søster var gift med Amtmand Hauch, Far af Digteren Carsten Hauch, som i 1803 besøgte Rød, hvorom han skriver: „Her var vor Moder født og her døde hun ogsaa. Dette Sted var for hende som et Slags Paradis, et forjættet Land, hvortil alle hendes Længsler pegede hen, og saaledes blev det ogsaa bestandig omtalt i vort Hus.“

Statsraad Tank var to Gange gift, første Gang med Frk. Leth, Datter af Borgermester Leth i Fredrikshald, anden Gang med Frøken von Cappelen, Datter af den rige Diderik v. Cappelen i Skien.

SALEN

Ved Siden af det storstilede og ceremonielle Selskabsliv paa Rød faldt Hverdagslivet der meget stille og enkelt. Om Vinteraftnerne blev hele Familien placeret rundt Bordet i Spisestuen med Statsraaden ved Bordenden. Der blev da bragt ind store Kvanta Korn, som alle maatte være med at rense. Til Belønning blev der bagefter trakteret med hjemmebagte Kager og Ribsvin.

Statsraad Tank havde mange Eiendommeligheder og smaa Svagheder, som i Regelen er Tilfældet med store Personligheder. Han vilde saaledes gjerne agere Musikskjønner og Violinspiller. Men han var saa umusikalsk, at det var en sand Lidelse at høre hans Præstationer. Alligevel maatte Gjesterne altid opfordre ham til at spille og livlig applaudere hans Spil. Naar Statsraaden om Formiddagen holdt paa at rage sig, maatte der herske absolut Stilhed i Huset. Lød der den mindste Støi, kom fluksens den nidkjære Jomfru Bentzen farende og bragte alle til at forstumme ved de Ord: „Hys! Statsraaden barberer sig!" Ligeledes maatte alt være tyst, naar Tank læste Fransk med sin Datterdatter Jomfru Jørgensen.

I mange Aar var det Tank'ske Handelshus et af Landets mest blomstrende og Herresædet Rød en Lykkens Bolig. Men ved Slutningen af 1820-Aarene havde Statsraad Tank under Pengereduktionens yderst knappe Tider lidt saa store Tab, at det høit anseede Firma kom i Vanskeligheder og maatte tilslut gjøre Opbud. I 1831 blev saa Rød sat til Auktion og kjøbt af Tanks Svigersøn, Kjøbmand *Peder Martin Anker*, i hvis Familie det senere har været. Statsraad Tank blev dog boende paa Rød til sin Død. Af Stortinget blev han i 1831 bevilget en Pension, som han kun nød et Aars Tid, da han allerede 1832 afgik ved Døden.

Røds nye Eier, Peder Anker, hørte til en velstaaende og anseet Kjøbmandsslegt. Ved Kjøbet af Statsraad Tanks Eiendomme, særlig de store Skoge, gjorde han en udmerket

SPISESTUEN

Handel, og ved sin store Forretningsdygtighed erhvervet han sig en betydelig Formue. Anker var to Gange gift. Hans forste Hustru var Statsraad Tanks Datter Dikke, hans anden Frøken Thrine Gloersen, Datter af Major Christian Gloersen. Han forte et meget stort og gjestfrit Hus, og i hans Tid var Oscar I og Josephine Gjester paa Rød. Senere har Carl XV og Dronning Louise med deres Datter, den nuværende danske Dronning, besogt det smukke Gods, ligesom ogsaa Oscar II gjentagne Gange og ligeledes Prinserne Carl og Bernadotte har været paa Rød. Grosserer Anker foretog i 1862 en storre Ombygning af den gamle Midtbygning, hvis Opforelsestid ikke er ganske paa det rene. Ved den Anledning blev ogsaa den store Havesal mellem de to herlige Drivhuse indredet. Af den planlagte Indvielsesfest blev der beklageligvis intet, idet Anker samtidig afgik ved Doden, og Salen saaledes fik sin Indvielse ved hans Begravelse. I hvor hoi Grad Anker var agtet og afholdt, viser folgende Sørgekvad, som M. B. Landstad skrev ved hans Død:

Der ligger en Gaard under Lide,
den fagreste nogen saa,
og der haver været stor Glæde,
men nu falder Sorgen paa.
Paa Rød der bode Herr Peder.

De Enker og Faderløse,
stungne af Modgangs Brodd:
„Er kun Herr Peder hjemme,
da fanger jeg Trøst og Raad."
Paa Rød der bode Herr Peder.

Fra By og fra fjerneste Bygder
der ginge mange til Rød,
de som rige Guds Gaver aatte,
og de som bar frem sin Nød.
Paa Rød der bode Herr Peder.

Herr Peder lagdes i sorten Jord,
det vil jeg for Sanning sige,
da blev der en Sorg saa viden om,
som ikke har havt sin Lige.
Paa Rød der bode Herr Peder.

Mistet har Halden sin gjæveste Mand,
og Norge en fuldtro Ven,
det give os nu den hoieste Gud,
vi havde fuldt op igjen.
Paa Rød der bode Herr Peder.

Efter Ankers Dod vedblev Rod at være Centret for den store Familie og den næsten utællelige Venneskare. Hans Enke, den dygtige og hjertevarme Fru Thrine Anker, var i enestaaende Grad afholdt og hoiagtet. Med overlegen Dygtighed og en vindende Elskværdighed forte hun alt i det gamle og smukke Spor og udfoldet en Gjestfrihed, som søger sin Lige.

I hendes Tid blev ogsaa Gaardens Udseende forandret, idet Vestfloien blev ombygget.

I 1893 havde den gamle Dame den store Sorg at miste sin Søn, den høit anseede og afholdte Grosserer og Stortingsmand Nils Anker, om hvem Jonas Dahl saa sandt og træffende skrev ved hans Baare:

Saa længe som Høstens Vinde
Rødsparkens Blade strø,
Skal signes Nils Ankers Minde.

Alderstegen afgik Fru Thrine Anker ved Døden i 1902 og stededes til Hvile under enestaaende Deltagelse.

VINDUSPARTI I SPISESTUEN

Rød gik nu over til Nils Ankers Søn, Godseier Peter Martin Anker, som fremdeles er det gamle Herresædes Eier. Ogsaa under ham er den gamle Bygning undergaaet en større Ændring, idet han har ladet fire Værelser omdanne til en rummelig Hal med rigt og originalt Udstyr af Vaaben og Gevirer. Paa den smukkeste Maade opretholder Peter Anker Stedets bekjendte gjestfrie Traditioner. Tillige sidder han i en meget stor og omfattende Virksomhed. Røds Gaardsbrug er derimod ikke meget betydelig. Sammen med Naboeiendommen Glenne, som Anker har kjøbt, udgjør det ca. 220 Maal Indmark, hvor der fødes 30 Kreaturer. For Tiden drives det ved Forpagter. Tomterne og Bryggerne nede ved Havnen er bortleiet til Saugbrugsforeningen, som herfra udskiber store Trælastbeholdninger. I Sæsonen ligger her ofte over 20 Skuder og indtager Last, saa der da er meget Liv og Rørelse. Ankers væsentligste Eiendomme bestaar af vidtstrakte Skoge. For en liden Del ligger de i Berg, men hovedsagelig i Aremark og forøvrig ved Fredrikshaldsvasdraget. Skogkomplekset omfatter ikke mindre end 31 Opsiddere, som bor paa større og mindre Gaarde. Det huggede Tømmer føres gjennem Damme og Render ned til Fredrikshaldsvasdraget, hvor Saugbrugsforeningen modtager det til videre Forsendelse og Forædling.

I de store Skoge har Anker, som er en af Landets mest kjendte Jægere, et ypperlig Jagtterræn, hvor han hver Høst fælder adskillige Elge. Ialt skal han have henved 100 Elgliv paa sin Konto. I 1908 skjød han en Elg, som var saa mandevond, at den satte hele Fredrikshalds Omegn i Skræk. Da han har udsat Ekstrapræmier for Høg og andre Rovdyr, er Fuglebestanden i hans Skoge enestaaende rig. I Røds Have har den nuværende Eier ladet foretage en Indhegning som Begyndelse til en Dyrepark. I Peder Anker seniors Tid var der en Bjørnehule med en levende Bjørn, et Fuglebur med Aarfugl samt en merkelig Kuriositet: „Træhytten med Eremiten". Eremiten var en Træfigur med Mekanik. Ved et Tryk paa Mekaniken reiste Fyren sig og bukket dybt. Ved Synet af den blev en Tjenestepige saa forfærdet, at hun fløi lige ned i Dammen, hvor hun med Nød og neppe reddedes.

Paa Gaarden „Sund" ved den maleriske Aspernsjø har Anker en liden Jagtvilla med pragtfuld Udsigt og en udsøgt Hundegaard. Her laa i 1905 et Kompani af Smaalenenes Bataljon i Kvarter og reiste da som Minde en høi Stenvarde med et Skjold paa Toppen.

Røds Haller rummer ogsaa mange og stolte Jagttrofæer, hvoriblandt en udstoppet Kjæmpebjørn, et af de største Eksemplarer af Skogens Konge, som vel er antruffet her i Landet. Den blev skudt af Anker og Verkseier Berg i Valders, hvor den havde huseret stygt blandt Buskapen og været til Skræk for Befolkningen i Miles Omkreds. Nu har den faaet en fredfuld Bestilling, idet den er taget i Oplysningens Tjeneste, og staaende paa to i Hallen

FRA GAARDSPLADSEN

holder den et elektrisk Blus i sine Forlabber. Et Par smaa udstoppede Bjorneunger, en lang Række af Elg- og Renshorn og mangfoldige udstoppede Fugle bærer noksom Vidnesbyrd om den forrige og den nuværende Eiers store Nimrod-Egenskaber.

Paa Peter Ankers Arbeidskraft er der ogsaa udenfor hans egen private Bedrift lagt adskillig Beslag. Han er saaledes Formand i Smaalenenes Skogselskab, Direktor i Saugbrugsforeningen, Haldens Bomuldsspinderi og Ankers Træsliberi. Endelig bor det ogsaa omtales, at han var den første i Smaalenene, som oprettede Skogbrandstation paa sin Eiendom. Efter hans Initiativ er senere etableret Skogbrandstationer over hele Smaalenene.

Godseier Anker, hvis første Hustru var den begavede Forfatterinde Nini Roll Anker, er nu gift med sin Kusine Borghild Anker, en Datter af Grosserer Chr. Anker paa Refne.

Det er ikke blot de skjonne Omgivelser og det statelige Ydre, som har skaffet det gamle Herresæde Betegnelsen „Fagre Rød!" I endnu hoiere Grad er det dets smukke og harmoniske Indre med det lune og hjemlige Præg. Det rummer ogsaa en usedvanlig Rigdom paa smagfuldt Indbo, Kunst- og antike Sager, og alt er ordnet med den fineste Forstaaelse og Sans. Der er store og værdifulde Malerier af vore forste Kunstnere, Portræter af mange af Eierens Aner, saaledes af Sogneprest Colbjørn Torstensen og hans Hustru, Medlemmer af Ankerslegten m. fl., der er kostbare gamle Kobberstik efter franske Mestre, hvoriblandt særlig et har sin store Interesse. Det forestiller Napoleon den store. Den franske Kobberstikker havde lovet det til den, som forfattet den bedste Vignet til Billedet. Bernt Anker skrev da:

La plus grande nation jura sur ses Autels
De cherir ce Héros le premier des Mortels.

Hans Devise blev tildelt Prisen, og saaledes kom dette Billede til Familien Anker.

Af gamle og interessante Vaaben har Rød en righoldig Samling fra længst forsvundne Tider lige til vore Dage. Perlen blandt disse er utvilsomt en Sabel, som har tilhort selve Tordenskiold. Ogsaa om en anden Sjøhelt, Cort Adeler, har Rod interessante Minder. I Hallen staar der nemlig en Træfigur, en Negergut i Legemsstorrelse. Efter Beretningen havde Cort Adeler en saadan i sin Tjeneste. I et Slag dækket han sin Herre og modtog i hans Sted den dræbende Kugle. Som et Æresminde lod saa Sjohelten den lille Neger

forevige. En stor Skibskiste med Messingbeslag, som findes paa Rød, skal ogsaa have tilhørt Cort Adeler.

At opregne alle de bemerkelsesværdige Ting paa Rød vilde føre for vidt. De her omtalte viser tilstrækkelig, hvilken interessant Samling det rummer.

Som nævnt har Rød modtaget mange Besøg af Medlemmer af vort forrige Kongehus. Men ogsaa vort nye Kongehus har gjestet det skjønne Patriciersæde. Den 14de Juni 1909, da Kong Haakon og Dronning Maud aflagde officielt Besøg paa Fredrikshald, var de Gjester paa Rød, og allerede i Juli samme Aar, da Kongen befór Fredrikshaldsvasdraget, kom han did igjen paa Besøg.

I VINTERHAVEN

STORHAMAR

Der falder sterke Streif af Sagas Glorie over Storhamar Gaard. Og det til Trods for, at den ikke engang nævnes i Sagaen. Men paa dens Grund laa det gamle Hamar, „Oplandenes Dronning", med dets berømmelige Domkirke, Bispegaard, Lagmandens Residens, Kloster og Kirker. Det er det gamle Hamar eller Hammer, som med sine Ruiner og historiske Minder endnu kaster sit hildrende Skjær over Gaarden.

Staden Hamar, eller Hammer, blev anlagt under Harald Gilles Sønner ved Aar 1152, men allerede længe forud maa den have eksisteret som Markedsplads (Kaupang), da man har fundet Mynter, som er præget under Harald Haardraade (1046—1066) af en Olav paa Hamar.

Traditionen har forlenet Hamar med en Storstads Glans. Men nogen Storstad har Hamar i Middelalderen ikke været. End ikke engang en virkelig Kjøbstad var den i hine Tider, om der end har været megen Velstand, Liv og Rørelse, takket være de omliggende Distrikters Frugtbarhed.

Hamar nævnes første Gang i 1177, men da var allerede den navnkundige Domkirke bygget. Hamar Bispestol blev oprettet i 1152 ved Kardinal Nicolaus Brekspeares Besøg her i Landet, og kort efter antages Opførelsen af Kirken at være paabegyndt. I de Tider var Oplandene et af Norges vigtigste Centralpunkter. Did kom saaledes paa sine Ledingsfærder Kong Sverre gjentagne Gange og opholdt sig paa Hamar. I 1201 sees ogsaa Kong Inge at have været der. Julaften 1205 fik Hamar et celebert Besøg, idet to Reisende, Trond Prest og Erlend Husebye, bragte Sverres Sønnesøn, den lille, aarsgamle Haakon Haakonssøn og hans Mor Inga did. Da man ikke trodde Kongsbarnet i Sikkerhed der, blev

STORHAMAR GAMLE GAARD

Efter Maleri af Professor Gude.

RUINERNE AF DOMKIRKEN

han 2den Juledag ført videre til Lillehammer og Nidaros. Senere gjestet Haakon Haakonssøn flere Gange Hamar, ligesom ogsaa Skule Jarl ofte var der med sin Hær. Ogsaa Haakon V sees at have opholdt sig paa Hamar, og i 1449 fandt der en høitidelig Begivenhed Sted paa Hamar, da Karl Knutssøn den 25de Oktober blev hyldet som Konge af en talrig Forsamling.

Det gamle Hamar opnaadde sin fagreste Blomstringstid i det 13de og 14de Aarhundrede. Men med Katolicismens dalende Magt og Reformationens Indryk svandt den gamle Stads Glans. Dertil bidrog ogsaa andre tilstødende Omstændigheder. Den sorte Død, som i 1350 raste der, gav Byen det første Stød. Aar 1537 led Hamar ogsaa en ilde Medfart. Til Reformationens Gjennemførelse sendte da Christian III Ridderen Truid Ulfstand med Tropper til Hamar, hvor Biskopen Mogens Lauritssøn havde sluttet sig til Christian den II's Parti for at forsvare den katolske Kirke. Biskopen kunde dog ikke klare sig mod Overmagten, og den 22de Juni overgav han sig til Truid, som overleverte ham til Høvedsmanden Tord Rud, der ved den Tid var Lensmand der. Mogens Lauritssøn blev den sidste katolske Bisp i Hamar. Han førtes i Fængsel paa Sjælland, og Bispegaarden blev inddraget og gjort til Lensherrens Residens. Fra nu af tabte Hamar mere og mere sin Betydning. Men det værste Ulivssaar fik Byen under Syvaarskrigen. Særlig blev Aaret 1567 skjæbnesvangert for det gamle og historiske Sted. I Februar trængte Svenskerne under Johan Siggeson frem mod Hamar, der forsvaredes af Høvedsmanden Lange Urne, som den 13de Februar over-

VED STRANDEN

gav sig i Fiendens Vold. Ved den Leilighed blev Bispegaarden lagt i Aske og Domkirken sterkt odelagt. Den blev dog senere saavidt repareret, at den kunde benyttes en Tid fremover, men den forfaldt stadig mere og mere, indtil den helt sank i Ruiner, hvoraf der endnu findes de sparsomme, men berommelige Levninger paa Storhamar.

Til det gamle Hamars Saga knytter sig endnu et historisk Minde. Det skriver sig fra 1507 under Herluf Hyttefads Opstand. Hamarbispen Karl Jensson blev mistænkt for Delagtighed i Opstanden. Hertug Christian kaldte ham derfor til sig til Sarpsborg, men Biskopen ante Uraad og forsogte at frelse sig ved Flugt. Han blev dog fanget og fængslet. Hertugen indfandt sig derefter ved Hamar, hvor han ved List blev Herre over Bispegaarden, som aabnet sine Porte for ham.

Vi gaar nu over til at behandle Gaarden Storhamars egentlige Historie.

Storhamar ligger i Vang ved en fremspringende Odde med herlig Udsigt over Mjøsen. Midt i Hjertet af det middelalderske Hamar ligger Gaarden. Lidt nordenfor viser Ruinerne, hvor Domkirken kneiste med sine Taarne og Spir. Ligeoverfor laa Bispegaarden, mens Korbrodregaarden, de ovrige Geistliges Bolig, havde sin Plads paa selve Storhamars Tomt, og Klostret antages at have ligget lidt længere nede ved Mjosen. Paa Grund af sin Beliggenhed og sine ældgamle historiske Minder staar Storhamar som en af vore navnkundigste adelige Sædegaarde. Navnet Hamar har den formentlig efter en i Nærheden værende Bjerghammer. Tillægget „Stor“ har den faaet i den senere Tid til Adskillelse fra Lillehammer.

Storhamar var oprindelig en af „Kongens mange Gaarde“, som i Regelen blev benyttet til Forlening. Ved Bispestolens Nedlæggelse blev ogsaa Bispegaarden lagt under Lensherren.

I 1545 sees Befalingsmanden paa Akershus, Peder Hansson, at have faaet Forlening paa „Hamer Gaard“ mod at holde den i Hævd. Fire Aar efter blev Gaarden givet til Christian Munk paa Betingelse af, at han skulde holde 20 „varagtige“ Karle, betale 100 Daler aarlig samt bygge og forbedre Gaarden. I 1551 fik Christian Munk ogsaa Mariaklostret i Oslo, men paalagdes samtidig at „færdiggjøre det Taarn, som staar paa Hamar Gaard“. Senere havde Jesper Friis, Kansler Peder Huitfeldt og Jorgen Rud Gaarden i Forlening. I al den Tid blev Storhamar drevet som en kongelig Ladegaard, som Bonderne skyldte „Øgt og Arbeide“, d. e. Kjøring og Gaardsarbeide. Dette Pligtarbeide, som faldt Almuen byrdefuldt, blev i 1633 forandret til en Pengeydelse, som er Oprindelsen til den endnu eksisterende Afgift, der er bekjendt under Navnet „Hamarskat“.

Christian IV overlod omkring 1640 Storhamar til Statholder Hannibal Sehested, som deraf oprettet en Hovedgaard. Som bekjendt skulde snart Sehesteds Magt dale, og i 1651 blev alle hans vældige Eiendomme, hvoriblandt Storhamar, inddraget under Kronen.

I nogle Aar blev nu Storhamar atter drevet for Kronens Regning, indtil det i 1675 gik over til at blive Privateiendom. Det Aar blev nemlig Storhamar med alle dets Rettigheder solgt til Andreas Tomloo i Hamburg. Han var gift med Anna v. de Wiele. Efter al Sand-

FRA GAARDSTUNET

synlighed har ikke Tomloo været Eneeier af Gaarden, idet saavel Fru Tomloos Slegtninge som Familien Marsellis antages at have havt Anpart i Godset.

Efter Tomloo sees Assessor Grønbeck i 1716 at have overtaget Storhamar for 23 000 Rdl. Assessor eller Kammerraad Grønbeck var en stor og mægtig Mand paa Oplandene. Foruden Storhamar eiet han ogsaa Grefsheim og var meget interesseret i sit vældige Landbrug. Han drev ogsaa Storhamar betydelig op. Hans Hustru var en stolt og myndig Dame, som tillige var bekjendt for sin Strenghed. Der fortælles som Bevis paa hendes Hovmod, at hun ikke ansaa Husmænd og Arbeidere for Mennesker, hvorfor hun ogsaa skal have været rent ud hadet af sine Underordnede, som benyttet enhver optænkelig Anledning til at ærgre hende og gjøre hende Livet saa surt som mulig.

Om Fru Grønbeck berettes ogsaa, at hun var saa mægtig, at Presten ikke maatte begynde Gudstjenesten i Kirken om Søndagene inden hendes Ankomst, da hun forlangte, at han skulde modtage hende ved Indgangen. Ogsaa mange andre Historier fortælles om Fru Grønbeck, som maa have været en merkelig Dame. Det gamle Mundheld „Naturen gaar over Optugtelsen“ skal saaledes skrive sig fra hende. Hun havde nemlig dresseret en Kat til at sidde og holde et Lys i sine Poter. Men en Dag blev Pus kjed af at agere Lysestage, slap Lyset og løb sin Vei, hvorfor Fruen skal have udbrudt: „Naturen gaar over Optugtelsen!“

I Grønbecks Tid modtog Storhamar et meget celebert Besøg, idet Christian VI og Sofie Magdalene i 1733 opholdt sig tre Dage paa Godset. Flere Mindetavler, som lige til den sidste Tid har været opbevaret paa Storhamar, bærer kuriose Indskrifter om det kongelige Besøg. Et Par af dem lyder som følger:

Glæd dig hver Moders Barn,
som boer ved Norges Floder,
du i saa god en Tid
fich see vor Dronning Moder,
den lange Øyens Lyst
for Elben, Havel, Spree,
fik Hedemarkens Mjøss
Omsider og at see.

Guds frøgt og fromhed
og hvad en Førstinde pryder
Gaf her for Landets Børn
en Glantzen Speil af Dyder
som hver en Nordmands Mund
med Sandhed maa tilstaae,
at Konger burde vist
af hendes Skjød udgaae.

Da Hammer var en Stad,
Kjøbmands- og Biskopsæde,
lod den sig tidt med Lyst af
Kongers Fod betræde.
Men da den askelagt
blev til en Bondebye
tog Fierde Christian
didind en Nattestid.

Men paa den Natteseng
Kom den i bedre Klæde,
Blev adlet i sit stov og
gjort til Herresæde.
Hvad vil man nu til
sist det gamle Hamar spaa,
Da Siette Christian her
Trende Nætter laa.

Fru Grønbeck overtog som Enke Storhamar og fortsatte Driften af Gaarden, som hun bragte til sin anden Mand, Assessor Jentoft, hvem hun ogsaa overlevet. Efter hendes Død gik Godset over til Nevøen, Kancelliraad Jens Grønbeck Wessel, som eiet Storhamar til 1791, da Krigskommissær Hetting kjøbte den for 24 000 Rdlr. Blot ni Aar forblev Storhamar i Hettings Besiddelse. Han gik nemlig fallit, og i 1800 blev Gaarden solgt ved Auktion til Sekretær F. Borchgrevink for 14 350 Rdlr. I hans Tid blev større Dele af Eiendommen frasolgt. Heller ikke Borchgrevink var istand til at beholde Godset, hvorfor det i 1831 ved Auktionsskjøde blev solgt for 11 000 Spd. til Generalmajor Meyer, som næste Aar overdrog det til Kammerherre, Generalmajor Erik Anker for 13 000 Spd. General Anker var en Mand med mange Interesser. Med stor Iver tog han sig af Gaarden, søgte med Forstaaelse og Pietet at verne om de gamle Oldtidslevninger paa Storhamar, utvidet og forskjønnet Haven og forbedret den gamle Hovedbygning, hvis Opførelsestid ikke med Sikkerhed kjendes.

Anker var gift med Frøken Sneedorff, i hvem han havde en begavet og meget interesseret Hustru. I deres Tid førtes et stort og gjestfrit Hus paa Storhamar. Blandt de mere celebre Festligheder kan nævnes Grev Peder Wedel-Jarlsbergs Bryllup med Frøken Hedvig Anker, og Maleren, Professor Gudes Bryllup med Frøken Betzy Anker.

Den gamle Storhamar Gaard, hvor General Anker bodde, var et meget eiendommelig Bygverk. Den alt andet end smukke Kolos rummet mange store og høiloftede Værelser. Ialt skal der have været omkring 30 saadanne. De laa ikke i Plan. Fra det ene Værelse førte et Par Trappetrin op til det næste. Det fandtes endnu Spor af svundne Dages Herlighed. Over Indgangen til den store Sal stod der saaledes med Guldbogstaver: *Kongens Forgemak*. Formentlig er det at føre tilbage til Christian VI's Besøg.

General Anker solgte i 1847 Storhamar til Proprietær Carl Krog, men forblev boende der til 1850. Krog betalte 23 000 Spd. for Godset. Han lod den gamle Hovedbygning nedrive, men inden nogen ny var opført, solgte han Eiendommen til et engelsk Selskab med Mr. Ricardo i Spidsen for 36 000 Spd. I dette Selskabs Tid blev Gaarden bestyret af en Mr. Rammel, som bygget den nuværende Gaard, men som forøvrig har gjort sig bekjendt af sin Vandalisme ved at indrede endel af Domkirkens ærværdige Ruiner til — Svinesti! Blot tre Aar beholdt Ricardos Selskab Storhamar. Fra dette gik Gaarden over til et andet engelsk Selskab med Samuel Peto som Leder og derefter til et tredie engelsk Konsortium. Under de engelske Selskaber blev adskillige Dele af Gaarden frasolgt, deriblandt Størstedelen af det bekjendte *Sagatun,* hvor Herman Anker oprettet sin Folkehøiskole.

DAGLIGSTUEN

Med 1876 oprinder en ny Tid for Storhamar. I det Aar blev det nemlig solgt til Cand. theol. *Ole Sandberg* for 58 500 Spd.

I Ole Sandberg fik Storhamar en evnerig og levende interesseret Eier. Skjønt uddannet som Teolog viste han sig som en ualmindelig praktisk og dygtig Landmand, som nød den største Anseelse. Han foretog mange Forandringer og Forbedringer ved Godset, utvidet Hovedbygningen og vernet om de paa Eiendommen værende gamle Mindesmerker. Han var gift med Frøken Peterson, en Datter af Konsul Peterson paa Moss, der endnu som Enke bor paa Gaarden.

Ole Sandberg afgik ved Døden i 1899, men to Aar forud havde han paa Grund af Sygelighed solgt Storhamar, med Undtagelse af Tomten i Byen, til sine seks Børn for 125 000 Kr. Af det gamle Gods har de seks Søskende Sandberg dannet et Aktieselskab, som ledes af Overretssagfører Hans Blom Sandberg og Kaptein og Stortingsmand Ole Sandberg. Som en merkelig, om ikke netop lys Kjendsgjerning ved Storhamars Historie kan det her noteres, at dette er første Gang, Gaarden er forblit i to Generationer i samme Familie, hvorfor den fuldstændig mangler Nutidstradition, ligesom den heller ikke rummer gamle Sager.

Skjønt store Dele af Storhamar efterhaanden er frasolgt, har Gaarden dog en Skyld af 125.76 Mark. Dens Indmark utgjør ca. 950 Maal, hvortil kommer Skogen med et lignende Areal. Til Gaarden hører fem Husmandspladse samt endel bortforpagtede Jordstykker. I de nuværende Eieres Tid har der ikke været holdt Melkekjør paa Gaarden, hvorimod der hver Vinter holdes ca. 50 Okser. Den gamle saakaldte Hamarskat eksisterer fremdeles som en Rettighed for Storhamar og svares af adskillige Gaarde i Vang.

Til Storhamars Saga knytter sig mange gamle Sagn. Nede ved Mjøsen springer der frem en Odde, som bærer Navnet Lobusodden. Den har ifølge Traditionen faaet sit Navn efter en Munk, St. Lobus, som fra denne Odde styrtet sig i Vandet og druknet der. Der berettes ogsaa, at Domkirkens gamle Klokker ligger paa Mjøsens Bund ret ud for Storhamar. Ved Svenskernes Anfald i 1567 skal de være blit skudt derud. Sagnet melder videre, at Klokkerne skal kunne loftes fra sin undervands Tilværelse af tre Brodre en Torsdag Aften, men dertil knytter sig den Betingelse, at de under Optagelsen maa bevare absolut Taushed. Der fortælles ogsaa, at tre Brodre, som foretog et Forsog, var lige ved at faa Klokkerne op, da den ene Bror udstodte et Raab, hvorpaa Klokkerne straks sank ned igjen til Bunden, hvor de fremdeles skal ligge. Et Uhyre af en Sjoorm, som i gamle Dage skal have vist sig i Mjosen, voldte stor Skræk og Forfærdelse blandt de omliggende Distrikters Beboere. Efter Beretningen blev der engang fanget et saa kjæmpemæssig Uhyre, at det viste sig ugjørlig at skaffe et Baal stort nok til at faa Kolossen opbrændt. Sluttelig ved endnu gamle Folk at fortælle om overnaturlige Væsener, som i fordums Dage skal have havt Tilhold paa Storhamar, og særlig om Nisser og Huldrer, som der har ovet sit Spil.

IDYL

TANBERG

Ringerike er en klassisk Bygd, hvorover Oldtidsbegivenheder kaster sit lysende Skjær. Her førte efter Sagnet Sigurd Hjort Sceptret, han, hvis Datter Ragnhild var Halvdan Svartes Hustru og Harald Haarfagres Mor. Aashild, en af Harald Haarfagres mange Hustruer, skal have været Ringerikshovdingen Ring Dagssons Datter. Olav den helliges Stedfar, Sigurd Syr, var Underkonge paa Ringerike, og hos ham blev Olav opforstret. Sagaen beretter om det stolte Indtog, Olav i 1015 holdt hos sin Stedfar, da han kom ridende med et Følge paa 120 Mand og saa blev hyldet som Konge paa Oplandene. Da Sigurd Jorsalfar og Eystein delte Riget, blev Eystein Konge paa Ringerike. Mangen Ledingsfærd har den vakre Bygd været Skuepladsen for i Borgerkrigenes Tid, og Ribbunger og Birkebeiner har her havt blodige Sammenstød. Og i den nyere Tid har Svenskerne under sine Indfald i Norge aflagt Ringerike Besøg, som hører til Egnens ærefuldeste Minder.

Som en værdig Repræsentant for de ringerikske Traditioner staar Gaarden Tanberg i Norderhov. Myte- og sagnrig er ogsaa dens Historie. Et dunkelt Sagn vil saaledes vide, at der engang skal have boet en Kong Tane paa Gaarden. Om ham berettes, at han laa i Feide med Kong Veine paa Nabogaarden Veien, og at han først beseiret ham paa Tanbergmoen, men at han senere tabte og faldt paa Veienmoen, da han angreb Kong Veine paa hans egen Grund. Som Stadfæstelse af denne Mytes Sandhed har man anført de mange Gravhauger, som findes baade paa Tanbergmoen og Veienmoen. Fra denne apokryfiske Kong Tane har man ogsaa villet udlede Gaardens Navn. Men visselig med Urette. Tanbergs oprindelige Navn var *Thornberg*, Bjerget med Tornebuske. Til yderligere Bevis herpaa kan anføres, at i Beretningerne om Alf Jarl er Gaarden nævnt ved sit latinske Navn:

FRA GAARDSPLADSEN

„Mons Spinæ“, d. v. s. Tørnebuskens Bjerg. Senere sees Thørnberg at være forandret til Thønberg og endelig til Tanberg.

Frit og høinet ligger Tanberg i Norderhov. En pragtfuld Udsigt har den øver den fagre Bygd, øver Tyrifjorden med det bagenfor liggende Modum, over Krokskogens størslagne Høidedrag paa den ene Side og Holleia og Telemarksfjeldene paa den anden. Paa Tanbergs Grund findes en liden, birkeomkranset Høi, „Stavhella“ eller „Stafella“ kaldet. Efter Sogneprest Rynning skal dens Navn skrive sig fra Runestavene paa en Sten, som endnu findes paa Øvre Tanberg. Indskriften er i Oversættelse denne: „Her hviler Guttorm sleiker. 25de April er hans Dødsdag.“ Høien har Ord for at være „det vakreste Sted i Nørges Dalbund“. Man antager, den har været et gammelt Tingsted. I den nyere Tid har den været Scenen før flere større Stævner. Her høldt Grundtvig ved det første Studentermøde en bevinget Tale, hvørunder han af Naturens betagende Skjønhed blev henrevet til den høieste Begeistring. Her har øgsaa de seneste kristelige Studentermøder nydt uforglemmelige Øieblikke. Og endnu er „Stavhella“ et stadig Samlingssted før Bygdens 17de Mai- og lignende Følkefester.

Tanbergs Glansperiode falder i Middelalderen. Den var da et samlet Brug og Sædet før en gammel øg berømt norsk Æt. Dens egentlige Histørie begynder ømkring Aar 1233. Da sad den mægtige Høvding og Lendermand Alf af Thornberg som dens Eier. Ved sin Persønlighed øg sine store Familieførbindelser hørte han til Landets gjæveste Mænd. Alf var nemlig gift med Ingeborg fra Reine, Baard Guthørmsens Datter. Hendes Mor var Datter af den velkjendte Lendermand i Valders, Erling paa Kvien. Det var saaledes høiførnemme Skyldførhold, Alf af Thornberg kom i ved sin Hustru, idet hun var Hertug Skules Søster, Kong Inge Baardssøns Halvsøster og Kong Haakøn Haakonssøns Drønning, Margrethes, Faster.

Alf af Thørnberg blev gift i 1220. Det gilde Bryllup stod i selve Køngsgaarden i Bergen, og blandt Gjesterne befandt sig saavel Køng Haakøn søm Hertug Skule.

Da senere Spliden mellem Haakøn og Skule øpstød, tog Alf sin Svøger Skules Parti øg blev en af hans Hærførere. I 1239 var han saaledes tilstede i Nidaros, da Hertugen antøg Kongenavn, og i 1240 deltog han i Slaget ved Laaka paa Rømerike, hvor Skule seiret over Haakøn. Her faldt hans Bror Kolbein. Alf døde 1278.

Den næste af „Herrerne til Thornberg“ var Alfs Søn Erling med Tilnavnet „den unge“. Han var Sysselmand i Borgarsyssel, som han visselig ogsaa blev forlenet med. Erling Unge stod som en af de fornemste Lendermænd under Kongerne Haakon, Magnus og Erik. I 1261 nod han den Udmerkelse at overvære Kong Magnus' Bryllup i Bergen, og ved Kroningen bar han det ene Scepter. Han var med paa Kong Haakons Tog til Skotland i 1263, og han var nærværende ved Kongens Død den 16de December s. A., ligesom han var blandt dem, hvem det blev betroet at overføre Liget til Bergen. Til Erling Unge tog ogsaa den svenske Konge Valdemar Birgersson sin Tilflugt efter Slaget ved Hova i Vestergötland, og til hans Varetægt betroet Kongen sin Søn Erik, som fulgte ham. Da Erling giftet bort sin Datter Ingebjørg med Kansleren Thore Haakonsson, vederfores der ham den Ære at have Kong Magnus som en af Bryllupsgjesterne. I 1283 afgik den høit anseede Mand ved Døden.

Den mest navngjetne af „Thornbergmændene“ var Erlings Søn Alf, som gik under Navn af „Mindre Alf“ eller „Milder Hr. Alf“. Hvilket af de to Navne er det rette, kan ikke med Sikkerhed afgjøres. Det antages dog, at Udtrykket „Milder Alf“ er det oprindelige, og at det staar i Forbindelse med, at han efter sin Død af Almuen er blit opfattet som Helgen. Alfs Ry gik viden om Land. Af Samtidige blev der givet ham bl. a. saadant Vidnesbyrd: „Og efterdi hand var saa lyksalig udi Krig, at hand fik baade Skotland, Engeland, Danske- og Hanse-Stæder noch at tage vare; da beklaffede de hannem og sagde at hand var en Troldmand og udrettede sin Sag alt med Djevelens Kunst. Men af de vise Mænd var hand ikke holden for nogen Troldmand, men for en tapper, lyksalig Krigsmand.“ Om ham opbevares der ogsaa et Par kjendte Helteviser, hvoraf den ene begynder saalunde:

„Synden seile de tydske Mænd, alt baade med Miel og Malt,
Alven ligger ved Øresund, og tager det fra dennem alt.“

Og til ham skriver Magnus Ladulås: „Efterdi Gud har givet Dig saadant Held, at Dit Rygte er vide udbredt over mange Riger og Lande, Dine Venner til megen Glæde og Dine Fiender i Sandhed til Skræk og Angst, saa raade vi Dig, at Du ei foretager Dig noget ubesindigen og uden Overlæg, thi Du indseer selv, at de Anslag gaae bedst for sig, som man begynder med velberaadt Hu og Sind, paa det at din Ære, som Du med Rygtets Hjælp har faaet, ei skal ved noget Vanheld formindskes, og enddog nu alting gaaer Dig efter Ønske, saa fordrer dog Tingenes Orden, at Du maa gribe alting an med Forsigtighed.“

„Mindre-Alfs“ Løbebane begyndte 1276, og efterhaanden opnaadde han de største Hædersbevisninger. Han blev ophøiet til Jarl eller Greve og fik Borgarsyssel i Forlening, hvorfor hans Hovedopholdssted var Sarpsborg. Det var i Kampen med Hansestæderne, han især erhvervet sin Berømmelse som Sjøhelt. I 1284 krydset han i de danske Farvande, kapret mange Skibe, plyndret i Skaane og Halland og herjet Jylland med Ild og Sverd.

Ved Hoffet stod Alf Jarl i høi Gunst, og særlig var den mægtige Enkedronning ham bevaagen. I 1286 stod han paa Lykkens Tinde. Han blev da sendt i et Gesandtskab til England og Frankrige for at skaffe Penge og Tropper og vendte hjem med vel forrettet Sag. Kort efter Hjemkomsten skulde imidlertid hans Stjerne dale. Ved Enkedronningens Død tabte han sin bedste Støtte og dermed en stor Del af sin Indflydelse. Da han ovenikjøbet gjorde Oprør og fanget og dræbte sin Modstander, Ridderen Halkell Øgmunsson (Krøkedans), blev han erklæret fredløs. Han maatte saa flygte fra sin Borg ved Glommen, kom sig over Grænsen til Sverige og skjulte sig i et Kloster. Da Krigen mellem Norge og Danmark brød ud i 1289, kunde han ikke holde sig i Ro, men drog som Fribytter ud paa Eventyr og kapret i de danske Farvande. I 1290 blev han fanget af Danskerne i Skaane, hvor han forklædt som Messedreng var gaaet iland for at speide. Han blev gjenkjendt af

Danskerne, som tog en grufuld Hevn over ham. Han blev levende radbrækket og lagt paa Steile. To Aar efter blev hans Lig ført til Tønsberg og bisat.

Da han allerede nogle Aar før sin Død var erklæret fredløs, blev hans Gods, hvoriblandt Tanberg, inddraget af Staten.

Hvorvidt Alf Erlingsson var gift, var man længe i Uvished om. Traditionen vilde vistnok vide, at han havde efterladt en Datter Christina, som var gift med den fra Mordet paa Kong Erik Glipping saa sorgelig bekjendte Rane Jonsson, men nogen Sikkerhed herfor havde man ikke. Denne Tradition er nu blit bestyrket ved et Par Dokumenter i *Diplomatarium Norvegicum*, hvorved der ogsaa er kastet Lys over Tanbergs videre Historie. I det ene Dokument, som er et Brev fra 1390, forbyder nemlig Dronning Margareta sine Embedsmænd at befatte sig med Hr. Milder Alfs Gods, da hun har givet sin Frænke, Fru Christina (Niculasdatter), Enke efter Hr. Jon Hjerne, dette hendes Fædrenegods og Rane Jonssons Gods med al kongelig Ret.

Ved Dronning Margaretas Velvilje er altsaa Fru Christina Niculasdatter Hjerne kommet i Besiddelse af sit Fædrenegods, hvoriblandt Tanberg. Og hun maa efter Brevets Udtryk være en Efterkommer af Alfs Datter og Rane Jonsson. Hvem Fru Christinas Far, Niculas, var, kan ikke sees, ligesaa lidt som, hvorledes hun stod i Slegtskab til Dronningen. Hendes afdøde Mand var derimod Ridderen og Raadsherren Jon eller Jøns Hjerne af Slegten Baad. Deres Søn var formentlig Jon Hjerne den yngre, som ogsaa arvet Tanberg. Hans Søn Henrik Hjerne sees ogsaa at være kommet i Besiddelse af Godset; ti ved et andet Dokument af 1445 i *Diplomatarium Norvegicum* dømmer Kong Kristoffer og hans Raad mellem Hr. Kolbjørn Gerst og Hr. Henrik Hjerne, hvorved Tronbergh (Thornberg) tilkjendes Henrik Hjerne. Og den samme Dom stadfæster alle de „Breve og Artikler“, som Dronning Margareta gav Fru Christina, forne Hr. Jon Hjernes Moder (Jon Hjerne den yngres Moder).

I tre Slegtled maa altsaa Tanberg efter Alf Jarls Død have været i Familien Hjernes Eie. Men hvorlænge den er forblit i denne, eller naar den paany faldt tilbage til Staten eller Kronen, vides ikke. Sikkert er det, at den i lange Tider var offentlig Eiendom og blev drevet ved Bortbygsling.

Oprindelig var Tanberg et meget stort Gods, men i Tidens Løb er den blit delt i to Gaarde, Nedre Tanberg og Øvre Tanberg. Naar saa er skeet, vides ikke med Sikkerhed. Formodentlig har dette allerede været Tilfældet i 1460, da der i et Brev fra det Aar omtales, at Lagrettesmændene var forsamlet i den *vestre* Stuen paa Thornberge. Dette Brev er ogsaa blit anført som et Bevis paa, at Tanberg i gamle Dage har været Tingsted.

Det fordums Høvdingsæde Thornberg er altsaa blit delt i tvende Gaarde. Af disse vedblev Nedre Tanberg at være Statseiendom, først som geistlig Gods og fra 1791 som Chefsgaard, lige til den i 1892 blev solgt. Øvre Tanberg var derimod paa et langt tidligere Tidspunkt gaaet over i privat Eie. Den 14de November 1696 ser man nemlig, at Johan von Cappelen sælger denne Gaard til Anders Jørgensen „for en hvis Penge“. Og det oplyses, at Cappelens Svigerfar, Lauritz Lauritsen, har eiet den før ham. Efter at have gaaet gjennem flere Hænder blir Øvre eller Østre Tanberg i 1764 solgt af Løitnant Tanberg til Erik Olsen, som i 1788 fik sig overdraget Auktionsskjøde paa Gaarden for 602 Rdlr. Dermed er denne Gaard kommet over til en Familie, i hvis Besiddelse den forblev i omkring 150 Aar.

I 1795 skjødet Erik Olsen en Del af Øvre Tanberg til Sønnen, Gulbrand Eriksen, som senere indløste Resten af Gaarden ved Odel. Gulbrand Eriksen var en af Ringerikes mest fremtrædende Mænd og en Type paa en gjæv og dygtig Odelsbonde. Han deltog meget i det kommunale og offentlige Liv. Gjentagne Gange var han Stortingsmand, deriblandt som

BILLARDSALEN

Suppleant ved Amtmand Colletts Død paa Stortinget i 1827, som Carl Johan i Vrede opløste. Samme Aar var han med i den Deputation, som i Haab om at formilde Kongen blev sendt til Stockholm for at komplimentere ham i Anledning af Prins Gustafs Fødsel. Fra denne hans Færd fortælles flere karakteristiske Træk. Blandt andet skal han have indbudt Kronprins Oscar til at besøge sig paa Tanberg. Sikkert er det, at Oscar og Josephine i 1833 var Gjester paa Tanberg, hvor de ved Ankomsten blev beredt en smuk og eiendommelig Hyldest. Med sine to Hustruer havde Gulbrand Eriksen ikke mindre end 19 Børn. Foran Indgangstrappen havde han paa den ene Side stillet sig og alle Sønnerne, paa den anden Hustruen og alle Døtrene, hvorved der dannedes et levende Espalier. Hele Familien var klædt i hjemmevirket Vadmel og Værken. Da Kronprinsessen udtalte sin Beundring over det smukke Tøi, som hun ønsket sig Magen til, sendte Gulbrands Datter Else Marie et Kjoletøi, hun selv havde vævet, til Kronprinsessen, som til Tak herfor lod en Ordonnans overrække Giverinden et massivt Sølvbæger med følgende Indskrift: „*Til Jfr. Else Marie Tandberg paa Ringeriget. Fra Hendes kongelige Høihed Kronprindsessen 1834.*“ Efter Læsningen af Indskriften skal hendes Far stolt have udbrudt: „Ja, nu bærer Du Dit *Jomfrunavn* med Ære!“

Gulbrand Tanberg var en usedvanlig dygtig og sterkt interesseret Jordbruger. Der fortælles, at en Dag, som han gik og saadde Korn paa Marken, kom et Ilbud for at melde, at han havde faaet en Arving. „Hels a' Mor og si Tak!“ skal han lakonisk have svaret og rolig fortsat sit Arbeide. Lidt efter kom et nyt Bud for at melde, at der var kommet en Arving til. „Hels a' Mor og si, hu faar sætta paa den au!“ lød hans nye og fyndige Hilsen.

Gulbrand Eriksen var som nævnt to Gange gift. Hans første Hustru var Berthe Olsdatter Røising, hans anden Eli Eriksdatter Kihle. Hans Hjem var bekjendt for sin store Gjestfrihed. En diger Ølbolle, han havde faaet i Foræring, bar ogsaa følgende Devise:

„Paa Tandberg du stande skal.
Altid gjestfri er Gulbrands hal.“

Gulbrand Eriksen afgik ved Døden i 1848, 73 Aar gammel. Øvre Tanberg blev da overtaget af Sønnerne Ole og Erik, som dog ikke opholdt sig paa Gaarden, men havde sin Bolig i Land. Senere kom Øvre Tanberg over til Ole Gulbrandsens Søn Gulbrand Olsen Tanberg, som eiet den til sin Død i 1908.

Gulbrand Olsen var udstyret med rige Evner og stor Virketrang. Velvillig og interesseret som han var, kom han til at blive et ivrig Medlem af Kommunestyret, hvor han nedlagde et meget betydelig Arbeide. Han var ogsaa en dygtig Gaardbruger, men hans mange offentlige Gjøremaal kom til at stille hans Jordbrug i Skygge, hvad Gaarden tildels led under. Paa Trygstad oprettet han et velkjendt Sommerpensionat. Han var gift med en svensk Dame, Frøken Lina Jonn, som døde efter et Aars Egteskab. Da Gulbrand Olsen afgik ved Døden i 1908, blev Øvre Tanberg solgt til *Olaf Færden*, som i 1902 havde kjøbt den forrige Chefsgaard Nedre Tanberg. Disse to Gaarde, som i Middelalderen havde udgjort det klassiske Høvdingsæde Thornberg, blev altsaa nu atter forenet under samme Eier.

Mens, som vi har seet, Øvre Tanberg allerede i det 17de Aarhundrede kom over i Privates Eie, vedblev Nedre Tanberg at være Statseiendom endnu i et Par Hundrede Aar. I dette Tidsrum falder Svenskernes berømmelige Besøg paa Norderhov. Thomas Syversen var Opsidder paa Nedre Tanberg, da Oberst Löwen den 28de Marts 1716 rykket med sine Dragoner ind paa Tanberg, Honen og Prestegaarden. Obersten selv tog ind paa Prestegaarden, hvor han blev overrumplet og fanget af Nordmændene under Oberst Øtken. 30 Svensker blev dræbt og 170 fangne. Endel „retirerede paa Hosesokker op til Tanberg". I Nattens Mørke begav de sig paa Flugt den samme Vei tilbage, som de var kommet fra, skriver Foged Wiel i 1743.

Ved Reskript af 2den September 1791 blev en Del Gaarde udlagt til militære Chefsgaarde. Deriblandt var ogsaa Nedre Tanberg, som nu i hundrede Aar kom til at staa som militær Embedsbolig. De mange og ofte unge Officerer, som der færdedes, kastet et eget Skjær over Stedet, og endnu gaar der paa Ringerike Frasagn om det brogede og glade Liv, som i mange Stykker minder om Selma Lagerlöfs Skildringer i „Gösta Berlings Saga". Særlig berettes der adskillige Træk fra Oberstløitnant, senere Generaladjutant Heinrich Dunkers Tid. Han havde Chefsgaarden Tanberg fra 1803 til 1833. Dunker var født i Hessen, hvis Kurfyrste gav ham Anbefaling til den dansk-norske Konge, som sendte ham til Norge. Oberstløitnanten skrev sit Navn D'Unker, senere er det blit forandret til Dunker. Han var en meget stram Militær af temmelig kolerisk Temperament. Naar han blev heftig, skjeldte han paa Tysk, og om han da brugte meget sterke Udtryk, saa forfeilet de sin Virkning, da ingen forstod et Ord, naar han buste ud. Oberstløitnant Dunker var forøvrig en i mange Retninger interesseret Mand, som deltog meget i det kommunale Arbeide paa Ringerike.

Dunker var gift med Frøken Charlotte Elisabeth Lützow, Datter af Generalmajor Lützow. Hun var en overmaade livlig og selskabelig anlagt Dame. Paa Tanberg førtes der derfor i hendes Tid et meget gjestfrit Hus, hvor Bygdens Folk og de mange Officerer mødtes til glade Fester.

Efter Dunker følger Oberstløitnanterne Thome og Eckhoff som Chefer paa Tanberg indtil 1866. Fra 1867 til 1888 residerer Oberstløitnant Rye, Olaf Ryes Adjutant i Slaget ved Fredericia, paa Chefsgaarden. Han var den sidste Militær, som benyttet den. Hans Eftermand, Oberstløitnant Staib, kom aldrig til at tage Bolig paa Tanberg.

I Oberstløitnant Ryes Tid blev den nuværende Hovedbygning opført. Den blev færdig i 1874. Under Gravning af Kjelderen til denne stødte man paa nogle tykke Grundmure, som man antog muligens var Levninger af det Kapel, som eksisterte under „Thornbergmændene". Da den nye Hovedbygning var færdig, blev den gamle, som af Ælde var faldefærdig, nedrevet.

Aaret 1892 danner Epoke i Nedre Tanbergs Historie. Den ophører da at være Statseiendom, idet den sælges til Brugseier Jac Frich for Kr. 43 336,00. Desværre har dens Eiendomsforhold senere været underkastet idelige Omskiftelser, idet den lige til 1911 er gaaet

SALONEN

fra den ene Eier til den anden. Jac Frich beholdt den blot til 1898, da han solgte den til Bygmester Tharaldsen, som i 1901 overdrog den til to Forretningsmænd fra Kristiania, d'Herrer Aspen og Winther, af hvem Brugseier og Disponent Olaus Grøndahl allerede nogle Maaneder efter kjøbte den. Han drev den blot et Aar, idet han i 1902 solgte den til Olaf Færden, der som omtalt allerede var blit Eier af Øvre Tanberg og saaledes atter havde samlet det ældgamle Høvdingsæde.

Olaf Færden, der var uddannet som Landmand, var en evnerig og i høi Grad virkelysten Mand. Paa Gaarden og i Bygden har hans energiske Foretagsomhed sat sig mange Merker. Han anlagde Vandledning for den centrale Del af Norderhov. Paa Trygstad, som han ogsaa eiet, grundet han Hospitalet for Brystsyge, som senere er overtaget af Kommunen. Paa Tanberg oprettet han Meieri og forente under det samtlige Meierier paa Ringerike med Undtagelse af det ældste i Hønefos og aabnet Udsalg i Kristiania. Han anlagde ogsaa et større Handelsgartneri paa Gaarden. Ivrig Landmand, som han var, og levende interesseret for alle moderne Fremskridt og Opfindelser, anskaffet han fra England den første Automobilplog paa Østlandet. Færden forbedret Nedre Tanbergs Vaaningshus ved en Paa- og Tilbygning, hvorved Gaarden fik sit nuværende Udseende. Sluttelig startet han ogsaa et stort elektrisk Lysverk paa Norderhov.

Selvfølgelig slugte Olaf Færdens Foretagender en Mængde Penge, og da hans Formue ikke strakte til, kom hans Bo under Administration. Af denne blev da Øvre og Nedre Tanberg samt Trygstad i 1911 solgt til Fru Ingeborg Hvoslef, Datter af afdøde Godseier Carl

Gulbranson, for 210 000 Kroner. Hun og hendes Mand, Kaptein Ragnvald Hvoslef, er nu det gamle Høvdingsædes Eiere. Det samlede Gods udgjør ca. 700 Maal Indmark og ca. 5 000 Maal Skog.

Tanberg gjemmer adskillige Oldtidslevninger, og mange er i Tidens Løb udgravet. Hvor det Kapel laa, som fandtes i Thornbergherrernes Tid, ved man ikke med Sikkerhed, men som oven omtalt stødte man under Gravning af Kjelderen til Hovedbygningen paa Nedre Tanberg paa gamle Mure, som formenes at have tilhørt dette. Nogle andre, solide Mure, som findes paa Tanberg, skal derimod ikke kunne skrive sig fra det gamle Kapel. Af Gravhauge fra den hedenske Tid er der flere saavel paa Tanberg som paa Tanbergmoen. Af Oldsager har Gaarden blandt andre ogsaa to Bautastene. Paa den ene, hvoraf der kun er Brudstykker tilbage, er indhugget Billede af Sigurd Favnesbanes Kamp med Dragen. Der er ogsaa fundet Runestene og andre Oldsager, hvoraf endel er indlemmet i Universitetets Samlinger. Sluttelig kan her nævnes et gammelt Sagn, hvorefter der skal gaa en Longang ud fra Tanberg, uden at det vides hvorhen. Sagnet er aldrig blit stadfæstet, men er bestyrket ved en Hændelse i 1892. Under Gravning ude paa Marken styrtet pludselig en lang Jordstrækning sammen. De overtroiske Arbeidere saa deri et Varsel om Ulykke, hvorfor de skyndte sig at fylde Svelget uden at undersøge Aarsagen til Sammenstyrtningen.

UDSIGTEN FRA STAVHELLA

THJOTTA GAARD OG KIRKE
I Baggrunden „De syv Søstre"

Efter et gammelt Maleri

THJOTTA

Over Nordland har til alle Tider hvilet en Eventyrglorie. I Oldtiden Sagas forjettede Land, i Nutiden Midnatsolens Underland har det med sin storslagne Natur og sine pragtfulde Farvetoner øvet en næsten magisk Tiltrækningskraft. I Hjertet af Underlandet, det gamle Haalogaland, og omkranset af dets maleriske Øer ligger det ældgamle Høvdingsæde Thjotta paa Øen af samme Navn. Det er Nordlands største og en af Norges navnkundigste og ældste Gaarde, hvor Saga har ristet sine Runer.

Gaardens oprindelige Navn var Thjotta, som formentlig kommer af det oldnorske *thjorn*, den tykkeste Del af Laaret. Senere er Gaarden ogsaa blit kaldt Tjøttø eller Tjøtta.

For Sagn og Eventyr afgiver Nordland den frodigste Jordbund. Ogsaa over Thjotta har Myten kastet sit fantastiske Skjær ved at lade det spille en Rolle i den Sagncyklus, som fra den dunkleste Oldtid er henlagt til hine Egne. Det er den romantiske Kjærlighedshistorie om Hestmanden og Lekamøen. Sagnet har som bekjendt forskjellige Versioner, men Traaden i dem er, at en Rise eller Jutul elsket en Jættekvinde ved Navn Lekamøen. Den skjønne Mø vilde dog ikke vide af sin Beiler, men rømte fra ham. Tilhest satte han efter hende uden at kunne indhente sin Elskede. Vanvittig af Kjærlighed spændte han sin Bue og sendte en Pil efter hende. Den fór igjennem Torghatten uden at ramme hende. Idetsamme randt Solen, og Forfølger og Flygtning blev i samme Nu forvandlet til Sten. Paa Afstand ser ogsaa „Hestmandøen“ tydelig ud som en Rytter i lang Kappe og „Lekamøen“ som en løbende Kvinde, mens Torghatten den Dag idag bevarer det store Hul efter Pilen. Paa Thjotta

ET SNART 300 AAR GAMMELT SKAB

har Møen efterladt Spor i Form af nogle eiendommelige Stene. Den største og tillige den fladeste skal være hendes Bagstefjæl, den anden hendes Spø eller Spaae, en tredie hendes Kjævle og den mindste hendes Deigemne. Ved den sydvestlige Side, nede ved Sjøen, ligger en Sten med gule Aarer; paa den skal hun have udbredt sin Slagtetalg til det sidste Maaltid, hun nod, inden hun forlod Thjotta paa sin vilde Flugt.

Fra Sagnenes mystisk-dunkle Skjær træder Thjotta frem i Sagas Graalys. Særlig kjendt er det fra den navnkundige Haarek af Thjotta, en Søn af Øivind Skaldaspiller. Om ham synger Peder Dass i sin berømte „Nordlands Trompet“:

I fordum har Haarek paa Tjøltøen bod
Der skrives han var udaf kongelig Blod,
Af Høvdingers Herkomst oprunden,
En Mand, som i Kampen var aldrig forfærd,
Men hærded i Fiendens Tarmer sit Sværd
Med hvilket han Seier har vunden.
Før Norge kom under den Enevolds-Magt,
Da havde den Haarek ved Herre-Skjold lagt
Alt Helgeland under sin Vælde.

Traditionen lader Haarek nedstamme fra Harald Haarfagre. Han var saaledes ikke alene en ætstor Mand, men viste sig tillige som en mægtig og navnkundig Høvding. Skjønt hans Far havde været en baade anseet og velstaaende Mand, efterlod han sin Søn saagodtsom intet. Men Haarek var Mand for i Løbet af faa Aar at skaffe sig Velstand og store Landeiendomme i Haalogaland, deriblandt Thjotta, hvor han bygget en stor Gaard eller Borg. Da Olav Tryggvessøn omkring 996 var ifærd med at kristne Nordland, sad Haarek paa sin Gaard som en mægtig Høvding, hvem det var Kongen meget magtpaaliggende at vinde og faa kristnet. Bekjendt er, hvorledes dette lykkedes ham ved List og Rænker. Haarek blev Olavs Mand, fik Syssel i Finmarken og var Haalogalands mest anseede Høvding. Til en Begyndelse sluttet han sig ogsaa til Olav den hellige, som skattet ham høit og viste ham Udmerkelse. I 1020 kom Kongen til Haalogaland, hvor han gjestet Haarek, som gjorde et prægtig Gilde for ham. Senere gik som bekjendt Haarek over til Kong Knut, og i 1030 stod han i Slaget ved Stiklestad sammen med Svogeren Kalv Arnessøn og Thore Hund som Anfører mod Kong Olav. Haarek var da en alderstegen Mand, som fremtidig mest holdt sig i Ro paa sin Borg. Men i 1039 drog han til Nidaros til Kong Magnus Olavssøn. Det blev hans sidste Færd. Der mødte han Aasmund Grankelssøn, hvis Far han havde dræbt. Aasmund sagde nu til Kongen, at han vilde tage Hevn over Haarek, hvorpaa Kongen gav ham sin Øks, som var solidere end Aasmunds, da han mente, der var særs haarde Ben i Haarek. Aasmund voldte med denne Øks Haareks Bane, idet han hug ham gjennem Hjernen, saa han døde, hvorefter

hans Sønner arvet Gaarden. I et gammelt Flag, som endnu findes paa Thjotta, er der malet et stort Billede af Haarek.

I det 14de Aarhundrede var Erling Vidkunnarson Eier af Thjotta. Han var Drost og Rigsforstander og en mægtig Mand. Af ham blev Thjotta i Tiden mellem 1350 og 1360 overdraget til Erkebiskopen, hvorefter den var Statseiendom indtil 1666, da den atter gik over til Private. I det Aar solgte nemlig Frederik III Gaarden til Joachim Irgens. Senere har den været i Familien Angells og Proprietær Peter Dass' Eie. Sidstnævnte eiet den endnu i 1758, men i Matrikulen for 1761 staar Kaptein I. P. Coldevin paa Dønnæs som Eier. I 1767 blev Thjotta saa kjøbt af Justitsraad og Sorenskriver Nils Gerbrand Brodtkorb, og senere har den i fire Generationer gaaet fra Far til Søn i denne Familie. Blandt Familiens Adkomstdokumenter til Gaarden opbevares en klassisk Erklæring, som formentlig har skullet gjælde som Kjøbekontrakt. Den lyder som følger:

PARTI AF SALONERNE

„Efter forlangende af Velædle Hr. Sorenskriver Brokorb at i fald ieg beholder Kiøtte gaar Skal hand have den for 1450 R. Skriver Fiorten hundrede og femtig Rixdaller i Fald min Svaager Hr Petter Lorens Somer Fløtter der fra ieg da Som nermeste at beholde den igien vor i Mod Hr. Sorenskriver Brokorb giver mig Sin Forsikring at Same vil behold og vad tid hand agter at tiltræde Same. Dønnes Gaard 29 April 1767.

J. P. Coldevin."

Salget maa altsaa være gaaet i Laas, og i 1767 kom saaledes Thjotta til Familien *Brodtkorb*. Fra Oldtiden omfattet Gaarden den hele Ø. I sin Helhed blev denne ikke erhvervet af Sorenskriver Brodtkorb. Det skedde først under hans Søn Johan Christian Hviid Brodtkorb, som i 1792 overtog den og samlet den. I hans Tid omfattet Thjottas Leilændingsgods over 400 Eiendomme i Nordland.

Justitsraad og Sorenskriver Brodtkorb var en meget anseet Embedsmand og Jurist. Nogen egentlig Fortjeneste af Jordbruget indlagde han sig vistnok ikke, men han indledet den temmelig enestaaende Gjestfrihed og Godgjørenhed, som er blit en Tradition i Familien og har kastet den skjønneste Glans over Gaardens nyere Tids Historie.

I 1792 flyttet — som nævnt — Johan Christian Brodtkorb ind paa Thjotta. Han var en meget driftig Landmand, som særlig tog sig af Jordbruget. I 1794 opførte han den anselige Hovedbygning, som i 1811 faar følgende rosende Omtale: „Paa Thjotta staar den vakreste og bedst indrettede Gaard i hele Nordland. Den tilhører den meget rige Godseier, Hr. Johan Brodtkorb, som med stor Anstrængelse har ophjulpet Jordbruget; han holder saaledes 80 Kjor, 2—300 Faar. Dette sker sikkert ikke uden store Opofrelser; thi vidtløftige Eiendomme kan ikke bringe stort Udbytte her, hvor alle dyrkbare Jordflekker ligger i saa stor Afstand, og hvor Tjenestefolkenes tilvante Dovenskab skal bekjæmpes.“

Grom og gild maa saaledes baade Gaarden og Eiendommen have været. Dens Jorder blev anseet for de bedste i hele Nordland; de skal have givet op til 30 Fold. Mange Herligheder rummet Øen, saa den skildres som et Kanaaens Land. Et Fiskevand med en Rigdom paa deilige Ørreter findes et Stykke fra Huset. Af Ryper var der særlig i gamle Dage en sand Overflod. Endnu er der et udmerket Rypeterræn, som hver Høst leies ud til rige Englændere. Heller ikke paa Multemyrer skorter det. Om Eftersommeren frembyder de rødmende Tuer et herlig Skue. Naar saa hertil kommer Dunvær og en Østersbanke, som efter „Feinschmeckeres“ Dom byder de mest velsmagende Østers, da kan man nok forstaa, at Thjotta i Tidens Løb er blit anseet som et sandt „Oleanna“, hvor det er godt at være.

Johan Christian Brodtkorb var gift med Frøken Maren Winter, en Datter af den rige Winter paa Vivelstad. I hende møder vi en original Kvindeskikkelse og en Type paa de bekjendte Husmødre af den gode gamle Skole. Det Billede af hende, som endnu findes i Familien, viser hende som en meget determineret og karakterfast Dame. Og efter Beretningen skal det fuldkommen svare til Virkeligheden. Myndig og med kraftig Haand førte hun Scepteret paa Thjotta. Det blev ogsaa sagt om hende, at hun var skabt til at herske. Forøvrig kan man godt forstaa, at der trængtes en fast Vilje og en sikker Haand, naar man hører, at der i hendes Tid var 3 à 4 Husjomfruer, ca. 20 Tjenestepiger og 12 Karle paa Gaarden. Men Fru Maren forstod at holde Orden i hver en Krog. Hun var heller ikke af dem, som sparte sig selv. Hun var med og deltog i alt. Der fortælles saaledes, at hun „stod i Saltebaljen“ med udskaaret og kortærmet Kjole. En af hendes Eiendommeligheder var, at hun lige fra ung Pige og til sin Død i 70-Aarsalderen bevarte samme Mode og Snit paa sine Dragter. Der stod stor Respekt ud fra den strenge Frue paa Thjotta. Men under det haarde og barske Ydre skjulte sig det varmeste Hjerte. Hendes Gjestfrihed og Godgjørenhed kjendte ingen Grænser. Hun ansaa sig som Forsyn for alle Godsets Leilændinger og Arbeidsfolk. Det Indkjøb af alle Slags, hun aarlig gjorde, grænser til det utrolige. Hun havde Oplag af alt, ligetil Kakkelovne og — Ligkister! og af sit store Oplag delte hun i paakommende Tilfælde ud med rund Haand, da man paa Øen var henvist til sig selv, og ingen Handelsmand fandtes i mange Mils Omkreds.

Som oven nævnt udfoldtes der en enestaaende, næsten fabelagtig Gjestfrihed paa Thjotta. Da den var i høi Grad betegnende for de „lokale Forholde“ og Livet i Nordland i hine Dage, bør den omtales lidt nærmere. Thjottas isolerede Beliggenhed, den sjeldne Forbindelse med Udenverdenen og den totale Mangel paa Hoteller eller Gjestgiverier gjorde, at alle Reisende var henvist til den private Gjestfrihed. For enhver, som landet paa Øen, stod Dørene til Familien Brodtkorbs Hjem altid aabne. Det skortet hverken paa Husrum eller Hjerterum. I den store, gamle Gaard var der fuldt op af Gjesteværelser. I øverste Etage var „Jomfruloftet“, hvor gamle udtjente Husjomfruer i et Antal af 5—6 havde Tilhold og nød god Forpleining lange Tider af Gangen. Ved Siden af Vaaningshuset laa to Gjestebygninger: „Prostelonnen“ og „Mosterstulonnen“. Den første var for Standspersoner, hvortil særlig Geistligheden regnedes, den anden for almindelige Dødelige.

DAGLIGSTUEN

I Flok og Følge kom da Slegt og Venner paa Besøg til Thjotta. Hele Sommeren kunde der daglig være tilbords et Selskab paa ca. 50 Mennesker, Vertskabet iberegnet. Det var en Selvfølge, at man forblev, saa længe man havde Lyst, hvad flere ogsaa benyttet sig af. En Sagfører, som kom for at aflægge Visit paa Brodtkorbs Fødselsdag, udstrakte „Visiten" til sin Dødsdag, der indtraf over to Aar efter!

Høist eiendommelige var de gamle Juleskikke paa Thjotta. Hele Julen spiste Herskabet i Tjenernes Værelse, mens Tjenerne holdt til i Herskabets Stue. Saa længe Julen varte, blev Bordene aldrig afdækket. Mad og Drikke stod den hele Tid fremme. Ingen, som kom indenfor Døren, maatte gaa uden at have nydt noget. I hvert Gjesteværelse blev der hver Dag sat ind et stort Sølvkrus med deilig, hjemmebrygget Øl, forat Gjesterne naarsomhelst kunde slukke sin Tørst. Naar Isen var sterk og Veiret tillod det, blev der foretaget Kaneture til Alsten til Provst og Sorenskriver. Hos den sidstnævnte blev der gjerne danset til den lyse Morgen. Omvendt kom man ogsaa fra Alsten paa Julebesøg til Thjotta, hvor man turet i flere Dage af Gangen. Som et Kuriosum anføres her lidt af Fru Marens Liste over Juleforsyningen paa Staburet: 600 Lefser, 200 fine Lefser, 200 Rugbrød, 50 Sirupsbrød (Vørterkager), 14 Tønder Øl til Folkene, 2 Tønder til „dem selve", 6 Fleskeskinker, 1 Nøt m. m.

Det er en Selvfølge, at der stod et vældig Ry ud fra det gamle Høvdingsæde. Et slaaende Eksempel derpaa finder vi i den Fest, som Biskop Bonsach Krogh fandt at burde arrangere i Anledning af Universitetets Indvielse i 1811. Hs. Hoiærværdighed vidste at slippe letvindt fra den hele Affære, idet han fik henlagt Festen til Thjotta, hvor Familien Brodtkorb paatog sig ikke alene det store Arrangement, men ogsaa samtlige Udgifter.

Som fra alle ældgamle Gaarde berettes der ogsaa fra Thjotta mange mystiske Tildragelser, Spøgelseshistorier og Vardøgrtegn. En Sommerdag i 1820-Aarene var Familien ude paa Marken, hvor der blev høstet. Imidlertid sad Provst og Provstinde Brodtkorb, som var paa Besøg, inde i „Prostelonnen" og saa et stort Selskab ankomme og gaa ind i Huset. De sendte Bud ud til Vertskabet, som straks begav sig hjem; men da de kom ind, var alle borte. De hørte blot Trinene af mange Mennesker, som løb opad Trappen. Om Forudvarsler meldes der ofte i Thjottas Annaler. Det hed sig, at hver Gang nogen skulde dø, viste der sig en hvid Barneskikkelse. I Familien Brodtkorbs Tid skal man tydelig have seet en saadan hvidklædt liden Skikkelse komme ind og gaa lige hen til Vuggen, hvor der laa et Pigebarn, som kort efter døde.

Oppe i 2den Etage var der en stor Sal. En Dag saa man Provsten Schytte vandre gjennem den med lange, adstadige Skridt. Det viste sig senere, at han i samme Stund afgik ved Døden i Bodø. Længe efter spøkte det deroppe, saa Folk var bange for at ligge der. Men den uhyggeligste Tildragelse og derfor den, som har efterladt det sterkeste Indtryk, var følgende: En Morgen vaagnet Fru Brodtkorb forfærdet og fortalte, at Klokker Myhre om Natten havde vist sig for hende og forudsagt, at der snart skulde staa 7 Ligkister paa Thjotta. En Maaned efter var Ungdommen ude paa Skøiter paa et Tjern. Isen brast, og 7 Lig blev bragt ind paa Thjotta og der lagt i Kister. De 7 Kister stod paa Rad som forudsagt i Drømmen.

Efter Johan Christian og Fru Maren Brodtkorb gik Thjotta over til deres Søn Nils Gerbrand Winter Brodtkorb. Han var en meget patriarkalsk og repræsentativ Mand. Han var to Gange gift, først med en Frøken Hoe, derefter med en Frøken Berg. Han døde i 1865, hvorefter hans Enke fortsatte Gaardens Bestyrelse i seks Aar, indtil Sønnen Johan Christian Brodtkorb, som endnu er dens Eier, overtog den. Under ham er det nye Vaaningshus bygget i 1873—1874. Gaarden udgjør fremdeles paa det nærmeste den hele Ø, idet blot et Stykke er frasolgt til Prestegaard og en liden Parcel til Handelssted. Jorden paa Thjotta er letdrevet og ualmindelig frodig, saa endog Hvede der opnaar Modenhed. Gaarden føder ca. 70 Kreaturer, 7 Heste og Smaafæ. Der findes ogsaa adskillig Skog paa Øen, baade Birk og Rogn, Ask og Furu.

Livet falder nu adskillig enklere paa Thjotta, om der end fremdeles udvises stor og velment Gjestfrihed. Men Familiens Talrighed (den nuværende Eier har med sine to Hustruer havt ialt 19 Børn) lægger nu mere Beslag paa Tiden, ligesom de ændrede lokale Forhold med daglig Dampskibsforbindelse har gjort den gamle, næsten eventyrlige Gjestfrihed overflødig.

Thjotta Kirke ligger paa Gaardens Grund og i dens umiddelbare Nærhed. Den er en Langkirke med 600 Siddepladse. Den gamle Kirke brændte i 1811. Under et forrygende Uveir, hvis Mage man i Mands Minde ikke havde oplevet, blev den rammet af Lynet. I 1819 blev den gjenreist i sin oprindelige Skikkelse, men blev atter i 1843 antændt af Lynet og nedbrændte, hvorpaa den blev gjenopbygget i 1851.

Af Oldtidslevninger findes endnu en hel Del og af stor Interesse paa Thjotta. Der er saaledes 4 Bautastene, ca. 30 Gravhauge og 4 à 5 stensatte Ringe. Hvor Haareks Borg har staaet, kan maa ikke længer med Sikkerhed paavise. Paa Bautastenene er heller ingen Inskriptioner at læse. Den store Rigdom paa gammelt Indbo, antike Dragter, Kunst, Porcelæn og Sølvsager, som Thjotta Gaard rummet, er i Tidens Løb fordelt paa Grene af Familien Brodtkorb. Det er saaledes Tilfældet med et gammelt, interessant Maleri, som forestiller Haakon Jarl, der dræbes af Trællen Karker, med de gamle Familieportræter, de store og massive Sølvstøb samt Carl Johans „Kroningsseng". Den kostbare Seng. Carl

Johan benyttet under Kroningen i Trondhjem, blev nemlig senere kjøbt til Thjotta, men eies nu af en anden af Familien. Et ældgammelt og herlig Gobelin, forestillende Hektor og Andromake, kom ligeledes for nogle Aar siden i Maleren Arbos Eie. Men endnu rummer Thjotta mange ærværdige Ting, som ikke alene gjør det til et af vore interessanteste Herresæder, men tillige staar som talende Vidnesbyrd om dets fordums Storhedstid.

THJOTTA KIRKE

THORSØ

En ren Naturens Idyl er Thorsø Herregaard i Borge ved Fredrikstad. Ved Thorsøkilens smilende Bugt ligger den lunt og malerisk under stolte gamle Lindetræer og med herlig Udsigt over Fjorden. Farverige Blomsterterrasser omringer Gaarden, hvorom Skog og Fjeld danner en værdig Ramme.

Som et Fredens Paulun ligger denne skjønne og bortgjemte Gaard. Og dog rummer den en af de uhyggeligste og mest mystiske Tildragelser, vore Retsannaler har at opvise. Et Seculum er snart forløbet, men endnu er den grufulde Begivenhed indhyllet i det dunkleste Slør. Lukket er forlængst deres Mund og Øine, som var Vidner til den formentlige Ugjerning. Alene de gamle Lindetræer kjender den dybe Hemmelighed, men de staar der saa diskrete og ryster bare paa sine vældige Kroner eller lader i det høieste en sagte Hvisken lyde, naar Aftenvinden vifter gjennem deres Blade. — — —

Thorsø var fordum en adelig Sædegaard. Dens oprindelige Navn har muligens været Thorshof, som senere er forandret til Thorsøe eller Thosøe (Tose). I Hedendommen skal der have været et Offersted for Guden Tor, som formentlig har givet den sit Navn. Thorsø træder først frem i Historiens Lys i det 14de Aarhundrede. Den eiedes da af Ridder Alf Haraldssøn af Bolternes mægtige Slegt. Han var gift med Ridder Jon Martinssøns Datter Katarina, som nedstammet fra Kong Haakon Magnussøn. Ved deres Datter Agnes Bolts Giftermaal med Knut Jonssøn kom Gaarden over til Slegten „Tre Roser“. Deres Søn, den

DEN GAMLE GAARD

mægtige Rigsraad Alv Knutssøn, eiet den saa til sin Død 1486, hvorefter den gik i Arv til Sønnen Knut Alvssøn, som i 1502 skjendig blev lokket ombord i den danske Flaade og der dræbt af Henrik Krummedike. Hvorledes det er gaaet med Thorsø lige efter Knuts Død, ved man ikke; men antagelig er den sammen med hans øvrige Gods inddraget under Kronen. Først ved Midten af det 16de Aarhundrede træder den atter frem og eies da af Kansler og Rigsraad Oluf Calips. Hans Enke Inger Little overtog ved hans Død i 1592 Thorsø, som hun i 1626 overdrog til sin Søsterdatter Karen Multing eller Moltke og hendes Mand Steen Rosenvinge, kgl. Befalingsmand over Reinsklostret. Senere, fra Midten af det 17de Aarhundrede, har den været eiet af den fra Haldens Beleiring bekjendte Oberst Fredrik Budde, endvidere af dennes Søn Vincent Budde og Svogeren Knut Bildt. Omkring 1720 kom den til Generalløitnant Gyldenstjerne Sehested, som i 1716 var med ved Norderhov, og derefter til Sønnen Generalløitnant Joh. Fred. Sehested, hvis Enke i 1786 solgte den til Kjøbmand Th. Stang, som døde i 1791. Aaret efter overdrog hans Enke Thorsø til Krigsraad Schnitler. I 1801 brændte Thorsø, hvorefter Schnitler lod opføre en ny 1-Etages Gaard af Træ med to Fløie. I 1810 solgte han saa Eiendommen til Overkrigskommissær Hans Angel Gude fra Moss.

Med *Hans Gude* begynder saa at sige Thorsøs Nutidshistorie. Gude fik en alt andet end almindelig Livsførelse. Han var Militær, blev Løitnant og ansat ved det Staffeldtske Jægerkorps, men forlod Krigstjenesten og drog til Kjøbenhavn, hvor han fik Ansættelse ved Toldkontoret. Af Helbredshensyn tog han i 1797 Afsked paa Vartpenge, reiste til Spanien og blev dansk-norsk Konsul i Sevilla. Herfra vendte han atter tilbage til Kjøbenhavn, hvor han startet en Engrosforretning sammen med en Grosserer Prætorius. I 1810 kjøbte han Thorsø, hvor han tog Bopæl, mens han vedblev at drive Forretningen i Kjøbenhavn. Imidlertid havde han giftet sig med Frøken Karen Resch fra Moss.

Fru Gude skildres som en betydelig Kvinde med mange Interesser og Kundskaber. Hun fulgte ikke alene med i Tidens aandelige Rørelse, saa hun endog kunde alle Øhlenschlägers Digte udenad, men var ogsaa en selv for hine Dage sjelden dygtig Husmor, som i høi Grad bidrog til at gjøre Thorsø til det smukke, gjestfri og hyggelige Hjem, det altid har havt Ry

DEN NYE GAARD: HAVEFAÇADEN

for Med egen Haand plantet hun de tolv herlige, næsten enestaaende Lindetræer, som omkranser Gaarden, og hendes Hus var bekjendt som et rent Mønsterbrug.

Det for Norge saa betydningsfulde Aar 1814 skulde for Thorsø og dets Eier blive skjæbnesvangert.

Om Høsten, efter Krigens Ophør, men inden Forholdet var fuldt ordnet, var endel svenske Husarer under Kommando af Grev Barch indkvarteret paa Thorsø. De ubudne Gjester var selvfølgelig ikke meget velkomne, og da de ovenikjøbet optraadte temmelig ugeneret og anmassende, var der flere Gange forefaldt mindre behagelige Optrin mellem Greven og Overkrigskommissæren, som skal have følt sig krænket i sin Egenskab af Husets Herre. Alt var dog løbet af med nogle mundtlige Skjærmydsler, og med Undtagelse af nogle forblommede Udtalelser fra Husarerne om, at „Gude burde tage sig ivare", var der intet, som tydet paa Ufred. Saa oprandt den 26de Oktober. Dagen forløb, saavidt man ved, i Ro. Efter Beretningen sad Gude og hans Frue om Aftenen ved Syvtiden og spilte Schak, da en af Tjenerne kom og meldte, at Greven ønsket at tale med ham. Gude forlod da Schakbordet og gik ud. Senere har ingen seet ham. Om Jorden pludselig havde aabnet sit Skjød, kunde ethvert Spor af ham umulig være mere fuldstændig udslettet.

Den hele Affære er som sagt indhyllet i det mest mystiske Slør. At en Mand totalt forsvinder i sit eget Hjem, hvor der er fuldt op af Tjenere, er uden Sidestykke i vor Retshistorie. Der blev selvfølgelig optaget Forhør baade paa Thorsø og senere i Kristiania; men det var tydelig, at Vidnerne ikke vovet at udtale sig af Frygt for Svenskernes Hevn. Det fremgaar af Prøvene, at da Gude blev savnet, vilde Forvalteren foretage Eftersøgelser, men heri blev han hindret af Grev Barch, som med sine Husarer red ud for at lede efter ham. Efter et Par Timers Forløb vendte de tilbage uden Spor af Resultat. Da først begyndte Gaardens Folk Eftersøgelserne, som ogsaa viste sig frugtesløse. Mistanken rettedes mere og mere mod Greven. Morgenen efter Gudes Forsvinden fandt man nemlig Grevens Ring nede paa Bryggen. Greven selv paastod, at han havde mistet den paa en Fisketur nogle Dage

DEN GAMLE GAARD SEET FRA BUDAMMEN

forud; men hverken havde Greven tidligere omtalt sit Tab, heller ikke havde nogen lagt Merke til, at den store Ring med en blaa Sten var borte. Et Par af Folkene oplyste ogsaa, at de kunde se, at en Baad nede ved Bryggen havde været benyttet om Aftenen. Under Forhøret kom det frem, at samtidig med Gudes Forsvinden havde Hundene paa Gaarden holdt et voldsomt Spektakel, og nogle af Tjenerne havde hørt uhyggelige Skrig, som formentes at komme fra Grevens Værelse. I Gangen udenfor dette blev der ogsaa seet Merker efter Blod, hvorover der var strøet Sand og Aske. Den almindelige Mening gik ud paa, at Gude var blit myrdet og hans Lig fort fra Grevens Værelse ned til Bryggen og derfra sænket i Fjorden, hvad ogsaa et Par af Husarerne i forblommede Ordelag havde udtalt. Skjønt Mistanken saaledes fæstet sig sterkt mod Greven, blev Sagen neddysset, som det hed, paa Grund af det spændte Forhold til Sverige.

Hvad der gjør den hele Affære end mere mystisk, er den Omstændighed, at flere af de Personer, som man antog havde Rede paa Forholdet, blev hindret i at udtale sig. Sorenskriver Manthey, som ledet Forhørene, skal saaledes have ladet sig forlyde med, at han var paa Sporet. Nogle Dage efter afgik han pludselig ved Døden efter paa et Skydsskifte at have nydt en Kop Kaffe, som antoges at have været forgiftet. Det fortælles ogsaa, at Husjomfruen paa Thorsø paa sit Dødsleie vilde aflægge en Bekjendelse, men da Presten indfandt sig, var hendes Læber allerede lukket.

Efter Overkrigskommissær Gudes Forsvinden den 26de Oktober 1814 fortsatte hans Enke, Fru Karen Gude, Driften af det gamle Gods. I Juni 1818 indgik hun nyt Egteskab med Cand. theol. *Zacharias Møller*, som havde været Huslærer hos hendes Mands Bror, Johan Gude paa Orkerød ved Moss. Zacharias Møller var født i Kjøbenhavn, men kom som ung Mand til Norge, hvor han var Huslærer i flere Familier. Han var en meget lærd Mand og en stor Gransker, som paa Thorsø samlet et værdifuldt Bibliotek, mange Malerier, sjeldne Kobberstik, Staalstik og Haandskrifter. Mange af hans Samtids store Mænd, som A. Munch og Welhaven, var hans Venner og Aandsfæller og færdedes ofte paa Thorsø. Særlig var Welhaven hans intime Ven. Til Thorsø søgte han i 1840 for at finde Trøst ved sin Forlovedes, Frøken Ida Kierulfs, Død. Umiddelbart efter Dødsfaldet kjørte han fra Kristiania og fortsatte Reisen uafbrudt til Thorsø, hvor han ankom midt om Natten, saa Møller, som ikke ventet ham, maatte staa op for at modtage og trøste sin ulykkelige Ven.

Blandt de mange interessante Billeder paa Thorsø hænger ogsaa et vellykket Portræt af Zach. Møller, tegnet af Welhaven i 1839.

I 1843 feiret Zacharias Møller og Frue sit Sølvbryllup paa Thorsø, omringet af en stor Skare Slegt og Venner, hvoriblandt *Munch* og *Welhaven*, som i Fællesskab havde forfattet en Festsang, hvoraf her gjengives et Par Vers:

Mellem Bugten og de fagre Lunde
er den fredelige Tærskel lagt,
hvor Lyksalighedens Alfer kunde
gjennem Tidens Veksel holde Vagt.
Her laa Livet klart som Bugtens Flade,
her er Mindets Aftentanker glade,
her har Spiren for den lyse Vaar
baaret Blomster i sit Efteraar
og bevaret sine Hjerteblade.

Fremfor Ærens glimmerfulde Fester
Hjertets Fest er skjøn at dvæle ved.
Derfor kom paa Valfart Husets Gjester
hid idag som til et helligt Sted.
Vederkvægeligt skal Dagens Minde,
hvor vi færdes hvile os i Sinde.
Signende med hjertegreben Lyst
stiger Festens Løsen fra vort Bryst:
Zacharias Møller og hans Kvinde!

Efter alt at dømme har Thorsø i de to her Besungnes Tid huset et usedvanlig smukt og lykkelig Hjem. I 1859 afgik Fru Møller ved Døden, og to Aar efter fulgte hendes Mand hende i Graven.

PEIS I SALEN

Fra Zacharias Møllers Død i 1861 eiedes Godset af Arvingerne i Fællesskab indtil 1865, da det overtoges af Zacharias Møllers Søn Edvard. Han var teologisk Kandidat og Adjunkt i Fredrikshald, en stille, indadvendt og elskværdig Mand, hvis Ønske det havde været at blive Prest, men da hans gamle Hjem stod ledig, fandt han at burde overtage det. I 1865 flyttet han saa ind paa Thorsø med sin Hustru, Frøken

PARTI AF SALEN

Dikka Anker, Datter af den rige Peter Anker paa Rod. Skjont Edvard Mollers Interesser som nævnt ikke netop gik i Retning af Jordbrug og Gaardsstel, overtog han dog selv Ledelsen af Godset med Assistance af sin Hustru. Hun var en begavet og overordentlig energisk Dame, som, skjont ganske ung, dog snart blev en meget dygtig Husmor og en udmerket Vertinde for de mange Gjester, som stadig vanket paa Thorsø. Paavirket af sin Bror, Folkehoiskolebestyrer Herman Anker paa Sagatun, og ikke mindst af Bjornstjerne Bjornson, som i Aarrækker var Familiens Husven, kom Fru Møller til at indtage en fremskudt Plads i det offentlige Liv. For Kvindesagen har hun som bekjendt taget store Løft, og for Fredssagen har hun ydet et saa intenst og værdifuldt Arbeide, at hun endog er blit kaldt „Norges Fredsmor“.

I det smukke Hjem paa Thorsø førtes som nævnt et meget gjestfrit og livlig Hus, saa de talrige Gjesteværelser stadig var optaget. Let og behagelig gled Tiden hen. Om Dagen nød man Livet i de naturskjønne Omgivelser, gjorde Ture tillands og tilvands og tilbragte saa Aftenerne med at diskutere Tidens brændende Sporgsmaal eller med at musicere, som var en af Edvard Mollers Interesser og største Nydelser. Og Fru Dikka Mollers Livlighed og Elskværdighed bidrog i høi Grad til, at Gjesterne altid befandt sig saa vel paa Thorso.

Som allerede omtalt færdedes Bjørnstjerne Bjornson meget paa Thorso, som han elsket baade for dets herlige, fredfulde Beliggenhed og for dets for ham saa sympatiske Beboere. I 1869 kom han der første Gang og blev saa begeistret over Thorso, at han straks efter sendte Familien fire af sine Portræter, ledsaget af folgende Digt:

Her er mit Ansigt fra alle Sider,
husk det saa I gjennem alle Tider,
baade de lyse og mørke,
baade til Helg og saa til Ørke!
Jeg — jeg vil huske paa Eder To;
vemodsstille staar Thorshovs Bo,
viser sig ei fra nogen Side,
førend man staar paa store, blide
Marker med Sjø og Skog om Lide!
Saa det ogsaa gik mig med Eder;
kjendte slet ingen paa hine Steder,
før jeg de store Øine saa
straale, smelte og Taarer faa —
før fra det tætte Skjæg jeg fik
smilende. „Hva?“ og kloge Blik.
Var der en Dag og straks som hjemme
kan det i Livet ei mere glemme!
Naar jeg varmes og Syner høine,
møder mig ofte de store Øine;
naar jeg vredes og bryder Skik,
føler jeg til det kloge Blik.
Held det Møde! Skjønt kort i Tiden
giver det Følge paa Reisen siden!

Bjørnstjerne Bjørnson.

1869. 28de Juni.

Hr. Møller og Fru til Thorshov!

Ja, Minderne om Thorsø fulgte Bjørnson saa sterkt, at han stadig droges tilbage did, hvor han blandt andet ogsaa skrev „Sigurd Jorsalfarer“. Ogsaa Bjørnsons Mor, den fine og varmhjertede Kvinde, hørte til Husets mest trofaste og afholdte Gjester.

I 1885 afgik Edvard Møller ved Døden, hvorefter Thorsø blev overtaget af hans eneste Søn, Kaj Møller, som nu er Godsets Eier. Hans Mor vedblev Ledelsen af Husstellet indtil 1900, da hun, efter hans Giftermaal med Kusinen, den begavede Frøken Katti Anker, Datter af Herman Anker, drog ind i sin paa Eiendommen i Nærheden af Thorsø nyopførte Villa, som af Bjørnson med dobbelt Betydning blev døbt „Under-Lien“. Her er Digteren ogsaa stadig kommet paa Besøg. Her skrev han i 1901 sit herlige Fredsoratorium, og her var han sidste Gang paa Besøg i 1909, da han syg og nedbrudt kom paa Hjemreise fra Paris.

I Kaj Møller har Thorsø en dygtig Eier, som har gjort store Forbedringer, anlagt Meieri og indført rationel Drift paa Gaarden, hvis Indmark udgjør ca. 1200 Maal foruden Husmandspladsene, og hvis Skog omfatter 10000 Maal. Besætningen tæller ca. 100 Kjør, alle Rødkoller, og 20 Heste. Kaj Møller er ogsaa en meget anseet Mand, som har været og er betroet vigtige Tillidshverv. I en Aarrække har han saaledes været Stortingsmand, indtil han i forrige Tingperiode maatte trække sig tilbage paa Grund af Sygelighed. Fortiden er han Præses i „Selskabet for Norges Vel“. Personlig er Kaj Møller en fin og elskværdig Mand med stor Interesse for Kunst og Literatur. Desværre gik det store Bibliothek paa 4000 Bind, de mange Malerier og gamle Møbler tilgrunde den 18de December 1899, da den gamle Gaard brændte helt ned. Af Kunstsager reddedes heldigvis en udsøgt Samling af Hogarts værdifulde Kobberstik. Efter Branden lod Møller opføre den noble og gjennemført hyggelige og komfortable Murbygning, som i 1901 blev taget i Brug. Af gamle Huse

paa Gaarden findes nu kun en Lade med Aarstallet 1686 og en Stolpebod fra 1791. Lige ved Indkjørselen til Gaarden staar et Par Oldtidslevninger i Form af to Stene med Runeindskrifter. Den ene omtaler en Aslak, som „gjorde Stenen“ og ristet Runerne. Den andens Indskrift lyder: „Nikulas Atlesøn gjorde Runer paa mangen Sten.“ Professor Bugge er det, som i sin Tid har gransket og tydet Runerne. I Eiendommens Yderpunkter er der ogsaa fra gammel Tid reist Græensestene, merket „S. W. R.“ (Steen Willumsen Rosenvinge).

Rummer Thorsøs Historie end ingen egentlige Oldtidsbegivenheder, tæller den dog mange minderige Blade, som gjør den til en i høi Grad interessant Herregaardssaga.

THORSØ MED OMGIVELSER

TJERNE

En halv Mil søndenfor Ringsakers vakre Kirke med vid Udsigt over Mjøsen og med Vardals Fjeldrygge i Baggrunden ligger Gaarden Tjerne med sine store, frugtbare Jorder, sine yndefulde, hvidglitrende Birkelunde og smaa, dunkle Naaletræholt.

Tjernes oldnorske Navn antages enten at have været *tjarnir*, Flertal af *tjorn*, Tjern, eller *tjarni*, Dativform af *tjarn*.

Gaarden antages ogsaa at have faaet sit Navn efter et paa Eiendommen liggende Tjern, som er merkelig ved endel flydende træbevoksede Smaaøer. Tidligere drev de for Vinden fra den ene Side af Vandet til den anden. Tjernet er rigt paa Gjedder, som nylig vakte Opsigt ved sit enestaaende Instinkt. Endel af disse Fiske blev nemlig overflyttet til et Bassin i Haven, hvorfra de sandsynligvis har længtet tilbage til de flydende Øers Indsjø, ti kort efter fandt man dem liggende døde paa Græsplænen nedenfor Bassinet i en Række i Retning af det tilvante Tjern.

Tjerne eller Kjerne, som det ogsaa i gamle Dage blev skrevet, var en privilegeret Sædegaard Man finder det første Gang nævnt i Erkebiskop Olavs Jordebog fra omkring 1530. Dets første kjendte Eier er Birgitte Ketilsdatter, som bragte det til Thore Thorgundssøn. Et Brev fra 1532 viser, at Johan Kruckow og Medarvinger har faaet Tilladelse til at beholde Kel Thordssons Gods, hvoriblandt Tjerne var. I 1553 eiedes Tjerne af hans Søn Hans

Kruckow, hvis Hustru var Karen Kamp. Den følgende Eier Jorgen Kruckow maa have været deres Søn. Han sees at have mødt ved Herredagen i 1585. Han var gift med Margrethe Brockenhuus, en Datter af Eiler Brockenhuus og Christine Gyldenhorn til Værne Kloster. Jorgen Kruckow afgik ved Døden i 1601. Saavidt vides var han den sidste Bærer af Kruckownavnet her i Landet.

HAVEFAÇADEN

1639 tilhører Tjerne Ellen Marsvin, hvis Datter som bekjendt var gift med Christian IV. Fra hende kom det til Corfitz Ulfeldt, som var gift med Ellens Datterdatter. Efter Sigende skal Christian IV have foræret ham det. Den gamle Bygning skal være opført af Ulfeldt. Senere blev Tjerne lagt under Kronen, som i 1662 afstod det til Stempletpapirforvalter Christen Pedersen. Derefter er det kommet til Generalloitnant Bjelke til Hovinsholm, som var gift med en Niece af Jorgen Kruckow. Da Bjelkes Svoger, General Løvenhjelm, i 1682 kjobte Hovinsholm, fulgte Tjerne med. Løvenhjelm solgte snart efter Godset til sin Svigerson, General Christopher Brockenhuus. Efter hans Enkes Død i 1719 blev Tjerne solgt til Uadelige, hvorved det tabte sine Privilegier.

I Begyndelsen af det 19de Aarhundrede eiedes Tjerne af Hans Christiansen. Han solgte det i 1805 til Halsten Sjolie for 16000 Rdlr. Halsten Sjolie eller Halsten Tjerne, som han i Regelen kaldtes, var en merkelig Mand. Han begyndte som Skræppekar uden en Skilling i Lommen, men ved sin usedvanlige Dygtighed og Vinskibelighed lagde han sig en stor Formue til, saa han foruden Tjerne kjøbte Eiendommene Jølstad, Dalby m. fl. Der berettes endnu mange Kroniker om Halsten Sjolie. Under det spændte Forhold til Sverige skal han saaledes have smuglet ind Kugler og Krudt, som han igjen solgte ud. Derfor var han lagt for Had af Svenskerne. Engang de var efter ham, maatte han skjule sig i et Holæs. Svenskerne stødte Bajonetterne ind i Lasset og saaret Sjolie, men forat ikke Blodet skulde røbe ham, rispet Kjorekarlen Hesten i Benet. En anden Historie gjælder Kjobet af Tjerne. Efter den kom Halsten med Skræppen paa Ryggen til Auktionen over Tjerne. Han hængte Skræppen fra sig ude paa Gaardsgrinden og gik saa ind. Da han havde gjort Bud og faaet Tilslag, blev der spurgt, om han kunde stille Kaution. „Er ikke Kontanter ligesaa godt?“ skal hans Svar have lydt, hvorefter han gik ud og hentet Skræppen. som viste sig at indeholde mere end tilstrækkelig til at dække Kjobesummen.

STATSRAAD KONOWS ARBEIDSVÆRELSE

Halsten Sjølies Anseelse steg stadig i samme Grad som hans Velstand, og tilslut stod han som en af Oplandenes mest fremragende Landmænd. Men samtidig var han ogsaa blit en overmodig og forfængelig Mand. Han havde en eneste Søn, som han forvænte og forkjælte paa det urimeligste. Det fortælles, at da hans Søn skulde døbes, lod han anlægge en ny Vei til Kirken, og ingen fik Lov til at betræde den, før Daaben var holdt, da Sønnen skulde være den første til at passere den. Der gaar endnu mange Historier om Halsten Sjølies meningsløse Opdragelsesmetode. En Dag skal saaledes den haabefulde Odelsaspirant have moret sig med at slaa ind alle Vinduerne i Gaarden, og da han af en af Tjenerne blev foreholdt det urigtige i sin Opførsel, fik vedkommende Tjener af Husbonden, som useet havde været Vidne til det hele, en ordentlig Tilrettevisning, fordi han havde tilladt sig at forstyrre Gutten i hans „uskyldige Fornøielse". Som ventelig maatte en saadan Opdragelse medføre de mest skjæbnesvangre Følger. Den unge Sjølie blev en Ødeland, som totalt tilintetgjorde den store Formue. I 1852 maatte han derfor sælge Tjerne, som blev kjøbt af August Konow for 18000 Spd. samt Føderaad.

August Konow var fra Bergen. Han var en betydelig Personlighed. Uden at deltage aktivt i det offentlige Liv interesserte han sig levende for Landets Velfærd og stod mange af Tidens ledende Mænd nær. Meget afholdt var han ogsaa for sin Elskværdighed og Gjestfrihed. Hans Hustru, Beate Konow, som var hans Kusine, en Datter af August Konow fra Gravdal ved Bergen, var baade en begavet og distingveret Dame. I deres smukke, musikalske og paa Kunstsager rige Hjem førtes et meget stort og selskabelig Hus, hvor talrige Slegtninge og Venner stadig samledes. Her færdedes Bjørnson, Kielland og flere. Men ingen kom der oftere end Bjørnson, som var som hjemme paa Tjerne, hvor han satte sine Venner og Meningsfæller Stævne for at bryde en aandelig Lanse med dem. Begeistret som han var baade for Stedet og for dets Beboere, var han her altid i Perlehumør og lod da gjerne sit sprudlende Vid lyne. En forfærdelig Storm- og Uveirsnat, han oplevet paa Tjerne, har han gjengivet i „Støv".

Saavel August Konow som hans Frue var meget interesseret for Godsets Forbedring og Forskjønnelse. Den gamle, lave enetages Gaard blev forhøiet med en Andenetage, som har givet Gaarden et stateligere Ydre. Store, nye Udhuse blev ogsaa opført og Haven betydelig udvidet og forskjønnet.

SALONEN

Paa Tjerne findes endnu en hel Samling gamle, værdifulde Malerier af inden- og udenlandske Mestre. Disse Kunstsager er Arv fra Fru Beate Konows Far, som i 1815 var Stortingsmand og førte et meget stort Hus i Kristiania og paa Gravdal. Han var en ivrig Kunstsamler. Hans gamle Ven, Professor Dahl, hjalp ham med Indkjøb af de værdifulde Malerier, hvoraf endnu adskillige findes paa Tjerne.

Efter sin Hustrus Død overdrog August Konow i 1882 Tjerne for 66000 Kroner til sin Søn Wollert Konow, den senere Statsraad og Stortingsmand. I den sidste Menneskealder har han med Liv og Sjæl deltaget i det politiske Liv i vort Land, til hvis mest fremtrædende Mænd han hører.

I Wollert Konow har Tjerne tillige en meget dygtig Eier, som er levende interesseret for Landbruget. Han bestyrer selv ved Hjælp av en Agronom sin store Gaard, som er en af de største og bedste paa Hedemarken, og hvorunder der hører 13 Husmandspladse. Paa Gaarden fødes 120 Kjør og 20 Heste.

En kraftig Assistance har Statsraad Konow i sin begavede og virksomme Hustru, Ida Bojsen fra Møen i Danmark. Statsraadindens Bedstefar blev i sin Tid udnævnt til Biskop i Akershus, men kom aldrig til at tiltræde sit Embede her, da han foretrak at forblive i Danmark. Hendes Far, som var en meget bekjendt Grundtvigianer, gik under Navnet „Budstikke-Bojsen". Paa mødrene Side stammer Fru Konow fra Norge, idet hendes Mor var fra Gaarden Heramb i Ringsaker. Fru Konow er for Tiden Medlem af Herredsstyret i Ringsaker, den største Landskommune i Norge.

Paa Grund af Wollert Konows Deltagelse i det offentlige Liv opholder Familien sig nu

den største Del af Aaret i Kristiania. Men naar den er hjemme paa Tjerne, udfoldes der megen Gjestfrihed, og Tjerne er da stadig Mødested for mange af vor Tids ledende Mænd.

Til Gaarden hører som nævnt 13 Husmandspladse. Som en Merkelighed kan noteres, at flere af dem har i over 300 Aar været drevet af de samme Familier fra Far til Søn. Og sundt maa der være at leve, for mange af Husmændene har opnaaet en høi Alder. Senior blandt dem er for Tiden Ole Støen. Han er i den ganske respektable Alder af 94 Aar. Men trods sin Alder er han baade aandsfrisk og spræk. Han hugger fremdeles al den Ved, som bruges paa Tjerne. For 4 Aar siden blev der holdt Fest for ham i Anledning af hans 90 Aars Fødselsdag. Han traadte da Dansen med sit voksne Barnebarnsbarn og svang sig i Runddanse med et Liv og en Færdighed, som en Yngling kunde misundt ham.

Skjønt Statsraad Konow og Frue er barnløse, vil det gamle Gods dog forblive i Slegten, idet der er truffet Bestemmelse om, at Tjerne skal overgaa til den unge August Konow Bojsen, en Søn af Statsraadens Søster, som er gift med Statsraadindens Bror.

TJERNE MED OMGIVELSER

TOFTE

Tofte paa Dovre! Gaarden og Fjeldet, — hvor passer de to for hverandre! De staar jo formelig i Pagt sammen. Oppe paa Fjeldet — 1500 Fod over Havet — kneiser Tofte som selve Dovregubbens Bolig. Og marv- eller malmfuld maa i Sandhed den over 260-aarige Bygning være, som den staar der som et ærværdig Vidnesbyrd om gammel gudbrandsdalsk Bygningskunst og norsk Soliditet. En vakker og storslagen Udsigt har den mod Fjeldene med „Jetta" som Tinde og udover Dalen saavel mod Nord som Syd.

Tofte antages at være den ældste Gaard paa Dovre. Ærværdig er derfor ogsaa dens Saga, som føres helt tilbage til den graa Oldtid. Den hed da Thoptar og Thoptheim. Oprindelig har Navnet været *thoptin*, antagelig beslegtet med *thopta*, en Tofte, Robænk. I *Diplomatarium Norvegicum* kaldes den „Kongsgaarden paa Dovre". Mange Sagn har Traditionen henlagt til Tofte. Snorre fortæller saaledes, at i 872 var Harald Haarfagre paa Tofte, hvor han „lod rede sig et Julegjæstebud". I Nærheden havde Finnen Svaase faaet Tilladelse til at opslaa sin Gamme. Han var „Skrattemand" eller „Seidmand", d.v.s. Troldmand. Hans Datter Snæfrid var fager som en Lilje. Da hun i Gjestebudet rakte Kongen Hornet med Mjød, hvori Svaase havde blandet Seid, blev Haralds Syn kvervet, saa Hornet forekom ham at være af Guld, og han blev saa rent yr af Elskhug til Snæfrid, at han gjorde hende til en af sine mange Hustruer og sad i lange Tider sørgende og uvirksom ved hendes Lig, da hun døde. Allerede længe har man næret stor Tvil, om ikke dette Sagn rettelig var at henføre til Gaarden Tofte paa Hadeland. Og i den nyeste Tid er man ved

GAARDSTUNET

Granskninger kommet til den Slutning, at det hele Sagn formentlig er en Omplantning af den urgamle keltiske Fortælling om Briterkongen Vortigerns Forelskelse i Sakserhøvdingen Hengists Datter Rowena. Deri er saa optaget Motiver fra Eventyret om Snofrid (Snæfrid), og man har knyttet det deraf fremgaaede Sagn til Harald Haarfagres Navn. Hvorom alting er, saa findes der paa Dovre endnu en Sti op til Skjelstad Prestegaard, som kaldes „Haraldsstigen“.

I gamle Dage gik Hovedveien til Nidaros gjennem Tofte Gaard. De fleste norske Konger har derfor besøgt og overnattet paa Tofte. Olav den hellige staar som den, der har kristnet Dovre, og har visselig opholdt sig der. I 1182 vides Kong Sverre at have været der paa sin Vei til Nidaros, og ligeledes Hertug Skule, da han i 1240 fra Stensborgen ved Mjøsen fór til Elgesæter Kloster. Om Christian V's Reise i Norge 1685 heder det: „Hans Kongl. May.t kom ogsaa Frederichsgaves Kaaber Verk samme Formiddag forbie; efterat De udi bemeldte Olstad spiiset hafde, reed De til Tofte Frie Gaard under Dofre Field, var 2de Mile.“ Og lige til og med Carl XV har vel omtrent samtlige Konger været Gjester paa Tofte.

Tofte var som nævnt oprindelig Kongsgaard. Husene laa da lidt længere nede, men er senere flyttet did, hvor de nu ligger. Paa Østsiden, ganske nær, er et dybt Gjel, hvor Elven Einbua har sit Løb. Paa den anden Side af dette Gjel ligger Prestegaarden Skjelstad. Gjelet er paa Toftesiden bevokset med Furuskog, men paa Skjelstadsiden med Birkeskog.

Kongsgaard eller Krongods var Tofte, indtil Christian IV forærte den til Statholder Ulrik Frederik Gyldenløve, som solgte den til sin Halvbror, Generalløitnant Hausmann, fra hvem den formentlig er gaaet over til Bønder. Den blev da „Frigaard“ og senere Skydsskifte. Om Tofte skriver Pontanus i sin Danmarks Historie, som i 1631 udkom i Amsterdam paa Latin, „at den er et kongeligt Herbergested, hvor Gjesterne ikke betale for andet end Øl“.

Den vedblev som Skydsstation, lige til denne flyttedes ned til den med Tofte forenede Gaard Toftemoen, som ligger nede i Dalen ved den nye Vei.

Tofte er en af de største Gaarde i Gudbrandsdalen. Dens Skyld er over 50 Mark og omfatter $^1/_{16}$ af hele Dovre. Den har 17 Husmandspladse og 6 Sætre foruden Husmandssætre.

Den Familie, som nu sidder paa Tofte, og som i 2 à 300 Aar har eiet Gaarden, ansees for at være Gudbrandsdalens gjæveste Slegt, hvis Grene fremdeles findes paa Haakenstad i Vaage, Bjølstad i Hedalen, Isum i Fron, Elstad i Ringebu og flere. Den skal skrive sig helt fra det 13de Aarhundrede. Traditionen vil vide, at den nedstammer fra Harald Haarfagre; men det skal ikke være Tilfældet; historisk er det i hvert Fald ikke, og den nulevende Slegt gjør heller ikke Paastand derpaa. Det er en mægtig Slegt, som har sine Rødder i den adelige Familie Bratt. Toftefamilien er byrge Folk, som er stolte af sin Æt og dens Traditioner. Men Beretningen om en Episode, som under Carl Johans Kroningsfærd skal have tildraget sig paa Tofte, er ikke sand. Der fortælles nemlig, at da Kongen gik tilbords der, og hans Følge vilde sætte sig ved samme Bord, blev de afvist af Eieren med den Besked, at ved det Bord var kun Plads for Folk af kongelig Byrd, hvorpaa han selv rolig tog Plads ved Siden af Kongen. Det er ialfald feilagtig, naar denne Historie er henlagt til Tofte.

Naar Slegten kom til Tofte, vides ikke med Bestemthed, men det antages at være skeet over Midten af det 17de Aarhundrede, for omkring 1650 skal der have været en Familie Aagaard paa Tofte. Stamfaderen for den nuværende Tofteslegt, Simen Tolstad eller Taulstad, kom fra Vaage. Han har muligens kjøbt Tofte af General Hausmann. Ligeledes er det sandsynlig, at det er hans Datter, som blev gift med Thor Bjølstad fra Hedalen, der var af Bratteslægten, og at denne Æt saaledes holdt sin Indtrædelse paa Tofte. Fra ham skal Thornavnet skrive sig. Den nuværende 18-aarige Odelsmand til Tofte skal efter Sigende være den 16de Thor paa Gaarden.

Men uafbrudt efter hverandre kan disse ikke have fulgt, da den Eier, som døde i 1856, hed Paal Tofte. Paal var fra Harildstad i Kvikne og gift med Mari Thorsdatter Tofte, ogsaa kaldet „Gaardjenten". Han gik under Navn af „Gamle Paal" og var meget omtykt for sit kvikke Hode og sine mange gode Historier. Han nød megen Anseelse og mødte i 1828 paa Stortinget som Suppleant for Amtmand Weidemann. I Kommunestyret var han et energisk Medlem og i længere Tid Ordfører.

Paal eiet Tofte til sin Død. Efter ham fulgte Sønnen Thor

INDGANGSSVAL

HJØRNE I SPISESTUEN

Paalsen Tofte, som var gift med sit Soskendebarn Ragnhild Thorsdatter Bjolstad. I det hele taget har det været Skik i den ætstore Slegt at gifte sig inden Familien, da ingen anden Familie i Gudbrandsdalen kunde maale sig med den i Byrd. Thor Paalsen Tofte, „Gamle Thor“, som han kaldtes, var ogsaa en statelig Kar, som ikke havde noget imod at blive kaldt Thor Bratt. Han, som de øvrige Medlemmer af Tofteslegten, indehavde ogsaa kommunale Hverv. Han dode 1896.

Thors og Ragnhilds Son, Thor Thorsen, blev efter dem Eier af Tofte. Han var født i 1849. Han giftet sig ogsaa med en Gudbrandsdalspige, Sigrid, men hun horte ikke til Slegten. I 1897 dode hendes Mand, og Fru Sigrid styrer nu Gaarden under Sonnens Mindreaarighed. Fru Sigrid er en meget dygtig og godgjorende Kvinde, som er vel anseet, og som vedligeholder Slegtens Traditioner. Da Kong Haakon og Dronning Maud i 1906 drog paa sin Kroningsfærd til Trondhjem, var hun Vertinde for dem paa Toftemoen, et Hverv, hun med stor Hæder skilte sig fra.

Paa Tofte har der altid været udvist megen Gjestfrihed, og der gaar stort Frasagn om de gilde Fester, som i gamle Dage blev holdt der. Især var Brullupsfesterne gromme. De varte baade en Uge og mere. Gjestebudene var dengang temmelig sjeldne, hvorfor det gjaldt at tage sit Mon grundig igjen. Der gaar endnu Beretninger om et saadant Bryllup paa Tofte i 1777, da Guri Tofte blev gift med Tord Kleppe. Det var et Storlag, som spurgtes. Mange Gjester og overflodig Traktement. Man tog grundig til sig af Varerne, og det sterke Øl og Drammene løftet Stemningen hoit. Som det pleier, kom det ogsaa her til Mandjevning om, hvem der var gjæveste Karen. Han Paal Bjønnsta var den storste og sprækeste Gutten, som de andre saa skjævt til og gjerne vilde chikanere, naar de bare fandt Leilighed. Men da „Stabbedansen“ var endt, var der ingen, som vovet et Forsøg engang.

„Stabbedansen“ fandt Sted anden eller tredie Bryllupsdag. Den begyndte med, at „Stabben“ blev sat midt paa Gulvet, og at Brud og Brudgom danset rundt den, hvorpaa de steg op paa den og fik Dram og „Bite'i“, mens næste Par danset rundt dem. Under Stabbedansen maatte Bruden være iført hele sin Stas med Krone og Belte og Søljer. Den foregik under megen Lystighed, som Kjogemesterens Skalkagtighed ydermere bidrog til at øge. Han var gjerne noie kjendt i Bygden, og naar han vidste, at en Gut og en Pige havde godt Øie til hverandre, sorget han altid for, at de to kom sammen paa Stabben til

PEISSTUE

deres Ærgrelse, men til almen Jubel. Alle maatte være med i den Dansen, selv Brudens og Brudgommens Forældre. Sidste Par paa Stabben var Kokka og Kjeldermesteren. Kokka stod med sin Sleiv og Tvare i Haanden og Kjeldermesteren med sit Ølkrus.

Da Dansen var slut, skulde efter Skik og Brug Stabben bæres ud. Det gjaldt da, hvem der var Kar for det. Paa Tofte havde de laget et rent Uhyre af en Stabbe, som de ovenikjobet havde fyldt med Sand. Den var derfor blit saa tung, at det ansaaes for Uraad for én Mand at bære den. Da saa Opfordringen til Udbæring lød, var en af Dovregutterne fræk nok til at haane Paal Bjonnsta og tvile paa, at han var god for at klare Stabben. „Denne store Vaageværingen bor gjore det, men jeg er bange for, han er for smal i „Stettom“!“ raabte han høit. Paal blev ildrød i Ansigtet, og inden nogen fik summe sig, gik han lige løs paa Stabben, veltet den, greb den i sine Arme og gik til Doren. Jo, der blev Staahei! Ingen havde tænkt sig Muligheden af sligt Syn. Alle Gjester fulgte med. Han Paal i Spidsen, saa Kjogemesteren syngende og hele Selskabet lige efter i spændt Forventning. Iva Teigje hed Kjøgemesteren. Underveis vendte Paal sig til Iva og sagde: „Spørg dem, Du Iva, om de nu tror, at „Stettan“ holder?“ Lige til Toftegjelet bar det. Da Paal var kommet til Gjelbakken, ludet han sig forover og slap Stabben med et befriende „Busch!“ Det er senere blit et Ordspil i Bygden: „Busch! sa Bjonnsta'n, han slap Stabben i Toftegjelet.“ Men da Paal kom ind igjen i Brudehuset, var han ikke blid i Hu. Han sprat op paa Bordkrakken, saa den gik tvers over, og spurgte, om der var nogen, som vilde ham noget, saa kunde han bare komme. Men da blev der Dodsstilhed i Bryllupssalen.[1]

Ligesom Tofte har sin gamle Historie, har ogsaa dens Huse en anselig Alder. Paa Vindfloien over Svalen staar der Aarstallet 1651 og Bogstaverne O. O. S. De skal betegne Ole Olsen eller „Ola Tofte“.

[1] Beretningen er hentet fra Ivar Kleivens Sagn fra Gudbrandsdalen.

FRA DE GAMLE SAMLINGER

Om end Bygningerne skriver sig fra 1651, er det en Selvfølge, at de i Tidens Løb er repareret og tildels ombygget. „Gamle Paal“ skal især have ladet adskillige Forbedringer udføre, men Gaarden har bevaret sit ærværdige Præg. Til Venstre rager det høie, eiendommelige Klokketaarn op, til Høire er der en stilfuldt udskaaret Portal. Over Indgangsdøren findes ogsaa gamle Udskjæringer. Og indenfor Svalen i anden Etage ligger de gamle Jomfrubur vel forvaret.

Gaardens Indre er ogsaa holdt i gammel Stil og rummer mange interessante Fortidssager. Det gjør straks ved Indtrædelsen i Storstuen et høitidelig, patriarkalsk Indtryk, at Norges Grundlov hænger i Glas og Ramme paa Væggen. En Sabel med Frederik V's Navneziffer er ogsaa ophængt Malerierne af Harald Haarfagre og Snæfrid er af ny Dato. Det er en Brudegave til Fru Sigrid og hendes Mand og røber ikke nogen Mesters Haand. Heller ikke de malede Vægfelter i Sinclairværelset er Kunstverker. De er ca. 70 Aar gamle og forestiller Scener af Sinclairtoget. Paa det første Billede ser man Sinclair ombord paa et stort Skib nærme sig Romsdal. Et andet viser Sinclair og Frue til Hest under Skotternes Fremrykken. Et tredie fremstiller Sinclairs Fald og Skotternes Tilfangetagelse, mens den norske Anfører svinger Lesjes Fane.

Af de gamle Sager, hvoraf Gaardens Stabur bugner, bør især nævnes de mange Sølvsager, som selvfølgelig er Husmoderens Stolthed. Der er en herlig Brudekrone med dertil hørende rige Smykker, Sølvkander, Bægre, Krus med Sølvlaag og mange andre værdifulde Gjenstande. Der er gamle Mands- og Kvindedragter, kostbare Brudekjoler, hjemmevævede, kunstfærdige Tepper, Aaklæder og Tørklæder. Der findes ogsaa utallige andre Gjenstande som Kjøredoner, Kirkeslæder og Gigger, udskaarne Sæler, Skabe og Stole og tilslut et meget gammelt Stueur med stangende Bukke, som viser sig, hver Gang det slaar.

Urokkelig som selve Dovrefjeld har Tofte staaet ned igjennem Tiderne. Den er en af de faa Odelsgaarde i vort Land, som kan se tilbage paa en flere hundredaarig Slegtstradition. At denne Slegt tillige hører til Gudbrandsdalens ældste og gjæveste, har yderligere bidraget til at kaste Glans over den gamle Gaard.

Det er en Selvfølge, at der til en saa ærværdig Gaard knytter sig mange Tildragelser, og at der paa Grund af dens Ælde hviler et eiendommelig Skjær over den. Der gaar ogsaa

Ord om, at det spøger derinde, og at Nisserne fordum var slemme til at rumstere der. I „Høgkol", ret op for Gaarden, skal Huldren holde til. Om Høsten, naar Budeierne flytter hjem fra Haugasæter, skal hun indfinde sig og fæste Bo der for Vinteren. Saa lyder ialfald Beretningen, som sammen med andre lignende visselig fordum har spillet en Rolle i Toftes interessante Saga.

PAA SÆTEREN

TOMB

I Raades yppige Indlandsbygd, som minder om de danske Sletter, ligger den fordums adelige Sædegaard Tomb. Sit fornemme og ærværdige Præg har det gamle Herresæde forlængst mistet. Det svandt over Midten af forrige Aarhundrede, da den store Hovedbygning blev erstattet af en moderne Villa. Men endnu udgjør Tomb Herregaard med sin herlige Park og Frugthave, sine vidstrakte Marker og løvrige Lunde en af Smaalenenes største og værdifuldeste Eiendomme.

Tombs oprindelige Navn var Thufn, Thumfn og Thumn, som tilslut er blit til Tomb eller Tom. Fremdeles kaldes den i Bygden: Tomn. Navnets Betydning har man ikke været istand til at bringe paa det rene.

Tombs Historie gaar tilbage til Middelalderen, da den sees at have været Sædet for kjendte Mænd. I Sagaen nævnes saaledes en Sigmund Lagmand paa Thufn som Formand i Vikværingernes Oprør. Men nogen betydeligere Rolle har den i hine Dage neppe spillet, ligesaa lidt som den kan sees at have været Scenen for større Begivenheder. Det er derfor kun sparsomme Efterretninger, man har om Tomb fra de ældste Tider. Man ved blot, at i 1291 og 1299 sad en Ridder Guttorm paa Gaarden, men i 1309 maa en Hr. Assur Jonssøn have været dens Eier, da han det Aar mageskiftet en Del af Tomb til Gunnar Ambassøn eller Amberssøn mod Gaarden Rustad i Aas. Forøvrig var i det 14de Aarhundrede Gaarden i

DEN GAMLE GAARD

længere Tid delt i nordre og søndre Thufn og eiedes af de nærbeslegtede Familier Stumpe og Bolt.

At bringe nogen Klarhed over Gaardens Historie i dette Tidsrum lader sig vanskelig gjøre paa Grund af de indviklede Eiendomsforhold. I det sidste Tiaar af det 14de Aarhundrede optræder henved et halvt Snes Odelsprætendenter til Tomb, saavel af Stumpe- som af Bolteslegten. Efter mange Rivninger og Transaktioner lykkedes det endelig Hr. Ogmund Berdorssøn, formentlig af Slegten Bolt, at blive Eneeier af Tomb. Hans Datter Borghild arvet Godset, som hun bragte sin Mand (Ridder) Herman Moltcke. Han eiet det til 1465 og efter ham Sønnen, Hr. Olaf Moltcke, til 1481.

I Begyndelsen af det 16de Aarhundrede er Tomb kommet over til Familien Galde, idet Rigsraad Oluf Galde, som ogsaa var Høvedsmand paa Akershus og Statholder i Norge, tilskiftet sig det i 1515 af Anna Ottesdatter. Han eiet det til sin Død i 1530. Hans Søn, Sven Galde, skriver sig til Tomb mellem Aarene 1546 og 1577. Han efterlod sig en Søn, Oluf Galde, som i 1599 var Hovedsmand paa Akershus. Han var Eier af Tomb indtil 1622, da han døde i Danmark, hvor han i Regelen opholdt sig paa sit Gods Egeberg i Vendsyssel. Efter ham fik hans ældste Søn, Gude Galde, Tomb. Han var Hofjunker hos Christian IV og var gift med Helvig Marsvin, en Søster af Kongens Svigermor, den bekjendte Fru Ellen Marsvin. Gude Galde døde allerede i 1626 i Jylland. Hans Enke beholdt Tomb til sin Død i 1648. Datteren Eline Galde, som var gift med Ritmester Knud Povelsen Schinckel, arvet nu det gamle Gods, som, da begge Egtefæller døde i 1669, gik over til Fru Schinckels Søster, Anna Galde, hvis Mand, Werner Parsberg, solgte det til den bekjendte Oberst Tonne Huitfeldt, Far til Helten fra Kjøgebugt.

Tonne Huitfeldt døde i 1677, hvorefter hans Svigersøn, den senere Generalløitnant Ernst v. Tritzschler, som fra 1708—10 var kommanderende Chef over Arméen i Norge, fik Gaarden. I 1701 overdrog han Tomb til sin Svigersøn Generalløitnant Barthold Heinrich v. Lützow. Han førte Overkommandoen i Norge under Carl XII's Indfald i 1716 og 1718. Lützows anden Hustru, Anna Margrethe Brockenhuus, overtog efter Lützows Død i 1729 Tomb, som hun beholdt til 1768, da hun døde. Efter dem eiedes Tomb i Fællesskab af deres to Børn, Generalmajor Lützow og Cathrine Lützow.

Efter Traditionen skal Generalerne Lützow have været udstyret med rent herkuliske Kræfter. Om den ene af dem fortælles herpaa et drastisk Eksempel. Seks Husmænd var en Sommerdag ifærd med at sætte paa Vandet en stor Færge, som skulde bringe Ungfæet over til Sletterøerne. Da det i Løbet af en halv Dag ikke var lykkes dem, blev Generalen vældig vred, jog Husmændene bort og skjøv selv med rent overmenneskelige Kræfter Færgen alene ud paa Sjøen. I 1795 døde Generalmajoren ugift og hans Søster i 1797. Ved Testament skjænket hun Godset til sin Slegtning, Overhofretsassessor, senere Statsminister Mathias Leth Sommerhielm. Han opholdt sig i Stockholm og kom blot paa kortere Besøg til Tomb, som han lod drive ved Forvalter. I hans Tid udgjorde det underliggende Gods ikke mindre end 26 fulde Gaarde foruden 4 Underbrug. Eiendommen var dengang værdsat til 80000 Rdlr.

I PARKEN

Da Statsminister Sommerhielm i 1827 afgik ved Døden, flyttet hans Enke af tredie Gifte, Grevinde Christina Maria Lewenhaupt, til Tomb, som hun beholdt og selv bestyrte. Grevinden var en dygtig, energisk og husholderisk Kvinde, som drev Gaarden betydelig op og satte alt i tidsmæssig Stand. Det var i hine Dage ikke saa vanskelig, da Husmændene pligtet at udføre meget Arbeide gratis. En Gaard havde saaledes 30 Arbeidsdage, en anden 20 Dage o. s. v. Og Grevinden, som i det hele var meget streng og nøie paa alt, saa ikke gjennem Fingre med Arbeidspligten. Der fortælles saaledes, at naar Husmændene udførte Arbeide ude paa Jorderne, flyttet hun sin Plads fra Vindu til Vindu for at kunne holde Øie med dem, og opdaget hun en Husmand, som hun ikke fandt nidkjær nok i Tjenesten, lod hun øieblikkelig Forvalteren kalde, forat Synderen kunde tildeles en tilbørlig Irettesættelse.

En af Grevinde Sommerhielms Veninder var den populære Forfatterinde Fredrikka Bremer. Hun kom ofte i Besøg til Tomb, hvor hun skrev sin bekjendte Roman „Grannerne". Flere af Skildringerne i denne skal være hentet fra Tomb.

Grevinden var, som nævnt, meget dygtig og husholderisk. Skjønt hun frasolgte større Dele af Godset, havde hun dog drevet det saaledes op, at det ved hendes Død i 1845 blev afhændet for 70 000 Spd. Sommerhielms havde ingen Børn. Arvingerne var derfor Medlemmer af Familierne Lewenhaupt og Ramel. De solgte i 1846 Tomb med Indbo, Besætning og Herligheder til Kandidat James Røder Teilman, Far til Komponisten Chr. Teilman. Da denne tiltraadte Gaarden, bugnet Boderne af Korn, Kjød og Smør, mens Kjelderne var fulde af gammel ædel Vin. Det eneste, Arvingerne tog med til Sverige, var Grevindens store Sølvkiste, som blev eskorteret over Grænsen af tolv Husmænd, da Veiene dengang ansaaes for alt andet end sikre.

James Teilman eiet nu det gamle Gods til 1861. Han førte et stort og herskabelig Hus, hvor der udfoldedes en Gjestfrihed og Selskabelighed, som var viden bekjendt. Blandt de mange fremstaaende Gjester, som vanket der, var Welhaven, Asbjørnsen, Ole Bull og C. P. Riis m. fl.

Sidstnævnte, som er mest kjendt som Forfatter af „Til Sæters", har i en fornøielig Vise skildret Livet paa Tomb og særlig Ole Bulls Besøg der i 1849. I denne Vise heder det:

— — — — — — — — —
Saa fornemt Selskab aldrig før jeg saa,
og alle havde hvide Hænder paa,
der var en Stas!
der var Kalas!
der var en Tummel og en Røre.

Paa indstændig Anmodning lader Bull sig bevæge til at spille. Det skildrer Riis saaledes:

Men før han lagde sin Fiol til Kind,
han sa. „Lad dem derude slippe ind!"
Teilman paa Tom
selv gik da om
og aabned Vinduer og Døre.
Og Stuen fyldtes, og Gangen med,
men indenfor var mange flere.
To Hundred Mennesker vist jeg veed
var samlet der, om ikke mere.

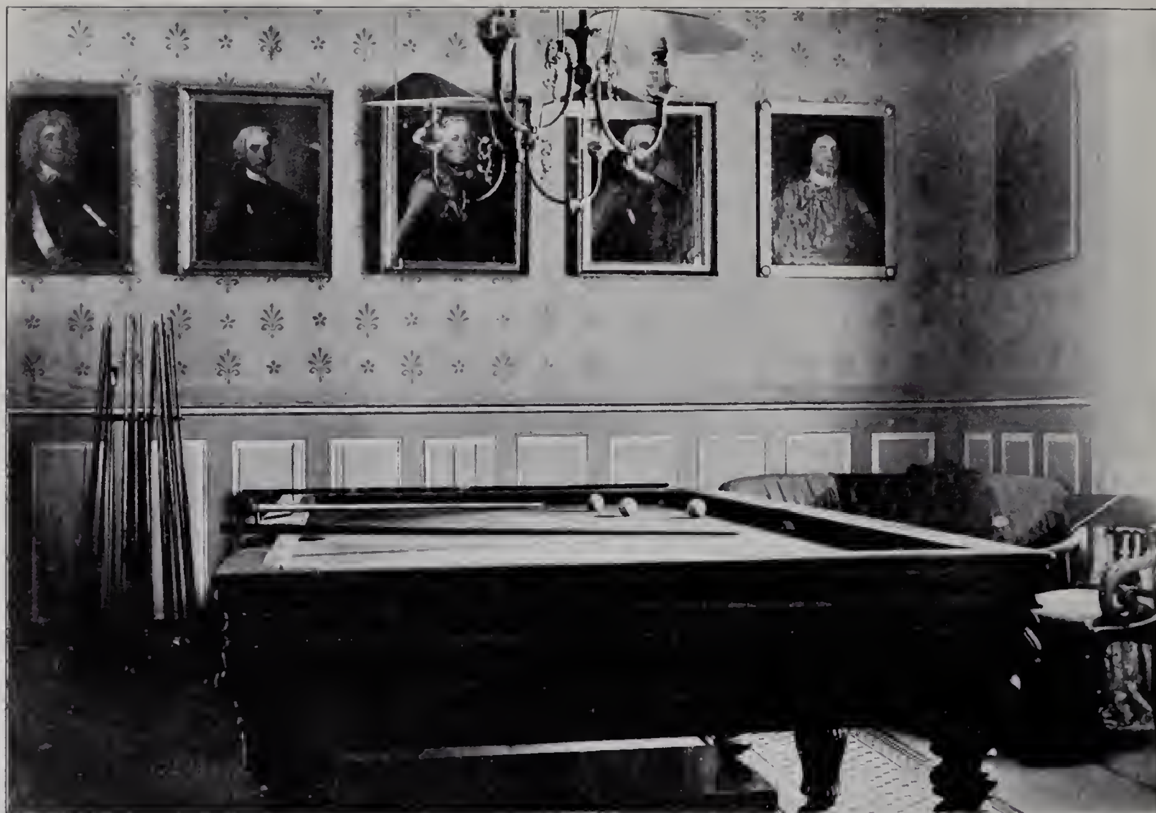
DAGLIGSTUEN I SISSENERS TID

Og Festen og Visen slutter med dundrende Hurraer og almen Jubel fra det store Selskab.

Teilman gjorde ogsaa meget for Havens og Parkens Forskjønnelse. Der blev anlagt Damme, hvor kneisende Svaner og snadrende Ænder svommet omkring, og der blev anskaffet stolte Kronhjorter og Daadyr, som spankulerte omkring saa tamme, at de kom og aad af ens Haand. I Teilmans Tid blev der i nogle Aar ogsaa holdt Amtslandbrugsskole paa Gaarden.

Til Tomb hørte baade Raade Kirke og et Kapel. Teilman solgte Kirken til Kommunen, som derved gjorde en meget fordelagtig Handel. Den gamle Stenbygning, som skrev sig fra Middelalderen, blev nemlig i 1862 underkastet en grundig Reparation. Ved denne blev der fundet en storre Sum, ca. 800 Kroner, som man mente i Krigens Tid var skjult der, uden senere at være afhentet. Kapellet er derimod fremdeles Godsets Eiendom. Det skal oprindelig skrive sig fra Slutningen af det 14de Aarhundrede, men brændte omkring 1790, hvorefter der blev indredet Kapel i en gammel Træbygning, som laa paa Gaardstunet lige ved Ladebygningen, men i 1869 blev det nedrevet og et nyt Kapel opfort nede ved Kraakstadfjorden i den vakre Birkelund, som i gamle Dage gik under Navn af Rosenlunden. Foran Kapellet staar to vældige, flere hundrede Aar gamle Ege.

Det er allerede nævnt, at Teilman levet paa Tomb som *„grand seigneur"* og brugte mange Penge. Om hans Gjestfrihed berettes, at den var saa stor, at han, selv i den travleste Onnetid, lod Gjester hente i sin Kaleschevogn helt fra Kristiania. Hans flotte Liv i Forbindelse med flere uheldige Foretagender som Anlæg af Teglverk og Møllebrug bevirket, at det i hans Tid gik sterkt tilbage med Gaarden og Formuen, og i 1861 maatte han sælge Tomb. Kjøberen var Overretssagfører, senere Sorenskriver Chr. Fischer, som var gift med Froken Sofie Augusta Werner. Forholdene paa Tomb blev nu helt ændret. Da Fischer ikke tog Bopæl paa Gaarden, men kun opholdt sig der med sin Familie om Sommeren, blev den drevet ved Forvalter, og der blev gjort alt for at sætte den i tidsmæssig Stand og bringe Finanserne paa Fode. Desværre var den ældgamle Hovedbygning saa forfalden, at Fischer lod den nedrive og et nyt og mere hensigtsmæssig Vaaningshus i Villastil opfore. Derved tabte Stedet en stor Del af sit ærværdige og adelige Sædegaardspræg. Ti den gamle Herregaard gav, uden at have hverken Borg- eller Slotspræg, et anselig Indtryk og var baade interessant og hyggelig med sine store, hoiloftede Sale og Værelser, hvis Vægge var

BILLARDSALEN MED DE GAMLE PORTRÆTER

dækket af gamle Malerier, Portræter og Landskaber, og som var rigt udstyret med gammeldagse stilfulde Møbler, store, funklende Lysekroner, Porcelæn, Krystal og Sølv.

Kun i fjorten Aar beholdt Sorenskriver Fischer Tomb, idet han i 1875 solgte det med tilhørende Eiendomme for 71 000 Spd. til Cand. philos. Christian Sissener. Han var en dygtig og interesseret Jordbruger, som indførte rationel Drift og mange store Forbedringer, saa Tomb i hans Tid ansaaes som et rent Mønsterbrug, hvor mange unge vordende Landmænd fik sin praktiske Uddannelse. Han udvidet tillige Haven betydelig og bygget nyt Drivhus. Sissener var ogsaa levende interesseret for sin Kommunes Vel og ofret den meget Arbeide, blandt andet som dens Ordfører. Han var tillige Stortingsmand, indtil en langvarig Sygdom nødte ham til at trække sig tilbage fra sin offentlige Virksomhed. Og for denne Sygdom bukket han under i 1902 i en forholdsvis yngre Alder. Sissener var gift med Frøken Emmy Dahl, en elskværdig og af alle paa Godset afholdt Dame. Det lyse og selskabelige Liv, som i deres Tid førtes paa Tomb, fik en brat Afslutning ved Fru Sisseners pludselige Død et Par Aar før hendes Mands. Da Sisseners var barnløse, tilfaldt Tomb ifølge Testament Professor Hjalmar Heibergs Børn, som var Fru Sisseners nærmeste Slegtninge. De solgte Aaret efter Godset til fhv. Apoteker Haakon Selsbak for 400 000 Kr.

Uden at være Landmand holdt Selsbak, takket være sin ualmindelig dygtige Forvalter, Jordbruget paa Tomb i fuld Hævd. I hans Tid blev der holdt Fjøsskole paa Gaarden, hvor Besætningen blev henimod fordoblet. Af Skogen blev der i 1903 solgt for ca. 180 000 Kr.

Nogen længere Slegtstradition har der i det sidste Aarhundrede ikke kunnet blive paa Tomb. Ogsaa Selsbaks Eiendomstid skulde blive af kort Varighed. Efter fem Aars Forløb solgte han i 1909 Tomb til Ole O. Forseth, som nu er dets Eier.

Godset bestaar, foruden af selve Tomb Herregaard, af 16 mindre Brug og Sletterøerne. Den samlede Skyld udgjør Mark 173,71. Der fødes 160 Storfæ, 24 à 28 Heste, 20 à 30 Svin. Besætningen antages dog at kunne øges adskillig.

Til den gamle Herregaard paa Tomb knyttet der sig forskjellige Traditioner. En af Salene i anden Etage hed „Kongesalen". Her skal Carl Johan have ligget, da han besøgte Tomb. Der var ogsaa i anden Etage et Værelse, som gik under Navn af „Grevindens Værelse". Af det stod der Skræk, da det spøgte deroppe. Det var Grevinden, som gik igjen. Gjester, som laa der, hørte om Natten Raslen som af en Damekjole; de saa en Skikkelse bøie sig over Sengen og følte en kold Gufs, som trængte sig isnende gjennem dem. To Prester, som i Teilmans Tid laa en Nat paa dette Værelse, bad næste Morgen indstændig om at bytte Soveværelse, da de ikke turde være i „Grevindens Værelse". Nede ved „Storebro", som over en Bæk førte op til Gaardens lange Allé, var der neppe nogen, som vovet at gaa alene, efterat det var blit mørkt, da man risikerte at møde en bleg Mand med en Strikke om Halsen. Dermed skal det efter Rygtet forholde sig saaledes: En Julenat havde en Mand stjaalet en slagtet Gris, som han bar i et Taug paa Ryggen. Paa „Storebro" har han formentlig villet hvile sig og derfor støttet Grisen mod Rækverket. Denne maa være gledet ned, og saa har Tauget som en Rendesnare strupet Manden. I hvert Fald skal Morgenen efter Manden være blit fundet død med Grisen i Tauget udfor Broen. Det er denne Mand med Strikken, Folkefantasien har ladet spøge ved „Storebro".

TOMB MED OMGIVELSER

ULEFOS

Høit over Nordsjø en Villa der throner
Speiler sig yndig og bly i det sølvklare Vand
Maaltrosten sjunger i Birkenes Kroner
Lærken sig svinger i Lovsang fra blomstrende Strand.

Stolt som en Dronning og mild som en Qvinde
Ulefos kneiser i Sydens fortryllende Glands
Klippefast trodser det stormende Vinde
Trofast beskyttet af granklædte Hoifjeldes Krands.

Med disse farverige og begeistrede Ord lovpriser Sogneprest C. U. Sundt i 1854 det skjønne Ulefos og tegner samtidig et slaaende Billede af dets Beliggenhed. Ti som et lidet Sydens Fyrsteslot rager det stolte, hvide Herresæde op mellem Telemarkens kolde og veirbidte Klipper, hvor Eidselven i skummende Fossefald styrter sig ud i Norsjø. Den Reisende, som fra Dampskibet betragter Norsjøs storslagne Omgivelser, blir staaende betaget af det bedaarende Syn.

Ulefos var i gamle Dage en adelig Sædegaard. Den ligger i Holden, 30 Kilometer ovenfor Skien. Sit Navn Ulefos eller Wolufos skal det skylde sin Beliggenhed ved den brølende eller ulende Fos. Det nævnes allerede i 1439, og i 1498 sees en Jon Anderssøn at have været dets Eier.

Det er ikke meget, man ved om Ulefos i den ældste Tid. Først i det 16de Aarhundrede faar det en mere kjendt Eier i Claus Huitfeldt, som døde 1590. Som ung Mand skal han have siddet i Fangenskab i Nederlandene. Ved Midten af Aarhundredet var han Lensherre i Bratsberg og var da Eier af Ulefos. Ved hans Død blev Sønnen Anders Huitfeldt dets Eier. Han var gift med Margrethe Pedersdatter af den bekjendte Slegt Basse

ULEFOS MED LILLE ULEFOS

Efter Maleri fra omkring 1820

eller Litle. Han døde i 1620, og hans store Eiendomme blev da solgt til Claus Brockenhuus fra Danmark. I 1623 ser man ogsaa, at Brockenhuus er Eier af Ulefos, og at der allerede da er en Sag der. I 1626 blev Godset solgt af Claus Brockenhuus og kom da under Kronen, som i 1649 gav det til Rigsadmiral Ove Gedde og Amtmand Preben von Ahnen, som i 1657 fik Privilegium paa Anlæg af Ulefos Jernverk, som senere fulgte Ulefosgodset til 1762, dog med en længere Afbrydelse fra 1676—1726. Fra disse Eiere er Ulefos snart efter kommet over til Borgermester i Skien Jon Thommesen Sommer. Ved hans Enkes Giftermaal i 1660 med Hans Tidemann, som eiet meget Jordgods i Bratsberg, gik Ulefos over til ham, men ved hans Død i 1667 blev det solgt til den bekjendte Assessor i Overhofretten og smarte Forretningsmand Anders Madsen fra Tønsberg, som skaffet det adskillige Begunstigelser, takket være sine mange offentlige Hverv, som han med stor Dygtighed skilte sig ved. Der gaar endnu stort Frasagn om det næsten fabelagtige Held, som fulgte alle hans Foretagender.

En kraftig Assistance havde han i sin ualmindelig energiske Hustru Karen Olufsdatter Stranger, som efter Mandens Død i 1670 fortsatte Driften af Godserne og de vidtløftige Forretninger. Tillige gjenoptog hun Driften af Ulefos Verk, hvorpaa hun fik nye Privilegier i 1672, men solgte det fire Aar efter til Assessor Halvor Borse. Kort efter maa hun være afgaaet ved Døden, ti i 1677 er hendes Søn, Stig Andersen Tønsberg, som Arving i Boet blit Eier af Ulefos tilligemed en Flerhed af de øvrige Eiendomme.

Stig Tønsberg var Forretningsmand og bodde i Skien. I Anne Clausdatter fik han baade en rig og dygtig Hustru, som endog drev Forretninger paa Egenhaand og efter Mandens Død i 1690 fortsatte hans Virksomhed. Hun blev senere gift med Generalmajor Arnold, men det lader til, at Forretningens egentlige Chef har Generalinden været. I 1702 blev Borgestad Gaard kjøbt, fra hvilken Tid Familiens Residens blev forflyttet dertil. At Fru Anna maa have været en usedvanlig Kvinde, som stod i høi Gunst og Anseelse i hele Telemarken, derom vidner en Vise paa 12 Vers, som Bønderne lod forfatte til hendes Pris, og hvori Sogneprest Paus til Hvideseid lovpriser „Stolt Anna“ i høie Toner.

I 1709 døde Generalen, og fire Aar efter afgik ogsaa hans forretningsdygtige Enke ved Døden. Deres Arvinger solgte saa i 1716 Ulefos til Geheimeraad Fredrik Christian Adeler, Søn af den berømte Cort Adeler. Geheimeraad Adeler var en af Norges største Jordgodseiere paa den Tid. Længe beholdt han ikke Ulefos, idet han i 1722 solgte det til Sekretær Herman Leopoldus, som allerede i to Aar havde drevet det. Kjøbesummen var 28 100 Rdlr. Han tilhørte en tysk Familie, som i Midten af det 17de Aarhundrede var indvandret til Kristiania, hvor hans Far havde erhvervet sig en betydelig Formue. Han forlod Embedsbanen, som han først slog ind paa, og blev Forretningsmand. Han opnaadde Titel af Konferentsraad og blev i 1739 ophøiet i Adelsstanden under Navn af Løvenskiold. Han er den norske Stamfar til denne bekjendte Slegt. Han var to Gange gift, begge Gange med rige Arvinger. Hans første Hustru, Inger Borse, var Datter af den store Eiendomsbesidder, Assessor Halvor Borse. Hans anden Hustru var Kirsten Søfrensdatter Brinck fra Arendal.

I 1726 havde Herman Leopoldus udvidet sine Eiendomme ved paa Auktion efter Joachim Borse at kjøbe Ulefos Verk paa sin Søns Odel. Han døde i 1750. Ulefos Gods og Verk blev nu overtaget af Sønnen Geheimeraad Severin Løvenskiold, som var gift med Feltmarskalk Numsens Datter. Han bosatte sig i Kjøbenhavn, hvor han bygget sig en fyrstelig Bolig paa Amalienborg og førte et saa flot og kostbart Hus, at han allerede i 1762 maatte sælge Ulefos store Gods til Justitsraad Christian Anker for 70 000 Rdlr. Løvenskiold beholdt blot tilbage Ulefos Jernverk, som nu for bestandig blev skilt fra Gaarden og Godset.

Hermed var Ulefos Gods kommet over til et af Landets største og mest anseede Handelshuse. Justitsraad Anker var gift med den for sin Dygtighed bekjendte Karen Elieson,

DET BLAA VÆRELSE

som efter Mandens Død i 1765 fortsatte hans vidtløftige Forretning ved Hjælp af sine Sønner, særlig Kammerherre Bernt Anker. Det har nok vist sig ugjorlig for det store Handelshus at drive og bestyre alle de udstrakte Eiendomme, hvorfor i 1775 Nicolai Benjamin Aall, som selv var en betydelig Eiendomsbesidder i Telemarken og en Ven af Familien Anker, blev optaget som medinteresseret for en Ottendepart i „Ulefos Saug- og Landebrug". Samme Aar kjøbte Peder Anker ogsaa Bogstad for 90 000 Rdlr. Formentlig har de store Pengeudtællinger medvirket til, at N. B. Aall blev optaget som Medeier i Ulefos. I syv Aar bestyrte nu Aall Bruget indtil 1782, da han blev Eneeier af hele Godset ved at kjøbe Fru Ankers og Sønners store Anpart for vel 100 000 Rdlr.

Hidtil har, som man ser, Ulefos med ikke lange Mellemrum stadig skiftet Eiere, men med *Nicolai Benjamin Aalls* Overtagelse af Godset indledes en lang og lysende Slegtstradition, idet det senere uafbrudt er gaaet i Arv i fem Led fra Far til Søn.

Slegten Aall stammer oprindelig fra Jylland, men kom senere til London, hvorfra den norske Slegts Stamfar, Niels Aall, indvandret til Norge i 1712. I Porsgrund lagde han i 1730 Grunden til den Trælastbedrift, som hans Efterkommere senere uden Afbrydelse har fortsat, og som i over 100 Aar har havt sit Hovedsæde paa Ulefos. Det var ogsaa „Niels Aall den ældre", som han senere er blit kaldt, der begyndte at samle det store Kompleks af Eiendomme i Telemarken, hvoraf flere har tilhørt Slegten Aall gjennem seks Generationer og i ca. 160 Aar. Hans ældste Søn Nicolai Benjamin Aall blev født i Porsgrund i 1739. Han var en meget dygtig og kundskabsrig Mand, hvis Hovedinteresse var Studier og Musik. Han gik derfor den akademiske Vei og blev teologisk Kandidat. I flere Aar var han ogsaa Famulus hos Biskop Gunnerus, men da hans Bror, som var i Faderens Forretning, døde i 1760, maatte han efter Faderens Ønske opgive sin geistlige Virksomhed for at indtage Broderens Plads. Dette skede ogsaa, efterat han i Udlandet havde uddannet sig for sin merkantile Bane. I adskillige Aar var han saa sin Fars Medarbeider, indtil han i 1772 grundet egen Forretning i Porsgrund, hvor han blev boende, og hvor han nød en temmelig enestaaende Anseelse saavel paa Grund af sin Dygtighed som paa Grund af sin tillidvækkende Personlighed og altid redebonne Vilje til at hjælpe sine Medmennesker. Nogen Rolle i det offentlige Liv kom han aldrig til at spille; dertil var han for beskeden. Han ofret sig hel og holden for sine Forretninger, sine Interesser og sit smukke og lykkelige Hjem. Nicolai Aall

SPISESTUEN

var nemlig gift med Frøken Amborg Wesseltoft, en Datter af den rige Kjøbmand Wesseltoft i Skien. Hun var ham en udmerket god Hustru, som med levende Interesse og stor Dygtighed forestod hans Hus, hvor der udfoldedes en Selskabelighed, som stod i høit Ry for sin smukke Aand og Tone.

Nicolai Benjamin Aalls virksomme og velsignelsesrige Liv fik en brat Afslutning.

I Januar 1798 overrasket Døden ham paa en Kjøretur. Ved Fremkomsten fandt man ham siddende død i Slæden. Han var da 59 Aar. Fra alle Hold blev der ydet ham den største Anerkjendelse. Kancelliraad Løvenskiold siger i sin Bratsbergs Amts Beskrivelse om ham:

„Denne virksomme Mand er meget elsket og æret af vort Publico, da hans Handlinger ere vel overlagte, og Han forglemmer aldrig den værdige Lidende med Raad og Understøttelse.“

Og ved hans Baare blev der blandt andet sunget:

Mandig skjøn var al hans Daad
stor hans Sjæl og rent hans Hjerte
Klippefast og vis i Raad
Følte vor som egen Smerte.
Ak! den gode er ey meer
Ey vor bittre Veemod seer.

Nicolai Benjamin Aall efterlod sig en ganske betydelig Formue. I to Aar blev hans Hustru siddende i uskiftet Bo under Sønnerne Niels og Jørgen Aalls Styre. I 1800 blev der holdt Skifte i Boet, som da viste sig at være endnu adskillig føroget under de glimrende Konjunkturer.

Ved Skiftet tilfaldt Ulefos med Sagbrug og dertil hørende Eiendomme den ældste Søn Niels Aall. Samtidig traadte Moderen, Fru Amborg Aall, ud af Firmaet. Hun levet til 1815, da hun afgik ved Døden i en Alder af 75 Aar.

Med Niels Aall indtræder som Eier af Ulefos en af Norges mest anseede Statsmænd og en af dem, som i 1814 var med at hævde Landets Frihed. En evnerig, karakterfast og retlinjet Personlighed var Niels Aall, en af de Sønner, et Land til alle Tider vil være stolt af. Han blev født i Porsgrund i 1769 og drog som ganske ung til England og Frankrige, hvor han fik sin Uddannelse. 20 Aar gammel kom han tilbage og gik ind i sin Fars store Forretning, samtidig med at han paa Egenhaand drev Trælast- og Kornhandel. Som nævnt overtog han ved Skiftet efter Faderen i 1800 Ulefos med de fire privilegerede Sage og fortsatte Forretningen, som hørte til en af Landets største og mest anseede.

De følgende Aar: Krigsaarene og Hungersaarene hører som bekjendt til de tungeste i vor nyere Tids Historie. For Firmaets nye Chef bragte disse Aar mange haarde Slag og de største Vanskeligheder, som han dog mødte med Heltemod og overlegen Dygtighed. Trods sine mange private Gjøremaal blev der ogsaa af det offentlige trukket store Veksler paa Niels Aalls utrolige Arbeidskraft og glødende Fædrelandssind. Han blev en sterkt benyttet Kommunemand, udnævntes til Raadmand, var Medlem af den vigtige Provideringskommission, en af Stifterne af Selskabet for Norges Vel og af Laane- og Diskontokassen, ligesom han var levende interesseret for Universitetets Oprettelse, hvortil han skjænket 10000 Rigsdaler. I Marts 1814 blev Aall Regjeringsraad og mødte som saadan paa Eidsvold, og 19de Mai s. A. fik han af den nyvalgte Konge, Christian Frederik, sammen med de øvrige Regjeringsraader Titel af Statsraad. Kort efter blev han som bekjendt udnævnt til Leder af den store Ambassade til England, hvis Mission saa sorgelig mislykkedes. Saa stor var Statsraad Aalls Anseelse, at han, samme Dag han vendte hjem fra sin resultatløse Englandsfærd, fik i Opdrag af Christian Frederik sammen med Statsraad Jonas Collett at træde i Underhandling med de to svenske Kommissærer og derefter 14de August at afslutte og paa Norges Vegne undertegne „Mosse-Konventionen".

Efter Christian Frederiks Frasigelse af Tronen blev Aall et af de ledende Medlemmer af Interimsregjeringen, men var ikke villig til at indtræde i den nye Konges Raad. Med sin Stortingsvirksomhed i 1815 og 1816, hvorunder han var Stortingets Vicepræsident og Lagtingets Præsident, afsluttet han sin offentlige Færd.

Aall trak sig nu tilbage til sine mange private Gjøremaal, som i den følgende Tid ogsaa kom til at lægge Beslag paa alle hans Evner og hans store Aandsligevegt. For det hele Land var ved Krigen og de dermed følgende elendige Konjunkturer bragt ind i en Misère, som ogsaa Statsraad Aall fik sin Del af, saa meget mere som hans Forretning havde lidt sterkt under hans Fravær.

Statsraad Aall var to Gange gift. Første Gang med Frøken Mariane Møller, Datter af Landfysikus, Dr. med. Hans Møller paa Aakre ved Porsgrund. Blot to Aar varte dette Egteskab, idet hun afgik ved Døden i 1796. Otte Aar efter giftet han sig med Frøken Christine Johanne Blom, Datter af Hans Blom paa Lagmandsgaarden ved Skien. I hende fik han en jevnbyrdig og elskværdig Hustru, med hvem han levet i et lykkelig Samliv i hele 50 Aar. Deres smukke Hjem var bekjendt for sin Gjestfrihed og sin lune Hygge.

Under Statsraad Aall oprinder en ny Æra for Ulefos. Hidtil havde det, saavidt vides, ikke været beboet af Eierne, men Aall lod i Aarene 1801—1807 opføre af Slagsten fra Verket den statelige, slotslignende Bygning i sydlandsk Stil, som er en Pryd for den hele Egn.

Til Huset havde Statsraad Aall selv givet et Udkast, men den egentlige Tegning blev udført af Professor ved Kunstakademiet i Kjøbenhavn Jørgen Henrik Rawert, som var Bygningens Arkitekt under hele Opførelsen.

Lille Ulefos, som antagelig er den gamle „Saugforvalterbolig", lod Statsraaden i 1815 —

SALEN

1816 sætte i dens nuværende Stand. Lille Ulefos har senere ved flere Anledninger været benyttet som Enkesæde.

Aall tog ikke straks fast Bolig paa Ulefos. Han eiet ogsaa Brække ved Skien, nu Museumsbygning, hvor i 1813 Christian Frederik besøgte ham, og endelig sin Fædregaard i Porsgrund samt Menstad Gaard. Sommeren tilbragte han gjerne paa Ulefos, men fra 1830 flyttet han sit Hjem for bestandig dertil.

Ulefos Gaard bestaar af en enetages Façadebygning med høie Søiler og et kuppellignende Taarn samt to lange Fløibygninger, som sammen med de store Murstensudhuse danner en firkantet Gaardsplads. Fra Façadebygningen har man en storartet Udsigt over den sterkt kuperede Bygd og over Norsjøs Vandspeil.

Gaardens Indre er med stor Pietet og Forstaaelse bevaret i sin smukke og stilfulde Skikkelse. Væggene i Havesalen er dækket af store Billeder, malet paa selve Murfladen af Oberstløitnant, senere General Grev Axel Mörner, som i 1808 opholdt sig som Krigsfange paa Ulefos. Indbo og Arrangement er fremdeles for en stor Del uforandret som i Statsraad Aalls Dage.

Mange Bekymringer og store økonomiske Vanskeligheder skulde Aall komme til at gjennemgaa, men mod Slutningen af sit Liv fik han nyde en mere sorgfri Tilværelse. I 1840 kjøbte hans Søn, Kammerherre Hans Aall, Ulefos, som Statsraaden dog vedblev at bebo og bestyre til sin Død. Her tilbragte han fjorten Aar i stille, fredfuld Lykke, og her feiret han Sommeren 1854 sit Guldbryllup ved en Fest, som fik en enestaaende Tilslutning. Endelig lukket han ogsaa her fire Maaneder efter sine Øine den 23de Oktober efter et langt, daadrigt og hæderfuldt Liv, 85 Aar gammel, og stededes til Hvile paa Romnæs, hvor Slegten Aall har sit Familiegravsted, og hvor den nedlagte gamle Kirke siden 1867 tilhører Eieren af Ulefos. Det var ved den Anledning, Sogneprest Sundt skrev sit Mindedigt, hvorfra de indledningsvis citerede Strofer er hentet, og hvor det videre om Ulefos heder:

Herlige Borg!
Svandt nu din Glæde?
Fylder nu Sorg
Kjærligheds Sæde?
Fredens Paulun! Er nu falden din Krone?
Vee! i din Hal lyder Jammerens Tone.

Statsraadinde Aall overlevet i fjorten Aar sin Mand. Den ædle Dame døde ogsaa paa Ulefos, i April 1868, 86 Aar gammel og begravedes paa Romnæs.

Som omtalt havde allerede i 1840 Statsraad Aalls Søn Kammerherre Hans Aall kjøbt Ulefos med Sagbrug og underliggende Eiendomme. Han var eneste Barn i Statsraadens andet Egteskab. Han uddannet sig som Jurist og var allerede traadt ind paa den diplomatiske Bane, da han i 1836 afbrød denne for at vende hjem og bistaa sin Far med Bestyrelsen af hans Eiendomme. Han blev da Foged i Øvre Telemarken, en Stilling, han allerede i 1838 tog Afsked fra, da han kjøbte Ulefos, hvor han bosatte sig paa „Lille Ulefos“, indtil han ved Faderens Død flyttet ind paa Ulefos Hovedgaard. Under ham led Ulefos et haardt Stød, idet Loven af 1854 ophævet alle Sagbrugsprivilegier fra 1860. For Ulefos' Vedkommende havde de varet lige fra før 1600.

Kammerherre Aall var gift med sin Kusine Frøken Mariane von Cappelen, Datter af Eidsvoldsmanden Diderik von Cappelen, Eier af Gjemsø Kloster m. m., og Frue, født Blom. Hans Aall døde paa Ulefos i 1863 og hans Hustru sammesteds i 1867. Begge ligger begravet paa Romnæs.

Efter Kammerherre Aalls Død blev Ulefos overtaget af hans ældste Søn Nils Aall. I ham fik Ulefos en usedvanlig dygtig og energisk Brugsherre og Forretningsmand, som satte alt, Brug og Gaard, i tidsmæssig Stand, opførte nyt Sagbrug og Høvleri og to Træsliberier. Under ham tog Forretningsvirksomheden et storartet Opsving, saa Ulefos skildres som et rent Mønsterbrug.

Godseier Nils Aall nød en meget stor Anseelse og var tillige i høi Grad afholdt af sine Arbeidere, hvem han var en varmhjertet og høisindet Herre. Mange og vigtige var de Tillidshverv, som blev den klartskuende og praktiske Mand betroet, og trods sin sterkt optagne Tid ofret han dem alle sin levende Interesse.

Nils Aall var gift med sin Tremenning, Frøken Christine Cecilie Charlotte Aall, Datter af Provst og Stortingsmand Hans Cato Aall fra Bjørntvedt. I hende fik han en elskværdig Hustru og Ulefos en meget dygtig Husmor. Klart og skjønt skinnet Lykkesolen over deres stilfulde Hjem, hvor der udvistes en stor og velment Gjestfrihed. I 1882 feiret Aall 100-Aarsdagen for Slegtens Tiltrædelse af Godset. Den smukke og stemningsfulde Fest blev en Æres- og Mindefest for alle Familien Aalls Medlemmer. I 1901 døde den noble og virksomme Mand paa Ulefos og efterlod sig det skjønneste Eftermæle.

Inden sin Død havde Godseier Aall i 1898 solgt Godset for 1 400 000 Kroner til sin Søn, Kammerherre Cato Aall, som nu er dettes Eier. Efter at have taget juridisk Embedseksamen blev han sin Fars Medarbeider i Bestyrelsen af Godset, Bruget og Forretningen, indtil han overtog det hele. Cato Aall indtager ogsaa en meget fremskudt Stilling i Kommunen, hvor han har været betroet omtrent alle Tillidshverv. Kammerherre Aall er gift med Frøken Eugenie Faye, Datter af afdøde Kammerherre og Godseier Fredrik Faye. Ulefos er fremdeles det smukke og gjestfrie Hjem, det stadig har været.

Godset har en umaadelig Udstrækning. De samlede Eiendomme har en Skyld af 230 Mark. Den største Del optages af de milevide Skoge, som udgjør ca. 150 000 Maal. Selve Gaardsbruget er af underordnet Betydning, idet store Jordeiendomme er udlagt til Brug for Arbeiderne.

Der fødes for Tiden 30 Kreaturer og 8 Heste. Men om Virksomheden paa Ulefos og dens store Betydning for Distrikterne kan man danne sig et nogenlunde Begreb, naar man hører, at der ialt lever ca. 550 Mennesker paa Godset.

Hovedgaarden paa Ulefos har under den nuværende Eier været Gjenstand for omfattende Reparationer og Forbedringer, og Ulefosbruget ombygges for Tiden til et fuldt moderne Anlæg. Blandt andet opføres der et nyt Træsliberi, som er beregnet paa en aarlig Produktion af 12000 à 15000 Tons.

Ulefos rummer mange gamle og værdifulde Sager. I Billardsalen findes endnu Statsraad Aalls store Bibliotek paa flere Tusen Bind, hvoraf en større Samling sjeldne Bøger. Der hænger ogsaa Portræter af Slegten Aall gjennem seks Generationer, malet af fremragende Kunstnere. Perlen af disse er Nicolai Benjamin Aalls Billede, som er udført af den berømte Maler Lorentz Pasch i 1763. Ogsaa med andre Kunstgjenstande, Sølv og Porcelæn er det smukke gamle Hjem rigt udstyret. Det har heller ikke manglet Ulefos paa fyrstelige Besøg. I den nyere Tid har saaledes den franske Keiserprins, Kronprins Gustaf, den nuværende Konge af Sverige, og Prins Eugen været Gjester der.

ROMNÆS KIRKE

UTSTEIN KLOSTER

„Østmandskongen, der paa Utstein bor,“ kaldes Harald Haarfagre i Thorbjørn Hornkloves ældgamle Kvad over Slaget ved Hafrsfjord. Paa den Kongsgaard, som i hine Dage laa paa Klosterøen eller Utstein, som den ogsaa hed, skal nemlig Harald Haarfagre ofte have resideret. I Sundet ved Øens Sydside var det, at Erling Skjalgssøn i 1028 blev overrumplet og fældet af Olav den hellige. Og lidt søndenfor stod i 1033 det Sjøslag, hvori Olav Tryggvessøns foregivne Søn Tryggve fandt sin Bane. Navnet Utstein fører saaledes Tanken tilbage til Sagas berømmelige Tid, men ogsaa fra den senere Middelalder rummer det gjennem sin Klosterperiode mange minderige Træk fra vor Historie, og i Nutiden fanger det i høieste Grad Interessen ved at gjemme de bedst bevarede af alle vort Lands Klosterlevninger.

Gaarden Utstein eller Utstein Kloster eller blot Klostret, som den i Almindelighed kaldes, har sit Navn af et lidet ved Klosterøens Vestside liggende Skjær, som først var Bærer af Utsteinnavnet. Gaarden ligger som nævnt paa Klosterøen i Ryfylke omtrent 15 Kilometer nordenfor Stavanger og har den herligste Udsigt over Fjorden. Den store Ø er temmelig flad med vide, frugtbare Marker. Der findes paa den et Par eiendommelige Høider, hvoraf en minder om en liggende Løve. Den kaldes ogsaa „den hvilende Løve“. Et Stykke fra Gaarden, nede ved Stranden, er der en fremspringende Fjeldknaus. I Frastand tegner den en tydelig Ansigtsprofil, som skal bære en slaaende Lighed med en af Gaardens Eiere, Hr. Børre Garmann. Paa den ellers helt træbare Ø findes en herlig Bøgelund, som omringer Gaarden og strækker sig ned mod Sjøen. Den har sin egen lille Historie. For over 100 Aar siden — det var i en af de første Garmann'ers Tid — forliste et stort udenlandsk

UTSTEIN KLOSTER MED OMGIVELSER

Skib udenfor Kysten. Det havde blandt anden Last ogsaa en Mængde unge Bøgetrær ombord. De blev solgt. Og fra dem skriver sig Utsteins vakre Bøgelund og ligeledes den smukke Park om Kongsgaardens Skole i Stavanger.

Utsteins Klostertid skriver sig fra noget over Midten af det 13de Aarhundrede. Det var et Augustinerkloster, helliget St. Laurentius. Hvem der var dets Stifter, kan ikke med Bestemthed afgjøres. Man har henlagt dets Anlæg til Magnus Lagabøters Tid. Men han kan neppe have været dets Grundlægger, eftersom han i sit Testament ikke har betænkt det med nogen Gave. Mere Sandsynlighed skulde derimod den Slutning have, at det er stiftet af Hertug Skules Datter, Dronning Margreta, da hun eiet Gods i Ryfylke. Men kanske man kommer Sandheden nærmest ved at henlægge dets Grundlæggelse til efter 1277 og at antage Kong Eriks Bror, Hertug Haakon, som dets Ophavsmand, da han styrte denne Del af Landet og sees at have været en interesseret Ven af Klostrene.

Utstein Kloster var henlagt under Stavanger Bispestol. Denne Afhængighed viste sig at medføre ulyksalige Følger, idet den affødte idelige Stridigheder, ja endog Rettergang mellem Abbederne og deres Overordnede, Biskopen. Disse Rivninger danner til Gjengjæld Grundlaget for de væsentligste Overleveringer, man har om Klostrets ældste Historie. Især tilspidsedes Forholdet i Aarene 1333—1334 og 1514—1515, der saaledes staar som Merkeaar i Klostrets Historie.

Den ældste kjendte Abbed i Utstein var Arnbjorn eller Ambjørn, som skjænkte Gaarden Horne til Stavanger Domkirke. Arnbjørn levet ved Midten af det 13de Aarhundrede og maa være død inden 1287, da der opstod Rettergang mellem hans Eftermand Arnfinn og Biskop Arne om, hvem Horne tilhorte.

Om de følgende Abbeder Finn og Erlend er der lidet at melde. Derimod er det under

INDGANG TIL KONVENTSTUEN

den næste Abbed, Erik, at den heftige Strid med Biskop Erik af Stavanger reiste sig, der førtes i 1333 og 1334, og som stiller Forholdene saavel inden- som udenfor Klostret i et saare uheldig Lys. Paa Grund af verserende Rygter om det ryggesløse Liv inden Klostrets Mure og for samtidig at ordne flere Anliggender indfandt Biskopen sig ved Klostret, mens Abbeden var fraværende. Denne havde imidlertid forsvarlig stængt Klostrets Porte, og Biskopen maatte med Vold og Magt lade dem aabne. Et forfærdelig Opstyr med Proces og Klage lige til Erkebiskop og Pave fulgte ovenpaa dette voldsomme Indtog. Abbed Erik indgav nemlig Klage over Bispen. Domkapitlet i Stavanger dømte imidlertid Abbed Erik til at have sin Ret forbrudt og til bestandig Taushed i denne Sag. Men Abbeden var ikke den Mand, som lod sig skræmme. Han sendte selve Paven et vidtløftig Klageskrift over sin Bisp. Det rummet seks Punkter, som Bispen punktvis imødegaar og slutter med at tilføie, at selv om alle disse Abbedens Paafund var ligesaa sande, som de var falske, kunde han ikke for sin Sjæls Frelse forsvare at lade ham blive i Abbediet paa Grund af hans store Ugjerninger. Han omtaler, at Abbeden for Retten i Nidaros har vedgaaet, at han har tilbragt Nætterne i Svir med en ung fornem Pige, som han har lært et ukjendt Tungemaal. Endvidere, at han er berygtet for en ung Piges Mord. Endelig, at Munkene i Utstein havde beklaget sig over Abbedens Haardhed, saa at de endog frygtet Døden af hans umenneskelige Behandling. Dette og meget andet for Abbeden graverende fremførte Biskopen, af hvis Fremstilling man fik det klareste Indtryk af Abbedens Uværdighed til sin Stilling. Det synes ogsaa, som om han har havt Retten paa sin Side. Den endelige Dom og Pavens Afgjørelse kjendes imidlertid ikke. Derimod ser man af et Brev fra Biskop Haakon i Bergen til Biskop Erik af 1341, at der er paadømt en Sag mellem denne og Abbed Erik, der fik et for Abbeden alt andet end ufordelagtig Udfald, hvorfor Biskop Haakon raader sin Embedsbror til Forlig og lover at hjælpe til det gunstigst mulige Forlig „uden Skade paa Ret og Stand for nogen af Parterne, nemlig Eder og Abbed Erik“. Gjælder dette den oven omhandlede Sag, maa Biskopen have fremført Beskyldninger, han ikke har seet sig istand til at bevise. Men at Abbed Erik maa have været et grusomt Menneske, derom vidner de uhyggelige Sagn, som endnu lever om ham i Folkemunde derborte. Den Rædsel, som staar ud fra „Taarnværelset“ i Fangetaarnet, skal skrive sig fra hans Tid.

Forholdene maa vistnok have forbedret sig, saa Livet en rum Tid er faldt stille og fredelig paa Utstein, som det sig et Kloster hør og bør. Ialfald hører man nu i næsten 200 Aar lidet eller intet fra eller om det. Først i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede træder det atter frem, men heller ikke nu paa nogen fordelagtig Maade. I 1510 ser man saaledes, at Abbed Truls eller Trofwels maa sælge en Grund „for sin store Nød og

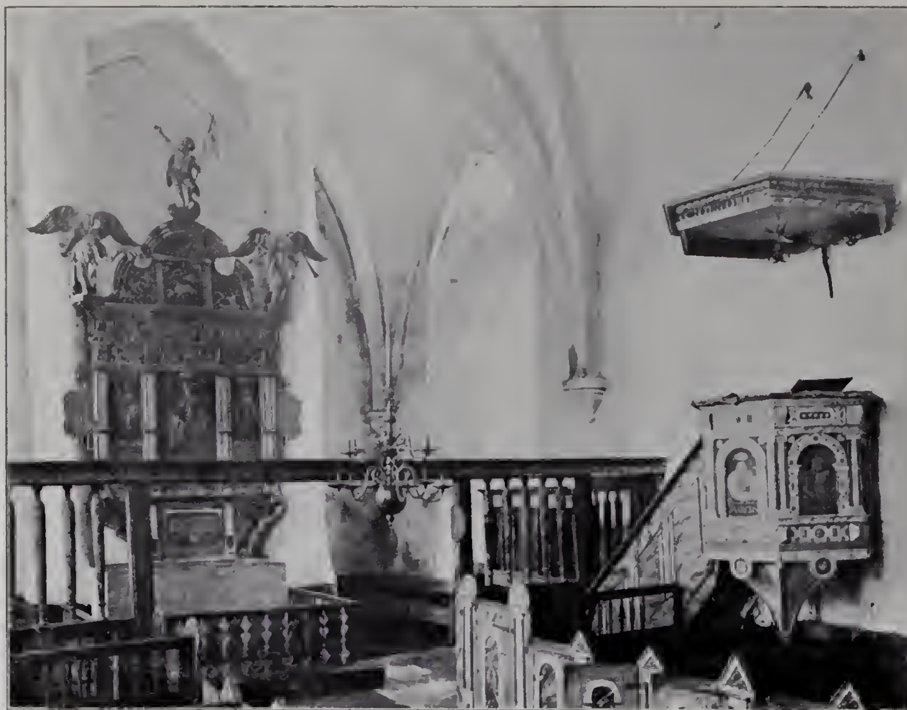

KLOSTERGANG I RUINERNE

Klostrets Nederfallings Skyld og store Fattigdom". Men langt værre blev det under hans Eftermand, Henrik Benediktsson. Han geraadet i en alvorlig og langvarig Konflikt med Biskop Hoskold i Stavanger. Sagens hele Sammenhæng er ikke kjendt, men det fremgaar dog, at den hovedsagelig har dreiet sig om Klostrets Forpligtelse til at svare aarlig Afgift til Biskopen og dennes Ret til at visitere Klostret. Man kan ogsaa se, at Biskopen har udslynget grove Beskyldninger mod Abbeden for ryggesløst Levnet. Paa sin Side beklager Abbeden sig høilydt over sin Overordnedes Adfærd, hvorlunde denne med væbnet Magt har brudt sig ind i Klostret, mishandlet ham og Munkene og rovet Gods og Fødevarer. Han selv blev bundet og ført blodig fra Klostret til et Taarn i Bispegaarden i Stavanger, hvor han i 100 Dage holdtes i ynkelig Fangenskab. I sin Klage til Kongen beretter han, hvorledes han fik Anledning til at flygte. Han siger: „da hjalp mig Gud, Jomfru Maria og St. Anna og løste mig derfra, saa jeg kom ud i Marken og tærede Græs og Vand".

At Kongen har taget sig af Abbeden, kan man se deraf, at han paalagde Erkebiskop Erik Walkendorf at lade Sagen undersøge. I 1515 blev ogsaa en geistlig Ret nedsat, men hvilket Resultat den kom til, er ikke kjendt. Men endnu omkring 1524 finder man et Dokument, hvori Abbed Henrik af Utstein henvises til Kong Frederik med sine Klager over Biskop Hoskold.

Allerede nu merket man imidlertid tydelig, at Reformationen var i Anmarsch. Det viser ogsaa Utstein Klosters Historie. Den gamle stridbare Abbed Henrik blev med Magt grebet og afsat af Vincents Lunge, som i hans Sted indsatte sin Foged. Deraf blev dog intet, idet Biskopen viet Jørgen Hansson til Abbed. Han blev Klostrets sidste Abbed. Med ham ophørte Klostrets aandelige saavel som verdslige Hegemoni i Aaret 1537, idet fhv. Foged i Jemtland Trond Ivarsson da fik det som Len mod at underholde Munkene. Efter ham og hans Enke var Jørgen Daa Lensherre paa Utstein indtil 1585 eller 1586. Fra nu af blev Godset i 60 Aar forlenet flere danske Adelsmænd, men i 1665 gik det over i privat Eie, idet Frederik III i det Aar solgte det til syv Adelsmænd, hvoriblandt Holger Wind og Niels

KIRKEINTERIØR

Trolle, for 22946 Rdlr. Klostret var da en meget betydelig Eiendom, som omfattet ikke mindre end 139 Gaarde inden Amtet og desuden endel Grunde i Stavanger By. 28de Juni 1706 blev saa Utstein af Herluf Trolle solgt til Forvalter Johan Frimann, hvis Datter Karen blev gift med Generaltoldforvalter i Bergen *Johan (Jan) Garmann* og saaledes førte Godset over til Familien Garmann, i hvis Slegt det senere har været. Stamfaderen for denne Familie var indvandret fra Haderslev. Efter Traditionen var han en Søn af Frederik II og følgelig en Halvbror af Christian IV. Sikkert er, at han under Trediveaarskrigen kom til Norge med Leidebrev fra Kong Christian. Det er fundet i Geheimearkivet i Kjøbenhavn og lyder som følger:

„G(jor) A(lle) W(itterligt) at wj aff wor synderlig gunst och Nåde hafor undt, bewilgett och tilladt och nu med dette wort obne breff under, bewilger och tillader nerværende Johan Gaarmand Hadersleff att maa med sin Hustro, børn og Swoger, samt deris Skib och med haffwende guods begiffue dennem fra wor kjøbstad Malmo huorleden han sig hafor begiwet, der han fienden (Wallenstein mod Svenskerne) maatte vige och till wor Kjøbstad Christiania eller andenstedtz udj wort Rige Norge, hvor dennem lyster. Thi forbyde wj vore Fogder, Embitzmænd och alle andre førschrewne Johan Gaardmand med hans Hustro, børn och Swoger herpå nogen forhindring eller forfang att gjøre under wor hyllest og Naade.

Christian IIII.

Giuffet Haffn den 10de Januari 1628."

Beretningen om, at nævnte Johan Garmann (Navnet skreves oprindelig Gaarmand) var Frederik II's Søn, bestyrkes i høi Grad ved den paafaldende Lighed mellem Oldenburgerne og Familien Garmanns Medlemmer. Særlig er et malet Portræt af Johan Garmanns Søn Herman, der hænger i Bergens Billedgalleri, saa slaaende ligt Christian IV, at det gjerne kunde være hans Ungdomsbillede.

Som omtalt kom Utstein gjennem Karen Frimanns Giftermaal med Jan Garmann over til

denne Familie, og hermed begynder Gaardens Nutidshistorie, som især under Jans Søn, Justitsraad og Foged Christopher Garmann (født 1720, død 1779), havde sin Glansperiode. Han var tre Gange gift. Første Gang med Jomfru Veniche von der Lippe, anden Gang med Jomfru Cecilie Hveding og tredie Gang med Jomfru Helene Margrethe Camstrup, med hvem han blot havde været gift i otte Dage, da Døden bortkaldte ham. I hans Tid blev der ført et meget stort Hus paa Utstein. I det hele maa han vist have levet over Evne, ti han begyndte at bortsælge Gaardens Leilændingsgods. Og hvad han havde begyndt, fortsatte hans Efterkommere, saa omtrent alt tilliggende Gods i Tidens Løb er bortsolgt. Justitsraaden maa have været en hoit anseet Mand, at dømme efter den Gravskrift, som blev sat paa hans Gravsted under Koret i Utstein Kirke. Den lyder i Uddrag saaledes: „Her hviler en af Norges største Mænd, stor af Rang, større af Indsigter, størst af store Fortjenester, baade som Kristen og Borger. Arveprinsen selv kjendte i ham den store Mand og benaadede ham med en prægtig Sølvmedalie.“ Den lange og overdaadige Panegyrik slutter med følgende poetiske Udgydelse:

VINDUSPARTI FRA KONVENTSTUEN

Her Læser! her hviler ei en Død,
men kun hans Støv har disse Fjæle,
han lever i sit Eftermæle.
Han lever hist i Jesu Skjød,
Han lever her, den bedste Mand,
den Dag idag i manges Hjerte,
ja, hver som ham at kjende lærte.
Hans Navn og Dyd ei glemmes kan.

Efter Justitsraad Garmann, som døde i 1779, fulgte hans Søn og hans Sønnesøn, der begge hed Johan. De fortsatte Salget af Leilændingsgodset, hvorved det stadig gik mere og mere tilbage med det gamle Herresæde. Justitsraadens Sønnesøn Johan var gift med en Frøken Rosenkilde. Ved Johans Død i 1844 gik Utstein over til hans Søn Børre Rosenkilde Garmann, en eiendommelig Skikkelse, men en hjertensgod og velmenende Mand. Han var uddannet som Landmand og bestræbte sig paa at bringe Gaardsbruget paa Føde. Han var gift med Frøken Jacobine Jacobsen, men da de var barnløse, overdrog Børre Garmann i 1885 det gamle Gods til *Eilert Garmann Schanche*, som var hans Slegtning og Pleiesøn. Efter Traditionen har Slegten Schanche eller Skank, som den oprindelig hed, faaet sit Navn og Vaaben fra en Heltedaad i det 13de Aarhundrede, da en af Slegten reddet Kongens Liv,

men samtidig mistet sit ene Ben eller Skanken, som det ogsaa kaldtes. Han fik da Lov til at antage Navnet Skank og fik som Vaaben et Ben eller Skank med en besporet Støvle. Senere er Navnet forandret til Schanche.

Eilert Schanche er uddannet som Landmand og er anseet som en fremragende Jordbruger. I en Aarrække har han været Stortingsmand og gjentagne Gange paa Tale til Landbrugsminister. Under ham blev rationel Drift indført paa Godset, som er en af Amtets største og smukkeste Gaarde, hvor der fødes 90 à 100 Kjør og en stor Faarehjord paa ca. 400 Dyr. Den kraftigste Bistand ved Gaardens Bestyrelse havde Schanche i sin dygtige og energiske Hustru, Frøken Alexandra Rosenkilde. Høsten 1910 blev Utstein Kloster overdraget til deres to unge Sønner, Børre og Eilert Schanche. Men Fru Alexandra Schanche staar fremdeles som den egentlige Leder af det store Gaardsbrug.

Som nævnt har Utstein Kloster Æren af at være det bedst bevarede af alle vore Klostre. Af dets ærværdige Bygninger staar endnu saa meget tilbage, at man kan danne sig et ganske tydelig Billede af dets Indredning. Klostrets Stil var engelsk Gotik med spidsbuede Vinduer. Efter den traditionelle Klostermodel var Bygningerne lagt rundt en firkantet Gaardsplads. At der har løbet en Svalgang langs Gaardspladsen, viser de gjenværende Levninger af Klæberstensbuer, som formentlig har baaret Svalgangens Tag. Alt Bygverk er udført af vældige, utilhugne Stene. Hjørner, Dør- og Vinduesindfatninger og Zirater er af hugget Klæbersten. Kirken ligger mod Nord. Den er en aflang Firkant med Taarn. Af Eilert Schanche blev den skjænket til Staten, som i 1903 foretog en Restaurering af Koret og Taarnfoden, mens Skibet fremdeles ligger i Ruiner. Kirkegaarden, som støder op til Kirken, gjemmer mange Grave fra Klostertiden. Familien Garmanns Gravsted ligger for sig selv paa den modsatte Side af Kirken. De egentlige Klosterbygninger vender mod Syd og Øst. Siden Reformationstiden har de været indredet til Beboelse for Eierne. Under Beboelsesværelserne er Kjeldere i hele to Etager. De er umaadelig solide og høie. Den underste har tjent til Opbevaring af Munkenes store Forraad paa Mad og Drikkevarer. Den øverste Kjelder, som man kan se har været rigt udstyret, har formentlig indeholdt Munkenes Forsamlingsværelser, Spisesal med tilstødende Kjøkken og muligens ogsaa Sovesal. Mellem Klostergangens Murruiner slynger sig en sjelden Plante, en Art Lobelia, som med sine fine Blomster giver den et malerisk Præg. Fra Gaarden skal en Longang have ført nedover mod Haven, men hvor den førte hen, ved man ikke.

Tidligere var Værelserne i Beboelsesleiligheden dybe, dunkle Sale. De tykke Mure og de smaa, blyindfattede Ruder med grønlig Skjær tillod kun et sparsomt Lys at falde ind gjennem dem. I den sidste Eiers Tid er det Indre adskillig forandret, hvorved det er blit lysere og hyggeligere og mere tjenlig til Beboelse. I det sydøstlige Hjørne af Bygningen staar endnu et firkantet Taarn, som formentlig er det fra Klostertiden berygtede Fangehul. I Taarnet findes et firkantet Rum, det saakaldte Taarnværelse, som gjemmer Portræter af Gaardens Aner. Der staar Skræk af det. Det heder sig, at det spøger deroppe, hvor „den hvide Dame paa Utstein“ skal vise sig. Hun skal efter Traditionen være Justitsraad Garmanns anden Hustru, som paa sit Dødsleie havde taget det Løfte af sin Mand, at han ikke skulde gifte sig paany. Han holdt ikke sit Løfte, men giftet sig som ovennævnt med Frøken Camstrup. Under Vielsen skal hans nylig afdøde Hustrus ligblege Aasyn have vist sig for det forfærdede Brudepar. Justitsaaden blev saa medtaget af Synet, at han blev bragt syg hjem og døde otte Dage efter.

Utstein er ogsaa berømt af sin Brønd, hvis sølvklare Kildevand selv paa den varmeste Sommerdag holder sig iskoldt. Brønden skriver sig helt fra Klostertiden. Den synes at

være uudtømmelig. Over den har i fordums Dage hvælvet sig en af Klæbersten kunstnerisk udført Portal.

Utstein Klosters Ruiner hører til vort Lands værdifuldeste Oldtidslevninger. Det er en glædelig Kjendsgjerning, at Interessen for vore ærværdige Mindesmerker er i stadig Stigende. Derom vidner ogsaa den Restaurering af Utstein Kirkes Kor, som under Arkitekt Johan Meyers kyndige Ledelse blev iverksat i 1903. Og forhaabentlig vil Restaureringen blive fortsat, saa at i en ikke for fjern Fremtid det hele Kloster i gjenreist Skikkelse kan staa som et af vore interessanteste og stolteste Minder fra længst forsvundne Tider.

PARTI FRA KLOSTRET

VÆRNE KLOSTER

Johanniterordenen har blot eiet et eneste Kloster i vort Land. Det var Værne Kloster. 400 Aar er snart forløbet siden dets Verdsliggjørelse, men endnu hviler der et eget Skjær over den store og smukke Eiendom, som udgjorde dets Hovedsæde, og som er blit dets Navntager.

Værne Klosters gamle Saga, dets rige Klostertid, dets lange og minderige Patricierperiode og ikke mindst dets vakre Beliggenhed har gjort det historiske gamle Sted til en af Norges interessanteste Herregaarde.

Navnet Verne eller Værne er afledet af *Varna*. Saa kaldtes i Oldtiden Strækningen langs Kristianiafjorden fra den nuværende Moss By og sydover. Stedet nævnes allerede i Ynglingesagaen. Der omtales nemlig en Eventyr- eller Fabelkonge paa Varna. Han hed Skjold og skal have været udstyret med rige Troldomsevner. Ved sine Tryllekunster skal han saaledes have forvoldt den vestfoldske Kong Eysteins Død. Denne havde efter Beretningen gjort et Herjingstog over til Varna, men paa Tilbagereisen over Kristianiafjorden blev han af Storbommen slaaet overbord og druknet. Og Kong Skjolds Troldkunster fik Skylden for Ulykken.

I Oldtiden og den tidlige Middelalder har der saaledes været en Kongsgaard paa Varna. Den omtales som *Kongsgaarden a Vornu* og laa ca. 5 Kilometer Syd for Moss, hvad der svarer til det nuværende Værne Kloster. Denne Kongsgaard er det, som senere blev omdannet til et Hospital eller Kloster. Som nævnt var det et Johanniterkloster og stod under Johanniter-

VÆRNE KLOSTER I 1850-AARENE

Efter Maleri af M. Smith

PARKPARTI MED „NONNEN“

ordenens Prior i Andvordskov i Danmark. Naar og af hvem Klostret eller Hospitalet er oprettet, kan ikke med Sikkerhed afgjøres. At det eksisterte i 1198, kan man se af to Breve, som Pave Innocens III det Aar skrev til Værne Kloster. Kong Sverre var da sat i Ban, og Hensigten med Brevene var antagelig at unddrage Klostret fra den bansatte Konges Indflydelse. Det sandsynlige er, at Kong Sverre inden sin Bansættelse i 1194 har indstiftet Klostret. Tidligere har man antaget, at Magnus Lagabøter var Klostrets Opretter, men denne Antagelse har de nævnte Breve kuldkastet. I Hirdskraaen findes en Bestemmelse, som synes at antyde, at dets oprindelige Øiemed har været at danne et Slags Invalidehospital eller Alderdomshjem for Hirden. Denne udgjorde ikke alene Kongens Garde, men dannet ogsaa Grundlaget for den hele Korporation af Embedsmænd. Vel hvilte der over den et aristokratisk Præg, men da det særlig gjaldt at skaffe de ypperste Krigsmænd, optoges disse uden Hensyn til Æt og Rigdom. At forsørge fattige og udtjente Hirdmænd har derfor vistnok staaet for Kongen som en Statsinteresse. Længe skulde denne Bestemmelse dog ikke blive i Kraft. Allerede i 1308 ændret Kong Haakon V den, saa Værnes Forpligtelse ligeoverfor Hirden fra samme Tid ophørte.

Værne Kloster eller Hospital forte en stille og ubemerket Tilværelse. Nogen Rolle i Historien kom det ikke til at spille, men ved Gaver, Kjøb og Mageskifte havde det samlet sig et ganske betydelig Jordgods og var baade rigt og mægtigt, hvorfor det ogsaa stod i høi Anseelse. Derpaa tyder ogsaa en Bestemmelse fra 1458, hvorefter en Bonde fra Telemarken fik Tilladelse til at afsone en Bod ved at foretage en Pilgrimsreise til Værne.

Med Klostrets fredfulde Tilværelse tog det en brat Ende. I 1532 blev det uden videre ophævet af Frederik I, „fordi Prioren ikke havde skikket sig tilbørligt og ærligt mod Kongen og Kronen, men var Kong Christiern tilgangen“. Dermed forholdt det sig saaledes: da Christian II i 1531 gjorde Forsog paa at gjenvinde Norge, tog Prioren Peter Jonssøn hans Parti og sendte ham 40 Lod Sølv med Bøn om, at det ringe Bidrag ikke maatte forsmaaes. Men da Kong Christian blev forjaget, led Klostret en haard Straf. Kong Frederik afsatte Prioren, inddrog Hospitalet under Kronen og gav det som Len til sin første Hofmand Peder Brockenhuus. Prioren i Andvordskov forsøgte vistnok, men forgjæves, at protestere mod dette Indgreb paa geistlig Omraade. Værnes Klostersaga var omme. Fremtidig er og blir det et verdslig Gods.

Familien Brockenhuus beholdt i længere Tid Værne som Len. Senere blev det forlenet flere fornemme Slegter, hvoriblandt Rosenkrands, Valkendorf og tilsidst Acheleje. Sigvard Gabrielsen Acheleje fik nemlig Godset som Len for sin og Hustrus, Else Galdes, Livstid. Han døde i 1659, og Værne Kloster blev saa kort efter indlemmet i Smaalenenes

FORSTUEN

Amt. Den første Amtmand her, Erik Banner, bodde i flere Aar paa Klostret. Han var gift med en Frøken Rosenkrantz. I deres Tid skal en af hendes Slegtninge have styrtet sig ud fra et Vindu i 2den Etage og slaaet sig ihjel. Det Værelse, hvorfra dette skede, kaldes endnu „Rosenkrantzværelset".

1675 staar som et Merkeaar i Værne Klosters Historie, idet det da gaar over i privat Eie. Det Aar sælger nemlig Christian V Godset til de to Brødre, Kancelliraad Holger Wind og Oberst Christian Wind. I fem Aar eiet Brødrene i Fællesskab Klostret, men i 1680 blev Oberst Wind Eneeier, idet Holger Wind overdrog sin Andel til ham. Obersten var en høit anseet Militær. Som Ritmester blev han i 1664 af den danske Konge sendt til Keiser Leopold I til Hjælp mod Tyrkerne. Fra denne Krig vendte han hjem med Udmerkelse. Over hans Grav i Rygge Kirke hang der i sin Tid tre Faner, hvoraf den ene skal have været en Trofæ fra Tyrkefeiden. Den bar en Indskrift, hvis Slutning lod:

„— — — — — — — — — —
Mens som nu denne Helt er lucht fra Werdens Jammer
Och salig huiler sig udi sit Soffuekammer.
Da vil jeg midlertid med disse Fahner siunge (ɔ: suinge?)
Paa Windens Ære graf til Gud (hans Roes?) schal klinge."

Den nuværende store, men stillose Hovedbygning, som er opført paa det gamle Klosters Grundmure, skal skrive sig fra Oberst Winds Tid, om end enkelte Dele vistnok allerede er bygget under Acheleje og Banner.

Af selve Klostret er der nu blot faa og ubetydelige Levninger tilbage. De findes nede i Haven og har, saavidt man kan danne sig nogen Mening derom, nærmest været et Kapel. Ved disse Ruiner staar en Bautasten med Aarstallene 1190—1532. Her staar ogsaa en hvidmalet Træfigur, som forestiller en Nonne. Den er hverken noget klassisk eller kunstnerisk Verk, men paa Fodstykket bærer den følgende betegnende Vers:

Eensom Nonne staar paa Vagt,
værner at der af Nybygger
ei en Steen her bliver lagt,
som forstyrrer Munkeskygger.

Sagnet vil vide, at der fra Klostret skal have ført en hemmelig Hulvei ned til Fjorden ved Evje. Hensigten med den skal have været, at Munkene i Tilfælde af Krig eller Over-

STATSMINISTER SIBBERNS ARBEIDSVÆRELSE

fald skulde kunne bringe sig selv og Klostrets Kostbarheder i Sikkerhed. Der har ofte været undersøgt paa forskjellige Steder for at finde denne Longang, men selvfølgelig uden Resultat. Særlig har Opmerksomheden været rettet mod en Bakke i Nærheden af Klostret, hvor det drønner hult, naar man kjører nedover, men heller ikke her har man fundet noget Spor til Hulveien.

Paa Klostrets Grund findes flere store, med vældige og herlige Løvtrær bevoksede Høie, som efter Traditionen skal være Gravhauge. Sandsynligheden taler ogsaa for, at saa er Tilfældet, men stadfæstet er det ikke blit, da de senere Eiere af Pietet ikke har villet foretage Gravninger og Undersøgelser. Et Par ældgamle Urner er dog blit fundet ved disse Hauge. For endel Aar siden blev der ogsaa paa Røds Jorder under Klostret fundet en stor og pragtfuld Guldspore fra Vikingetiden. Den er nu indlemmet i Universitetets Oldsagsamling.

Efter Oberst Winds og Hustru Anna Margrethe Langhes Død gik Klostret over til deres Datter Charlotte Amalie, som var gift med Henrik von Arenstorff til Lille-Harildslevgaard paa Fyen. Han døde i 1702. Hans dygtige og energiske Enke overtog nu Godsets Bestyrelse. I hendes Tid indtraf en meget alvorlig Episode. Under Krigen i 1716 blev Værne Kloster besat af svenske Tropper. Da Enkefru Arenstorff hørte, at Svenskerne nærmet sig, tog hun sine tre Døtre og alle sine Værdisager og flygtet til Eløen, som tilhørte Klostret, og som paa Grund af den ved Larkollen anlagte Fæstning ansaaes som et sikkert Tilflugtssted, hvad der dog viste sig at være en stor Skuffelse. Fæstningen var saa langtfra uindtagelig, at den ved de første Skud fra Svenskerne blev fuldstændig raseret. Fru Arenstorff maatte derfor rømme fra det ene Sted til det andet. Paa den Maade lykkedes det hende vistnok at redde sig og sine tilligemed de medbragte Kostbarheder, mens Klostret blev plyndret for Indbo, Kreaturer, Afgrøde og andet Gods, hvorved hun led et meget betydelig Tab.

Fru Arenstorff efterlod sig tre Døtre, hvoraf den ældste, Augusta Elisabeth, i 1730 blev gift med Kaptein, senere Generalmajor *Carsten Sibbern*, som blev Klostrets Eier, idet han udløste sine to Svigerinder. Med ham begynder den lange Slegtstradition, som varte lige til 1906.

Familien Sibbern er af holstensk Oprindelse. Navnet Sibbern er en nyere, dansk-tysk Form for det gamle nordiske Sigbjørn. Familiens norske Stamfar var Militær og døde 1722 som Brigadier.

Klostrets nye Eier, Carsten Sibbern, fik i en Konduiteliste fra 1738 følgende Karakteristik: „Capitain Carsten Sibbern er af maadelig Statur og god Exterieur. Fører sig ret

STATSMINISTER SIBBERNS SALON

skikkelig op og ikke kan tillægges Egennytte, Spil, Drik, Splidagtighed. Af hastig og god Begreb, er applicabel og flittig i Tjenesten. Fortjener at avancere til Majorchargen. Har ellers ingen aparte Videnskaber.“ Han opnaadde Titel af Oberst og tog sin Afsked i 1766, da der tillagdes ham Generalmajors „Charakter“, hvorefter han døde i 1771. Hans Enke, Augusta Elisabeth v. Arenstorff, blev boende paa Klostret til sin Død i 1773. Men allerede i November 1771 havde hun ved Skifte afstaaet sin Hovedlod i Værne Klosters adelige Sædegaard til sin eneste Datter Charlotte Amalie Cathrine, som i 1765 var blit gift med sin Fætter, Major Georg Christian Sibbern.

Over Majorens og Frues egteskabelige Forbindelse hviler et eiendommelig og romantisk Skjær, men det Slør, som indhyller den, kan her ikke helt blive løftet. Ifølge Beretningen havde Frøken Sibbern skjænket sit Hjerte til den unge Løitnant Johan Ludvig Sundt, Søn af Generalløitnant Sundt paa Klostrets Nabogaard Evje, og ham elsket hun med hele Ungdomskjærlighedens Glød. Men denne Forbindelse modsatte hendes Forældre sig paa det bestemteste, idet de formentlig for at bevare Godset i Familien Sibbern havde udseet til Svigersøn Nevøen Kaptein, senere Major Georg Christian Sibbern. Til ham blev Frøken Sibbern ogsaa den 17de Januar 1765 viet paa Værne Kloster, trods sin sterke Kjærlighed og trods andre ligesaa vegtige Hindringer. Umiddelbart efter Bryllupet maatte Kaptein Sibbern søge sin Afsked, som indvilgedes ham, samtidig med at der blev tillagt ham Titel af Major.

Livet paa Værne skal som ventelig ikke have været meget lykkelig i Majorens og Hustrus Tid. Sin første Kjærlighed kunde den unge Frue aldrig glemme. Hun visnet hen

DAGLIGSTUEN I OBERST SIBBERNS TID

og døde tolv Aar efter. Der fortælles, at man fandt hende siddende død ved Vinduet i sit Værelse paa Klostret med Ansigtet vendt mod Evje. At dømme efter den Gravskrift, hendes Mand lod sætte over hende, maa hun have været ham en god Hustru. Det heder nemlig blandt andet:

Welsignet være dit Støv
Du, som var mig den trofasteste,
den bedste, den
ømmeste Ægtefælle
Den som vilde alle vel
Med Taarer skriver jeg dette . . .

I to Aar var Major Sibbern Enkemand, hvorefter han indgik nyt Egteskab med Frøken Søster Huitfeldt, Datter af Generalmajor Huitfeldt til Elingaard. Det fortælles, at hans første Hustru skal have udpeget Søster Huitfeldt som sin Efterfølgerske.

Major Sibbern var hele 28 Aar ældre end sin anden Hustru. Forholdet mellem dem blev ogsaa temmelig høitidelig, idet hun nærte stor Respekt for sin tause, indesluttede og strenge Husbond. Han døde i 1796. Hans Børn af første Egteskab var samtlige døde, mens han efterlod sig seks Børn af andet Egteskab. Hans Enke overtog nu Godsets Bestyrelse i Henhold til Bevilling til at sidde i uskiftet Bo. Det viste sig imidlertid, at hun havde Vanskelighed ved at klare den økonomiske Side, hvorfor hun fire Aar efter lod foretage Skifte. Herunder blev i Juli 1800 alt Jordgods takseret for 36 000 Rdlr. og overdraget den ældste Søn, senere Eidsvoldsmand og Statsraad

Valentin Sibbern, som da var 21 Aar. Han havde som Kadet gjort Pagetjeneste ved Hoffet i Kjøbenhavn.

To Aar efter sin Tiltrædelse af Klostret indgik Sibbern Egteskab med Alette Aagaard, Datter af Sogneprest Mathias Aagaard. Hun var en meget dygtig Husmor, men døde allerede i 1810. Aaret efter giftet saa Sibbern sig med Frøken Anne Cathrine de Stockfleth fra Danmark. I hende fik Værne Kloster en elskværdig og meget repræsentativ Vertinde, hvad der kom vel med. Ti straks efter Eidsvoldsforsamlingen blev nemlig Sibbern udnævnt til Amtmand i Smaalenene, og som saadan udfoldet han paa Klostret en storartet Gjestfrihed, hvori den unge og musikalske Frue var Sjælen. Christian Frederik, som i 1814 besøgte Klostret, skal have været charmeret af hende og hendes nydelige Sangstemme.

Fra dette Besøg fortælles en fornøielig Episode. Der afholdtes nemlig i Rygge en Militærrevu for Christian Frederik, som, da den var endt, pludselig meldte sit Besøg paa Klostret. Her kom Budskabet saare ubeleilig, da man havde stor Malersjau, og specielt var alle Møbler nymalet og lakeret. Men selvfølgelig var der intet andet at gjøre end at modtage den høie Gjest og samtidig indbyde Egnens Honoratiores. Blandt dem var ogsaa Provstinde Schnitler, som havde iført sig sin fineste Silkekjole. Uden at ane Fare satte hun sig paa en af de nylakerede Stole. Da hun saa skulde reise sig, viste det sig, at hendes dyrebare Robe var limet fast til Stolen, hvorfra den endelig blev skilt i en sørgelig Forfatning.

Norske Herregaarde er i Regelen lidet indbringende. Tiltrods for, at Statsraad Sibbern havde megen økonomisk Sans, faldt det ham vanskelig at faa sit Budget til at balancere. For at klare sine Forpligtelser saa han sig derfor nødsaget til at frasælge adskillige Dele af det Klostret tilliggende Jordgods. Og da han saa ved sin Udnævnelse i 1822 til Stiftamtmand og Amtmand i Akershus og senere til Statsraad tillige var hindret fra at bebo Klostret, overdrog han i 1841 Godset til sine to Sønner. Prokurator August Sibbern og senere Amtmand Carl Sibbern for 24 000 Spdlr. Prokurator Sibbern overtog to Trediedele, hvoraf Hovedbølet med den gamle Bygning, mens Carl Sibbern fik den resterende Trediedel, det nuværende Carlberg, som støder umiddelbart op til Klostret. Hvilket betydelig Omfang. Godset oprindelig havde, kan man forestille sig, naar man hører, at store Gaarde som Bakke, Melløs, Dilling, Dyre og Rød i Tidens Løb var frasolgt, og at alligevel Klostret, efterat Carlberg var afstaaet til Carl Sibbern, fødte henved 100 Kjør og 25 Heste.

I fjorten Aar var Prokurator Sibbern Klostrets Eier. Saavel han som hans Hustru, den elskværdige Fru Augusta Sibbern, født Gerner, var i høi Grad afholdt og førte et meget gjestfrit Hus. Ved sin Tiltrædelse lod Prokuratoren foretage adskillige Forbedringer, særlig ved Udhusbygningerne, som var i en mislig Forfatning. I 1855 døde August Sibbern, hvorefter hans Enke beholdt Værne Kloster til 1861, da hun solgte det til sin Svoger, Statsminister Georg Sibbern, for 48 000 Spd.

Excellencen var levende interesseret for sit Fædrenegods, som han med Opofrelse af store Summer lod istandsætte og forbedre. Som Statsminister var han de første ti Aar bosat i Stockholm, men kom hvert Aar med sin rige engelske Frue, Marie Soane, til Klostret, hvor de tilbragte Sommeren. I deres Tid opnaadde ogsaa Klostret sin Nutids Glansperiode. I det stilfulde, gamle Patricierhjem udfoldedes den smukkeste Selskabelighed. Excellencens noble og elskværdige Personlighed saavelsom det paa Kunstskatte rigt udstyrede Hjem øvet stor Tiltrækning paa alle. I hans Tid manglet det heller ikke paa kongelige Besøg. En Flerhed af vort forrige Kongehus' Medlemmer har saaledes været Gjester der.

I 1871 tog Sibbern Afsked som Statsminister og bosatte sig da paa Klostret, indtil han i 1878 drog til Paris som norsk-svensk Minister. Da Excellencen var barnløs og det laa ham særlig paa Hjerte at bevare Fædrenegodset i Familien, overdrog han i 1879 Værne

Kloster til sin Brors, den forrige Eiers to Sønner, Carsten og Valentin Sibbern. Den første var uddannet som Landmand; sidstnævnte var Kaptein, men avancerte senere til Oberst. Indtil 1885 eiedes saa Klostret af de to Brødre i Forening, men dette Aar overtoges det helt af Kaptein Sibbern, som med sin Frue, født Sundt, og sine fire Børn flyttet ind paa det gamle Herresæde.

FJØSET

Det var Skjæbnens Bestemmelse, at den gamle Excellence her skulde afslutte sit lange og indholdsrige Liv. Da han i 1884 havde taget Afsked som Minister i Paris, drog han til Stockholm for at bosætte sig. Men allerede Aaret efter døde hans Hustru. Hjemlængsel drev nu den ensomme gamle Herre tilbage til sit elskede Fødested, hvor han fra Høsten 1886 tilbragte sine sidste Aar i uforstyrret Ro. Fra Verden havde han helt trukket sig tilbage og levet kun i Minderne fra svundne Dage. Høsten 1901 sov han stille hen.

Desværre skulde Excellencens inderste Ønske, at bevare Værne Kloster i Familien Sibberns Eie, ikke gaa i Opfyldelse. Eieren, Kaptein Sibbern, var imidlertid blit Oberst, og Embedspligter holdt ham næsten stadig borte fra Klostret. Under hans Fravær havde det ikke lykkes at faa det store Jordbrug til at svare sig, hvorfor Eiendommen var gaaet sterkt tilbage. Oberst Sibbern besluttet derfor at afhænde det gamle Familiesæde, og Vaaren 1906 blev Klostret kjøbt af en ung Bergenser, Hr. *Inggard Sundt*, som er gift med Frøken Alfhild Knudsen, Datter af Skibsreder Jørgen Knudsen i Porsgrund. Fra Salget havde Obersten imidlertid undtaget Eloen udenfor Larkollen. Her paa den ensomme, men maleriske Ø har han bygget en Villa, hvor han, efter at være fratraadt som Militær, har taget fast Bopæl.

Inggard Sundt, Klostrets nye Eier, er uddannet som Landmand og er dertil Jordbruger med Liv og Sjæl. Alle hans Bestræbelser har været rettet mod det Maal at indføre rationel Drift og et tidsmæssig Melkestel. I den Hensigt har han ogsaa gjort store og vigtige Forbedringer, ombygget og udvidet de gamle Fjøs- og Udhusbygninger, saa Gaarden nu rummer 200 Kreaturer. Især har han lagt an paa at skaffe den fedeste og samtidig den sundeste og reneste Melk. Af denne Grund anvender han en ny Furageringsmetode og har opført et moderne Melkeri, hvor Melken straks slambehandles og befries for Smuds. Hver Dag sender han over 1000 Liter Melk til Kristiania, hvor den har vundet en saa stor Udbredelse, at 6 Heste daglig er i Virksomhed med at bringe Melken rundt til Kunderne.

Til Værne Klosters gamle Saga knytter sig flere Krøniker og Sagn. Traditionen vil saaledes vide, at der jevnlig forud for et Dødsfald paa Klostret skal have vist sig et Par vælige sorte Heste. Sikkert er det, at denne Tradition flere Gange i Nutiden er blit stadfæstet. Dette var saaledes Tilfældet i 1837 i Statsraad Sibberns Besiddelsestid. I Begyndelsen af Juli det Aar saa man tydelig to fyrige sorte Heste komme ind paa Gaarden og

forsvinde. Den 12te Juli var Statsraadens Søn William, som netop holdt paa med sin Officerseksamen, hjemme i Besøg. Sammen med en Ven red han ud en Tur. Hans Hest blev sky og kastet ham af. I Faldet blev han spiddet mod en Garstaur, saa han faa Timer efter afgik ved Døden. Et andet Tilfælde indtraf i 1901, da Oberstinde Sibbern fra Stuen paa Klostret saa to sorte Heste og Vogn komme ind paa Tunet. I den Tro, at det var Gjester, som indfandt sig, begav hun sig ud paa Trappen; men der var hverken Gjester eller Heste at se. Et Par Dage efter faldt Excellencen Sibbern paa Gulvet og døde kort efter af det derved forvoldte Stød.

HAVEN MED DEN GAMLE BAUTA

EFTERSKRIFT

Ved Udarbeidelsen af „Norske Storgaarde“ er benyttet en Flerhed af Kilder, særlig *Krafts:* „Norges Beskrivelse“, „Norges Land og Folk“, „Topographisk Journal“, *Ryghs:* „Norske Gaardsnavne“, Bladartikler, Bygdebeskrivelser, Slegtsbøger og mundtlige Meddelelser.

For den store Velvilje, hvormed Arbeidet er blit mødt, bringes herved forbindtligst Tak. En særlig Tak til Gaardenes Eiere, som har stillet Slegtsbøger, Optegnelser og Billeder til Afbenyttelse og derved ydet Foretagendet uvurderlig Støtte.

Forfatteren.

